

Soós Kinga

Előre a szocialista úton? A Kínai Kommunista Párt hegemon diskurzusának változatai
Dengtől Xiig

Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudományi Doktori Iskola

Témavezetők: Eszterhai Viktor Phd és Kiss Viktor Phd

Budapesti Corvinus Egyetem

Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudományi Doktori Iskola

**Előre a szocialista úton? A Kínai Kommunista Párt hegemon diskurzusának
változatai Dengtől Xiig**

Doktori értekezés

Soós Kinga

Budapest, 2025

Tartalom

Rövidítések jegyzéke	7
Ábrák jegyzéke	8
I. BEVEZETÉS	9
II. BEVEZETÉS A MODERN KÍNAI POLITIKÁBA (FORRÁSVIDÉKEK).....	15
II.1. A kínai politikai gondolkodás alapvonalai	15
II.2. Kínai modernitás-olvasatok – a nacionalizmus bűvkörében.....	26
II.3. Mao Zedong eszméje, avagy a sinizált marxizmus.....	35
III. DISKURZUSELMÉLET – A DOLGOZAT ELMÉLETI ÉS FOGALMI KERETE	43
III.1. Hegemónia és ideológia.....	44
III.2. A legitimitás alapjai	49
IV. A POSZTFUNDACIONALISTA DISKURZUSANALÍZIS MÓDSZERTANI ALAPVETÉSEI	52
IV.1. A diskurzus szerkezetének rekonstruálása: az elemzés eszközei	54
IV.2. Az elemzés stratégiája	57
V. A REFORM ÉS NYITÁS DISKURZUSA(I)	61
V.1. „Tartsuk magasra Mao elnök lobogóját!” – Hua Guofeng beszámolója az 1977-es XI. pártkongresszus alkalmából	65
V.1.1. <i>A konszolidáció kihívásai, avagy „a gyakorlat az igazság egyetlen kritériuma”</i>	72
V.2. „Szabadítsuk fel az elménket, a tényekben keressük az igazságot, és egyként haladjunk előre” – a reform és nyitás kibontakozása	75
V.2.1 <i>A diszkurzív átmenet küzdelmei és a négy alapelv</i>	83
V.2.2. <i>A reformdiskurzus intézményesítése</i>	86
V.3. A szocialista anyagi és szellemi civilizáció fejlesztése– Hu Yaobang beszámolója az 1982-es XII. pártkongresszus alkalmából	93
V.3.1. <i>Törékeny egyensúly a reformer és konzervatív erők között</i>	103
V.4. „Kína a szocializmus kezdeti szakaszában van” – Zhao Ziyang beszámolója az 1987-es XIII. pártkongresszus alkalmából.....	106
V.4.1. <i>A(z egyen)súlytalanság állapota: 1989</i>	117
VI. A REFORM ÉS NYITÁS UTÁNI KÍNAI SZOCIALIZMUS DISKURZUSA(I)	124
VI.1. A szocialista piacgazdaság kiépítése – Jiang Zemin beszámolója az 1992-es XIV. pártkongresszus alkalmából.....	124
VI.1.1. <i>A tizenkét nagy kölcsönviszony</i>	133
VI.1.2. <i>A „szocialista szellemi civilizáció” és a patriotizmus</i>	138

VI.2. „Tartsuk magasra Deng Xiaoping elméletének lobogóját” – Jiang Zemin beszámolója az 1997-es XV. pártkongresszus alkalmából.....	141
<i>VI.2.1. Ellensúlyozás és a KKP legitimációjának újraalapozása</i>	<i>151</i>
VI.3. A „három képviselő fontos eszméje” – Jiang Zemin beszámolója a 2002-es XVI. Pártkongresszus alkalmával.....	157
<i>VI.3.1. „A közérdeket szolgáló és a népért kormányzó párt építése”, avagy Hu Jintao populizmusa</i>	<i>167</i>
<i>VI.3.2. „A fejlődés tudományos szemlélete” és a „harmonikus szocialista társadalom építése”.....</i>	<i>171</i>
VI.4. A „fejlődés tudományos szemlélete” – Hu Jintao beszámolója a 2007-es XVII. pártkongresszus alkalmával	178
<i>VI.4.1. Más világok, más álmok – Hu Jintao második terminusa.....</i>	<i>189</i>
VI.5. Törekvés a minden tekintetben szerény jóléti társadalom építésének befejezésére – Hu Jintao beszámolója a 2012-es XVIII. Pártkongresszus alkalmából.....	194
<i>VI.5.1. „A megújulás felé vezető út”.....</i>	<i>203</i>
<i>VI.5.2. A kínai nemzet nagyszerű megújulásának kínai álma</i>	<i>210</i>
VI.6. Xi Jinping eszméje a kínai sajátosságú szocializmus új korszakáról – Xi Jinping beszámolója a 2017-es XIX. Pártkongresszus alkalmából.....	216
VII. ÁLLANDÓSÁG A VÁLTOZÁSBAN: A KÍNAI (SAJÁTOSságÚ) SZOCIALIZMUS LEGITIMITÁSÁNAK IDEOLÓGIAI ALAPJAI.....	232
<i>Exkurzus: merre tovább KNK? A KKP diskurzusának néhány mozzanata Xi Jinping második (2017-2022) és harmadik (2022-) terminusából.....</i>	<i>242</i>
IRODALOMJEGYZÉK.....	250
FORRÁSJEGYZÉK.....	257
MELLÉKLETEK	260
1. Melléklet. Kínai politikai struktúrák.....	261
2. Melléklet. A párt ideológiai vonalát meghatározó szlogenek, szófordulatok.....	262
3. Melléklet. A tartalmi elemzéshez használt kódok.....	263
4. Melléklet. A Kínai Kommunista Párt Országos Kongresszusain 1977 és 2017 között elhangzott politikai beszámolók tartalmi szerkezete.....	265

Rövidítések jegyzéke

APEC Ázsiai-csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés (*Asia-Pacific Economic Cooperation*)

BRI Övezet és Út Kezdeményezés (*Belt and Road Initiative*)

BRICS Brazília, Oroszország, India, Kína és Dél-Afrika feltörekvő nagy gazdaságainak nemzetközi együttműködési platformja

CCTV Kínai Központi Televízió (*China Central Television*)

ENSZ Egyesült Nemzetek Szövetsége

GDP bruttó hazai össztermék

GMD, *Goumindang*, a Nemzeti Párt

HKKKT Hongkong Különleges Közigazgatási Terület

KB Központi Bizottság

KDP Kína Demokrácia Párt

KNPTT Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület

KKB Központi Katonai Bizottság

KKISZ Kínai Kommunista Ifjúsági Szövetség

KKP Kínai Kommunista Párt

KNK Kínai Népköztársaság

MKKT Makaó Különleges Közigazgatási Terület

NFH Népi Felszabadító Hadsereg

ONGY Országos Népi Gyűlés

PB ÁB Politikai Bizottság Állandó Bizottsága

PB Politikai Bizottság

PFD posztfundacionalista diskurzusanalízis-program

RCEP Regionális Átfogó Gazdasági Partnerség (*Regional Comprehensive Economic Partnership*)

SARS súlyos akut légúti szindróma

SCO Sanghaji Együttműködési Szervezet (*Shanghai Cooperation Organisation*)

WTO Kereskedelmi Világszervezet (*World Trade Organization*)

Ábrák jegyzéke

1. ábra: <i>A hegemonia diszkurzív mechanizmusa</i>	48
2. ábra: <i>A Hu Yaobang beszámolója alapján rekonstruált diskurzus identitása a csomópontok, frázisok és pártideológia kódcsoportok in vivo kódjai alapján</i>	101
3. ábra: <i>A Zhao Ziyang beszámolója alapján rekonstruált diskurzus identitása a csomópontok, frázisok és pártideológia kódcsoportok in vivo kódjai alapján</i>	116
4. ábra: <i>A Jiang Zemin beszámolója alapján rekonstruált diskurzus identitása a csomópontok, frázisok és pártideológia kódcsoportok in vivo kódjai alapján</i>	130
5. ábra: <i>A Jiang Zemin 1997-es beszámolója alapján rekonstruált diskurzus identitása a csomópontok, frázisok és pártideológia kódcsoportok in vivo kódjai alapján</i>	149
6. ábra: <i>A Jiang Zemin 2002-es beszámolója alapján rekonstruált diskurzus identitása a csomópontok, frázisok és pártideológia kódcsoportok in vivo kódjai alapján</i>	163
7. ábra: <i>A Hu Jintao 2007-es beszámolója alapján rekonstruált diskurzus identitása a csomópontok, frázisok és pártideológia kódcsoportok in vivo kódjai alapján</i>	188
8. ábra: <i>A Hu Jintao 2012-es beszámolója alapján rekonstruált diskurzus identitása a csomópontok, frázisok és pártideológia kódcsoportok in vivo kódjai alapján</i>	203
9. ábra: <i>A Xi Jinping 2017-es beszámolója alapján rekonstruált diskurzus identitása a csomópontok, frázisok és pártideológia kódcsoportok in vivo kódjai alapján</i>	226
1. táblázat: <i>A legitimitás alapjai</i>	51
2. táblázat: <i>A szubjektivitás kategóriájába tartozó szerepek és fenomenális jegyeik</i>	55
3. táblázat: <i>Az aktivitás kategóriája alapján létrehozott elméleti kódok és fenomenális jegyeik</i>	56
4. táblázat: <i>a Kína kormányzásáról c. kiadványok fejezetcímei</i>	209

I. BEVEZETÉS

A modern kínai politika manapság elsősorban Kína gazdasági jelentősége miatt kerül előtérbe, az azonban az ázsiai fejlesztőállamokkal kapcsolatos tapasztalatok birtokában is kuriózumnak számít, hogy a Kínai Népköztársaság 1949-es kikiáltása óta a kommunista párt vezetése alatt áll. A Népköztársaság megalakulását és a fennállásának első 25 évét leginkább Mao Zedong 毛泽东¹ diktatórikus uralmával szokás jellemezni, amelynek az alapjául szolgáló, a marxizmus-leninizmust a kínai helyzetre alkalmazó Mao Zedong-i eszme (*Mao Zedong sixiang* 毛泽东思想) a mai napig megtalálható a kínai alkotmányban és a Kínai Kommunista Párt (KKP) alapszabályában. A KKP lényegében Mao Zedong eszméjének és a marxista hagyomány örököseként definiálja magát.

A Kínai Népköztársaság egyúttal mára a bruttó hazai össztermék (GDP) nominális értéke alapján a világ második legnagyobb gazdaságává nőtte ki magát, valamint a bruttó világtermékhez (vásárlóerő-paritáson) a legnagyobb arányban hozzájáruló gazdasággal rendelkező országgá vált.² Kína páratlan gazdasági fejlődése az 1978-ban bevezetett, Deng Xiaoping 邓小平 nevéhez köthető reformpolitikával indult el. Deng „reform és nyitás” programjának köszönhetően „szocialista piacgazdaság” néven egy határozottan kapitalista jegyeket mutató gazdasági rendszer bontakozott ki a népköztársaságban. Ennek megfelelően 1978 után fokozatos politikai reformra került sor, amelynek keretei között a KKP forradalmi pártból „modernizációs párttá” (Zhang 2008), majd a századfordulóra „kormányzó párttá” (Fewsmith 2021; Vogel 2018; Joseph 2014) alakult át. Ezek alapján a kínai kommunizmus atyja, Mao Zedong szellemi öröksége és politikai munkássága, valamint a Kína jelene közötti folytonosság megkérdőjelezhetőnek tűnik. Felmerül tehát, hogy *hogyan lehetséges, hogy a gazdasági rendszer szubsztanciális változása, a termelési feltételek átfogó átalakítása, valamint az egyre jelentősebb világpiaci jelenlét ellenére a kínai politikai berendezkedés szocialista maradt? Hogyan őrizte meg – és őrzi a mai napig – e változó viszonyok között a legitimitását a Kínai Kommunista Párt?*

E kérdések a posztiszocializmus történelmi tapasztalata felől közelítve persze rögtön egy *a fortiori* tisztázandó problémát implicálnak: ti., hogy egyáltalán beszélhetünk-e szocializmusról a kortárs Kína esetében? Azzal együtt, hogy alapvetően egyetértek Samir Aminnal, aki szerint „a kérdés – Kína kapitalista vagy szocialista ország-e? – rosszul van feltéve, hiszen túl általános, túlságosan is elvont ahhoz, hogy e végletes alternatívában a válasznak valódi értelme legyen” (Amin 2016:161),

¹A szövegben előforduló kínai kifejezések latin betűs átíratai – néhány kivételtől eltekintve – a nemzetközi sztenderdnek megfelelő fonetikus átírási rendszert, a pinjint követik. Egyes tulajdonnevek (Hongkong, Makaó, Tajvan, Peking, Sanghaj) esetében az értelmezés megkönnyítése érdekében a köznyelvben bevett akadémiai átírást követtem.

²Az IMF World Economic Outlook 2023. októberi adatai alapján. Lásd: https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC (2023. 11. 16.)

a következőkben kísérletet teszek egy olyan pozíció meghatározására, amely reflektál az ellentmondásokra. Kornai János magyar nyelven 1993-ban megjelent, *A szocialista rendszer. Kritikai politikai gazdaságtan* c. nagyszabású munkájában a szocialista országok meghatározásának problémája kapcsán két faktor figyelembevételét javasolja: szocialistának tekinthetjük azokat az országokat, (1) amelyek szocialistának nevezik magukat; (2) és amelyeket kommunista párt irányít (Kornai 1993:42-43). Kornai arra is rávilágít, hogy a szocialista rendszer történelmi realizációi nyomán három – időben egymást követő történelmi szakaszra utaló – szocialista modell határozható meg: a forradalmi átmeneti rendszer (a népköztársaság kiépülését megelőző időszak), a klasszikus államszocialista rendszer, amelyben kiépül a pártbürokrácia és a központosított tervgazdasági rendszer, illetve az ez utóbbtól való elmozdulással jellemezhető reformrendszer (Kornai 1993:52). E három prototípus ismeretében a Kínai Népköztársaság politikai gazdaságtanának múltja és jelene közötti, látszólag paradox viszony a szocializmus belső fejlődési sajátosságaként értelmezhető,³ a jelenlegi rendszer pedig a reformszocializmus egy sajátos típusának tekinthető. Ez persze nem jelenti a kínai szocializmussal kapcsolatos beszédmódok ambiguitásának feloldását, hiszen ahogy Arif Dirlik (1989) rámutatott: mind a kínai rendszer szocialista jellegének kétségbe vonása a kapitalista gazdasági átalakulásra hivatkozva; mind pedig a távlati szocialista célok szentesítése, a szocializmus elméleti keretrendszerébe sehogy sem illeszkedő reformfolyamat új típusú szocializmusának hangsúlyozása egy-egy alapvetően ideologikus diskurzus megnyilatkozása. A kínai sajátosságú szocializmus értelmezésével kapcsolatos kognitív torzítások meghaladása érdekében Dirlik egy új kategóriát vezet be: a posztszocializmust. Hogy a posztszocializmus fogalma értelmezhetővé váljék, először fontos tisztázni a szocializmus fogalmának elsődleges jelentéseit: amely egyrésztől Rudolf Bahro⁴ nyomán a „ténylegesen létező szocializmus”, vagyis egy sajátos, a szocializmus elméleti megfontolásait többé-kevésbé tükröző politikai-gazdasági rendszer; másrészt egy fejlődési irány is az előbbi társadalmak számára. A kínai szocializmus sajátossága, hogy a fennálló rendszer és a társadalmi célokat szervező vízió eltávolodik egymástól, a hétköznapi politikai gyakorlatot elsősorban az aktuális körülmények befolyásolják, a rendszer fokozatosan levetkőzi a létező

³Fontos itt megjegyezni, hogy Kornai a reformszocializmust tkp. olyan szakaszként azonosította be, amely a kapitalista világ gazdasági rendszerbe történő egyre magasabb szintű integráció révén fokozatos asszimilációhoz, vagyis a tőkés rendszerbe való betagozódáshoz és demokratizálódáshoz vezet. Kornainak azonban Kína kapcsán – legalábbis részben – csalódnia kellett ezen várakozását illetően. Ennek a csalódottságnak adott hangot a 2019-es *Frankenstein erkölcsi felelőssége* c. először a *Financial Times* oldalán, angol nyelven megjelenő, majd az *Élet és Irodalomban* magyarul is közölt véleménycikkében, amelyben a Xi-vezetésre jellemző re-centralizációs folyamatot – a termelés és a gazdaságirányítás fölötti ellenőrzés kiterjesztését, a pártfegyelem megkeményítését és az egyre intenzívebb propagandatevékenységet – a klasszikus kommunista rendszer irányába történő visszalépésként s a Deng Xiaoping által kijelölt útról való letérésként értékelte (Kornai 2019). Ez a megközelítés szemléletes példáját nyújtja a kínai szocializmussal kapcsolatos értelmezésekben megjelenő ideologikus torzításnak: Kornai felháborodásának – csakúgy, mint a szocialista rendszerrel kapcsolatos elméletének – az alapja végső soron az a meggyőződés, hogy a kapitalizmusnak győzedelmeskednie kell a szocializmus felett.

⁴Lásd: Bahro R. (1981) *The Alternative in Eastern Europe*. London: New Left Books, Verso edition.

szocialista rendszerek jegyeit; ugyanakkor a társadalmi folyamatok hosszú távú célkitűzéseit továbbra is a szocializmusból vezetik le.

A posztszocializmus Dirlik (1989) meghatározása szerint tehát a szocializmus egy sajátos állapotára utal abban a történeti helyzetben, amelyben a szocializmus politikai metaelmélete háttérbe szorul; a ténylegesen létező szocializmusban a fejlődés lehetősége a kapitalista világrend feltételeihez és igényeihez való alkalmazkodásban⁵ artikulálódik; a szocializmus betagozódik a nemzeti kontextusba; ugyanakkor az államvezetés továbbra is fenntartja azt az ideológiai premisszát, hogy a reformfolyamat *nem* kapitalista restaurációhoz vezet. Ez az állapot alapvetően posztkapitalista, vagyis rendszerszintű törekvések jellemzik a kapitalista fejlődés korábbi (különösen a fejlődő országok köréből származó) tapasztalatok alapján beazonosított tökéletlenségeinek kijavítására és negatív hatásainak ellensúlyozására. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül továbbá, hogy a kínai rendszer továbbra is őrzi a létező szocializmus keretrendszerének bizonyos jegyeit – a mezőgazdasági földterület a vidéki kollektívák, a városi földterület pedig az állam kizárólagos tulajdona; az állam monopolizálta az erőforrások kitermelését és elosztását; az állami tulajdonú vállalatok dominálnak a kulcsfontosságú stratégiai ágazatokban (távközlés, kőolajkitermelés, légi közlekedés, autóipar; energiaipar; vasút, hajózás) (Csanádi 2016); a bankrendszer állami tulajdonban van, a jüan árfolyamáról meghozott döntések az ország szuverén döntései (Amin 2016) – végső soron ezek a maradványok *megőrzik a szocialista átalakulás lehetőségét* (Amin 2016; Arrighi 2008; Dirlik 1989). Ennek megfelelően a disszertációm arra az alapvetésre épül, hogy a kínai rendszer posztszocializmusként jellemezhető.

A kínai sajátosságú szocializmus⁶ kapcsán Dirlik arra is rávilágított, hogy a kínai színezet hangoztatásának legitimációs funkciója van: hiszen ez azt implikálja, hogy egy kifejezetten a kínai nemzeti sajátosságokra és igényekre szabott szocializmusról van szó. A reformidőszakban sokkal szembetűnőbbé vált a kínai szocializmus kezdetektől fogva erősen nacionalista orientációja, azáltal, hogy a reformcélok kimondottan a nemzet gazdagságának és jólétnek a biztosítására irányultak. A kínai szocializmus legitimációjával kapcsolatos kutatási kérdésre visszatérve ez alapján *az a feltevés fogalmazható meg, hogy a Deng Xiaoping nevéhez köthető hetvenes évek végi, nyolcvanas évek eleji reform nem csak a gazdaság perspektívájából értelmezendő, hanem egy olyan új modernizációs diskurzus*

⁵ Samir Amin az államkapitalizmus speciális formáját azonosítja be Kínában, amelyet az olyan vonások, mint az „alárendelt, elidegenedett munka, a többletmunka kisajátítása” (2016:167) három cél megvalósításának igénye jellemez: egyrészt az ország igényeinek és a kor kihívásainak megfelelő modern ipari termelőstruktúra kiépítése; másrészt „e rendszer és a mezőgazdasági kitermelés viszonyának szabályozása”; harmadrészt Kína világrendszerbe való integrálásának irányítása (2016:168). Amin meghatározása alapján azonban az államkapitalizmus nem a reform és nyitás utáni Kína megkülönböztető jegye, hanem a Népköztársaság megalapítása óta jellemző sajátosság, minthogy az államkapitalizmus a szocialista átalakulás szükségszerű feltétele.

⁶ A dolgozatban a kínai szocializmus hivatalos megnevezésére a magyar nyelvű tudományos munkákban bevett „(sajátosan) kínai színezetű szocializmus” fordítás helyett a Xi Jinping *Kína kormányzásáról* – mint a hivatalos politikai diskurzust megalapozó egyik szöveg – első kötetének magyar kiadása (Antall József Tudásközpont; Foreign Language Press 外文出版社 2017) alapján „kínai sajátosságú szocializmus” kifejezést használom.

megalapozásának is tekinthető, amely egyszerre teremt folytonosságot a KKK történelmében és fogja össze a modernizációs program különböző szakaszainak politikai változásait és társadalmi töréspontjait, ezáltal a mai napig meghatározza a KKK politikáját (diskurzusait). A Mao utáni időszakban jellemző hatalmi struktúra egyfajta homogenitást mutat. Míg Mao Zedong Kínájában a forradalmi praxis és Mao személyi kultusza – mint forradalmi, katonai és politikai vezető, a kínai szocializmus elméleti megalapozója – képezte a KKK legitimitásának alapját, addig a Mao halála után felszabaduló intellektuális közegben, csakúgy, mint a párton belül, versengés kezdődött a párt szerepének és legitimitásának eltérő értelmezései és Kína jövőjének különböző elképzelései között. Deng reformdiskurzusának felülkerekedése a hatalom legitimációs alapjának sajátos posztmodern átalakulását fémjelzte: a legitimitás a rendszerek teljesítményének optimalizálásából (Lyotard 1993:9), a hatalomnak a nemzetállami keretek között meghatározott hatékonyságából fakadt, ugyanakkor a szocializmus továbbra is a társadalmi képzelet alakító tényezője maradt. A Denget követő elsőszámú vezetők: Jiang Zemin 江泽民, Hu Jintao 胡锦涛, Xi Jinping 习近平 vezetőspecifikus diskurzusai ennek a „szocialista” elbeszélésnek az aktuális viszonyokra alkalmazott változatai, vagyis olyan „átfogó narratívák” (Patapan–Wang 2018:59), amelyek a társadalmi stabilitás iránti igény és a rezsim ellen ható centrifugális erők közötti feszültségek felülírását célozzák.

A disszertáció célja, hogy a KKK 1978 és 2017 közötti politikai diskurzusaira fókuszálva rekonstruálja ezt a folyamatos adaptivitáson keresztül kibontakozó ideológiai folytonosságot, amely végső soron a párt legitimitásának alapja. A rekonstrukció elméleti és módszertani keretét a diskurzusanalízis képezi, azon belül is Ernesto Laclau és Chantal Mouffe posztmarxista, posztstrukturalista diskurzuselmélete (az Essex Iskola diskurzusanalitikai hagyománya), amely „a hetvenes évek baloldalának gramscianus divatjából nőtt ki, és a marxi elmélet gazdasági determinizmusának Gramsci-féle kritikáját írta újra és radikalizálta” (Szűcs 2008:8-9). Laclau és Mouffe kritikai projektje, a hegemonia fogalmának genealógiai vizsgálatán keresztül, a *Hegemony and Socialist Strategy (Hegemonia és szocialista stratégia, 1985)* lapjain bontakozott ki először, ahol a szerzők a marxista tendencián belül mutattak rá az osztályérdek artikulálásán túlmutató, a társadalom szélesebb körét (jellemzően a „népet”) megszólító politikai gyakorlatokra (Szűcs 2008). A legújabb kori kínai politika diskurzuselméleti megközelítése azért tűnik kézen fekvőnek, mert a radikális demokrácia lehetőségfeltételeit kutató Laclau és Mouffe pontosan az ezzel ellentétes, autoriter politikai diskurzusok hegemoniájának dekonstrukciójából indultak ki, és ilyen módon a posztoszocialista ideológia és a legitimitás fogalmi megragadására alkalmas újszerű elméleti keretrendszert hoztak létre, amely azonban eddig nem találta meg az útját a kínai politika értelmezésének területére.

A kínai reformszocializmus politikai átalakulásaival foglalkozó szakirodalmat ugyanis sokáig olyan megközelítések dominálták, amelyek az ideológia szerepét háttérbe szorították. Ahogy Goldman és MacFarquhar megállapította, Kína átalakulása a gazdasági reformok eszközeivel írható le, amelyek korlátozott politikai vagy inkább intézményi változást hoztak (Goldman & MacFarquhar: 1999). A reform legitimitásával kapcsolatos általános érv, hogy az – erős ideológiai alap helyett – teljes mértékben az anyagi sikertől, illetve az ország gazdasági teljesítményétől függ. Falkenheim (1979) szerint például a Mao utáni Kína fő politikai direktívája a gazdasági és technológiai modernizáció, ugyanakkor a viszonylag stabil politikai klíma kialakítása szükséges feltétele volt az előbbieknek. Összességében a kilencvenes évek végéig jellemző tudományos megközelítések az 1978 utáni fokozatos gazdasági liberalizáció hatásaiból, az intenzívebb kereskedelmi és külföldi befektetési kapcsolatok nyomán Kínába türemkedő nyugati trendekből, az egyre erősebb nemzetgazdaság keretei között kialakuló egyre jelentősebb középosztály feltűnéséből, valamint abból a megfigyelésből kiindulva, hogy a leninista állampártok jellemzően nem tudtak olyan szervezeti átalakításokat véghez vinni, amelyek képesek lettek volna konszolidálni a hatalmukat a változó körülmények között arra a következtetésre jutottak, hogy a reformok a vártnál lassabb ütemű, de fokozatos demokratizálódási folyamatot indítottak be (Goldman–MacFarquhar 1999).

Aztán a kétezres évek második felétől a kutatások fókuszába egyre inkább a változó körülményekhez sikeresen alkalmazkodó párt kormányzási stratégiája került. Az új konszenzus szerint a KKP jelentős belső reformok sorát vezette be a reformidőszak kezdete óta, és a pártirányítás pragmatista szemlélete központi jelentőségű a kínai szocializmus megértése szempontjából (Lai 2016; Lampton 2014; Shambaugh 2008). Azzal kapcsolatban is általános az egyetértés, hogy a KKP dominanciája a legitimitás, a kooptálás és az elnyomás kombinációjaként áll elő (Dickson 2016). Ezek az új megközelítések a pártstruktúra leninista átszervezését és a szervezeti reformokat vizsgálják (Shambaugh 2008; Fewsmith 2021), amelyekre három nagyobb hullámban került sor: először az állampártnak a forradalom utáni környezethez való adaptálásakor, ezután a Mao halála utáni konszolidáció idején, majd a szovjet szocializmus felszámolódásának tapasztalata nyomán az 1990-es évektől, amikor általánossá vált a nézet, hogy a KKP túlélése érdekében folytatni kell a reformok elmélyítését, ugyanakkor változatos eszközökkel ellen kell állni a párt egyeduralmát megkérdőjelező tendenciáknak; ezekben a megközelítésekben azonban az ideológia szerepe háttérbe szorult.

Ugyanakkor található példa a Mao Zedong-i időszak utáni kínai politikával foglalkozó szakirodalomban a legitimitás állampártközpontú vizsgálatára, amelyben az ideológia és a propaganda, vagyis a hivatalos politikai diskurzus kerül a középpontba. Ez az alapvetően a *GIGA*

German Institute of Global and Area Studies Ázsia-tanulmányokkal foglalkozó intézetéhez tartozó kutatók köréhez kapcsolható megközelítés abból indul ki, hogy az ideológia (világnézeti rendszer, az ideális társadalommal kapcsolatos elképzelés, amely előrevetít egy távlati társadalmi célt) a párt legitimitásának és az ehhez szükséges társadalmi támogatottságnak, a népköztársaság történelmi folytonosságának, valamint Kína világpolitikai ambícióinak alapja (Klimeš & Marinelli 2018). További alapvetésük, hogy a diskurzusok és a hozzájuk kapcsolódó ideológiák adaptív módon változnak, hiszen minden olyan politikai pártnak, amely hosszabb ideig van hatalmon alkalmazkodnia kell a változó társadalmi környezethez és realitásokhoz (Sausmikat 2006); vagyis a KKP túlélésnek garanciája is az, hogy rendre képes újraalapozni a legitimitását. A pragmatikus válaszokra és a konkrét körülményekhez való alkalmazkodásra irányuló törekvés különösen jól beazonosítható az egyes politikai vezetőkhez kapcsolt hivatalos, a párt alapszabályában kanonizált ideológiai hozzájárulásokban.

Ez alapján az a népszerű álláspont, miszerint a KKP autoritása és legitimációja elsősorban a rezsim gazdaságirányítási hatékonyságával és az ennek köszönhetően elért sikerekkel magyarázhatók (Goldman–MacFarquhar 1999; Ci 2019), nem tűnik kielégítőnek (Holbig 2009:38). Ugyanis ahelyett, hogy a teljesítményalapú legitimációt *per se* adottnak vennénk, meg kell értenünk, hogy „hogyan próbálja [a KKP] alakítani a közvélemény megítélését és befolyásolni azokat a szubjektív jelentéseket, amelyekhez a teljesítményét méri” (Holbig 2018:360). Vagyis Heike Holbig álláspontja szerint a társadalmi jelentések meghatározására irányuló szignifikációs gyakorlatok és politikai szemantika vizsgálata a legitimitás feltérképezésének elengedhetetlen feltétele.

Ugyan a jelen dolgozatban alkalmazott diszkurzív megközelítés nem alkalmazott nyelvészeti jellegű, de a KKP politikai diskurzusának jelentésalkotó gyakorlatai szempontjából Perry Link amerikai nyelvész, *The Anatomy of Chinese* c. monográfiájából „a kommunista korszak hivatalos nyelvére” fókuszáló fejezeteknek a nyelvi hatalmi technikákra vonatkozó megállapításait is érdemes röviden áttekinteni. Link meghatározása szerint a „hivatalos nyelv” a vezetők elképzeléseit közvetíti és mint ilyen meghatározó hatással van a hétköznapi életre. Ennek a regiszternek sajátos jellemzői ismerhetők fel, amelyek egyrészt folytonosságot mutatnak, minthogy a Mao-időszakra és a reformidőszakra jellemző politikai nyelvek alapszerkezete nagyrészt változatlan maradt; másrészt azonban jelentős változásokat is hordoznak, hiszen folyamatosan adaptálódnak a megváltozott politikai és társadalmi környezethez. A kínai politikai nyelv általános jellemzői közé tartozik, az absztrakt fogalmak használata, és a hozzájuk kapcsolódó meghatározatlanság és többértelműség fenntartása; a szóképek gyakori megjelenése, amelyeknek egy része – így a színpadi, katonai és az egészségügyi metaforák – annyira általánossá

vált, hogy már elveszítette figuratív jelentésárnyalatát. A nyelvhasználatot a gyakori ismétlések, ill., ha a megnyilatkozás címzettjei a szélesebb néptömegek, akkor erős infantilizálás is jellemzi. Link továbbá arra is rávilágít, hogy a hivatalos nyelvhasználatban már a megfogalmazás módjában (*tifa* 提法) megjelenik egyfajta normativitás „bizonyos szavak, nyelvtani mintázatok és nyelvi formulák már eleve azt sugallják, hogy »ez így helyes«” (Link 2013:267), valamint bármilyen apró eltérés a hivatalos megfogalmazásmódtól akár a kifejezések megválasztása, akár a szórend szintjén hatalmas különbséget jelenthet a megnyilatkozás politikai helyességét illetően. Ehhez a jelenséghez kapcsolódnak az események helyes megnevezését (pl. forradalmi vagy *ellenforradalmi*) meghatározó artikulatív gyakorlatok is. A *tifa* lényegében a hatalomgyakorlás egy formája, amelynek alapja az a klasszikus kínai gondolkodásból származó elképzelés, hogy a helyes nyelvhasználat (a dolgok nevének és rendjének ismerete), az erkölcsök és a politikai legitimáció összefügg. A kínai politikai nyelvnek, mint az autoriter hatalomgyakorlás eszközének átfogó jellemzését adja a Link által idézett disszidens író, Cao Changqing, aki szerint

„A Kínai Kommunista Párt ideológiai projektjének legjellegzetesebb vonása a [sajátos] nyelve. A Párt nemcsak a propagandaszervezetét, hanem minden állami szervet mozgósít nyelvi rendszerének terjesztése és implementálása érdekében. Ez azt a célt szolgálja, hogy befolyásolja, formálja és manipulálja az átlagemberek nyelvét és gondolkodási folyamatait annak érdekében, hogy kontrollálni lehessen, hogy hogyan gondolkodnak és nyilatkoznak bizonyos kérdésekről.” (Link 2013:295-296)

Bár a hivatalos nyelv szemléletformáló ereje a globalizáció és az internet hatásainak betudhatóan jelentősen gyengült, azonban bizonyos jelentéskörök, különösen pedig a hazaszeretet és nacionalista szólamok kisajátításával a KKP továbbra is képes politikai nyelvét és ezáltal a hatalmát legitim módon fenntartani.

II. BEVEZETÉS A MODERN KÍNAI POLITIKÁBA (FORRÁSVIDÉKEK)

II.1. A kínai politikai gondolkodás alapvonalai

Ahogy a II. világháború után az ázsiai-csendes-óceáni térségben történő hatalmi átrendeződések nyomán a korábban évtizedekig külpolitikai szempontból passzív Kínára irányuló nemzetközi figyelem – különösen „a térségben jelentős érdekekkel rendelkező angolszász államok” (Eszterhai 2013:148) érdeklődése – fokozódott, úgy vált intenzívebbé a kínai (kül)politikai gondolkodást meghatározó kulturális sajátosságok és alapelvek tudományos kutatása is. Az amerikai egyetemi rendszerben külön diszciplínát – az ún. regionális tanulmányokat (*area studies*) – szenteltek a geopolitikai szempontból egyre nagyobb jelentőséggel bíró „harmadik világ”

tanulmányozásának, amely túlmutatott a területre szakosodott korábbi orientalista tanulmányokon, minthogy a stratégiai szempontból hasznosítható történeti, politikai, gazdasági, szociológiai kutatásra helyezte a hangsúlyt (Wallerstein 2010). A „kommunista” Kína megértése, különösen az 1950-es évektől feszültebbé váló sino-szovjet kapcsolatok miatt, a *Realpolitik* által motivált imperatívusszá vált mindkét hidegháborús blokk kutatói számára. A szocialista országokban az ázsiai termelési mód marxi fogalmának rehabilitálásán keresztül igyekeztek jobban megérteni Kína fejlődését.⁷ Az euroatlanti Kína-fókuszú tudománytermelés is egyedülálló lendületet kapott az 1960-as években: a kínai politika tanulmányozásának máig meghatározó alapművei születtek az időszakban, mint például, a kortárs kínai rendszer átfogó leírását adó Franz Schurmann *Ideology and Organization in Communist China* (1968) c. munkája, vagy éppen a kínai politikai kultúra áttekintését nyújtó *Spirit of Chinese Politics*, Lucian W. Pye 1968-as kötete; továbbá érdemes megemlíteni, hogy a kínai történelmet az i.e. harmadik századtól Mao Zedong haláláig 15 kötetben feldolgozó *The Cambridge History of China* koncepciója is a hatvanas években körvonalazódott⁸ John K. Fairbankben, a sorozat későbbi szerkesztőjében.

A fokozott politikai és tudományos érdeklődés hatására a kínai politikának olyan esszencializáló jellegű narratívája alakult ki, amely a régi kínai birodalmi hatalomszervezési technikák, valamint a régi kínai filozófia, elsősorban a konfucianizmus alapján, azonosított be bizonyos kulturális alapon meghatározott, a kínai realitást magyarázni képes sajátosságokat.⁹ A következő fejtegetéssel nem e narratíva újratermelése vagy továbbírása a célom, hanem, hogy bemutassam a KKP (különösen 1978 utáni) diskurzusának a hagyományos gondolkodásban rejlő pretextusát. Ennek megfelelően ebben a kínai politikai gondolkodás alapvonalainak szentelt fejezetben arra teszek kísérletet, hogy bemutassam a kínai erkölcsi és politikai gondolkodásnak a KKP politikai diskurzusát meghatározó vonatkoztatási pontjait.

Lucian W. Pye és Nathan Leites a *RAND Corporations* agytrösztön belüli eszmecsereiből született 1982-es tanulmányukban 18, a birodalmi és a szocialista Kínát egyaránt meghatározó sajátosságot emelnek ki, mint a kínai politikai kultúra legfőbb jellemzőit. A következőkben a teljesség igénye nélkül tekintem át ezeket, a vizsgált politikai diskurzusok szempontjából meghatározó elemekre koncentrálna. Pye és Leites hangsúlyozzák, hogy a *gyakorlatnak* kiemelt jelentősége van a kínai politikai gondolkodásban; álláspontjuk szerint ez klasszikusan a meghatározott cselekvési minták megfelelő elsajátítását, vagyis gyakorlást jelentett, úgy, hogy a hibázás a tanulási folyamat részét képezte. Pye és Leites értelmezésében a gyakorlat

⁷ Lásd: Tőkei Ferenc 1965-ös *Az „ázsiai termelési mód” kérdéséhez* c. kötetét.

⁸ Lásd: <https://www.cambridge.org/core/series/cambridge-history-of-china/A4D3D77A97EACA3F903136BBF64B9169> (2023.09.23.)

⁹ E narratíva működésének kiváló példája a Kína felé tudományos és politikai érdeklődéssel is forduló Henry Kissinger *Kínáról* (2017) c. kötetének első négy fejezete.

hangsúlyozásának Mao és Deng esetében is a hibákat, az esetleges túlkapasokat legitimáló szerepe van, amellet, hogy implicit módon azt a feltételezést is erősíti, hogy akár Mao, akár Deng birtokában van a társadalmi cselekvéseket meghatározó irányvonal ideális változatának (Pye–Leites 1982:1153-54). Ennek a látszólagos bennfentességnek fontos szerepe van a *bizonytalanság kezelésében*, amelynek gyakori módszere a kínaiak körében, hogy fogalmi szinten *szofisztikált absztrakciókra* támaszkodnak, ugyanakkor cselekvéseiket *pragmatikus konkrétság* jellemzi (Pye–Leites 1982:1158). Feltehetően ennek a határozottságot sugalló kiállásnak (amely azonban lényegileg nyitott a végső megoldások tekintetében) az igénye miatt is, a kínai politikában hagyományosan jelentős szerepe van a szlogeneknek, amelyek ugyan hajlamosak arra, hogy elkopjanak és tartalmi szempontból kiürüljenek, ugyanakkor éppen emiatt, a megszokott használatból való bármilyen apró eltérés azonnal hangsúlyossá válik, és politikai irányváltást jelezhet. További kulturális jellemző, hogy nem lehet pontosan meghatározni, hogy milyen mértékben elvárható a vezetőktől, hogy kontrollálják az eseményeket, így *a felelősség és elszámoltathatóság kérdéseit nagyfokú bizonytalanság övezi*: a vezető, mint egyfajta apafigura meghatározza a megfelelő cselekvési mintát, politikai-társadalmi irányvonalat, és a vezetettekől kapott visszajelzések alapján időnként korrigálja azt. A kínai társadalmon belüli legfelsőbb hatalom tehát hagyományosan „perszonifikált és paternalista” (Jordán–Tóth 2005:20). A kínai politikai kultúrában a legitimitás határai tehát meglehetősen tágan értelmezendők: amíg a hatalom garantálja a biztonságot és a jólétet, valamint elkerüli a megalázást/megaláztatást, addig elfogadható.

Pye és Leites szerint a kínai gondolkodást nagyon erősen meghatározó *változás* fogalma¹⁰ sokkal inkább egymástól *lényegileg különböző helyzetek szekvenciájaként* jellemezhető, mintsem valami fokozatosságot mutató folyamatként. Ennek megfelelően a fejlődés érzékeltetésére a politikai kommunikációban az elmaradottság, a múltbéli nehéz sors (túl)hangsúlyozása, illetve ennek a pozitívabb kilátásokkal való kontrasztálása jellemző (Pye–Leites 1982:1159). „Ez a tendencia a múlttal kapcsolatos aprólékosságra, és a jövőbeli lehetőségekkel kapcsolatos meghatározatlanságra, aminek betudható, hogy a kínaiak jellemzően nem használnak utópikus jövőképeket a politikai ígéreteikben. A kínai gyakorlat a politikai kérdésekben az, hogy elvontan állítanak arról valamit, hogy mit hoz(hat) a jövő, és nem konkretizálják ezt a jövőt a lehetséges részletek megadásával” (Pye–Leites 1982:1160). Ez persze levezethető abból a kulturális sajátosságból, hogy a vezetés tudománya a körülmények megfelelő értelmezését jelenti, nem pedig a külső erők által meghatározott, kiszámíthatatlan jövővel kapcsolatos jövőképekbe bocsátkozást. Hovatovább, a kínai politikai életben a körülmények adta lehetőségek kihasználása mindenkor hangsúlyosabb, mint a nagy elképzelésekhez, tervekhez, vagyis absztrakciókhoz való igazodás.

¹⁰ Gondoljunk csak az öt klasszikus szöveg egyikére, a filozófiai értelmezések sorát motiváló *Yijing*-re, vagyis a *Változások könyvére*.

A körülmények helyes értelmezését vagy alakítását persze a múltbéli tapasztalat és a nagy elődök bölcsessége is segíti; ennek a mikéntjével foglalkozik Aleksandra Kubat, a Xi Jinping diskurzusában megjelenő hagyományos kultúra politikai funkciójával foglalkozó 2018-as tanulmányában. Kubat abból a megfigyelésből indul ki, hogy a hivatalos politikai diskurzusban (amelyet a párt és a pártiskolák által kiadott különböző folyóiratokban megjelent esszék alapján rekonstruál) több hivatkozást is találni a konfuciánus kánon alapjául szolgáló gondolkodókra és művekre, de a taoizmus és Laozi 老子 alakja, valamint egy-két hivatkozás erejéig a motista filozófia és a legizmus is megidézésre kerülnek (Kubat 2018:57-58). Kubat rámutat, hogy a tradicionális kultúra diszkurzív elemeinek mozgósítása a hagyományos morális hierarchia modern újjáértelmezését teszi lehetővé, így válik például a filialitás¹¹ (*xiao* 孝), amely a szuverén iránti lojalitás alapja is, a modern patriotizmus központi fogalmává (Kubat 2018:55). Az említett kulturális utalások kontextusának megértése érdekében elengedhetetlennek tűnik a konfucianizmus, a motista filozófia, a taoizmus és a legizmus – mint a vizsgált időszak politikai diskurzusának meghatározó forrásvidékei – rövid áttekintése.

A vonatkozó szakirodalmi korpuszban¹² a reformidőszak politikai-gazdasági rendszerének működéséhez kapcsolt legfőbb jellemző a *pragmatikusság*, amelynek az egyik aspektusa az utilitarisztikus elvek – gondoljunk csak Deng híres macska-metaforájára: „*nem számít, hogy fekete vagy fehér a macska, míg elkapja az egeret*” – érvényesítése a politikai döntéshozásban, a másik aspektusa pedig a gyakorlatnak az elméletet orientáló szerepére vonatkozó elképzelés. Ennek a pragmatizmusnak a gyökerei visszavezethetőek a kínai etikai gondolkodás episztemologikus sajátosságára, nevezetesen, hogy az elméletalkotás *a posteriori*, vagyis a preteoretikus tapasztalat, illetve az erre való visszaütés meghatározó jelentőségű. Ugyanakkor az indukció révén megalkotott elmélet által orientált gyakorlat is központi jelentőségű: a konfucianizmus alapján az erényes alkat (*jünzi* 君子) és a jól, megfelelően élt élet (*dao* 道) a megfelelő gyakorlatokban, az emberek egymáshoz való viszonyában bontakozik ki (Wong 2021). Ez az emberi élet relációs jellegét hangsúlyozó konfuciánus meglátás az identitást formáló legfontosabb erőként a társadalmi kontextust határozza meg. A kínai etikai tanítások jellemző vonása továbbá a *parabolikusság*, vagyis, hogy bizonyos történelmi vagy fikciós alakokkal kapcsolatos tanmesék erkölcsi példázatként szolgálnak. Ennek mintegy örökségeként a kulturális héroszokkal (vagy antihősökkel) való példálózás és a közöttük és a kortárs közszereplők közötti szimbolikus párhuzamok visszatérő

¹¹ A magyarul szinte kifejezhetetlen fiúi kegyelet vagy szeretet, legáltalánosabban a paternális viszonyrendszer elfogadását és tiszteletben tartását jelenti.

¹² Így az olyan összefoglaló munkákban, mint: Vogel 2018; Li 2015; Lai 2016; vagy Gilley 2019

elemei a modern kínai politikai diskurzusnak, amely előszeretettel építkezik allúziókra (Pye–Leites 1982:1161)¹³.

A konfucianizmus (annak ellenére, hogy a maói időszak bizonyos szakaszaiban ideológiai hadviselés folyt ellene¹⁴) alapvetően határozza meg a kínai társadalmat a mai napig, az irányítással és a kormányzással kapcsolatos kulturális meggyőződések fő forrásának tekinthető. A konfuciánus hagyományban a társadalom alapegysége a család, az arra jellemző hierarchikus viszonyok (a férj és feleség, a szülő és gyermek között) a tágabb értelemben vett társadalmi hierarchia (az uralkodó és alávetettjei között) alapja. Ez a viszonyrendszer azonban egyfajta kölcsönösségre épül, az alárendelt fél elismeri és tiszteletben tartja a hierarchikus viszonyt, ugyanakkor a fölérendelt félnek kötelessége a számára ilyen módon kiszolgáltatott félről legjobb tudása szerint gondoskodni, neki példát mutatni. A politikai/hivatali vezetőktől elvárt az erős és feddhetetlen morális karakter, amely a konfucianizmus klasszikus szövegének tekinthető *Beszélgetések és mondások* (*Lunyu* 论语) alapján három megkülönböztető jeggyel rendelkezik: jellemző rá a filialitás, a rítusok és szertartások tisztelete és gyakorlata, valamint a helyes ítélőképesség. A morális kiválósággal kapcsolatos további meghatározó fogalom a *Beszélgetések és mondások*ban kettős jelentésben előforduló, magyarra „emberséggént” fordított (Tókei 1986a) *ren* (仁), amely egyszerre jelent általános kiválóságot és az embertársakkal való törődés specifikus erényét.

Fontos felhívni a figyelmet egy általános félreértésre a kínai társadalmi gondolkodással kapcsolatban, miszerint a kínai kollektivistá társadalomban az egyéni érdek alárendelődik a csoportérdeknek vagy a kollektív érdekeknek. Mengzi 孟子 egyik parabolája ezzel szemben arra világít rá, hogy mivel az egyének bizonyos szempontból függenek a csoporttól, ezért szükségszerűen internalizálják a csoportérdeket; ugyanakkor a csoport is függ az egyénektől, így szükségszerűen reprezentálnia kell az egyéni érdekeket. Ennek megfelelően a konfuciánus alapértéknek számító, az ideális társadalmi életet meghatározó harmónia (*he* 和) fogalma nem az érdekek és vélemények egységességét vagy a közös kiállással kapcsolatos konformitást jelenti, hanem sokkal inkább a különböző nézőpontok és érdekek közötti dinamikus egyensúlyt jelöl (Wong 2021). Így tehát nem meglepő, hogy Hu Jintao a társadalmi igazságosságot és a stabil jóléti rendszer kiépítését zászlajára tűző, „emberarcú” fejlesztési kampányának a központi fogalma a harmonikus társadalom (*hexie shehui* 和谐社会) volt (Mahoney 2014; Juhász 2017).

¹³ Lásd, például: MacFarquhar 2011: 292.

¹⁴ Például az 1973 és 1976 közötti, Lin Biao és Konfuciusz kritizálására (*pi li pi kong* 批林批孔) buzdító kampányban, lásd: MacFarquhar 2011:283-286.

Szintén a menciuszi elméletben válnak hangsúlyossá az uralkodó népével szembeni feladatai: az államvezetésnek biztosítani kell a népjólét alapvető feltételeit (az életfeltételekhez szükséges anyagi javakat) és a megfelelő erkölcsi nevelést, hiszen ezek hiányában elérhetetlen az alattvalók számára az erkölcsöknek megfelelő élet (Wong 2021). Csakis a nevelés/oktatás (*jiaoyu* 教育) segítheti hozzá az egyént karakterének és elméjének kiműveléséhez, vagyis az igazság (*dao*, 道) gyakorlásához. A konfuciuszi nevelési munkát ellátó tudós/tanár/mentor ideális figurájának három ügyet kell szolgálnia: az igazságosságot, a jobb életet, és a fennálló rend helyességének biztosítását.

David Wong mutat rá, hogy sajátos dinamika bontakozik ki a konfuciuszi értékrendből adódó meritokrácia – vagyis, hogy ideálisan a *junzi* erényeivel rendelkező „bölcsek királyok” irányítják a társadalmat –, és azon elképzelés között, hogy a kormányzás szolgálat, amelynek alapvető célja a nép jólétének előmozdítása és védelme. A legitimáció tehát az uralkodó erényeiből és az erkölcsi elveknek való megfeleléséből vezethető le. A konfuciánus politikafilozófia egyik sarokköve a *tianming* 天命, vagyis az égi elrendelés/megbízatus fogalma, amely lényegében az erényes vezető uralkodóvá válásának végső magyarázataként működött. Konfuciusz szerint „az erényes fejedelem »előidézi«, hogy a nép kövesse” (Várnai 2023:193), ha pedig erre az uralkodó erkölcsi, vagy képességbeli hiányosságai miatt nem alkalmas, akkor zűrzavar áll be. A rend felbomlása az égi megbízatus elvesztését jelenti. Ezt a gondolatmenetet vitte tovább Mengzi, aki szerint az égi jóváhagyás és az uralkodónak a nép általi elfogadása összekapcsolódik. Széleskörű társadalmi elégedetlenség (*geming* 革命)¹⁵ – a birodalmi Kínában jellemzően parasztfelkelések – esetén az uralkodó elveszíti az égi megbízatusát, vagyis jogosultságát a hatalom gyakorlására, s ennek következményeképp dinasztiaváltsárra kerülhet sor. A népakarat azonban nem közvetlenül kapcsolódik az uralkodó legitimációjához, hiszen, ahogy Várnai András rávilágít Mengzi alapján „az emberek tiltakozásának csak egy felsőbb hatóság mérlegelése alapján lehet súlya” (2023:204), tehát az írástudó elit közvetítő szerepe a *geming* szempontjából is meghatározó.

A legitimáció hagyományos kínai elképzelése szempontjából jelentősek még a konfuciánus ortodoxia (*daotong* 道统) és a politikai ortodoxia (*zhengtong* 正统) fogalmai. Az előbbi a konfuciánus ideológia legitimációs funkciójára utal – vagyis hogy a morális renddel (azaz a társadalmi valósággal) kapcsolatos nézeteket a konfuciánus hagyomány alapját képező klasszikus szövegekből kell levezetni, a *daonak* (itt az igazság és társadalmi igazságosság értelmében) megfelelő iránymutatás az értelmiségi réteg feladata; az utóbbi annyival egészíti ki ezt, hogy a dinasztiák közötti hatalmi átmenetnek keretet adva rögzíti, hogy csakis a konfuciánus hagyomány

¹⁵ Nem véletlen, hogy a 19-20. sz. fordulóján ez a kifejezés lesz a „forradalom” jelölője.

követése legitimálhatja a politikai rezsimet (He 1991:23). Wang Hui értelmezése szerint a politikai ortodoxia érvényesülése teremtette meg „Kína” folytonosságát a birodalmi időszak változó territoriális és etnikai viszonyai közepette (2014:116).

A kínai politikai gondolkodást meghatározó ókori filozófiai irányzatok közül érdemes megemlíteni a motista iskolát is, hiszen a konfuciuszi tanítások egyes elemeit továbbvivő-átértelmező, ám annak patriarchális arisztokratizmusával szemben kritikus gondolati irányzat több elemében is párhuzamba állítható a kínai szocializmussal. Tőkei (1986a) értelmezésében a Mozi által kívánatosnak vélt erős államhatalmat az egyetemes szeretet (*jianai* 兼愛) – vagyis, hogy az uralkodó minden alattvalónak, kivétel és részrehajlás nélkül, kedvez (Wong 2021), ezáltal akarata a közös akarat megtestesülése – elképzelésére alapozott bürokratikus despotizmus formájában azonosíthatjuk. Mozi következményetikai megfontolásainak értelmében a legalapvetőbb emberi szükségletek terén megnyilvánuló hasznosság (*li* 利) a morál és az államvezetés alapja. A haszon itt – amellet, hogy általánosságban az alapvető értékekre alkalmazott gyűjtőfogalom – olyan a köz számára biztosítandó alapvető materiális javakat jelent, mint a megfelelő mennyiségű élelem, megfelelő minőségű lakhatás és ruházkodás (Wong 2021). A társadalmi rend – vagyis a konfliktusok minimalizálásának – garanciája a motizmusban is az erős hierarchia, amelynek alapja az Ég (*tian* 天) mint transzcendentális vonatkoztatási pont, amelynek a földi mása maga az egyeduralkodó.

A konfucianizmusban is megjelenő *dao* radikális továbbgondolásra kerül a kínai dialektika alapjait meghatározó taoizmusban. A taoizmus alapszövegének tekintett, Laozi 老子 nevéhez kapcsolt *Daodejing*-ben¹⁶ (道德经) a *dao* „mindenekelőtt az örökké mozgó, változó világ végső egységének elve[ként]”, „az anyagi világ mozgását meghatározó törvény[ként], természettörvény[ként]” (Tőkei 1986b: 14) jelenik meg. Ez a folytonos változás, nevezetesen, „hogy minden dolog a saját ellentétébe csap át” (Tőkei 1986b: 15) egyfajta dialektikus mozgás, minden létező ennek a mozgásnak az eredménye vagy megnyilvánulási formája. A *dao* maga azonban nem változatlan, minthogy „a változás minden folyamatára úgy utal, mint a polaritások közötti, egymást kiegészítő kapcsolatok folytonosságára” (Tian 2005:37). Laozi elvetette a műveltséggel kapcsolatos legnemesebb konfuciánus erényeket, mint például az emberséget, az igazságosságot, a bölcsességet vagy a tudást, hiszen ezeket a dolgok valódi természetének, belső törvényének megfigyelésétől és elfogadásától való eltávolodásként azonosította. Az igazi erény (*de* 德) „formái csak a [d]aonak vannak alárendelve” (Tőkei 1986b: 24), vagyis „[a] daoista etika hangsúlyozza a tágabb értelemben vett valóságunkkal kapcsolatos megfelelő fogékonyságot” – és

¹⁶ Az ismertebb magyar átírásban: *Tao Tö King*.

ennek gyakorlati aspektusát, a dolgok megerőszkolása és képmutatás nélküli cselekvést (*wu wei* 无为) –, „amely az emberi társadalmi világot is formálja és körülöleli” (Wong 2021).

Végül, minthogy a reformidőszakban a fokozatosan növekvő gazdasági interakciók kiterjedtebb szabályozási környezetet igényeltek és ennek megfelelően a kínai jogrendszer is nagyléptékű fejlődésnek indult, nem meglepő, hogy a „törvénykezők” ideológiája, vagyis a legizmus bizonyos elemei is előtérbe kerültek a modern kínai politikai diskurzusban. Az uralom megszervezésének helyes módszereire fókuszáló legista tanok alapvetése szerint a jó kormányzás alapja „az emberi társadalom ember alkotta rendje” (Tőkei 1986b:276), vagyis a törvényhozás (*fa* 法) és az erős állam. A legizmus alapszövegének tekintett *Hanfeizi* (韩非子) alapján az emberek cselekedeteit a saját materiális érdekeik határozzák meg leginkább, a társadalmi rend garanciája tehát nem lehet más, mint a mindenki számára világos rendeletek, valamint a büntetések és jutalmak rendszere. (Wong 2021) A legizmus nem tartja sokra az erényeket, és határozottan elutasítja a hatalom moralizáló legitimációját.

Az újabban a KKP politikai diskurzusában is megjelenő „kiváló hagyományos kultúra” ezeknek az egymásra épülő, ugyanakkor sokszor egymással ellentmondásos viszonyban lévő gondolati irányzatoknak olyan elegye, amely a legmegfelelőbbben tudja szolgálni a mindenkorai politikai hatalmat (Kubat 2018). A jelenség nem újkeletű, hiszen a híres ókori kínai gondolkodók többsége uralkodói tanácsadóként is működött, a fejedelemségek közötti szüntelen küzdelmek a Zhou-kor utolsó időszakában központi jelentőségűvé tették a *jó kormányzás* kérdését.

Ez két fontos implikációval jár a kortárs kínai politika szempontjából: (1) mintegy a konfuciánus gondolatvilág örökségeként a kínai társadalomban a XX. század elejéig az etika és filozófia, valamint a politika nem elkülönült területek, az intellektuális és politikai tevékenységek összekapcsolódnak; (2) mivel az értelmiség klasszikusan politikai tanácsadással, tkp. politikai aktivizmussal is foglalkozik, így minthogy egy kulturális mozgalomból könnyen lehet politikai mozgalom is, az értelmiség szerepe a politika alakításában központi jelentőségű. Ez az örökség kerül előtérbe a Mao és a nagy proletár kulturális forradalom utáni időszak szabadabb intellektuális légkörében is, amikor élénk diszkusszió indul Kína jövőjével, fejlesztési lehetőségeivel, ill. modernizációjával kapcsolatban. Ennek mentén különböző elképzelések, víziók születtek Kína jövőjével kapcsolatban, egy közös nevező azonban megmaradt, ez pedig Kína történelmi értékeinek megbecsülése, illetve ennek kapcsán az a meggyőződés, hogy „Kína »a világon az egyetlen civilizáció típusú nemzet, amely ötezer éve töretlenül létezik, és amelyre nem alkalmazhatók olyan szabályok, amelyek nem Kína sajátjai«” (Jordán 2012:113). A kínai kivételesség (*Zhongguo teshulun* 中国特殊论) gondolatának – ahogy Jordán Gyula (2012) rávilágít – erős történelmi gyökerei vannak, amelyek egészen a császárkori „civilizációs felsőbbrendűségi

tudatig”, és a sinocentrikus világképhez kapcsolódó békés és defenzív külpolitikai magatartás mítoszáig vezethetőek vissza. Részben ennek a civilizációs felsőbbrendűségi tudatnak, részben az értelmiségi réteg szerepének tudható be, hogy a külső intellektuális hatások minden esetben a helyi tapasztalatokon átszűrve, a helyi viszonyokhoz adaptálva, sokszor meglehetősen szelektáltan kerülnek be a kínai gondolkodásba.

A klasszikus kínai politikafilozófiai megközelítésben a legitimáció alapja tehát a (neo)konfuciánus morális elvekre való hivatkozás és ennek megfelelően az igazságosnak és méltányosnak ítélt uralkodás; valamint az uralkodó arra való képessége, hogy megfelelően gondoskodjon az alattvalókról és nem utolsósorban, hogy élvezze a társadalmi elit támogatását. Az égi mandátumot elveszítő, bukott vezető és a legitim uralkodó hatalmi pozíciója mellett már a Hadakozó Fejedelemségek idején megjelenik egy harmadik hatalmi kategória, ez pedig *ba* (霸), vagyis a földesurak közül kiemelkedő, őket szövetségekbe tömörítő vezető jelölője. A 20. század elejétől kezdve általánossá vált, hogy a *ba* kifejezést a „hegemón” megfelelőjeként fordították nyugati nyelvekre. Mengzinél a *ba*, a királyt jelölő *wang* (王) kifejezéssel szemben egyértelműen negatív konnotációt vett fel. A *ba* ugyanis erővel, erőszakkal és megtévesztéssel tartja fenn a hatalmát, míg a *wang* hatalmának forrásai az erények. Később, a Qin-dinasztia idején, amikor a *huangdi* (皇帝), azaz császár kifejezés válik az uralkodó jelölőjévé a *ba* jelölő elveszíti negatív jelentését, és például Xunzi munkásságában már a *ba* és a *wang* összevont alakja is előfordul. Azonban a 14. századtól, amikor a neokonfuciánus Zhu Xi a klasszikus kánon részévé, a Négy Könyv egyikévé választotta Mengzi írásait a *ba* kifejezés újra felvette az önérdékhez és az erőszakossághoz kapcsolódó jelentésárnyalatokat, így a korábbi *ba-wang* dichotómia vált meghatározóvá (Anderson 2022).

Ez alapján arra következtethetünk, hogy a „hegemónia” helye a klasszikus kínai politikai gondolkodásban az állam belső viszonyainak, méghozzá az elnyomásra alapuló viszonyainak jellemzésére szolgált. A nyugati imperializmus kínai terjeszkedésének időszakában ugyanakkor módosult a *badao* kifejezés használata, minthogy az elnyomást, erőszakos hatalomgyakorlást és hódítást is jelentő *badao*t a helyiek és az idegenek viszonyának jellemzésére kezdték el alkalmazni. Sun Zhongshan egy 1924-es, a nyugati elnyomás elleni küzdelemre buzdító előadásában azt fejtegette, hogy az európai civilizáció hagyományosan az erő kultúrájára, hegemonikus törekvések (*badao*) jellemzik, míg a felsőbbrendű ázsiai civilizáció alapját a moralitás és az erényes hatalomgyakorlás (*wangdao*) adják (Anderson 2022). A nyugati hatalmak miatt elszenvedett igazságtalanságok elleni tiltakozás, a május 4. mozgalom után a *baquan* 霸权 (hegemónia) kifejezés kizárólagosan a nyugati imperializmus és elnyomás jelölőjévé vált. A hegemónia fogalma a

vizsgálat tárgya szempontjából is központi jelentőségű, hisz, ahogy Perry Anderson (2022) megjegyzi manapság egyedül a Kínai Népköztársaság hivatalos állami diskurzusában van központi szerepe a hegemonia fogalmának. Olyannyira így van ez, hogy még az alkotmányban is megtalálható a kifejezés.

A kommunista diskurzusba Maónak egy 1946-os interjújának köszönhetően került be a *baquan*, ebben a megnyilatkozásban Mao az Amerikai Egyesült Államok expanzionista – globális hegemoniára törekvő – politikájával kapcsolatban használta a kifejezést. Miután 1971-ben a KNK elfoglalta Kína helyét az ENSZ-ben a hegemonia(-ellenesség) a külpolitikai diskurzus a hidegháborús nagyhatalmi politizálás (tehát az USA és a SZU) elleni szólamok állandó szófordulatává vált. Mao 1974-es háromvilág-elméletének propagálásakor már „a kolonializmus, imperializmus és hegemonizmus elleni küzdelemre” szólította fel a harmadik világ népeit, innentől a szemantikailag kiterjesztett, az elnyomás globális szerkezetéhez kapcsolódó *baquanzhuyi*, vagyis *hegemonizmus* kifejezés vált felkapottá (az ezzel kapcsolatos veszélyek elleni küzdelem az 1975-ös alkotmányban is helyet kapott).

A kortárs kínai politikai gondolkodás egyik meghatározó alakja, Yan Xuetong 阎学通 2011-es *Ancient Chinese Thought and Modern Chinese Power* c. kötetében – mintegy trendet teremtve¹⁷ – újra elővette a *ba-wang* fogalompárt. Yan értelmezésében az USA jelenleg egy katonai és gazdasági hegemoniát tart fenn, ezzel szemben Kína felemelkedésével a nemzetközi rend magasabb rendű formájának lehetősége sejlik fel, egy Kína-központú morális vezetés formájában. A KKP diskurzusában a vizsgált időszakban végig jelenlévő *hegemonia* jelölő jelentése tehát átalakult: minthogy az erős antimperialista kiállás helyett egyre inkább Kína globális ambícióinak negatívját jelöli.

A kortárs kínai politikai filozófiai diskurzusban azonban megtalálható a hegemoniának a dolgozat elméleti keretéhez illeszkedő jelentése is, jóllehet ez egy másik jelölőhöz (*lingdao quan* 领导权) kapcsolódik. Az *ideológiai vezetés*, vagyis a gramscianus értelemben vett hegemonia (*yishixingtai lingdao quan* 意识形态领导权) átfogó értelmezését olvashatjuk Sun Min 孙民 2012-es monográfiájában, amely Gramsci, Althusser, Pulandzász, Laclau és Mouffe főbb munkáin keresztül igyekszik körbejárni a hegemonia fogalmát. Sun értelmezése alapján Laclau és Mouffe

¹⁷Lásd: Tang Aijun 唐爱军 2019-es, a *Shehui zhuyi yanjiu* 社会主义研究 (*Szocializmus Tanulmányok*) folyóiratban megjelent elemzése alapján a kínai politikában a hegemon nyugati diskurzus ellendiskurzusaként, a Kína útját magyarázni képes kínai diskurzusra van szükség, amely egyrészt Kína gazdasági fejlődési modellje szempontjából ellent tud tartani a neoliberális diskurzus terjedésének; másrészt Kína politikai fejlődési modellje tekintetében alternatívát jelent a nyugati liberális demokratikus diskurzus – különösen a nyugati legitimációs diskurzus – ellenében (itt központi jelentőségű „a Kínai Kommunista Párt vezetése a kínai sajátosságú szocializmus legalapvetőbb jellemzője” elv fenntartása); harmadrészt Kína külpolitikai stratégiáját illetően „magyarázni képes a kínai út eredendően pacifista jellegét, amely a »királyi út« [*wangdao* 王道] pacifizmusa, nem pedig a tekintélyelvűség »hegemon útja« [*badao* 霸道].”

hegemoniaelmélete fontos támpontot nyújthat a marxizmus legújabb kori fejlődéséhez azáltal, hogy a totalizáló modelleket előtérbe helyező modernitás kritikáját adja, valamint a diskurzuselméleti perspektíva bevezetésével rávilágít arra, hogy a demokrácia és a hatalomhoz kapcsolódó jelentések diszkurzív küzdelem tárgyai. A diskurzuselmélet erősségének tekinthető továbbá, hogy túllép a politikai szubjektum osztályjellegének szűk felfogásán és elutasítja a hagyományos marxista elméletek gazdasági determinizmusát és esszencializmusát. Sun hangsúlyozza, hogy Laclau és Mouffe meglátásainak alapja a kortárs nyugati kapitalista világ átalakuló társadalmi valósága, ez azonban nem jelenti azt, hogy az általuk bevezetett diszkurzív hegemonia vagy a radikális demokrácia fogalma nem rendelkezne relevanciával a kínai marxizmus számára, mint a szocializmus megvalósításáért folytatott küzdelem eszmei adalékai (Sun 2012:210).

Laclau és Mouffe szocializmus-felfogása Sun értelmezésében három szempontból utasította el a szocializmus hagyományos fogalmát: a szerzőpáros szakított azzal az elképzeléssel, hogy a szocializmus olyan, a munkásosztály vezette mozgalom, amelyben új termelési mód alakul ki; ahogy azt a forradalmi felfogást is kritikával illették, hogy a szocializmus a múlttal való radikális szakítást jelent; végül az államszocialista formákkal kapcsolatban is bírálatot fogalmaztak meg azok elnyomó jellege miatt. Laclau és Mouffe álláspontja szerint: „[A] szocializmus céljai és a termelési viszonyok társadalmi reprezentációja között nincs szükségszerű logikai kapcsolat, ez a viszony külsődleges” (Sun 2012:203). A társadalom, mint totalitás tehát diszkurzív gyakorlatok eredményének tekinthető, következésképp a gazdaság, valamint a termelőerők közötti kapcsolatok is a hegemonikus viszonyrendszerben adódtak és ez alapján értelmezendők.

Chantal Mouffe *The Return of the Political (A politikai visszatérése)* c. értekezése alapján a szocializmus nem egy radikálisan más társadalmi rendszer, hanem a demokrácia elmélyítésért folytatott folyamatos küzdelem egy dimenziója. Sun Mouffe-ot idézve kiemeli továbbá, hogy „[A] szocializmus, mint a gazdaság demokratizációjának egy folyamata, a radikális és plurális demokrácia projektjének nélkülözhetetlen eleme” (Mouffe 2005:90). Sun Min szerint a radikális és plurális demokrácia a politikai identitások sokféleségének az egyenértékűségi logika alapján szerveződő közösséget, szövetséget jelent, ennek az értelmezésnek megfelelően szelektíven idézi Mouffe-ot, nem tesz említést arról, hogy a *The Return of the Political* c. kötetben a *politikai liberalizmus* intézményrendszerének koordinátáin belül artikulált plurális demokráciáról van szó.

A *politikai* meghatározása kapcsán Sun figyelmét leginkább az egyenértékűségi logika működése (a plurális identitások összehangolása) ragadja meg, az e logikához kapcsolódó *antagonizmus* a *politikai szubjektum* artikulálásának kulcsa, így nemcsak politikai, hanem ontológiai jelentősége is van (Sun 2012:223). A politikai szubjektumok artikulálása szempontjából központi jelentőségű

továbbá az állam meghatározása, nem véletlen, hogy ez a hegemoniáért folytatott diszkurzív küzdelem tárgya is, az állam lényege a diszkurzív hegemonia által konstruált hatalmi viszony. Sun egyértelműen kimondja, hogy egy marxista államelmélet (re)konstrukciójának lehetőségét látja a hegemonia fogalmában. Ennek kapcsán kifejti, hogy a hegemonia lényege tulajdonképpen a legitimitás (*hefaxing* 合法性) biztosítása. A legitimitás meghatározása érdekében Sun Níkosz Pulandzászt idézi (Sun 2012:251) „A politikai struktúrák és intézmények legitimitása alatt a formációban uralkodó ideológiához való viszonyukat értjük. A legitimitás különösen az uralkodó ideológia sajátosan politikai hatását takarja” (Poulantzas 1975: 221). Ez a sajátos hatás pedig nem más, mint hogy a rendszer szereplői elfogadják a politikai struktúrát. Az a felismerés, hogy az ideológiai hegemonia a legitimitás feltétele Sun álláspontja szerint jelentős hatást gyakorolt a kortárs marxizmusra. A hegemonia jelentőségével kapcsolatos legfőbb tanulság a kínai marxizmus szempontjából, hogy a Kínai Kommunista Pártnak törekednie kell a marxista ideológiai hegemonia, vagyis a burzsoázia hegemoniájával szembeni ellenhegemonia kialakítására, s e cél elérésének érdekében különös hangsúlyt kell fektetnie a fejlett szocialista kultúra kiépítésére. Sun értelmezésében a *hegemonia* nemcsak a nyugati kapitalizmus elnyomó struktúráinak ideológiáját leleplező kritikai fogalom, hanem az ellenhegemonikus törekvések elmélete és módszere is levezethető belőle. Az ideológiai innováció csakúgy központi jelentőségű a nemzetek közötti egyre kiélezettebb verseny tárgyát képező össznemzeti erő szempontjából, ahogy a politikai döntéshozók és a nyilvánosság közötti közvetítés tekintetében is. Összességében tehát Sun Min meglátása szerint Kínában marxista ideológiai hegemoniára van szükség, a szocialista demokrácia fejlesztésének kulcsa pedig a hátrányos helyzetű csoportok (munkanélküliek és vendégmunkások) ügyének felkarolása, valamint általában a nép érdekeinek előtérbe helyezése. A fősodró kínai politikai gondolkodásban a hegemonia értelemszerűen nem a KKP-rezsim uralmi gyakorlatainak fejlődésével, ideológiájával és legitimitásával kapcsolatos kritikai elemzés eszközeként jelenik meg, ugyanakkor az itt röviden bemutatott hegemonia-értelmezés alapján egyértelmű, hogy a KKP reform és nyitás utáni ideológiai működése jól megragadható Laclau és Mouffe diskurzuselméletének alapfogalmaival.

II.2. Kínai modernitás-olvasatok – a nacionalizmus bűvkörében

A 19. sz. közepén, különösen az első ópiumháborúban (1839-1848) elszenvedett megalázó vereség és az imperialista hatalmak irányából érkező további atrocitások után a kínai politikai gondolkodás legnagyobb tétje és központi motivációja a *fuqiang* (富强), a „gazdagság és

hatalom”¹⁸ elérésén alapuló önmegegerősítés, vagyis lényegében a modernizációs útkeresés volt (Schell–Delury 2013). Mivel ez az útkeresés a gyarmati időszakban indult el, így a kezdetektől összekapcsolódott a nyugatosodás kérdésével. A kínai modernitás sajátos belső ellentmondásokról terhelte, paradox fogalom. Egyrészt egyfajta kényszerű ideálként megjelenik benne a nyugati gazdasági fejlettségi színvonal elérésének igénye, ugyanakkor a korai kínai modernitás-diskurzusok általános jellemzője a kapitalizmuskritika és a nyugati típusú kapitalista rendszerrel szembeni különböző mértékű ellenállás (Wang 2009). „A legáltalánosabb szinten a modernizáció mindenképpen külső kihívás volt, hiszen ez Kína és minden Nyugat-Európán és az Egyesült Államokon kívüli ország esetében egy rajtuk kívül kialakult modellhez való viszony, alkalmazkodás problémáját vetette fel” (Jordán–Tóth 2005:13). Kína és a nyugat viszonyának kérdése tehát egyrészt egy biztonsági kérdés volt, és mint ilyen az imperializmussal szembeni érzelmek és a nacionalizmus megerősödéséhez vezetett; másrészt a nyugati politikai, gazdasági, társadalmi hatások felszínre hozták a technológiai elmaradottság és gazdasági-társadalmi fejlettségi szintek különbségének problémáját, amelynek következményeként a Kína jövőjével kapcsolatos gondolkodást egyre inkább a tradíció (hagyományos kínai értékek) és modernitás (nyugati értékek) szembenállása határozta meg.

A modernitással kapcsolatos diskurzusnak – ahogy Wang Hui (2009) rámutat – kettő, egymással összefüggő aspektusa van: a modernitáselmélettel és a modern társadalom fejlődésével kapcsolatos vizsgálódások. A KKP reform és nyitás utáni diskurzusainak és modernizációs ideológiáinak vizsgálata során ugyan inkább az utóbbi aspektus meghatározó, azonban a diszkurzív tér konstrukciója és a kontextuális háttér feltérképezése érdekében nélkülözhetetlen a kínai elméleti diskurzusban megjelenő modernitás genealógiájának áttekintése.

A modernitás koncepciója a 19. század végi és 20. század eleji kínai értelmiségi diskurzusokban az idős/régi – ifjú/új binárisokon keresztül került kifejezésre. A társadalmi fejlődés lehetséges útjaival kapcsolatos gondolkodás szempontjából nagy hatású volt az 1898-ban Yan Fu 严复¹⁹ fordításában megjelent *Evolúció és etika*, Thomas Henry Huxley értekezése is, amely megalapozta a szociáldarwinizmus kínai térnyerését. Az evolúció kifejezés kínai megfelelője (*tianyan* 天演) a társadalmi fejlődéssel kapcsolatos diskurzus meghatározó fogalmává vált. Liang Qichao 梁启超, a Qin-időszak végi reformer, aki a konfucianizmus és a birodalmi keretek radikális újraértelmezését propagálta, 1900-ban megjelent, *Az ifjú Kínáról* (*Shaonian Zhongguo shuo* 少年中国说) c. írásában a

¹⁸A két karakter a legista filozófiából (i.e. 4. sz.) levezetett szállóige, „gazdag ország, erős hadsereg” (*fuguo qiangbing* 富国强兵) rövidített formája. A 19. század végi, 20. század eleji kínai modernitáselméletek és modernizációs törekvések a szuverenitás garanciájaként tekintettek az erős gazdaságra és a fejlett hadseregre (Schell–Delury 2013).

¹⁹A brit haditengerészettel való kapcsolattartásra kiképzett Yan angol nyelvtudását a Kína megerősítésének lehetőségeivel kapcsolatos kutatásaira is használta, így ismerkedett meg Herbert Spencer társadalmi evolucionista fajelméletével, sőt Spencer *The Study of Sociology* c. írását le is fordította. (Hayton 2020:90)

progresszív ifjúságot látta a dicső kínai jövő letéteményesének (Wang 2009), pár évvel későbbi, befejezetlenül maradt sci-fijében (*Xin Zhongguo Weilai ji* 新中国未来记) az 1960-as évek „új” Kínájáról, mint erős, prosperáló és újra nemzetközi tiszteletnek örvendő országról írt (Schell–Delury 2013). Liangot a korban divatos szociáldarwinista elképzelések – különösen pedig a sárga rassz eltűnésétől való félelem – a kínai nemzeti történetírás és a kínai nemzet (*minzu* 民族) fogalmának megalkotására sarkallta (Hayton 2020:134-135). Japán száműzetésük éve alatt Liang és a forradalmár Sun Yat-sen baráti kapcsolatot alakítottak ki; Liang nacionalizmusa nagy hatással volt Sun forradalmi elképzeléseire.

A Qing-dinasztia utolsó éveiben, a május 4. mozgalom hatására,²⁰ különösen intellektuális kiállításnak és publikációinak (*Új Ifjúság Xinqingnian* 新青年; *Új Trend Xinchao* 新潮) köszönhetően, egyre inkább az „új” jelentésű „xin” előtag vette fel a „modern” (tehát fiatal, fejlődő, a jövő irányába mutató) jelentését (Wang 2009:74). Az „új” Kínával kapcsolatos gondolkodás egyik meghatározó irányzatát képviselte a kínai köztársaság atyja, Sun Yat-sen is. Sun Yat-sen alakja köré ugyan elsősorban Tajvanon alakítottak ki politikai kultuszt, hiszen a Goumindang párt egyik alapítójáról van szó, de egyrészt a császárság 1911-es fölszámolásában közreműködő forradalmárként, másrészt a nyugati szociáldemokrata elképzeléseket ismerő és a kínai helyzetre értelmező gondolkodóként (újabban) a Népköztársaság történelmi emlékezetében is előkelő helyet foglal el. Mivel Sun Kína jövőjével és modernizációjával kapcsolatos elképzelései Mao Zedong bizonyos meggyőződéseiben is visszaköszönnek, a „kínai sajátosságú szocializmus” pedig, mint látni fogjuk, a suni program 21. századi olvasataként is értelmezhető, így azt érdemes röviden áttekinteni.

A Sun Yat-sen által meghatározott három népi elv, a nacionalizmus (*minzu* 民族), a népuralom (*minquan* 民权) és a népjólét (*minsheng* 民生) a Kínai Köztársaság modernizációs ideológiájának tekinthető, amely a KKP korai népköztársasági politikáját is meghatározta, majd az 1970-es évek végi, 1980-as évek eleji reformidőszakban újra meghatározó gondolati forrássá vált. A „három népi elv” tartalma Sun különböző időszakaiban nem volt teljesen állandó, a legkiforrottabb megfogalmazásának Sun 1924-es, a Guangdong Nemzeti Tanárképző Főiskola előadótermében megtartott 16 hetes előadássorozatát tekinthetjük.²¹

²⁰ A „május 4. mozgalom” elnevezés itt azt a kulturális elitmozgalmat jelöli, amely elsősorban a nyugati irodalmi és politikai eszmék és tudományos vívmányok kínai alkalmazási lehetőségeit vizsgálta, és kifejezett célja volt egy új modern kínai társadalom és kultúra létrehozása. Ez alapvetően „kritikai viszonyt jelentett a konfucianizmushoz és általában Kína kulturális örökségéhez” (Jordán–Tóth 2005:87). A mozgalom a demokrácia és az egyenlőség mellett történelmi, és köznyelvi dialektus használatával a publikációiban előrelépést tett a kulturális termékek hozzáférhetősége terén is, mégis inkább az értelmiségi elit berkein belül maradt.

²¹ A „három népi elv” fontos szerepet töltött be a Kínai Kommunista Párt és a Goumindang együttműködésében a „japánellenes nemzeti egységfront politikai alapjaként”. Mao Zedong *Kína új demokráciája* c. esszéjében ugyan elismeri, hogy a „három népi elv” és a „kommunizmus minimális programja” alapvetően hasonló (Mao 1950:58, 60),

Sun, előadásában kifejtett álláspontja szerint a nacionalizmus Kínában az „állam doktrínáját” jelenti, egy olyan államét, amely egyetlen rasszból²² (kínai) nőtte ki magát a Qin- és Han-dinasztia időszakában. Ebből a fogalomból azonban hiányzik a nemzet, mint a népet összetartó erő, a nemzeti érzület forrása, a kínai nép tehát olyannak tűnik a nemzetállamban gondolkodó külföldiek számára, mint „egy halom száraz homok”²³, amelyet könnyen szétfúj a szél. Részben ennek a hiányosságnak a folyományaként Kína egy évszázadig volt nyugati politikai elnyomás alatt, amelyet az 1911-es forradalom után a gazdasági eszközökkel történő elnyomás követett. Kína időközben elveszítette egykori büszkeségét, civilizációs felsőbbrendűségtudatának írmagja sem maradt. A nagyhatalmakkal szembeni önvédelemhez és önmegerősítéshez kapcsolódó elsődleges feladat tehát a nemzeti egység megteremtése. Ez a Sun által megfogalmazott nemzeteszmény „az állam és kultúra tökéletes megfeleltetésére” (Gellner 2009: 61) való törekvésként azonosítható, és mint ilyen az állam által képviselt politikai egységet, valamint a kultúrát hordozó „nemzeti” egységet a fejlődésnek ugyanarra a determinisztikus pályájára állítja.

A marxista elméleti háttérű Benedict Anderson szerint azonban a nemzet fogalma alatt többet kell értenünk, mint egy fiktív homogén kulturális és politikai egység létrehozását, hisz a nemzet „egy elképzelt politikai közösség, melynek határait és szuverenitását egyaránt veleszületettnek képzelik el. *Elképzelt*, mivel még a legkisebb nemzet tagjai sem ismerhetik meg a nemzet más tagjainak többségét, nem találkoznak velük, még csak nem is hallanak róluk, elméjükben mégis létezik annak a képe, hogy egyazon közösséghez tartoznak” (Anderson 2006:20, kiemelés az eredetiben) Ennek az alapja nem annyira a jelen viszonyai között keresendő, hanem a múlt és a jövő elképzelt közösségében: a közösség múltbéli veszteségeivel és szenvedéseivel (vagy megaláztatásával, mint a kínai esetben) kapcsolatos *topos* köré formálódó narratívában, és az ezzel szembeállított egységes, „gazdag és hatalmas” nemzet jövőképében (Soós 2023:111-112).

A forradalmi átmenet után újonnan megalakult „államok a territoriális és társadalmi térrel együtt megörökölték a forradalom előtti időszak hivatali etnocentrizmusát is, mint »olyasvalami(t), ami az államtól ered, és elsődlegesen és leginkább az állam érdekeit szolgálja« (Anderson 2006:135), ez az örökség pedig rendre fontos szerepet játszott a forradalmi víziók megvalósításában.” (Soós 2023:112) A nacionalizmus tehát egy olyan politikai eszköz, amely egyrészt fontos szerepet játszik az új állam alapjainak lefektetésében, másrészt a kormányzó elit legitimációs forrásaként

ugyanakkor teszi ezt úgy, hogy egy új – az „igazi” – értelmezést kapcsol „három népi elvhez”, miszerint az a Szovjetunióval való szövetséget, a Kínai Kommunista Párttal való együttműködést, illetve a munkás-paraszt érdekvédelmet jelöli. (Mao 1950:61) Sunról azonban tudható, hogy elutasította a marxi elképzeléseket, különösen az osztályharc érvényességét Kína vonatkozásában, az általa elképzelt szocializmus nem a KKP által képviselt szocializmus volt (Jordán–Tólas 2005:97).

²²Sun öt nagyrasszban – fehér, fekete, sárga, vörös, barna – és a sárga rasszhoz tartozó további alrasszokban – mongol, maláj, japán, mandzsu, kínai – gondolkodik. Itt, értelemszerűen a kínai alrasszról van szó.

²³A kínai szövegben *chengyu* fejezi ki a metaforát: *yi pan san sha* 一盤散沙, szó szerint egy halom száraz homok, vagyis összetartó erő nélküli közeg.

is működik. „A KKP korai mozgósítási tevékenységének, majd 1949-től 1953-ig nemzetépítő modernizációs programjának is, nem annyira a marxizmus, mint a Kínai Köztársaság – a szunjatszenizmus megvalósítását és Kína újjászületését a zászlajára tűző – hivatali nacionalizmusának a tömegek nyelvére alkalmazott változata volt az ideológiai alapja” (Soós 2023:112).

Sun a külföldi befolyással szembeni ellenállásnak két módját határozza meg, eszerint az ellenállás történhet pozitív módon, a nemzeti szellemiség megerősítésével, a népuralom és a népjólét – vagyis a három népi elv – felé történő elmozdulással; vagy negatív módon, az idegen hatalmakkal való együttműködés megtagadásával és passzív ellenállással, amelynek köszönhetően visszaszorulhat az imperializmus hatása és megelőzhető a nemzeti hanyatlás.

Sun szerint az erős nemzet ismérvei a katonai erő, a kulturális fejlettség és a morális kiállás, és csakis ez utóbbi lehet a stabil kormányzatnak, az államhatalom legitimitásának, vagyis végső soron a tartós békének a záloga. Nem meglepő tehát, hogy a nacionalizmus témakörében tartott utolsó előadását Sun Kína (potenciális) nemzeti morális elveinek szentelte. Eszerint a régi kínai morális standardok – a lojalitás és filialitás (*zhong xiao* 忠孝), a hűség és igazságosság (*xin yi* 信义), a kedvesség és szeretet (*ren ai* 仁爱) valamint a harmónia és a béke (*he ping* 和平) – továbbra is megtalálhatóak a társadalomban, így ezekből morális elvekből érdemes kiindulni Kína modernizációja során: a modern államban a lojalitásnak a nemzethez és a néphez kell kapcsolódnia, a modern Kínát nemcsak a belső rendre és egységességre, hanem a külpolitikai magatartás rendezettségére irányuló törekvés jellemzi – vagyis, hogy nincsenek imperialista motivációi, támogatja a kisebb vagy gyengébb népeket és kiáll a világ nagyhatalmaival szemben (Sun 1990:49) –, hiszen a társadalmi harmónia és a nemzetek közötti béke Sun szerint mindig is Kína megkülönböztető jegye volt.

A kínai politikafilozófia abban is egyértelmű útmutatás ad, hogy hogyan lehet elérni ezeket a standardokat: az egyén belülről kifelé irányuló fejlesztésére van szükség. Ahogy *A nagy tanításban* olvasható:

Ha megvizsgáltuk a dolgok természetét (*wu ge* 物格), tudásunk a legmagasabb fokra emelkedik.

Ha tudásunk a legmagasabb fokra emelkedett [*zhi zhi* 知致], akkor gondolataink őszintévé

válnak. Ha gondolataink őszintévé váltak [*yi cheng* 意诚], akkor szívünk egyenessé lesz. Ha

szívünk egyenessé lett [*xin zheng* 心正], akkor tökéletesítjük magunkat. Ha tökéletesítettük

magunkat [*shen xin* 身修], akkor rend lesz a családjunkban. Ha rend lesz a családjunkban [*jia qi*

家齐], akkor jó kormányzás van a fejedelemségben. S ha jó kormányzást teremtettünk [guo zhi 国治] a fejedelemségben, akkor az ég alattiban békesség uralkodik [tian xia ping 天下平].²⁴

Sun ezen okfejtés alapján arra jut, hogy a személyes kultúra fejlesztése (még hozzá a külföldi modern kultúra alapján) az ifjúság elsődleges feladata, ez azonban nem merülhet ki kritikátlan utánzásban és a régi Kína értékeinek teljes elutasításában. Sun úgy véli, hogy a nyugati tudás elsajátítása és kreatív továbbvitele a külföldi elnyomástól való megszabadulás legbiztosabb garanciája.

Kína Sun értelmezésében egy „magas morálisú nemzet”, amely nem egyeztethető össze teljes mértékben a kapitalista rendszer morális züllöttségével. Ugyanakkor a nemzetközi partnerekkel és gazdasággal való intenzívebb kapcsolat Kína modernizációja szempontjából elengedhetetlen, hiszen Sun diagnózisa szerint az ország ugyan gazdaságilag elmaradott és szegény, de megfelelő technológiai fejlesztésekkel és modern politikai intézményrendszer kiépítésével ugrásszerűen hozhatja be lemaradását. Mind a gyors felvirágzás, mind pedig az ugrásszerű fejlődés visszatér Mao Zedongnál is, aki az 1949-es központi bizottsági plénumon hangsúlyozta: „Kína gazdasági építésének üteme nem annyira lassan, mint inkább meglehetősen gyorsan fog zajlani” (Mao 1975:369-370); illetve aki 1958-ban meghirdette a „nagy ugrás” (*Dayuejin* 大跃进) elnevezésű, súlyos következményekkel járó gazdasági modernizációs programot.

A második népi elvnek, a népuralomnak szentelt előadásokban Sun kifejti, hogy különbséget kell tennünk a nép uralmának elve, vagyis a szuverenitás, és a kormányzás gyakorlata között, ez utóbbi funkció ellátása az állam feladata, így tulajdonképpen a nemzet szabadságának, a szuverenitásnak a garanciája is az állam. A népuralom itt a nép politikai hatalmát jelöli; vagyis hogy a kormányzat a nép felügyelete alatt áll. Sun álláspontja szerint a Kína számára megfelelő kormányzási forma nem összetévesztendő a szabadság, egyenlőség, testvériség elveire épülő nyugati liberális demokráciával (Sun 1990:77). Sun ugyanis úgy véli, hogy az emberek között természetes egyenlőtlenségek vannak: az emberiség három csoportba sorolható az egyes egyének természetes képességeinek megfelelően. Az első csoportba tartoznak azok, akik előre látnak, előzetesen képesek megismerni a dolgokat: ők a feltalálók (*fa ming jia* 发明家). A második csoport tagjai azok, akik utólag ismerik fel a dolgokat: ők a propagálók (*xuan chuan jia* 宣传家). A harmadik, igen népes csoport pedig azoké, akik nem a dolgok megismerésével foglalatostkodnak, hanem cselekszenek: ők a megvalósítók (*shi xing jia* 实行家). Sun elmélete szerint az emberi civilizáció fejlődéséhez e három csoport harmonikus együttműködésére van szükség. A forradalom alapvető célkitűzése, hogy az autokráciákra jellemző mesterséges egyenlőtlenség

²⁴ Részlet *A nagy tanításból* (大學) Tőkei Ferenc fordításában. In: Tőkei, F. (2005), (szerk.) *Kínai filozófia I.* Szöveggyűjtemény. Budapest: Magiszter Társadalomtudományi Alapítvány. 185-186.

struktúráit lerombolja, azonban a forradalom utáni politikai építkezés nem alapulhat egy félreértett egyenlőségeszményen. Az egyenlőség egyetlen formája, amely mesterségesen – a természetes egyenlőtlenségek ellenére, vagy azokkal együtt – elérhető, az a politikai szubjektumok egyenlősége.

Kína tehát nem követheti kritikátlanul a nyugati demokráciák mintáját saját népszuverenitásra épülő politikai formációjának megszervezése során. Ugyanakkor a kínai emberek, a történelmi tapasztalat alapján, az olyan államvezetést részesítik előnyben, amely képes előmozdítani a jólétet az országban. Hogyan egyeztethető össze a hatékony kormányzat a népszuverenitás elvével? Sun álláspontja szerint különbséget kell tenni az autoritás (*quan* 权) és a képesség (*neng* 能) között, vagyis a jog és a hatalom gyakorlata között. A kormányzás képessége, vagyis a politikai vezetés és a bürokrácia fenntartása a feltalálók és a propagálók osztályrésze, míg a kormányzat által kijelölt célok megvalósítása és ellenőrzése a szélesebb néptömegek feladata. „A népuralmat [tehát] létre kell hozni” – ez a felfedező, vagyis egy szűk elit tevékenységének az eredménye – „majd az emberek rendelkezésére kell bocsájtani” (Sun 1990:117). Vagyis az erős kormányzat nem az uralom helyét tölti ki, hisz az a köztársasági formában kizárólag a nép által tölthető be, hanem az irányítási feladatok megszervezésére való képességet jelenti. „Egy nemzet kormányzásának alapjait a nép jogaira kell építeni, de a kormányzat irányítását szakértőkre kell bízni.” (Sun 1990:129). Sunnak az államszervezetről alkotott elképzelései hasonlóságot mutatnak a lenini államelmélettel, olyannyira, hogy a „feltalálók” által vezetett állam elgondolása teljesen összeegyeztethető az élcsapat párt elképzelésével.

A harmadik elv, a népjólét jelentéstartománya magába foglalja általánosságban a társadalom létezésére és fennmaradására vonatkozó legfontosabb elveket, a nemzeti jólétet és a néptömegek megfelelő életszínvonalát. A népjólét fogalmát Sun értelmezői a szocializmus egy formájaként azonosítják, azonban Sun egyértelműen fogalmaz azzal kapcsolatban, hogy a látszólag hasonló jelentésű szocializmus valójában nem az, amire Kínának szüksége van. Sun meglátása szerint a szocializmus ugyanis elsősorban a társadalom gazdasági problémáira és azok lehetséges megoldásaira fókuszál. Ezek azonban országonként más-más formákat vesznek fel és más-más eszközöket igényelnek. Sun gondolkodása egészen sajátos irányba indult el a „kombinált és egyenlőtlen fejlődés” felismerésétől. Maurice William 1920-ban kiadott, *The Social Interpretation of History. A Reflection of the Marxian Economic Interpretation of History* (A történelem társadalmi értelmezése: reflexió a történelem marxi gazdasági értelmezése kapcsán) c. kötetéből kölcsönzött elképzelés alapján Sun úgy vélte, hogy „a társadalmi kérdés, nem pedig a materiális erők a történelem mozgatórugói” (Sun 1990:155). Sun elmélete szerint a társadalmi fejlődés alaptörvénye a létfenntartásért, a létfenntartás feltételeiért folyó küzdelem. Erre vezethető vissza, hogy a jólét, a

gazdasági érdekek koordinálásának kérdése minden kormányzat, nemzetgazdaság és minden történelmi mozgalom középpontjában áll. Kína kormányzó pártjának elsősorban a népijóléttel kapcsolatos problémák megoldására kell fókuszálnia, a módszereit pedig nem üres tanokra kell alapoznia „hanem tényekre, mégpedig nem a külföldi országok sajátosságaira, hanem a Kínában megfigyelhető tényekre” (Sun 1990:172). Ugyan Sun a Goumindangnak címezte jótanácsait, a reform és nyitás Deng Xiaoping-i programja mintha ezt a tanácsot követte volna.

Sun hangsúlyozza továbbá, hogy csak a gyakorlat igazolhatja az elméletet: azok a tények, amelyekre a Kína fejlődésével foglalkozó elméletnek reflektálnia kell, elsősorban a kínai nép szegénységével kapcsolatosak. Az a gondolat, hogy az eszmék mércéje a gyakorlati alkalmazásuk sikeressége megjelenik Mao Zedong *A gyakorlatról* c. írásában is, amelyben a kínai forradalom sajátos, az ortodox marxista irányvonalától eltérő gyakorlata számára igyekszik teoretikus keretet adni, hangsúlyozva, hogy a gyakorlat az igazság egyetlen kritériuma. A maói megfogalmazás később az 1978 utáni dengi pragmatizmus egyik szállóigéjévé vált.

Sun felvázolta a Kína számára ideális gazdaságpolitikai célkitűzéseket is, amelyek a magántőke szabályozása mellett három szakaszban valósítanák meg a nemzeti tőke és az ipar fejlesztését: 1) infrastrukturális fejlesztésekkel; 2) bányák nyitásával; 3) és a feldolgozóipar megerősítésével és növelésével. Az államnak továbbá vezető szerepet kell játszania a vállalkozói befektetések területén, az állami tulajdonban lévő eszközpark fejlesztésével. Ezen célok eléréséhez a külföldi tőkére, technológiára és szakemberekre való támaszkodás elengedhetetlen. Sun szerint azonban a legsürgetőbb feladat az agrárkérdés rendezése, hiszen az alacsony termelékenység élelemhiányhoz vezethet. A földműveseket fel kell szabadítani a földesúri önkény alól, biztosítani kell számukra a megfelelő termelési feltételeket (agrártechnológiát csakúgy, mint mezőgazdasági gépeket, műtrágyát és permetszereket) és a meg kell szervezni a megtermelt áru megfelelő elosztását rationális beszolgáltatási kötelezettség megszabásával. Mint látni fogjuk, mind a külföldi tőke és technológia irányába mutatott nyitottság, mind pedig az agrárkérdés rendezésének prioritásként kezelése megjelenik később a reform és nyitás politikai agendájában.

Fontos megjegyezni, hogy a 1940-es évek második felében, a Goumindang-kormányzat és a kommunisták közötti polgárháború (1946 és 1949 közötti) időszakában „[A] KKP zászlajára nem a marxizmust, még kevésbé a szocializmus megteremtését tűzte, hanem a szunjatszenizmus céljainak megvalósítását és Kína újjászületését” (Jordán–Tálas 2005:141). Vagyis a KKP a „három népi elv” megvalósításának és a nemzeti érdek képviselésének politikai ígéretével jutott hatalomra 1949-ben – szemben a hasonló célkitűzéssel rendelkező, ámde elburjánzott korrupcióval és a támogatottság általános hiányával küszködő Goumindanggal.

Az 1980-as években Sun Yat-sen három népi elve újabb reneszánszát élte; ennek fő oka pedig az lehetett, hogy az 1980-as évek Kínájában az ország politikai-gazdasági programjával – vagyis Kína modernizációjával – foglalkozó kutatók ugyanazzal a dilemmával találták szemben magukat, mint amely dilemmával Sun Yat-sen is szembesült 70 évvel korábban. Ennek a dilemmának a lényege, hogy Kína modernizációja során milyen arányban érdemes a nyugati tőkés piacgazdaság elemeire hagyatkozni, ami nyitottabb külpolitikát, a technológia és a tőke szabadabb beáramlását jelentené; és hogy hogyan lehet ezt a kínai politikai örökséggel (legyen szó akár a kínai császárság birodalmi örökségéről, akár a népköztársaság maói időszakának örökségéről), vagyis az állami tulajdon elsődlegességével, valamint az állam központosított hatalomgyakorlási mechanizmusaival ötvözni. Az az ideál, amely felé a kínai társadalomnak haladnia kellene, a KKP reformereinek elképzelése szerint is lényegében Sun Yat-sen három népi elvének harmadik elvében, vagyis a nép jólétének biztosításában ragadható meg.

Összességében tehát a 20. század elejére a modernizációs diskurzusok – a „tradicionalisták, nyugatosok és a kettő szintézisére törekvők” (Jordán–Tóth 2005:90) – közül a tradicionális vonásokat és a nyugati típusú modernizációt szintetizáló diskurzus, a GMD, majd a KKP diskurzusa emelkedett ki. Ennek az ereje valószínűleg abban állt, hogy egyrészt képes volt mindkét másik diskurzus erősségeit magába olvasztani, másrészt képes volt egymás ellen mozgósítani a két diskurzushoz tartozó különböző világképeket. Ugyan a hetvenes évek végének szabadabb légkörében a modernitással kapcsolatos alternatív diskurzusok új erőre kaptak, az új-konfucianusok (Liang Shuming, Xiong Shili, Feng Youlan és mások) és a liberális értelmiségiek (Bao Zunxin) közötti vita azonban, minthogy a marxizmusra történő bárminemű utalás nélkül zajlott (Fewsmith 1991:45), a diskurzív tér periferiáján maradt. Az új-konfucianusok a konfuciuszi hagyományból építkező társadalmak (például Dél-Korea, Tajvan vagy Szingapúr) fejlődési tapasztalatait vizsgálva arra jutottak, hogy hasonlóan a protestantizmushoz a konfucianizmus is egyfajta morális alapot szolgáltat a gyorsütemű gazdasági fejlődéshez. Ugyanakkor azt is hangsúlyozzák, hogy „a »konfucianus kapitalizmus« képes kiküszöbölni a nyugati kapitalista fejlődés morális hiányosságait” (Fewsmith 1991:42).

A liberális értelmiségiek ezzel szemben amellett érveltek, hogy a nyugati nemzetek tapasztalatainak elsajátítása a modernizáció folyamatának szükségszerű állomása, és ahogy egyfajta szelekciót igényel a nyugati gyakorlatok alkalmazása, ugyanezt a szelekciós elvet kell alkalmazni a hagyományos kínai kultúrával kapcsolatban is, hisz a liberálisok meglátása szerint a kínai kulturális „mélystruktúrának” számos, a valódi modernizációval nem összeegyeztethető eleme van (Fewsmith 1991:42). Liu Zaifu és Lin Gang ilyen elemnek tekintik a hagyományos kínai kultúra „pán-moralizmusát”, vagyis, hogy a konfucianus moralitás az élet minden területének, így a

politikának is a legfontosabb szervező elvévé vált, bizonyos társadalmi szférákban azonban a jó és a rossz egymást kizáró kategóriái eleve ellehetetlenítik a reflexió, a kritika és így a fejlődés lehetőségét. Továbbá, a moralitás és a kormányzás területeinek érintkezésére vezették vissza azt is, hogy a joguralom helyett egyfajta vezérkultusz alakulhatott ki Kínában.

A KKP 1978 utáni modernizációs diskurzusának azt kellett megfogalmaznia, hogy mi a modern, industrializált, városi társadalmi formációkkal és életvitellel kapcsolatos kínai vízió (Brown 2012:145). Általánossá vált az a nézet, hogy Kínának saját modernizációs elméletre van szüksége, mert a modernitás klasszikus fogalma a nyugati realitásokat tükrözi, nincsen összhangban Kína fejlődésével. Ez újfent felvetette a nyugati gondolati hagyományokhoz való viszony kérdését: mit érdemes átvenni, mit szükséges kijavítani, mit lehet kezdeni a nyugati mintájú modernizációs folyamat útfüggőségeivel. A „kínai sajátosságú” vagy „kínai színezetű” megfogalmazásmód lényegében ehhez az évszázados gondolati és politikai törekvéshez kapcsolódik azáltal, hogy hangsúlyossá teszi a nyugati mintáktól való elkülönülést és az azokkal való inkommenzurabilitást (Brown 2012). Ennek értelmében kínai sajátosságú szocializmus a KKP által képviselt, és a hivatali diskurzus alapján a Kína számára adódó egyetlen modernizációs praxis.

II.3. Mao Zedong eszméje, avagy a sinizált marxizmus

Ahogy azt a bevezető részben érintettem, a Kínai Népköztársaság első harminc éve a Mao Zedong által kiépített klasszikus szocialista rendszerrel jellemezhető. Ugyan a kínai klasszikus szocializmus elmélyült analízise túlmutat a dolgozat keretein, de az erre az időszakra jellemző hatalmi struktúrát összetartó erők számbavétele elengedhetetlen a Mao utáni időszak diskurzusainak vizsgálata szempontjából. A következőkben a Kínai Népköztársaság egypártrendszerének történetét a kialakulása, megszilárdulása és fenntartása szempontjából központi jelentőségű pártideológia vonatkozásában tekintem át.

A történelmi áttekintést motiváló prekonceptió alapját Kornai Jánosnak (1993) az a meglátása adja, hogy a kommunista pártok hivatalos ideológiája elméleti forrását tekintve rétegzett, különböző eszmei örökségeket szintetizál. Alapvetően jellemzőek rá bizonyos tartalmi adottságok: így a marxizmus-leninizmus követése, a szocialista rendszer felsőbbrendűségének tudata, a legfejlettebb kapitalista országok beérésének, valamint az életkörülmények (hosszútávú) javulásának ígérete, és a párt élcsapat szerepére vonatkozó nézetek. Az élcsapat legitimitását a klasszikus szocialista rendszerben az adta, hogy ez a csoport rendelkezett forradalmi tapasztalattal és az ehhez szükséges szocialista tudattal (Meisner 1982).

A Kínával foglalkozó történészek körében általánosan elfogadott az a nézet, hogy a marxizmus Kínába a leninizmus közvetítésével érkezett meg (Meisner 1982; Schwartz 1983). Lenin

antiimperializmusa különösen vonzónak tűnt a nyugati benyomulástól és az egyoldalú vámpolitikától szabadulni vágyó, nacionalista érzelmektől fűtött kínai értelmiség számára. A marxizmus-leninizmus a „május 4. mozgalom” után vált egyre népszerűbbé Kínában, feltehetően egyrészt a bolsevik forradalom hatására, másrészt pedig mert a Kína megújításának útját kereső értelmiség számára vonzónak tűnt a nyugati társadalmi renddel szemben is kritikus nyugati gondolatrendszer (Jordán–Tálas 2005:105). Az 1924 és 1927 közötti időszakra a marxizmus (különböző formái) a városi értelmiség domináns világnézetévé vált (Schwartz 1983:446).

Időközben az 1921-ben a Komintern támogatásával megalakult Kínai Kommunista Párt tagsága és támogatói köre is egyre gyarapodott, jóllehet – ahogy arra a történészek felhívják a figyelmet (Schwartz 1983; Jordán–Tálas 2005) – a kommunista párt megerősödése és hatalomra jutása nincs közvetlen összefüggésben a marxizmus eszméinek térhódításával. A fiatal kommunista pártra a támogatói hatékonyan működő, „új típusú politikai szervezetként” tekintettek, amely, szemben a súlyos korrupciós ügyekbe keveredő Guomindanggal, alkalmasnak tűnt arra, hogy élére álljon Kína modernizációs programjának. A kínai kommunista diskurzusban ugyan megjelentek a kínai állapotokra esetenként nehezen alkalmazható marxista fogalmak, az eszmei elköteleződés azonban leginkább a doktrína mechanisztikus alkalmazásában merült ki. Erre utal az is, hogy a KKP a marxizmus szovjet értelmezését kritika nélkül vette át, és 1922 és 1927 között forradalmi tevékenysége céljaként, szovjet iránymutatásra, a nemzeti (polgári demokratikus) forradalom elősegítését határozta meg.

Ugyanakkor a mozgalmi tapasztalatok nyomán fokozatosan a 19. századi klasszikus orosz populizmushoz²⁵ hasonló jegyeket – mint például antielitizmus, az elsősorban a paraszti tömegek által megtestesített nép általános akaratára való hivatkozás, a „prekapitalista” parasztságban rejlő szocialista potenciál feltételezése, az állam- és bürokráciaellenesség – mutató szocialista irányzat bontakozott ki a kínai marxisták egy csoportjának körében. Ez a kínai populizmus, Maurice Meisner (1982) értelmezésében, meghatározónak bizonyult a marxizmus maói felfogása szempontjából. Ennek az egyik lenyomata Mao egyik korai, 1927-es *Jelentés a Hunan-tartományi parasztmozgalmakkal kapcsolatban megtartott vizsgálatról* c. írása²⁶, amelyben a lenini paradigma szerint kizárólagosan a pártnak tulajdonított forradalmi kreativitás és politikai ítélőerő a parasztszövetségek erényei között kerül említésre. Mao későbbi megnyilatkozásaira is jellemző, hogy a „proletariátus” jelölő nem annyira a városi munkássághoz, mint inkább a vidéki

²⁵A kifejezés arra az 1850 és 1880 között, a marxizmus oroszországi térhódítása előtt kibontakozó mozgalomra utal, amelyet nagyrészt Herzen és Csernyisevskij írásai ihlettek. A mozgalmat „mindenekelőtt a »nép« többé-kevésbé egységes entitásként való felfogása jellemezte, [a szocializmus irányába mutató] kollektivisták társadalmi törekvésekkel” (Meisner 1982:80). Lenin meggyőződéses marxistaként – amellet, hogy bizonyos populista elképzelések hatással voltak a gondolkodására – elutasította a populizmus világnézeti alapjait (Meisner 1982:86).

²⁶In: Mao Ce-Tung válogatott művei (1952) 1. Kötet. Budapest: Szikra. 33-102.

paraszsághoz, és a vidéki életformához kapcsolódott. További populista jegyként azonosítható a Mao gondolkodására jellemző bürokratizmusellenesség: Mao általában véve minden kiterjedtebb bürokratikus rendszerrel, így időnként magával a kommunista párttal szemben is bizalmatlan volt. Meisner abban is populista jellemzőt vél beazonosítani, hogy Mao diskurzusában Kína elmaradottsága nem hátrányként jelenik meg, hanem egyfajta előnyként: hiszen a szegény és politikai szempontból *üres* kínai társadalom könnyen forradalmi változások alanyává tehető.

Mao Zedong 1936-37 telén jutott el a marxista filozófia komolyabb tanulmányozásáig. Mivel a klasszikus kínai műveltséggel együtt jár egyfajta dialektikus gondolkodás (Tian 2005), így a dialektikus materializmussal való megismerkedés nagy hatást gyakorolt Maóra: több előadást is tartott a témában, ill. ebben az időszakban születettek meg *A gyakorlatról* és *Az ellentmondásról* c., az ötvenes években publikált filozófiai értekezései (Schram 1989:61). A kínai sajátosságokra alkalmazott marxizmus, mint elméleti irányvonal már expliciten megjelenik Maónak a KKP KB 1938-as ülésén elmondott beszédében, ahol így fogalmaz: „*Amit mi konkrét marxizmusnak nevezünk, az az a marxizmus, amely nemzeti formát öltött, azaz olyan marxizmus, amelyet azon konkrét küzdelemre alkalmaztak konkrét körülmények között, amelyek Kínában uralkodnak, és nem egy absztraktnak használt marxizmus.* (...) Következésképpen *a marxizmus kínaiasítása – ahogy ezt nevezzük –* biztosítja, hogy minden megnyilvánulásában át van itatva kínai sajátosságokkal, e sajátosságoknak megfelelően használják, s olyan problémává válik, amelyet az egész pártnak meg kell értenie, és késlekedés nélkül meg kell oldania.”²⁷ Mao arra is kitér, hogy elengedhetetlen a párt által képviselt világnézet népszerűsítése, és a szélesebb tömegek számára is érthetővé és elérhetővé tétele, hiszen ez az elmélethez való szerves kapcsolódás feltétele: „Be kell fejeznünk a nyolclábú esszék²⁸ írását a külföldi modellekről: le kell csökkenteni az üres és absztrakt frázisok ismételtetését, túl kell lépünk a dogmatizmusunkon és egy új, élettel teli kínai stílussal és formával kell felváltanunk, amely a kínai köznép szemének és fülének is vonzó” (Schram 1989:69). Stuart Schram értelmezésében a kínaiasításnak tehát két jól elkülöníthető tengelye rajzolódik ki Maónál: egyrészt szükségesnek és sürgetőnek ítéli a nép körében terjeszthető ideológia kidolgozását; másrészt az elmélet kínai körülményekre való alkalmazásában, annak megújítását, és egy olyan módszer kidolgozását helyezi kilátásba, amely vegyíti a kínai történelmi tapasztalatokat és hagyományokat a marxizmus kevésbé kontextusspecifikus, egyetemes tételeivel (itt a dialektikus materializmusra és a történelmi materializmusra gondolhatunk). Hogy ez a módszer pontosan miben áll, azt az erre

²⁷Jordán-Tálas (2005:109) idézi a Schram (1971:172) által kiemelt idézetet.

²⁸A nyolclábú esszé (*baguwen* 八股文) a császári vizsgák követelményrendszerének szerves részét képezte a Yuan- és Ming-dinasztiák időszakában. Az esszének előre meghatározott, nyolc részből álló szerkezete volt, mind tartalmában, mind a kifejtés stílusában szigorúan a klasszikusokra kellett támaszkodnia. Lásd: Elman, B. A. (2009). Eight-Legged Essay. In Cheng, Linsun (szerk.). Berkshire Encyclopedia of China. Berkshire Publishing Group 695–989. Mao beszédében a kifejezés tulajdonképpen a kreativitás és gondolat nélküli értelmezést jelöli.

vonatkozó kifejtések hiányában nehéz megállapítani; Schram Mao több megnyilatkozásának vizsgálata alapján arra következtet, hogy az államvezetés²⁹, és ehhez kapcsolódóan a politikai viselkedés bizonyos klasszikus standardjainak modern gyakorlatba ültetéséről lehet szó.

A marxizmus kínaiasítása (*makesizhuyi de Zhongguohua* 马克思主义的中国化) kapcsán Raymond Wylie nyomán³⁰ három jól elkülöníthető, ugyanakkor részben összefüggő dimenzió határozható meg: 1) a teoretikus, amely leginkább Chen Boda³¹ 陈伯达 nevéhez köthető, aki a marxizmus-leninizmus kínai alkalmazásához két egymást kölcsönösen támogató funkciót kapcsol: szerinte a marxizmus a kínai valóság értékelésére alkalmas módszertan, ugyanakkor a kínai alkalmazás az elmélet helyességét bizonyító próbának is tekinthető; végső soron az elmélet és gyakorlat közötti dialektikus kapcsolat „gazdagítja” a marxizmus-leninizmust; 2) a politikai, amely a kínai kommunisták vidéki frakciójának mozgalmi tapasztalatát – a parasztságban rejlő mozgalmi potenciállal kapcsolatban – és a már említett populista elképzeléseket hangolta össze a marxizmus-leninizmus tanaival; 3) valamint a kulturális, amely a külföldi ideológiai doktrína kínai kulturális sajátosságokkal való összefésülését takarja, hogy az tükrözze az 1930-as évektől a Japán megszállás végéig központi jelentőségű nacionalista érzületet. A három dimenzió metszetében megtalálható az az intenció is, hogy a marxizmus-leninizmus idegen és elvont eszmerendszeréből a szélesebb tömegek számára is befogadható, népszerű ideológia kerekedjék. Wylie elemzése során rámutat, hogy a kínai sajátosságokra alkalmazott marxizmus gondolatához a kultúrára és filozófiára koncentrálnak elméleti érdeklődésű Chen Boda és a politikai tapasztalatokkal felvértezett, a KKP-n belüli hatalomátvitelre készülő Mao Zedong ugyan külön utakon jutott, de 1937 után egyfajta fúzió jött létre kettejük megközelítése között: 1938-ban tehát Mao hirdeti meg a kínaiasított marxizmus programját, amelynek teoretikus és kulturális aspektusai Chen Boda elképzeléseit tükrözik.

Az 1940-es évek közepétől aztán a kínai marxizmus hivatalos elnevezése *Mao Zedong eszméjére* (*Mao Zedong sixiang*, 毛泽东思想) módosult. A kifejezés a *Felszabadulás Napilap* (*Jiefang Ribao* 解放日报) 1943. június 8-i számában tűnt fel először, majd 1945-ben már, mint a marxista-leninista elmélet és a kínai forradalom gyakorlatának integrációja, hivatalos pártideológiaként jelent meg a

²⁹ Az államvezetés (*jingshi* 经世) hagyománya nagy múltra tekint vissza Kínában. Ez eredetileg egy 17. századi gondolati irányzat, amely a társadalom javát szolgáló tudományos munkálkodás fontosságát hangsúlyozta. Ez az irányzat került újra előtérbe a 19. században, amikor az államvezetés kérdése Kína és a Nyugat viszonya kapcsán merült fel, és Kína jelenének megértését, valamint a nehézségek (a belső-ázsiai határvonal kérdése, az egyre erősödő nyugati tengeri jelenlét) gyakorlati kezelését tematizálta (Hao–Wang 1980:145-147).

³⁰ Wylie két dimenziót – a politikait és a kulturális – különít el, jöllehet tanulmánya alapján egy harmadik, a teoretikus is beazonosítható.

³¹ Az urbánus kommunisták jeles képviselője, aki a marxizmus-leninizmussal kapcsolatos tanulmányait Moszkvában folytatta, a Pekingi Egyetem filozófiaprofesszora volt. 1937 nyarán érkezett Yan'an-ba és hamarosan Mao első számú tudományos-ideológiai tanácsadójává, asszisztensévé lépett elő. A párt ideológiai irányvonalának megalkotója és a kulturális forradalomig a Népköztársaság első számú teoretikusa volt (Wylie 1979).

párt alapszabályában és programjában (Bo 2004). A kínaiasított marxizmus átnevezésének körülményeihez tartozik egyrészt, hogy a negyvenes években még polgárháborúban álló kommunista pártnak olyan ideológiára volt szüksége, amelyben a párt egységes ideológiai, szervezeti és politikai vonala fejeződik ki; másrészt, hogy 1935-től Mao került vezető hatalmi pozícióba a párton belül. Mao munkásságáról 1945-ben, a pártalkotmányhoz írott kísérszövegében Liu Shaoqi 刘少奇, akkori párttitkár a következőképp számolt be:

Mao Zedong eszméje a marxizmus továbbfejlesztése egy, a jelen időszakban adott koloniális, szemi-koloniális és szemi-feudális ország szempontjából. Kimagasló példája annak, hogy hogyan lehet a marxizmust egy adott nemzet sajátosságaira alkalmazni... [Mao Zedong elmélete] a marxista társadalmi és világnézet alkalmazásával fejlődött ki, különös tekintettel a dialektikus és a történelmi materializmusra. Más szavakkal a modern forradalmak túláradoan gazdag tapasztalatainak részletes tudományos vizsgálata nyomán alakult. [...] Mao Zedong elmélete – a Kínára alkalmazott kommunizmus elmélete és gyakorlata – nem csak a belső és külső ellenfelek ellen folytatott forradalmi harcok folyamán jött létre és fejlődik, hanem a párton belüli különböző téves opportunisták elképzelések elleni elvi harcban is... Ez a párt egyetlen helyes vezérideológiája és az egyetlen helyes politikai irányvonal (Liu 1945:II/2.).

Az eszme foglalatát Mao írásai és az ezekhez kapcsolódó párt dokumentumok képezik. Az elsődleges korpusz a *Mao Zedong Válogatott Írásai* c. kiadványsorozat 1926 és 1949 között keletkezett írásokat tartalmazó első négy kötete. Ugyanakkor az eszme gondolati alapvonalait Mao a nevéhez kapcsolt filozófiai munkák – *Az elméletről, A gyakorlatról* – alapját képező 1937-es yan'ani filozófiai előadásaiban fejtette ki legrészletesebben. Mao elméletének legalapvetőbb filozófiai mozzanata a dialektikus materializmusra épül (Mao 2007): álláspontja szerint a dialektikus materialista filozófiában a gyakorlat az elmélet szükségszerű feltétele, ugyanakkor a szellemi visszahat az anyagira, a társadalmi tudat a társadalmi létre, és a felépítmény az alapra. A szocialista átalakítás elméletének tehát mind a politika, mind a gazdaság, mind a kultúra területén kapcsolódnia kell a társadalmi gyakorlathoz. Ennek az elképzelésnek a programszerű alkalmazása a *tömegvonal* politikai-vezetési módszer. Ennek értelmében a pártnak az a feladata, hogy élő kapcsolatot tartson fenn a néptömegekkel és szintetizálja a népi törekvéseket forradalmi gyakorlatában a marxizmus-leninizmus doktrínájának segítségével. A tömegvonal – egyfajta elvi kiművelés, a forradalmi elképzelések interiorizálása a nép körében egy forradalmi elit központosított irányítása alatt – integrálja a morális vezetés konfuciánus elképzelését a lenini élcsapat koncepciójával (Chai 2013:166). Ugyanakkor épp a tömegvonalnak köszönhető, hogy a szocialista tudatot képviselő élcsapat tevékenységének és a tömegmozgalmak spontaneitásának viszonya nem olyan egyértelmű alá-fölé rendelő viszony, mint az ortodox leninizmusban, ahol minden esetben az előbbi az elsődleges és a meghatározó: Mao rendre hagyatkozott a tömegmozgalmak spontaneitására a népköztársasági időszakban is (Meisner 1982).

A dialektikus materializmus másik „nyilvánvaló sajátossága” Mao szerint „a dolgokban megfigyelhető ellentmondás törvénye, ami ugyanakkor a szembenállók egységének törvénye” (Mao 2007:67). Az ellentmondások a társadalmi változások alapjai, a kínai társadalom alapvető ellentmondása a termelési viszonyok és a termelő erők közötti ellentmondás, vagyis az alap és a felépítmény közötti ellentmondás. A szocialista átalakítás során ezeknek a feltételeit kell megváltoztatni. Az ellentmondások egy sajátos formája az antagonisztikus ellentmondás, ilyen típusú ellentmondás az emberi történelemben a (kizsákmányoló és a kizsákmányolt) osztályok közötti ellentmondás.

Mao tisztában volt vele, hogy a marxi-engelsi elképzelésnek megfelelően a szocializmust előrevivő társadalmi osztály a munkásosztály, ugyanakkor az 1920-as évek közepére két fontos felismerés érett meg benne (a szovjet tapasztalattól nem függetlenül) a parasztság szerepével kapcsolatban. Egyrészt, hogy a szocialista forradalom előtti Kína – klasszikus agrárország – hatalmi központját a vidék jelentette, így az osztályharc első fázisának terepe is a vidék, másrészt pedig hogy, az államot fenntartó mezőgazdasági termelés és munkaerő biztosítása érdekében elengedhetetlen a parasztság megnyerése szocialista ügynek. Ennek megfelelően a kommunista párt mozgósítási tevékenységének fókuszában a parasztság állt. A parasztmozgalom csúcspontját a KKP 1947 és 1952 közötti földreformja jelentette, amely nem merült ki a feudális gazdaság maradványainak eltörlésében, a földtulajdon újraosztásában és a kistermelés támogatásában (Amin 2016). A földesurak elszámoltatására fölállított paraszti ítélő- és végrehajtóbizottságok tagjaiként a parasztok, Kína történelmében először, politikai cselekvőkké váltak (Bianco 1986). Az osztályharc és a társadalmi mobilizáció a későbbiekben is a szocializmus kiépítésének legfontosabb terepe, a maói szocializmus sajátossága maradt. Összességében Mao Zedong eszméje megteremtette a kínai nép számára szükségszerű (kulturális) feltételként megjelenő normativitást a marxizmus-leninizmus elméletében (Chai 2013:166) és imperatívusszá tette a „szívós szocialista forradalmi harcot és szocialista nevelőmunkát” (Mao 2010:25) a politika és az ideológia frontján.

Közben azonban az 1956-os VIII. pártkongresszus alkalmával Mao döntésének értelmében törlésre került „Mao Zedong eszméje”, mint a párt ideológiai irányelve a pátszabályzatból, a helyét pedig a „a marxizmus-leninizmus általános igazságának és a kínai forradalom konkrét gyakorlatának kombinációja” vette át.³² Mao Zedong eszméje pártelméletként és a Népköztársaság ideológiai alapjaként 1969-ben tért vissza hivatalos dokumentumokban Lin Biao helyettes főtitkár kezdeményezésére (Bo 2004).

³² A módosítást feltehetően a Liu Shaoqi-vezetés kezdeményezte a Szovjetunió Kommunista Pártjának harmadik kongresszusa hatására a személyi kultusz visszaszorítása érdekében. (Bo 2004)

Mao gondolkodása újabb elképzelésekkel gazdagodott az 1949 utáni, immár államhatalmi politikai gyakorlatban. A szocialista gazdaság és társadalom megteremtését célzó eszme 1949 és 1976 közötti fejlődésében az 1957-es év vízválasztó. Ezt mi sem szemlélteti jobban, minthogy a Mao Zedong-i eszme hivatalos forrásaként szolgáló *Mao Zedong Válogatott Írásai* ötödik – Mao halála után, 1977-ben kiadott – kötetében, vagyis az utolsóban, amely a KKP gondozásában jelent meg, kizárólag 1957-ig született szövegek szerepelnek. Az 1950-es évek második felétől a politikai gyakorlatot meghatározó elmélet reprezentációjának hiánya a későbbi hivatalos pártideológiában az időszak politikai, gazdasági kampányainak sikertelenségével és kétes megítélésével magyarázható.

A népköztársaság megalapítása utáni maói elképzelések egyik kulcsfontosságú mozzanata a forradalmi eszközök és célok összehangolása a forradalom utáni időszakban. A szovjet tapasztalatok alapján, ahol a gazdaság fejlesztése (iparosítás és a termelés teljes állami felügyelete) mint a szocialista célok elérésének eszköze a fejlesztési folyamat kibontakozása során önmagáért való céllá vált (Meisner 1982), Mao felismerte, hogy a szocialista termelési viszonyok kialakítása és a gazdasági fejlődés nem szükségszerűen vezetnek szocializmushoz, a cél elérése érdekében más eszközökre – a társadalmi viszonyok és a tudat átalakítására – is szükség van. Mao 1958-ban a szocialista átalakulás felgyorsítása érdekében kezdeményezte a Nagy Ugrás (*dayuejin* 大跃进) elnevezésű programot az első ötéves terv (1953-1957) fejlesztési programjának alternatívájaként. Az új stratégia a nehézipar és a mezőgazdasági termelés még gyorsabb ütemű fejlesztését célozta meg. Mao úgy látta, hogy politikai és szervezeti eszközök szükségesek a mezőgazdasági termelés erősítésére, és a teljes kollektivizálás jegyében a parasztságot ún. népi kommunákba szervezte. A népi kommunák a társadalmi egyenlőséget támogatva – mindenki a közösség termelési mutatóinak megfelelően kapott juttatást, valamint jelentős lépéseket tettek a magántulajdon felszámolása felé – nemcsak ideológiai szempontból voltak jelentősek, hanem a szabad munkaerő szélesebb körű kontrollálását is lehetővé tették, és méretükből (akár több mint tízezer ember kommunáként) adódóan a kormányzati adminisztrációt is megkönnyítették (Lieberthal 1987). Ugyanakkor a Nagy Ugrás program, minden innovatív jellegének dacára, nem bizonyult kivitelezhetőnek: az inherens gazdasági problémák betetőzését a mezőgazdaság 1959-es összeomlása és a kínai történelem legpusztítóbb éhínsége jelentette.

A gazdaság megszervezésének kísérletei mellett a politikai-ideológiai irányvonal változásai is számottevőek. Az ötvenes évek második felének szabadabb légkörében megfogalmazódó, a párton belüli elvi nézeteltérések és a kiépülő szocializmussal kapcsolatos kritikák, illetve az 1960-as Szovjetunióval való szakítás hatására Mao elképzelései mind a politikai gyakorlat, mind az elmélet terén radikalizálódni kezdtek: általánossá tette a forradalmi állapotot, bevezette a

permanens forradalom fogalmát, a párttól egyre inkább eltávolodva a néptömegek lelkesedése és kreativitása felé fordult, a kínai társadalomban zajló osztályharc aktuális frontját pedig a hatalmat gyakorló párt kiváltságosai és a tömeg között határozta meg.

A forradalmi mobilizáció csúcsát a Nagy Proletár Kulturális Forradalom jelentette. A forradalom legjelentősebb ideológiai-politikai újítása az volt, hogy lehetőség nyílt (Mao Zedong megkérdőjelezhetetlen státusza árnyékában) a párt elszámoltatására és az autoritás minden formájának megkérdőjelezésére. Ugyanakkor az 1966 és 1972 közötti forradalmi időszak sajátossága, hogy egyfajta dialektikus viszony képződött anarchia és katonai felügyelet között: míg kezdetben a mozgalmi aktivitás kereteit a néptömegek, a párt és a Népi Felszabadító Hadsereg kommünök és forradalmi tanácsok formájában történő együttműködése adta, az erőszak eszkalálódása miatt 1968-tól az NFH lett az irányítás eszköze.

Mao Zedong eszméjének forradalmisága a kulturális forradalom első két éve után lendületét veszítette a forradalmi szubjektum kapcsán felmerülő belső antagonisztikus ellentmondás miatt: a „szakértő vagy vörös” elv érvényesítésének tanulsága az volt, hogy az elvhű ifjúság pont annyira képtelen Mao szocialista ideáljának megszemélyesítésére, mint a kritikus értelmiségi szakértő. Mao 1976-ban az évtizednyi permanens forradalmi állapottól gazdasági és politikai értelemben is kimerült népköztársaságot hagyott maga után; egyértelmű volt, hogy ha a KKP meg kívánja őrizni hatalmi pozícióját, akkor mind a pártideológiát, mind Mao Zedong eszméjét radikálisan újra kell gondolni.

III. DISKURZUSELMÉLET – A DOLGOZAT ELMÉLETI ÉS FOGALMI KERETE

A diskurzuselmélet atomja a *diskurzus*, amely meghatározható egyrészt egy adott társadalomban egy adott időpillanatban magától értetődőnek vett jelentések és a hozzájuk kapcsolódó gyakorlatok strukturális összességeként (Laclau–Mouffe 2014); másrészt olyan társadalmi cselekvések csoportjaként, amelyek a nyelv identitásalakító képességének felhasználásával – a szignifikáció folyamatán keresztül – konstituálják a társadalmi valóságot (Laclau 2011); végül, de nem utolsósorban pedig egy olyan ontológiai kategóriaként (Glynos et al. 2009:8), amely „az objektivitás *per se* konstitúciójának elsődleges terepe” (Laclau 2011:68). A diskurzus lényegében nyelvi és nem nyelvi mozzanatok (jelölők) közötti viszonyok rendszerszerű halmaza, amely e viszonyokban kibontakozó jelentéseken keresztül konstituálja a társadalmi cselekvő szubjektumpozícióját és a számára adódó tárgyakat (Laclau–Mouffe 2014). Egy adott diskurzust alkotó jelölők csoportja a jelek egy nagyobb halmazában létezik, amelyet *diszkurzivitásnak*³³, vagy diszkurzív térnek nevezünk. A diszkurzív tér tkp. különböző diskurzusokhoz tartozó jelentések és identitások, a jelentés és a jelentéshordozó elemek (jelölők) közötti relációs háló; itt tehát nemcsak egy adott diskurzus, hanem az általa kizárt, más diskurzushoz tartozó jelentések is megtalálhatóak. Jelölők és jelentések e sokaságában a diskurzusok nem állandó kapcsolati rendszert jelentenek, a relációk sokkal inkább dinamikus *artikulációs* – jelentésadó – *gyakorlatok* eredményei. Az artikulációs folyamat során a diszkurzív tér bizonyos elemeiből egy adott *diskurzus mozzanatai*, vagyis belső kapcsolatrendszerének relatíve stabil pontjai lesznek. Ezek a pontok egymással szintén relációs viszonyban vannak, jelentésláncokat alkotnak, e láncokhoz kapcsolódnak olyan jelölők is, amelyeknek nincs konkrét vagy állandó jelentésük, ezeket a *diskurzus elemeinek* nevezzük. A diskurzus elemei a *lebegő jelölő* státuszával rendelkeznek, mivel artikulációs gyakorlatonként különböző jelentéseket vehetnek fel (Martilla 2015b:47). Adott diszkurzív téren belül az egyes diskurzusok meghatározását a diskurzuson belüli szignifikációkat a diskurzuson kívüli szignifikációktól megkülönböztető *diszkurzív határok* teszik lehetővé. „A diszkurzív határok megnyitják az artikuláció »érvényes« és »érvénytelen« gyakorlatai közötti megkülönböztetés, és a társadalmi szubjektumoknak a diskurzus-specifikus igazságfelfogásokhoz való ragaszkodásra szorításának lehetőségét” (Martilla 2015b:48).

³³Minden a szemléletben adódó tárgy diskurzus tárgya: „az ember számára a világ jelentéssel teli diskurzusokban és gyakorlatokban adódik, semmilyen tárgyat nem lehet ezen kívül elképzelni vagy elgondolni” (Howarth–Stavarakis 2000:3).

Egy adott diskurzus diszkurzív határainak beazonosításához azonban szükség van a jelentésláncok szerkezetét strukturáló ún. *csomópontok*,³⁴ vagy mesterjelölők meghatározására. A csomópontok azok a referenciapontok, amelyek a diskurzus mozzanatainak és elemeinek, valamint az ezekhez kapcsolódó specifikus politikai intézkedéseknek, intézményeknek és normáknak a közös identitását képviselik (Martilla 2015b:49), vagyis lényegében az univerzalitás szerepében tetszelgő partikularitások (Laclau–Mouffe 2014:xi). Ebből adódóan a csomópontok egyfajta normaként is működnek: a diskurzus jelentéseinek konzisztensnek kell lennie a csomópontok jelentésével (Martilla 2015b:49). Ugyanakkor a csomópontok épp a legelemibb funkciójuk – vagyis, hogy a diskurzus egységét *szimbolizálják* – miatt nem vesznek fel konkrét jelentéstartalmat, hanem egy szinekdochéhez hasonlóan az egész jelentésláncot idézik meg. Vagyis magából a csomópontból nem vezethető le, hogy mely elemek integrálhatóak a diskurzusba és mely elemek nem. Annak a lehetőségét, hogy a jelölők szintjén különbséget lehessen tenni a diszkurzív határon belüli, vagyis a csomóponttal, mint normával összeegyeztethető és az összeegyeztethetetlen szignifikációk között, egy (vagy több) ellentétes vagy kizárt csomópont, az ún. *antagonisztikus másik* feltételezése teremti meg.

Ez gyakorlati megvilágításban, a dolgozat témájára vetítve azt jelenti, hogy a kínai szocializmust diskurzuselméleti szempontból egy diszkurzív térnek tekinthetjük; ezen belül határozható meg a maói diskurzus, a Mao után sorban következő vezetők diskurzusai, a reformdiskurzus, vagy éppen a kínai újbóloldal diskurzusa (Li 2015). A különböző diskurzusok a közös diszkurzív tér, tehát ez esetben a kínai szocializmus bizonyos jelölőéhez különböző jelentéseket kapcsolnak, a közöttük lévő diszkurzív határokat pedig a diskurzuson belüli és az abból kizárt csomópontok alapján rekonstruálhatjuk.

III.1. Hegemónia és ideológia

A diszkurzív tér mind a jelentések, mind a társadalom, a társadalmi igények szintjén alapvetően plurális jellegű (Andersen 2003). Laclau és Mouffe szerint pontosan ez a pluralitás a politikai mechanizmus alapja. Mivel minden társadalmi gyakorlat diszkurzív folyamat eredménye, és minden, a valóságunkat alkotó társadalmi objektum jelentések rendszerén keresztül adott számunkra, így a jelentésekkel való bármilyen operálás lényegileg politikai cselekvés: „Laclau és Mouffe úgy értelmezi a politikát, minthogy az a társadalom szervezésének módja, méghozzá olyan módja, amely kizár minden más lehetséges alternatívát” (Jorgensen–Phillips 2002:36).

A társadalom diszkurzív egységesítése, vagy az erre való törekvés, vagyis a politikai artikuláció vizsgálata során Laclau és Mouffe a hegemonia fogalmából indul ki. Ez a legegyszerűbb

³⁴Tkp. a lacani *points de capiton* (Howarth et al. 2000:8).

meghatározásai szerint az az állapot amikor „egy partikuláris társadalmi erő egy saját magával radikálisan összemérhetetlen totalitás reprezentációjaként tűnik fel” (Laclau–Mouffe 2014:x) vagy egy „olyan kapcsolat, amelyen keresztül egy adott tartalom, egy meghatározott kontextusban a hiányzó teljesség betöltésének funkciójában tűnik fel” (Laclau 2014:48). Ahhoz, hogy megértsük, hogy ez pontosan mit jelent, legalább a meghatározó mérföldkövek szintjén, rekonstruálnunk kell a fogalmi utat, amelyet Laclau és Mouffe bejártak a hegemonia genealógiája során.

Kiindulópontunk Antonio Gramsci hegemonia-fogalma, amelyet alapvetően meghatározott a hegemoniának a Komintern által népszerűsített bolsevik koncepciója. Eszerint a (proletariátus) hegemoniá(ja), vagyis a konszenzuson alapuló uralom, a munkásosztály és szövetséges osztályai – különösen a parasztság – közötti politikai viszony jellemzésére szolgált az abszolutizmus elleni forradalmi küzdelmek során (Anderson 2022:17-19). Ez a bolsevik hegemonia-felfogás egy, a marxi értelemben vett történelmi fejlődés normális menetével össze nem egyeztethető fejleményre, nevezetesen a munkásosztály vezényletével lezajló demokratikus forradalomra adott teoretikus válasz volt (Laclau 2014; Laclau–Mouffe 2014). Gramsci börtönévei alatt a nyugat-európai viszonyokat elemezve a hegemonia fogalmát a korábbi speciális, a munkásosztály stratégiájához kapcsolódó jelentésétől megfosztva, egy adott társadalmi osztály uralmának fennálló formáira vonatkoztatva értelmezte újra (Anderson 2022:19). A francia forradalom tanulmányozása során Gramsci arra jutott, hogy a parlamentáris rezsimekben megtalálható hegemoniát a kényszer és a konszenzus egyensúlya jellemzi, tehát az uralkodó osztály egyrészt törekszik az alávetettek hozzájárulását, vagy támogatását megszerezni, másrészt azonban a direkt elnyomás technikáit is beveti a hatalma fenntartása érdekében. Gramscit az a kérdés foglalkoztatta leginkább, hogy hogyan képes a tőkésosztály fenntartani a számára kedvező, kizsákmányolásra alapuló rend elfogadottságát. Olyan ideológiai jellegű uralmat vélt beazonosítani, amely szükségszerűen egy összetett világképet és hozzá kapcsolódó sajátos értékrendszert biztosít az alávetettek számára, amelyet azok idővel teljesen elsajátítanak és a magukévá tesznek (Anderson 2022:21). Ennek megfelelően a hegemonikus szubjektum nem egy előre meghatározott osztály, hanem sokkal inkább egy politikai és ideológiai eszközökkel létrehozott és fenntartott kollektív akarat. Laclau és Mouffe a totalitást és zártságot (a kollektív akarat képviselését) nem adottnak, egy osztály ontikus sajátosságának veszik, hanem egy diszkurzív konstrukciónak.

Laclau, meghatározó *Why do empty signifiers matter to politics?* c. esszéjében a következő példán keresztül írja le a hegemonikus működést: induljunk ki egy olyan válsághelyzetből, amelyben a társadalom szervezetének radikális széthullására kerül sor. Egy ilyen helyzetben általában a „rend” igénye merül fel az emberekben, az azonban, hogy ez pontosan mit fog jelenteni, mellékesnek

tűnik. A hiányzó és vágyott „rend” tehát tartalmi szempontból üres, hogy végül milyen formát ölt, az a megvalósításakor derül majd ki. Laclau ebben az esetben a „rend”-et üres jelölőként azonosítja, amelynek tulajdonképpen nincsen egy partikularitáshoz kapcsolódó jelentése. A „rend” tartalmi meghatározásáért különböző politikai diskurzusok versengenek, az üresség feltöltése maga a hegemonizáló törekvés. Az antagonisztikus erők, és a közöttük lévő határ instabilitása a hegemonia feltételeként adódik. A hegemonikus diskurzust az emeli ki a versengő diskurzusok közül, hogy olyan, az organikus válság hatására felszabaduló, pozitív jelentés nélküli „lebegő elemeket” is artikulálni képes, amelyek a többi diskurzus körül is lebegnek. Egy diskurzus kiemelkedésével létrejön a hegemonikus formáció, amely átmenetileg lekötött csomópontok kialakításával és a relációs identitások megerősítésével jár, lényegében egyfajta szabályosságként funkcionál a szétszóródottságban.

Tomas Martilla (2015b) mutat rá, hogy a hegemonikus formáció létrejötte és fennmaradása a diszkurzív gyakorlatok két szintjének kölcsönhatásaira vezethető vissza: egyrészt a diszkurzív változás gyakorlataira, amelyek lehetnek az aktuálisan elfogadott diskurzust kihívó *ellenhegemonikus gyakorlatok* vagy az aktuálisan elfogadott diskurzus horizontján belüli kiigazításokat kijelölő *kiegészítő gyakorlatok*; másrészt a *hegemonikus gyakorlatokra*, amelyek vagy új diskurzust hoznak létre és intézményesítenek, vagy egy meglévő diskurzust szabnak át, alkalmaznak „új körülményekre” az ideális társadalmi rendet szimbolizáló csomópontok újraartikulálásával. A hegemoniára való törekvés során a potenciális hegemonikus aktorok először egy ellenhegemonikus vagy kiegészítő gyakorlattal elkezdik megváltoztatni a fennálló diskurzust, majd az új, elfogadtatni kívánt diskurzust hegemonikus gyakorlatok segítségével disszeminálják és intézményesítik. Ahhoz, hogy sikerrel járjanak, Martilla (2015b) szerint arra van szükség, hogy 1) a fennálló társadalmi rendben valamiféle válság, diszkurzív diszlokáció jelentkezzen, vagyis érzékelhetővé váljon a társadalmi világ kontingenciája; valamint 2) hogy a hegemonikus gyakorlatok mítoszképző ereje jelentős legyen, vagyis hatásosan keltsék a társadalmi rend megalapozottságának és konzisztenciájának látszatát. „Egy diskurzus akkor ér el hegemonikus státuszt, amikor a világról alkotott sajátos felfogása társadalmilag nagymértékben elfogadott, interszubjektív értelmezési horizonttá válik” (Martilla 2015b:52).

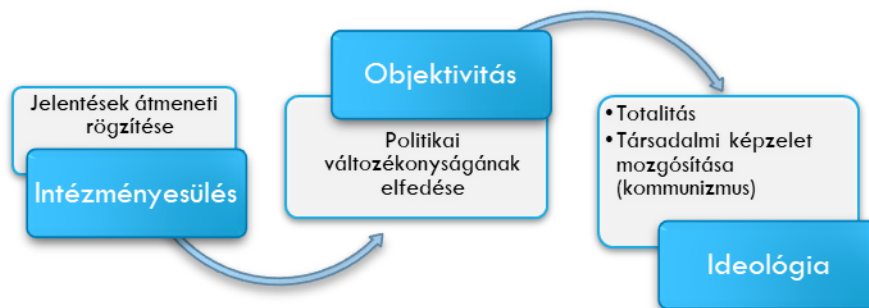
A hegemonikus diskurzus stabilitását az általa létrehozott *diszkurzív rezsimek*, vagyis diszkurzív gyakorlatok materiális (tehát nem nyelvi szerkezetekben adott) kifejeződései támogatják: ezek elsősorban a társadalmi szubjektumok artikulációs gyakorlatai és diskurzusai számára kereteket adó intézmények formájában öltenek testet (Martilla 2015b:64). Ennek az intézményesülésnek köszönhetően „a társadalomban háttérbe húzódott az artikulációs gyakorlatok sokaságának politikai eredete [és diszkurzív küzdelme], így a társadalom az »alvó politikainak« nevezhető”

(Kiss 2018:84). Az a mozzanat, amikor a hegemonikus folyamat elleplezi a *politikai*³⁵ kontingenciáját és egy adott diskurzus értelmezései a világról objektívként tűnnek fel, az ideológia pillanata. Laclau az ideológiára Althusser nyomán, mint torzulásra, a saját valóságunkkal kapcsolatos torz viszonyulásra tekint (Kiss 2018:76), amelynek alapja a társadalom totalitására, a (társadalmi) jelentések meghatározottságára, zártságára vonatkozó igény. A zártság dimenziója nem jelenlévő, hiszen lehetetlen elérni, ugyanakkor szükséges, így minden esetben csakis fiktív rögzítése lehet a jelentésnek. „A legfontosabb kiindulópont, hogy realizáljuk, hogy a szükséges és a lehetetlen közötti dialektika teremti meg az ideológia megjelenésének lehetőségét” (Laclau 1996/2007:79). Az ideológiai torzításnak/torzulásnak két dimenzióját különbözteti meg Laclau: az inkarnációt és a deformációt. Az inkarnáció az adott partikuláris tárgyban nem jelenlévő teljesség, a jelentés zártságának biztosítása egy másik tárgy reprezentációs adottságának használatával; míg a deformáció a különböző tárgyak közötti egyenértékűségi kapcsolatban mutatkozik meg a jelentés kiterjesztésének és gazdagításának révén, illetve a megkülönböztető jellegzetességek figyelmen kívül hagyása által. Az ideologikus működésben tehát dialektikus kapcsolat áll fenn a partikularitás és a totalitás között, vagyis „...amit az ideológiai torzítás rávetít egy adott tárgyra, az a közösség [amúgy] lehetetlen teljessége” (Laclau 1996/2007:80).

A hegemonikus formáció és azt követő intézményesülési folyamat fenti áttekintése alapján egyértelmű, hogy a diskurzuselméleti felfogásban „az ideológia szükségszerű és kiküszöbölhetetlen része a társadalmi-politikai valóságnak” (Kiss 2018:75). Mivel azonban az ideologikus torzulás során a zártság lehetetlensége is megmutatkozik, így a hegemonikus formáció mindig instabil és változékony, konstitutív többértelműségtől terhelt (Laclau 1996/2007:44) marad. Ha például a kommunista párt modernizációs diskurzusa tölti fel a „fejlődés” jelölőt értelemmel, és a kommunista párt modernizációja inherensen összekapcsolódik a fejlődéssel, akkor minden további fejlődést – legyen az akár a piaci működések részleges szabadsága, vagy a globális kereskedelemben és tőkeáramlásban való részvétel – illető elképzelés a kommunista párt modernizációjára íródik rá, így az lassan elveszíti a kapcsolatot azzal a tartalommal, amelyhez eredetileg kapcsolódott. Vagyis a hegemonikus formáción belül, az ideológiai működésnek köszönhetően a társadalom és a politika (vagy a gazdaság) viszonyrendszerének folyamatos újraartikulálása zajlik. Ez praktikusán azt jelenti, hogy a (hegemonikus) politikai gyakorlat

³⁵A posztmarxista politikaelmélet egyik legfontosabb sajátossága, hogy megkülönbözteti a *politikait* a politikától. A politikaelmélet tárgya elsősorban a *politikai*, ennek alapvető meghatározásakor én Yanis Stravarakakis *Lacan and the Political* c. kötetéből indulok ki. Stravarakakis a (többek közt a) francia posztmarxista gondolkodást alapvetően meghatározó lacani pszichoanalízis politikaelméleti vonatkozásainak tárgyalása kapcsán a politikát adott társadalmi intézményekkel azonosítja, ezzel szemben a *politikait* egy olyan kettős mozgásként írja le, amely a társadalmi intézmények feltűnésének és eltűnésének módja között megy végbe. A feltűnés itt egy olyan folyamat, amelynek köszönhetően a társadalmi leválasztások és megkülönböztetések láthatóvá válnak, sor kerül a csoportok kialakítására és elrendezésére, valamint az érdekek egységesítésére. Az eltűnés pedig annyit tesz, hogy a politika helye meghatározottá, partikulárisává válik (vagyis a politikai intézményrendszerre korlátozódik) (Stavarakakis 1999).

konstituálja azt az érdeket, amit képviselni igyekszik, vagyis a diskurzuselméletben a hatalom produktív felfogása bontakozik ki, amennyiben „a társadalmi rend mindig a hatalomban(/ból) alakul ki” (Jorgensen–Phillips 2002:37).

1. ábra: *A hegemonia diszkurzív mechanizmusa*

A Kínai Kommunista Párt politikai diskurzusainak vizsgálatai kapcsán az ideológia nemcsak analitikus fogalomként jelenik meg, hanem a diskurzus konkrét hivatkozási pontjaként, jelölőjeként is, mint az adott politikai csoport világképét összefoglaló eszmei-elméleti keretrendszer, „amint azt a párthatározatok, a párt vezetőinek beszédei és írásai, az ideológiai tantárgyak tankönyvei, a sajtó vezércikkei és más hivatalos megnyilvánulások kodifikálják” (Kornai 1993:81). A fejtegetéseimben tehát kettő, egymástól elkülönülő, de nem független ideológia-fogalom rajzolódik ki (az analitikus és a politikai), hiszen ahogy Heike Holbig rámutat a Hu Jintao vezetése alatti politikai ideológiai változások tárgyalása kapcsán: „az ideológiai reform segíthet a politikai hatalom legitimálásában, különösen egy olyan, gyors átalakulást produkáló rendszerben, amely alapvető bizonytalanságot kelt az emberekben az eljövendő intézményi változásokkal kapcsolatban, azáltal, hogy stabilizálja a társadalmi elvárásokat, kisimítja az átmeneti folyamatot és alakítja a fennálló hatalmi rend legitimként való megítélését” (Holbig 2009:40). Ez alapján a KKP politikai ideológiája és annak módosulásai lényegében a diskurzuselmélet által leírt ideológiai működés, vagyis a hegemonia irányába mutató ideologikus torzulás gyakorlati megvalósulásának tekinthetőek.

Laclau és Mouffe diskurzuselméletében a *szubjektumpozíció* fogalma Louis Althusser interpellációs elméletének (Althusser 1971) – vagyis, hogy az ideológia apparátusai megszólítják a szubjektumot, visszanyúlásra készteszik, ugyanakkor egyszerre mind az adott válasz rögzíti a szubjektumot az apparátusok által a számára kijelölt társadalmi pozícióban –; és Foucault szubjektum-felfogásának (Foucault 2001) – nevezetesen, hogy a szubjektum szerkezetét diszkurzív technológiák alakítják – egyfajta szintézise. Adott diskurzushoz tartozó szubjektumpozíciók egyrészt a diskurzus által artikulált konszenzust (kollektív társadalmi képzetet)

alakító, elfogadó és támogató szerepekkel írhatóak le, másrészt a konszenzust nem elfogadó, ellenséges *másokkal* való szembenállásban határozhatóak meg. A politikai működés általános jellemzője, hogy a különböző szubjektumpozíciók konfliktusaiban létezik, ám a hegemonia kiépülésekor, egy egységes társadalmi képzet intézményesülésével ezek a konfliktusok háttérbe kerülnek (Jorgensen–Phillips 2002:53), kialakul a leülepedett szubjektumpozícióknak a diskurzus által meghatározott készlete, amelyhez sajátos hozzáférések, lehetőségek és nyelvhasználati elvárások kapcsolódnak (Martilla 2015b:65).

Összességében a diskurzuselméleti vizsgálat legfőbb feladata a társadalmon belüli általános hegemonikus kapcsolatok és a hegemonia – vagyis a próbálkozás a jelentéskötöttség megteremtésére (Andersen 2003:55) – folyamatos (át)alakulási feltételeinek feltárásában határozható meg. Ennek megfelelően a fókuszban a hegemonikus diskurzus kialakulásának és logikájának megértése és magyarázata, valamint a társadalmi szubjektumok és intézmények által elfoglalt identitás-konstrukciók jellemzése áll.

III.2. A legitimitás alapjai

Ez az elmélet azért tűnik kézenfekvőnek a marxista hagyományokból építkező, de az ortodox marxizmus fogalmaival kevésbé jellemezhető Mao utáni kínai szocializmus vizsgálata szempontjából, mert a hegemonia, mint a hatalom diszkurzív logikája eszközt kínál a legitimitást – mint a politikai rendszer képességét „ama meggyőződés kialakítására és fenntartására, hogy a fennálló politikai intézmények a legmegfelelőbbek a társadalom számára” (Lipset 1995:80) – elősegítő diszkurzív műveletek³⁶ jellemzésére. A legitimitást tehát egy felülről lefelé irányuló, a konszenzus diszkurzív artikulációján keresztül működő legitimációs folyamat eredményeként gondoljuk el. Továbbá a diskurzuselméletnek a hegemonikus formáció intézményesüléséhez kapcsolódó ideológia-konceptiója is kifejezetten alkalmasnak tűnik a legitimáció fenntartására irányuló (re)artikulációs gyakorlatok vizsgálata során.

Heike Holbig az ideológiának és a legitimitásnak a Mao utáni kínai politikát meghatározó kapcsolatát tárgyaló 2013-as *Ideology after the end of ideology. China and the quest for autocratic legitimation* c. tanulmányában hangsúlyozza, hogy az ideológia központi jelentőségű az autoriter rezsimek legitimációs igénye szempontjából, még akkor is, ha a politikai jelentések uralásáért folytatott küzdelem korlátozott az egypártrendszer sajátosságai miatt, minthogy „a pártideológia

³⁶ Ezekre egy autoriter politikai rendszerben is szükség van. Amennyiben elfogadjuk a diskurzuselmélet ontológiai alapvetéseit, annyiban a teljes társadalmi mezőt diszkurzíven szerveződőnek tekintjük. Ebből pedig következik, hogy a hegemonikus diskurzus (ez esetben a párt diskurzusa), amely a politikai szféra jelentéseinek látszólag kizárólagos forrása, sincs egyedül a diszkurzív térben, ennek további bizonyítéka az is, hogy a hegemoniának tekintett hivatalos diskurzus folyamatosan módosul. A korábban hivatkozott Kornai János is rámutat (különösen a reformszocializmus tekintetében), hogy a kommunista párt nem képez monolit egységet. Sőt, „[a] reformrendszerben a legalitás és illegális határmezsgyéin megjelennek a hatalmon lévőkől független politikai megnyilvánulások” (Kornai 1993:443).

(re)artikulációja továbbra is egy nagyon képlékeny keretezési folyamat, amelyben a marxista-leninista és egyéb hagyományosan szocialista alaptételek folyamatosan olyan új politikai koncepciókkal kombinálódnak újra, mint a nacionalizmus, populizmus, a hagyományos kultúra újjáélesztése és így tovább” (Holbig 2013:64).

Az ideológiai működés legitimációs funkciójának feltérképezéséhez – Heike Holbig nyomán – a politikai legitimáció David Beetham által felvázolt elméletére támaszkodom. Beetham abból az alapvetésből indul ki, hogy a legitimitással rendelkező politikai rendszerben az autoritás széleskörű kényszerítő beavatkozások nélkül is fenntartható (Beetham 2004:108). Ennek az alapja egy olyan hatalom képe, amellyel szemben az ellenállás nem (vagy nem könnyen) racionalizálható, vagyis a legitimitás tkp. a korábban vázolt ideológiai mozzanat manifesztációja: a társadalmi berendezkedés és a politika világának totalitása és végső soron maga a legitimációs folyamat célközönsége is a diskurzusban adódik.

Beetham álláspontja szerint a hatalmi pozíciót elfoglaló autoritás legitimációs igénye lényegében a hatalom megszerzésének és megtartásának, esetleg kisajátításának jogszerűségére vonatkozó magyarázatok megfogalmazása, illetve annak a kifejtése, hogy miért szükségszerű a politikai szubjektumok együttműködése vagy engedelmessége (Beetham 2004). Ez a felfogás összeegyeztethetőnek tűnik a hegemon diskurzus korábban kifejtett artikulációs gyakorlataival.

Beetham a legitimitás fogalmának több dimenzióját különbözteti meg: szerinte a politikai autoritás legitimitásának alapja, hogy a hatalom intézményesített szabályok mentén szerezhető meg és gyakorolható; illetve, hogy ezek a szabályok igazolhatóak egyrészt az autoritás jogszerű forrására, másrészt a kormányzat megfelelő céljaira és alapelveire vonatkozó társadalmilag elfogadott nézetek alapján; valamint hogy a hatalmi pozícióban lévő autoritást az alávetetteknek egy meghatározó csoportja, ahogy más legitim autoritások is elismerik. Ezen dimenziók mentén Beetham felvázolta a 20. században kialakult politikai rendszerekre jellemző legitimitásmódozatok tipológiáját, ez alapján a klasszikus kommunista rezsimek legitimitásának forrásai a következőképp határozhatóak meg: a jogforma a szuverén (a kommunista párt, ill. elsőszámú vezetője) akaratában testesül meg; a hatalom forrása a marxizmus-leninizmus magasabb rendű igazsága, amelyhez kizárólag az előörspártnak van hozzáférése; a kormányzat célja a kommunista jövő építése; a konszenzus alapja a tömegmobilizáció (Beetham 2004:112). Az értekezés témája szempontjából érdemes ezt a jellemzést finomhangolni Holbig (2013) megfigyelésének megfelelően: egy kommunista egypártrendszerben a politikai autoritás jogszerű forrásának igazolása fokozott ideológiai munkát igényel, hiszen az egypárti uralomnak a népi szuverenitás nevében történő fenntartása az élcsapatpárt ideologikus fogalmán nyugszik; továbbá a modern államok esetében a rezsim teljesítményének értékeléséhez kapcsolódó célok és alapelvek meghatározásának az alapja

az a feltételezés, hogy a politikai vezetés a „közös érdek” megvalósításáért tevékenykedik; végül az ideológia, mint az alávettettek egyetértését szervezni képes diszkurzív forma, kiegészülve az ellenállás korlátozását célzó megfigyelő és elnyomó technikákkal alapvetően meghatározó a legitimitásnak az egyetértéssel kapcsolatos dimenziójában is. Ennek megfelelően a kínai reformszocializmus vezetőspecifikus diskurzusainak vizsgálata során a következő szempontok mentén azonosítom be az egyes vezetői generációk legitimitásának alapját:

A hatalomgyakorlás intézményes szabályainak forrása	A politikai autoritás jogszerű forrásának igazolása	A kormányzás kijelölt célja, vagyis a rezsim teljesítményének értékeléséhez kapcsolódó célok és alapelvek meghatározása	A konszenzus fenntartásának módja (hogyan a rezsimet a nép elfogadja, és/vagy az elit támogatja, esetleg egyes nemzetközi szereplők elismerjék)
--	--	--	---

1. táblázat. *A legitimitás alapjai*

IV. A POSZTFUNDACIONALISTA DISKURZUSANALÍZIS MÓDSZERTANI ALAPVETÉSEI

Az elméleti áttekintés után a következő lépés a diskurzusanalízis módszertanának és gyakorlatának átgondolása az adott empirikus tartalom, tehát a Mao utáni kínai szocializmus állami diskurzusainak tekintetében. Kézenfekvőnek tűnik a létező kínai diskurzusanalitikai vizsgálatok által érintett területek áttekintése, hiszen joggal merül fel, hogy ezek között találunk a kínai szocializmus mechanizmusait konceptualizáló elemzési mintákat. A politikai diskurzusanalízis kínai hagyományait tekintve a kritikai diskurzusanalízishez kapcsolódó különböző elemzési módok³⁷ terjedtek el leginkább a kínai társadalomtudományos közegben. Azok a politikai témakörök, amelyeket ezen elemzések érintenek jól összefoglalhatóak a hazai/szocializmushoz kapcsolódó témák pozitív reprezentációja és a külföldi/liberalizmushoz kapcsolódó témák alapvetően kritikus megközelítésmódja közötti különbséggel (Wei 2019). Wei továbbá arra is rámutat, hogy kifejezetten népszerűek a nyugati (főleg amerikai), a nemzetközi kapcsolatok területén meghatározható diskurzusok kritikai vizsgálatai, valamint a kínai politikai agenda nyugati elemzésének, a médiában történő bemutatásának, és az ezekhez kapcsolódó ideológiai befolyásoltság alatt álló attitűdnek az elemzései. A hatalmi struktúrát feltáró kritikai irányultság azonban a hivatalos diskurzus elemzése kapcsán nem jellemző.

Ernesto Laclau és Chantal Mouffe nem határoz meg az analízis számára egységesen adott módszertani eljárásrendszert azon elgondolás mentén, hogy azt részben az elemzés tárgya alakítja. Léteznek azonban az essexi iskola köréhez tartozó kísérletek a módszertan egységesítésére, így például Jason Glynos és David Howarth (2008) megközelítése, amely a társadalmi, politikai és fantazmatikus logikák magyarázó erejére épít; de említésre méltó az említett szerzők és Aletta Norval, valamint Ewan Speed által jegyzett (2009), a különböző diskurzusanalitikai módszerek összevetését adó tanulmány is. Elemzésünk módszertani alapvetései kapcsán ezen egységesítő kísérletek egyik kiemelkedően komprehenzív modelljét, a Tomas Martilla (2015ab) nevéhez köthető posztfundacionalista diskurzusanalízis-programot (PFDA) alkalmazzuk.

A posztfundacionalista diskurzusanalízis, csakúgy, mint a diskurzuselmélet, sajátos ontológiai és episztemológiai alapállást követel meg, vagyis mindenekelőtt el kell fogadnunk pár alapvető premisszát. Az első ilyen premissza a jelentés relációs ontológiája, ami azt jelenti, hogy abból a feltételezésből indulunk ki, hogy egyrészt „a tárgyak jelentései csak a jelentéstartalmat alkotó jelölők relációs elrendezéséből adódhatnak” (Martilla 2015b:27); másrészt magukat a viszonyrendszereket létrehozó társadalmi szabályok is híján vannak az objektivitásnak, abban az

³⁷Wei metaanalízise ezek közül a kritikai diskurzusanalízis nagy hármását emeli ki: Norman Fairclough, Teun van Dijk, Ruth Wodak (erről bővebben lásd: Szűcs: 2008).

értelemben, hogy az artikulációs gyakorlatok szabályrendszere radikálisan kontextusfüggő, így társadalmilag megkérdőjelezhető és alakítható. Vagyis a posztfundacionalizmus ontológiai alapvetése az, „hogyan a társadalmi normák, értékek, hiedelmek és racionalitások nem tükröznek semmilyen külső szükségszerűséget, mint például a történelem teleologikus menetét, objektív anyagi kényszereket, az emberi természet inherens sajátosságait vagy ehhez hasonlókat” (Martilla 2015b:33). Ennek megfelelően a diskurzusból megjelenő ideális társadalmi állapotot egy olyan „üres hely”-nek kell elgondolnunk, amely gyakorlatilag végtelen számú különböző értelmezést vehet fel, és csakis átmenetileg töltődik fel tartalommal.

A posztfundacionalizmus ugyanakkor nem zárja ki a társadalmi létezés pozitív, tehát egy transzcendentális vonatkoztatási pont által megalapozott elképzeléseit, ezeket azonban olyan társadalmi mítoszoknak tekinti, amelyek a saját természetességükből, szükségszerűséget és objektivitást feltételező képzetükből vezethetők le. Ezek a mítoszok lényegében az ideológiai mozzanat hordozói azáltal, hogy egy adott társadalmi rendet egy univerzális elvvel vagy imperatívusszal kapcsolnak össze, és elfedik a társadalmi jelentéstartalommal rendelkező valóság esetlegességét. A mítoszképzés a diskurzusból intézményesítésének fő forrása, és így lényegében a hegemonikus diskurzusból lehetőségfeltétele is.

A PFDA episztemológiai premisszája értelmében az analízis során a másodrendű hermeneutikából kell kiindulnunk, vagyis, hogy a társadalmi szubjektumok érzékelésük tárgyával kontextus-specifikus episztemikus horizontban találkoznak; és ez a horizont túlmutat a szubjektív tudat fogalomalkotó képességén (ami az elsőrendű hermeneutika tárgyát képezi) (Martilla 2015a). A szubjektumot társadalmi-történeti létmódjában „objektív” és szubjektív episztemikus tartalmak egyaránt jellemzik: az objektivitás diszkurzív formában, supra-szubjektív módon adott a szubjektumok számára, míg a szubjektivitás az artikulációs folyamatban, azon belül is a szubjektumnak a diszkurzív formált jelentésekre adott visszacsatolásában határozható meg (Martilla 2015a). Minthogy azonban a tárgyak fenomenális sajátosságainak diszkurzív konstrukciója határozza meg azt, hogy a társadalmi szubjektumoknak hogyan kell felfogniuk azokat (Martilla 2015b:32), így a diskurzusból vizsgálatakor elsősorban azon „objektív” struktúrák elemzése a feladat, amelyek befolyásolják a társadalmi szubjektumok világról alkotott elképzeléseit.

A PFDA legfontosabb módszertani alapvetése a módszertani holizmus, amely lehetővé teszi egy olyan reflexív módszertani pozíció felvételét, amely igyekszik elszámolni az olyan, az elemzőt jellemző episztemikus előítéletekkel, mint az ideologikusság, a normatív álláspontok és a világról alkotott józan ész szerinti elképzelések. A módszertani holizmust követve a kutatás alapjául szolgáló empirikus tárgy megválasztása, konceptualizálása és értelmezése az analízis természetes

adottságaként tűnik fel. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az elmélet által létrehozott kategóriák mentén alakítjuk a kutatás tárgyának reprezentációját (Martilla 2015b).

IV.1. A diskurzus szerkezetének rekonstruálása: az elemzés eszközei

A PFDA a diskurzust a diszkurzív elemek artikulációs gyakorlatokból eredő strukturális elrendezésével azonosítja, amely ugyanakkor meghatározza a társadalmi szubjektumok potenciális artikulációs gyakorlatait is. Az artikulációs gyakorlatok adott diskurzushoz tartozó koherenciája (Martilla 2015a) a diszkurzív elemek különböző *mintázataiban* manifesztálódik. A diszkurzív mintázatoknak az elemzési módszer szempontjából központi jelentősége van, minthogy ezeket, az elméletből levezetett fenomenális jegyek alapján, a vizsgálat tárgyára alkalmazva beazonosíthatóvá válnak a rekonstruálni kívánt diskurzus diszkurzív elemei.

Az elemek közötti viszonyrendszer a diszkurzív relációk segítségével írható le, ezeknek Martilla (2015b) négy nagyobb típusát különbözteti meg. A diskurzus más diskurzusoktól való megkülönböztetését, a diszkurzív határvonalak kialakítását a (1) a *kontrareitás relációi* segítik, ezek az adott diskurzushoz tartozó diszkurzív mozzanatok és elemek belső világa és a kizárt, külső elemek közötti viszonyként jellemezhetők. A kontrareitásnak olyan altípusait határozhatjuk meg, mint (a) az *antagonizmus*, amely egymást kizáró ellentétben álló elemek között azonosítható be; (b) a *leválasztás*, ami akkor jellemző, ha az egyik elem kizárja egy másik aktualizálódását, például egy korábbi mozzanat eltűnik a diskurzusból; (c) és az *inkommenzurabilitás*, ami azt jelenti, hogy kettő, vagy több elem között egy harmadik, a diskurzus mozzanatává vált elem, vagy egy csomópont tekintetében kölcsönös összemérhetetlenség áll fenn. A diszkurzív határvonalak megrajzolását az empirikus anyagban olyan megfogalmazások alapján végeztem el, amelyek a külső csomópontokhoz kapcsolt diszkurzív elemek leválasztásával, ill. ennek magyarázatával kapcsolatosak.

Egy diskurzus belső egységességét (2) a *reprezentációs relációk* határozzák meg. A reprezentációs viszonyok a diskurzus csomópontjai, valamint mozzanatai és elemei között állnak fenn, így segítenek meghatározni a diskurzusra jellemző identitást. A kódolás során a reprezentációs reláció egy szélsőséges esetére bukkantam, amikor két különböző jelölő közé az artikulációs gyakorlatban egyenlőségjel kerül, a jelölők jelentésük tekintetében identikussá válnak.

A diskurzuson belüli relációk harmadik típusát az egymástól elkülönülő, de közös csomópontokhoz kapcsolódó elemek közötti (3) *különbőségi viszonyok* képviselik. Ezeknek is alapvető definíciós szerepük van, hiszen az artikuláció során minden mozzanat megkülönböztető egyediségében kerül a diskurzus szerkezetébe (Laclau–Mouffe 2001:135), amelyben aztán e mozzanatokból különböző kombinációk állnak össze. Az utolsó típust (4) az *egyenértékűségi relációk*

képviselik, amelyek úgy kötik össze a diskurzus elemeit és mozzanatait, hogy azok egyedi jelentései alárendelődnek egy közös tulajdonságnak, amely jellemzően az antagonisztikus másiktól való radikális különbözőség.

A diskurzus rekonstrukciójának gerincét a diszkurzív identitások, tehát a diskurzus által artikulált jelentések tartalmi meghatározása adja. A diszkurzív identitások szigorú értelemben a diskurzus kontextusába illeszkedő szemantikai funkciók, így bizonyos fenomenális jellemzők alapján kategorizálhatóak. Martilla (2015ab) három fenomenális kategóriát vezet be: az értékek, a szubjektivitás és az aktivitás kategóriáit. Az *értékek* a diskurzusban a csomópontok és az antagonisztikus másik, vagyis a kizárt diskurzusok csomópontja(i) szintjén jelennek meg: míg a csomópontok a társadalmi létezés ideális állapotát és az ehhez kapcsolódó értékeket testesítik meg, addig az antagonisztikus másik ezzel az ideális létállapottal kapcsolatos fenyegetést, vagy az elérését megnehezítő tényezőket foglalja magába. A csomópontok és az antagonisztikus másik empirikus meghatározását segíti, hogy ezek jellemzően a szövegben újra és újra előkerülő, végső hivatkozási pontként használt kulcsszavak. A csomópontok kódolásakor az *in vivo* módszer szerint jártam el, így ebben az esetben a szövegben használt specifikus kifejezésformákat használtam kódként, ezeket a diskurzus-specifikus kódokat a [3. mellékletben](#) közölt táblázat második oszlopában foglaltam össze.

A *szubjektivitás* kategóriájába a diskurzusra jellemző szubjektumszerepek tartoznak. Az értékek mentén a szubjektumszerepek között is meg kell különböztetnünk a pozitív és negatív szerepeket, előbbi a protagonista testesíti meg, aki valamilyen formában elősegíti a csomópontok által megtestesített ideál megvalósulását; utóbbit az értékek beteljesítését veszélyeztető vagy akadályozó ellenfél képviseli. A protagonista mellett Martilla (2015ab) nyomán egyéb pozitív szerepeket is megkülönböztettünk: a célok elérését segítő segítőét, az elképzelések és intézkedések forrását jelentő kezdeményezőét, és a kedvezményezettét, akinek az érdekében adott cselekvésekre sor kerül. Az elemzés során tehát öt, a szubjektivitás kategóriájához kapcsolódó kódot használtam: a protagonistát, a segítőt, a kezdeményezőt, a kedvezményezettet és az ellenfelet; ezek fenomenális jellemzőit az alábbi táblázatban foglaltam össze:

Protagonista	A diskurzusban artikulált értékek és ideál megtestesítője és élharcosa.
Ellenfél	Az ideális társadalmi rend fenntartását veszélyezteti.
Segítő	A diskurzusban meghatározott társadalmi értékek és ideál realizálását és normalizálását támogatja.
Kezdeményező	A tevékenységek feltételezett kezdeményezője, eredője.
Kedvezményezett	Az az individuális vagy kollektív szubjektum, aki(k)nek az érdekében zajlanak a cselekvések és interakciók.

2. táblázat: *A szubjektivitás kategóriájába tartozó szerepek és fenomenális jegyeik (Martilla: 2015b:133)*

A diszkurzív elemek harmadik fenomenális kategóriáját a diskurzus szempontjából pozitív és negatív értelemben meghatározható aktivitások adják. Ez a kategória magába foglalja a szubjektumok vagy intézmények által végrehajtott akciókat; a szubjektumokat és cselekvéseiket egymással összekötő interakciókat; a tárgyakat, amelyekre a cselekvések irányulnak; az erőforrásokat, vagyis az akciók lehetőségfeltételeit; valamint a stratégiákat, amelyek a szubjektumok és intézmények célkitűzéseinek elérését elősegítő akciók sorozatával írhatók le. A diszkurzív identitás e harmadik kategóriája alapján tehát összesen tíz kódot különböztettem meg: akció+, interakció+, tárgy+, erőforrás+, stratégia+; akció-, interakció-, tárgy-, erőforrás-, stratégia-, ezeknek a fenomenális sajátosságai az alábbi táblázatban láthatóak.

Akció+	A pozitív szubjektumszerepek tevékenységei.
Akció-	Az ellenfél tevékenységei.
Interakció+	Olyan a különböző társadalmi szubjektumok aktivitásait összekapcsoló folyamatok, amelyben a kezdeményezők a pozitív szubjektumszerepek képviselői.
Interakció-	Olyan a különböző társadalmi szubjektumok aktivitásait összekapcsoló folyamatok, amelyben a kezdeményezők az ellenfelek.
Tárgy+	Azok a tárgyak, amelyekre a pozitív szubjektumszerepek cselekvései irányulnak, amelyeknek az elérése hozzájárul az ideális társadalmi rend kialakításához.
Tárgy-	Azok a tárgyak, amelyekre az ellenfél cselekvései irányulnak, amelyeknek az elérése veszélyezteti, vagy megnehezíti az ideális társadalmi rend kialakítását.
Erőforrások+	A pozitív akciókat támogató erőforrások.
Erőforrások-	A negatív akciókat támogató erőforrások.
Stratégia+	Azok a stratégiák és cselekvési tervek, amelyek a pozitív szubjektumokat segítik céljaik elérésében, vagyis az ideális társadalmi rend megvalósításában.
Stratégia-	Azok a stratégiák és cselekvési tervek, amelyek az ellenfelet segítik, vagyis az ideális társadalmi rendet veszélyeztetik.

3. táblázat: *Az aktivitás kategóriája alapján létrehozott elméleti kódok és fenomenális jegyeik* (Martilla: 2015b:133 alapján)

Az itt bemutatott kódok és relációk mentén történő tartalmi elemzést a vizsgálat tárgyát képező szövegtörzset az *Atlas.ti 8* szoftver segítségével végeztem el. Ez a szoftver amellyel, hogy rendszerezze a kódokhoz rendelt szöveghelyeket, alkalmas a kódok közötti relációk, valamint a kódok különböző dokumentumokban való előfordulási gyakoriságának feltérképezésére és vizualizációjára.

A diskurzus szerkezetének rekonstruálása nem lehet teljes a diszkurzív rezsim vizsgálata nélkül, hiszen ez biztosítja a diskurzus jelentésszerkezetének újratermelését vagy ülepítését a szubjektumszerepek és intézmények segítségével. A diszkurzív rezsim leírásakor azokra a kérdésekre keressük a választ, hogy milyen visszatérő vagy változó artikulációs gyakorlatok azonosíthatóak be a szubjektumpozíciók és intézmények kapcsán, hogy hogyan határolja le a szubjektumok cselekvési körét a diskurzus, illetve, hogy hogyan materializálják a diskurzust az intézmények azáltal, hogy materiális hatásokat kapcsolnak hozzá (pl. egy bizonyos módon osztják el az anyagi forrásokat). Ez a kölcsönösen konstitutív reláció a diskurzus és a materialitási között

a hegemonia alapja, hiszen a diskurzus jelentéseit leülepítő, hegemonikus gyakorlatok a diskurzus, az általa motivált szerepek és racionalizált intézmények összefüggéseiben azonosíthatók be. Az összefüggéseknek az empirikus elemzés szintjén történő feltárása során az intézményes változások szakirodalmi áttekintéséből indultam ki, és ezt egészítettem ki a diszkurzív rezsim jellemzésére alkalmas elsődleges források, mint például a *Határozat a párt felszabadulás utáni történetének néhány kérdéséről* c. dokumentum, az 1982-es alkotmány, vagy a jubileumi eseményeken elhangzó beszédek dokumentumelemzésével.

A diskurzus szerkezetének rekonstruálást követően az elemzés következő lépése a diskurzusok, ill. a diszkurzív változás jellemzése a diskurzuselméletből levezethető archetípusok alapján. Tomas Martilla (2015b) meghatározása alapján egyik archetípus a *pluralista diskurzus*, amelynek strukturális elrendeződését a különbségi logika dominálja, vagyis a diskurzus egységét képviselő csomópont(ok) a diskurzus által meghatározott különböző szubjektumok, identitások, érdekek közötti közösséget, közös nevezőt jeleníti(k) meg. A pluralista diskurzusban és az irányába elmozduló diszkurzív változásban, az ún. *pluralizációban* a társadalmi különbségek minél szélesebb körű integrálására törekvő, befogadó politika bontakozik ki.

A másik archetípus a *populáris diskurzus*, amelynek strukturális elrendeződése az egyenértékűségi logika által dominált, vagyis a diskurzus egységét képviselő csomópont egy másik csomópont (antagonisztikus másik) által képviselt ellentétes szubjektumok, identitások, érdekek ellenében meghatározott, a másiktól való különbözőséget jeleníti meg, ezáltal a „mi” jelentéseit homogenizálja az „ők”-kel szemben. Ez a társadalom belső megosztása által létrehozott dichotómia, ill. az ilyen létrehozására irányuló diszkurzív változás, az ún. *popularizáció*, a populáris politika fő szervezőeleme.

Míthogy két archetípusról van szó, ezek a politikai világában tiszta formájukban nem léteznek, lényegében a politikai diskurzust jellemző skála két végpontját jelölik, a diszkurzív változás pedig a két szélső érték közötti csúszkálásként gondolható el. A vizsgált diskurzusok megközelítő elhelyezése ezen a skálán megvilágító erejű a diszkurzív hegemonia természetét és végső soron a legitimitás alapjait illetően.

IV.2. Az elemzés stratégiája

A PFDA kutatási programja alapján az empirikus elemzés első lépése „a kutatás tárgyának tudatos ko-konstrukciója” (Martilla 2015a). Ez tulajdonképpen a téma konceptualizálását és történeti kontextusának feltérképezését jelenti; vagyis, hogy elsősorban másodlagos források alapján igyekezzünk a tárggyal kapcsolatos ismereteket szerezni, hogy megragadhasuk a diskurzus strukturális vázát jelentő szignifikációk társadalmi-történeti alapjait.

Az analízis második fázisában rekonstruáljuk, vagyis láthatóvá tesszük a kutatási tárgy adott történeti formációjáért felelős diskurzust (Martilla 2015b:139). Ebben a fázisban az eljárások két különböző vizsgálati cél irányába mutathatnak: a vizsgálat tárgyának jellegétől függően alkalmazhatunk szinkronikus vagy diakronikus rekonstrukciós stratégiát. A „szinkronikus elemzés fókuszában a relatíve stabil [hegemonikus] diskurzusok struktúrája és materiális feltételei állnak” (Martilla 2015a), ennek megfelelően az elemzés lépései a következők: 1) adatgyűjtés, vagyis a kutatási tárgy társadalmi jelentéstartalmának létrehozása szempontjából kulcsfontosságú anyag összegyűjtése; 2) tartalmi elemzés a korábban bemutatott elméleti kódok és a kódolás során beazonosított nyílt és *in vivo* kódok segítségével: a cél a diszkurzív identitások és relációk meghatározása; 3) a diskurzus anyagi feltételeinek leírása, vagyis a szubjektumszerepeket és intézményeket kezdeményező és definiáló (előzetes) artikulatív gyakorlatok feltérképezése.

A diakronikus analízis olyan történeti folyamatok tanulmányozását célozza meg, amelyek diszkurzív változást eredményeznek; a vizsgálat folyamata ez esetben a következő szakaszból áll: 1) a vizsgálni kívánt társadalmi változás konceptualizálása az elérhető szakirodalmak alapján, valamint azoknak a társadalmi szubjektumoknak a beazonosítása, akiknek az artikulációs gyakorlataiban a megfigyelt változás kibontakozik, ezt követően kerülhet sor a kihívott és átalakítani kívánt diskurzussal és a kihívó diskurzussal kapcsolatos adatgyűjtésre; 2) a diskurzusok szerkezetének rekonstruálására és szerkezeti különbségeinek meghatározására irányuló tartalmi elemzés; 3) a diszkurzív materialitások átalakítására irányuló ellenhegemonikus és hegemonikus cselekvések jellemzése az átalakított és új intézmények és szubjektumpozíciók szempontjából.

A látszólag egyértelműen meghatározható különbség a szinkronikus és a diakronikus analitikus irány között azonban nem jelent kizárólagosságot, ha ugyanis a diskurzuselmélet ontológiai alapvetését – vagyis, hogy a diszkurzív tér és benne a hegemon diskurzus is kontingens természetű – szem előtt tartjuk, világossá válik, hogy egy hosszabb időszakot felölelő politikai diskurzus (és változásainak) átfogó vizsgálatához mindkét szemléletmód alkalmazására szükség van.

A kínai politikával kapcsolatos előzetes tanulmányok és az előbb leírt módszertani elköteleződés alapján a Mao utáni Kína szocializmusa, mint a kutatás tárgya kettő, a szakirodalmakban implikált mozzanat alapján határozható meg. Ezek közül az első a vizsgált jelenség kiindulópontjaként szolgáló átmenet a Mao által képviselt és érvényesített eszmények után a dengi reformszocializmusba, míg a második a KKP reform és nyitás politikáját fémjelző hivatalos diskurzusának, a *kínai sajátosságú szocializmusnak* relatív egységessége, metadiskurzussá³⁸

³⁸Metadiskurzus alatt olyan hegemon diszkurzív struktúrát értünk, amely hosszabb időszakon, különböző szerzői pozíciókon keresztül – küigazításokkal – képes az alapvető jelentések és artikulatív gyakorlatok forrásul szolgálni.

alakulása. A kutatás fókuszában tehát egyrészt a KKP Mao halála utáni hivatalos diskurzusának (és ezen keresztül legitimitásának) újra alapozása és az ehhez kapcsolódó diszkurzív változások; másrészt a KKP intézményesült hivatalos diskurzusának, a kínai sajátosságú szocializmusnak a különböző vezetői magok által történő kiigazítása és továbbfejlesztése áll. Egyértelműen kitűnik, hogy a kutatás első fázisa inkább diakronikus, míg második fázisa inkább szinkronikus jellegű, ez pedig alapvetően befolyásolja a ko-konstrukció és az anyaggyűjtés módját. A következőkben az analízis két fókuszának megfelelően végezzük el a kutatási tárgy két mozzanatának ko-konstrukcióját.

A kínai szocializmus tartalmi elemzésének alapját jelentő szövegtestet a Mao halála után szabályosan minden ötödik évben összehívott, a Kínai Kommunista Párt Országos Kongresszusán – nevezetesen a XI-től a XIX-ig³⁹ – elhangzó pártfőtitkári beszámolók, valamint Deng Xiaopingnek a reform és nyitás politikáját elindító, a KKP XI. KB harmadik ülészakát előkészítő munkakonferenciáján elmondott beszédje adják. Ez utóbbi relevanciája nem szorul további magyarázatra, a pártfőtitkári beszámolók pedig azért tekinthetők kiemelkedően értékes forrásnak, mert ezekben fogalmazódnak meg a párt legfontosabb irányelvei, ill. a vezetés politikai célkitűzései. A Kerry Brown által idézett Alice Miller 2005-ös cikkében⁴⁰ a pártkongresszusok három sajátos funkcióját határozta meg. „Először is alkalmat adnak a párt munkájának értékelésére a főbb politikai területeken a legutóbbi pártkongresszus óta eltelt ötéves időszakban. Másodszor, [a főtitkári beszámolók] meghatározzák a párt átfogó »általános feladatát«, valamint a prioritásokat és a megközelítéseket – a párt »irányvonalát« – minden jelentős területen. Végül sor kerül a párt legfelsőbb vezetésének kinevezésére (vagy újrakinevezésére)” (Brown 2012:32). Ilyen módon a kongresszusi beszámolók egyszerre biztosítják a politikai diskurzus folytonosságát és határozzák meg az újabb irányvonalakat. Mivel propagandaszövegekről van szó, ezek általában a szélesebb nyilvánosság számára is elérhetőek, létezik angol nyelvű fordításuk (pártközeli fordítóintézetek vagy sajtóorgánumok hiteles fordításai), egyes szövegek pedig magyarul is elérhetőek. Az analízis során különböző megfontolásokból mind a kínai, mind az angol, mind a magyar kiadásokat használok. Mivel a kutatás nem nyelvészeti jellegű, a tartalomelemzés során leginkább a szövegek angol verziójára támaszkodtam; ezek egyrészt kompatibilisebbek a szövegelemző programokkal (nincs szükség nyelvi kiegészítő alkalmazásokra), másrészt így a nem kínai anyanyelvű kutató számára könnyebben kezelhető a nagy terjedelmű anyag. Ugyanakkor a csomópontok meghatározásakor az eredeti kínai nyelvű verziók áttanulmányozása feltétlenül szükséges a fogalmi ellenőrzés és pontosság érdekében. A fordítások ugyanis nem egységesek, ez pedig helyenként megnehezítette a csomópontok beazonosítását; ezt a problémát kiszűrendő a

³⁹A kongresszusok listáját és a beszámolók tartalmi szerkezetét lásd a [4. melléklet](#)ben.

⁴⁰Miller, A. (2005) Hu's In Charge. *China Leadership Monitor*, 2005/ősz, 16. szám.

kódolás során párhuzamosan olvastam a kínai forrásokat is, és bizonyos csomópontokat nyílt kódolással a kínai megfogalmazás szerint rögzítettem. A fellelhető magyar fordításoknak a dolgozat egységes magyar nyelvű terminológiájának kialakítása szempontjából vettem hasznát.

V. A REFORM ÉS NYITÁS DISKURZUSA(I)

A kutatás első nagyobb diakronikus fázisához tartozó tárgymeghatározást a következőkben az 1973 és 1978 közötti időszak legfontosabb történelmi eseményeinek, ezen belül is Deng Xiaoping politikai tevékenységének áttekintése alapján végzem el.

Átfogó történeti munkák (Twitchett–Fairbank 2008; MacFarquhar–Schoenhal 2008; Vogel 2018) tanúsága szerint a KKP politikájának újraalapozása szempontjából kiemelkedő jelentőségűnek tekinthető a Nagy Kínai Proletár Kulturális forradalom utolsó szakasza (1973-1976). Egy olyan nyílt társadalmi-politikai destrukciót hirdető mozgalomról van szó, amely teljes társadalmi mobilizációt és a régi rendszerhez (kínai feudalizmus, burzsoá kapitalizmus) köthető elemek totális felszámolását tűzte ki célul, azonban annak meghatározását, hogy mi számít ilyen elemnek az idős, egyre inkább a saját történelmi hagyatékával foglalkozó Mao Zedong, és az ő személyi kultuszát kihasználó radikális politikusok (az ún. „Négyek Bandája”, *si ren bang* 四人帮) aktuális elképzelései határozták meg. A hetvenes évek közepére a kínai gazdaság romokban hevert, a társadalmi működést az elérhetetlen kommunista ideálhoz kapcsolódó identitásválság tépázta meg. A kulturális forradalom utolsó szakaszában Kína gazdasági és politikai helyzete annyira kaotikus és tarthatatlan volt, hogy Mao Zedong belátta, hogy a párt hatalmának fenntartása érdekében a politikai működés konszolidációjára van szükség.

A feladat végrehajtására alkalmasnak tűnő Deng Xiaoping 邓小平 személyét azonban (miután az ötvenes években a legfelsőbb vezetés tagja volt) a hatvanas évek forradalmi hevületében kemény kritikák érték, így 1969-ben Mao utasítására Denget és családját vidékre (a Jiangxi tartományban található Nanchang városa melletti laktanyába) küldték. Deng akkori kényszerű visszavonulása a politikától valószínűleg fontos szerepet játszott későbbi felemelkedésében, hiszen ezáltal – ahogy Ezra F. Vogel rámutat (2018) – nemcsak hogy megmenekült a radikálisok leszámolásaitól, hanem szabadidejét teljes mértékben a Kína jövőjével kapcsolatos tervek finomhangolásának szentelhette. Időközben a pekingi viszonyok gyorsan változtak, Lin Biao 林彪⁴¹ 1971-ben bekövetkezett halála után felmerült egy tapasztalt politikusokból álló új vezetés kiépítésének igénye. Eközben Deng 1971-ben és 1972-ben két levélben is biztosította az elnököt hűségéről és támogatásáról. E levelek és Mao személyes meggyőződésének eredményeként Denget 1973-ban visszahívták Pekingbe. Deng státusza a vezetésben fokozatosan helyreállt, hamarosan ő lett Zhou Enlai miniszterelnök első számú segítője. Mao Zhou iránti fokozódó bizalmatlansága és a miniszterelnök megromlott egészségi állapota miatt Deng hatáskörébe került a külpolitika is, majd lényegében ő váltotta fel Zhout megbízott miniszterelnökként, és ő lett a

⁴¹Helyettes pártfőtitkár, Mao potenciális utódja.

Politikai Bizottság elsőszámú titkára. 1974-re Deng ismét magas pozíciókat töltött be a hadseregben, a kormányban és a pártban, ráadásul Mao őt jelölte arra a feladatra, hogy az ENSZ Közgyűlésének hatodik rendkívüli ülészakán Kínát képviselje.⁴²

1974-ben Deng Xiaopinget nevezték ki az Államtanács első miniszterelnök-helyettesévé, így ő lett a „stabilitás és egység” (*anding tuanjie* 安定团结) kezdeményezés kulcsfigurája. Ennek a kampánynak köszönhetően 1975 a konszolidáció (*zhengdun* 整顿) éve volt. Deng ügyesen egyensúlyozott a hatalom és a közvélemény között, Mao szavait használta fel annak érdekében, hogy sikeresen vezesse be a konszolidációs programot, ugyanakkor elkerülje a kulturális forradalommal szembeni kritika vádját. „[D]eng számára 1975 legfontosabb problémája az volt, [hogy] hogyan tudja megtartani Mao [Zedong] támogatását, miközben rendet teremt, s növekedési pályára állítja Kínát.” (Vogel 2018:122) Egyik 1975-ös beszédében Deng így mutatta be politikai programjának alapját az elnök szavaiba öltöztetve: „Mao Zedong elvtárs nemrég három fontos utasítást adott nekünk. Először is, hogy tanulmányozzuk az elméletet, küzdjünk és akadályozzuk meg a revizionizmust. Másodszor, hogy érjük el a stabilitást és az egységet. Harmadszor, hogy lendítsük fel a gazdaságot.” (Deng 1995:14) Itt már tetten érhetőek Deng majdani diskurzusának kulcsjelölői.

A konszolidáció egyik kiemelt területe a hadsereg volt. Deng Ye Jianying 叶剑英 marsallal együtt dolgozott a hadsereg hatékonyságának javításán: igyekeztek racionalizálni a fegyveres erőknél szolgálók számát és erősíteni a fegyelmet. A gazdaságfejlesztés is hangsúlyos volt; a „*Húsz cikkely az iparról*” című dokumentum kijelölte a gazdasági modernizáció irányát: a mezőgazdasági termelésre kell fektetni a hangsúlyt, mielőtt az ipar bővülne, az ipari termelésnek pedig az a legfőbb feladata, hogy megfelelő eszközöket biztosítson a kommunák számára, ezzel is segítve a mezőgazdasági termelés optimalizálását. A dokumentum szerint az ipar a fokozott tudományos és technológiai kutatás és a Kínában még nem elérhető technológiák importálása révén modernizálható. Deng továbbá a kínai felsőoktatási intézmények teljesítményének javítása mellett egyik felszólalásában kiemelte, hogy a kínai tudományos élet helyreállítás nélkül nem érhető el Mao „négy modernizációja” (Vogel 2018:168). Érdekes, hogy az itt Maónak tulajdonított „négy

⁴²Deng szereplése történelmi jelentőségű, hiszen ez volt az első pekingi vezető által tartott beszéd a Közgyűlés előtt mióta a KNK 1971-ben elfoglalta a Kínának fenntartott széket az ENSZ-ben. Hovatovább, ez volt Mao „három világ elméletének” az első, nemzetközi nyilvánosság előtti megfogalmazása. A hidegháborús nemzetközi rend kritikáját nyújtó elmélet alapján „az USA és a Szovjetunió az első világhoz tartozik. A középső elemek, mint Japán, Európa, Ausztrália és Kanada, a második világhoz tartoznak. (...) Japán kivételével minden ázsiai ország a harmadik világhoz tartozik. Egész Afrika és Latin-Amerika is a harmadik világhoz tartozik.” (Mao 1998:454) Az elmélet az 1955-ös bandungi konferencia utáni elnemköteleződési-kezdeményezés folytatásaként hívta fel a figyelmet a „hegemonizmus” veszélyeire, vagyis hogy „[a] két szuperhatalom, az Egyesült Államok és a Szovjetunió kétségbeesetten törekszik a világhegemóniára. Mindkettő a maga módján igyekszik ellenőrzése alá vonni Ázsia, Afrika és Latin-Amerika fejlődő országait, és egyúttal megfélemlíteni a fejlett országokat, amelyek erejükben nincsenek velük egy szinten.” (Deng [1974] 2003)

modernizáció” (*si ge xiandaihua* 四个现代化) valójában az először 1960-as évek első felében körvonalazódó, Zhou Enlai miniszterelnökhöz kötődő nemzetgazdaság-fejlesztési stratégia, amely az ipar, a mezőgazdaság, a honvédelmi kapacitások és a tudomány és technológia kétszakaszban végrehajtandó távlati fejlesztését célozta meg. Ez a terv került újra az asztalra az 1970-es években, mint a KKP elsődleges modernizációs stratégiája (Jordán–Tálas 2005). A kutatás és fejlesztés támogatásának érdekében a Kínai Tudományos Akadémia 1975-ös újranyitásával Hu Yaobang 胡耀邦 felügyelete alatt megkezdődött Kína tudományos intézményeinek az újjászervezése, és az értelmiségiek társadalmi státuszának helyreállítása.

Végül, de nem utolsósorban a legnagyobb kihívást jelentő, ugyanakkor legsürgetőbb feladat a párt megszilárdítása volt, ezt Deng főként a megfelelő vezetői csoportok kinevezése révén igyekezett elérni a különböző adminisztratív egységekben. A pártszervezeti átalakítások ideológiai frontján még az a kérdés is felmerült, hogy hogyan lehet megfelelő módon propagálni Mao Zedong eszméjét. Deng mellett tört lándzsát, hogy azt a maga teljességében kell tanulmányozni és megvalósítani, nem pedig a Lin Biao által vulgarizált, töredékes (*Vörös könyvecske*) formájában.

Deng tudatos manőverezése ellenére 1975 végére Mao meg volt győződve arról, hogy a miniszterelnök-helyettes túl gyorsan haladt a konszolidációt illetően, és hajlamos volt a kulturális forradalom előtti struktúra újjáépítésére; ráadásul meg sem említette az osztályharcot, nem dicsérte a kulturális forradalmat, és került a részvételt az elnök kezdeményezésére indított legutóbbi Konfuciuszt és Zhu Enlait kritizáló kampányban. A Denggel, („Kína Hruscsovjával”) szembeni hivatalos kritika 1975 novemberében indult meg (Meisner 1996:83), ennek következményeképp 1976 áprilisára újra megfosztották minden tisztségétől, Mao másodszor is félreállította a túl pragmatikusnak ítélt Denget.

Az 1976-os év azonban nagy változásokat hozott: elragadta a forradalmi vezetőségárda legkiemelkedőbb alakjait; januárban meghalt Zhou Enlai, szeptemberben pedig Mao Zedong. Mao halála után egy hónapon belül nagyot változott a politikai légkör, Hua Guofeng 华国锋, a Mao által kijelölt, kevésbé tapasztalt bürokratát választották a KKP elnökévé. Hua, Ye Jianying marsall segítségével, még 1976-ban letartóztattatta a Négyek Bandáját, de ideológiai szempontból szürke eminenciásként a „négy modernizáció” megvalósítására koncentrált. Ugyan történtek lépések a kulturális forradalom utáni ideológiai átalakítások felé, például Hua Guofeng felügyelete alá kerültek a Mao válogatott műveinek ötödik kötetével kapcsolatos munkálatok, de összességében Huának nehézséget okozott a megrögzött radikális ideológusok igényei és a modernizációs reformok közötti egyensúlyozás. 1977. február 7-én mintegy Hua elnök Mao Zedong eszméi iránti elköteleződésének bizonyításaképp elméleti vezércikk jelent meg

„Tanulmányozzuk alaposan a dokumentumokat, ragadjuk meg a kulcskérdést”⁴³ (*Xuehao wenjian zhuaizhu gang*, 学好文件抓住纲) címmel a *Renmin Ribao* 人民日报 (Népi Napilap), a *Hongqi* 红旗 (Vörös Zászló) és a *Jiefangjun Bao* 解放军报 (A Népi Felszabadító Hadsereg Napilapja) hasábjain. A címben említett dokumentumok egyike Maónak „A tíz nagy kapcsolatról” szóló munkája volt, a másik pedig Hua elnöknek a Dazhai 大寨 példájából⁴⁴ való okulásról szóló második országos mezőgazdasági konferencián elhangzott beszéde. Ez utóbbi a mezőgazdaság gyors ütemű iparosításával és modernizálásával kapcsolatos elképzeléseket foglalta össze. A „A tíz nagy kapcsolatról”, amelynek publikálását Deng Xiaoping már 1975-ben szorgalmazta, Mao Zedongnak egy 1956-ban a kollektivizálási és államosítási folyamat befejeztével elhangzott szónoklatán alapult, és olyan gondolatokat tartalmazott, mint „hogyan béke idején Kínának csökkentenie kell a hadseregre és honvédelemre szánt forrásokat, s ezeket a tengerparti régiók fejlesztésébe kell átcsatornázni, (...) a vezetőknek minden külföldi ország erősségét el kell sajátítaniuk” (Vogel 2018:153). A végül 1976 decemberében újraközölt beszéd tehát a korábban Deng Xiaoping által megkezdett, majd Hua Goufeng által folytatott reformintézkedések maói pretextusaként funkcionált.

A vezércikkből persze az is egyértelműen kiderült, hogy mi a „lényeg”, amit meg kell ragadni e dokumentumok tanulmányozása során, nevezetesen, hogy a legfőbb feladat a Négyek Bandája elleni kampányban való részvétel. A kritika során a nép akaratát és a Mao Zedong által megrajzolt politikai irányvonalat kell követni, amelynek, a cikk szerint, Hua Goufeng a jogutódja. A vezércikk későbbi jelentőségét azonban nem ez, hanem az utolsó bekezdés alábbi sorai határozták meg:

A párt több mint fél évszázados történelme során többször bebizonyosodott, hogy amikor Mao elnök forradalmi irányvonalát követtük és az utasításait betartottuk, a forradalom győzedelmeskedett; amikor elhagytuk Mao elnök forradalmi irányvonalát és ellenkeztünk az utasításaival, a forradalom elbukott és kudarcot vallott. Mao elnök zászlaja a győzelem zászlaja. (...) Tartsuk magasra Mao elnök nagyszerű zászlaját, még elszántabban valósítsuk meg Mao elnök forradalmi irányvonalát, tartsuk fenn szilárdan Mao elnök minden döntését (*fanshi* Mao zhuxi zuochu de juece 凡是毛主席作出的决策), kövessük következetesen Mao elnök minden utasítását (*fanshi* Mao zhuxi de zhishi 凡是毛主席的指示), egyesüljünk a Hua elnök vezette Központi Pártbizottság körül ...⁴⁵

A Mao elnök *minden*, vagy *bármely* döntését és utasítását követendőnek tituláló Hua Goufeng-i irányvonal elhallgattatta a dogmatikusok kritikáit, így a „két bármi” (*liang ge fanshi* 两个凡是) Hua

⁴³ Salát Gergely fordítása (Salát 2013:268).

⁴⁴ „a kollektív mezőgazdaság rengeteg parasztot foglalkoztató, összetett agrármérnöki projekteket (például nagy öntözőcsatornákat” megvalósító modellfaluja” (Vogel 2018:219)

⁴⁵ 学好文件抓住纲, 1977年2月7日人民日报第1版. Elérhető: <https://cn.govopendata.com/renminribao/1977/2/7/1/#485123> (2023. 02. 15.)

elnök szolgenjévé vált. Ugyanakkor a Mao politikájának folytatására való hivatkozás leginkább névleg szolgálta a dogmatisták elképzeléseit, az 1977 márciusában összehívott munkakonferencián a pártvezetés elköteleződött amellett, hogy tevékenységének elsődleges iránya a négy modernizáció megvalósítása, vagyis Hua lényegében Deng 1975-ös politikájához tért vissza (Meisner 1996).

V.1. „Tartsuk magasra Mao elnök lobogóját!” – Hua Guofeng beszámolója az 1977-es XI. pártkongresszus alkalmából

Az 1977. augusztus 12-18. között megtartott XI. pártkongresszus több szempontból is nagy jelentőségű volt: egyrészt mert a KKP első országos szintű gyűlése volt Mao Zedong halála óta; másrészt mert a nagy proletár kulturális forradalom hivatalos lezárásával és a párt konszolidációjával kapcsolatos fontos döntéseket hoztak meg: mint például a Négyek Bandájának revizionistává nyilvánítása és a pártból való kizárása, és Deng és Chen Yun 陈云 rehabilitálása. Ennek következtében a párt legfelsőbb szintjein kialakult politikai palettán a centrumot a kulturális forradalom idején pozíciójukat megőrizni képes hivatalnokok képviselték, tőlük balra a kulturális forradalom alatt felemelkedett, ugyanakkor a Négyek Bandája jelentette radikalizmustól elhatárolódó, Huát támogató káderek, jobbra pedig a Denget támogató, meghurcolt, majd rehabilitált veteránok álltak.

A pártelnöki beszámoló alapján meghatározható *csomópontok* elsősorban „Mao elnök” (*Mao zhuxi* 毛主席) szellemi és politikai hagyatékának fenntartásával kapcsolatosak: „Mao elnök lobogója” (*Mao zhuxi weida qizhi* 毛主席伟大旗帜) a szövegben rendre visszatérő jelölő, amely egyszerre jeleníti meg a párt alapvonalát és a proletárdiktatúra alatti *folyamatos forradalom* elméletét, amelynek értelmében a szocialista társadalom lényegében egy olyan hosszúra nyúló történelmi időszak sajátossága, amelyben még jelen van az osztályharc, a szocialista és a kapitalista út közötti küzdelem; állandó veszélyt jelent a kapitalista restauráció; valamint az imperialisták felforgató tevékenysége és agressziója. Ebben a szakaszban a forradalom elsődleges terepe a társadalmi felépítmény: ezt kell hozzáigazítani a szocialista gazdasági alaphoz, közben pedig folytatni kell a termelési viszonyok forradalmi átalakítását is a szocialista köztulajdon és a szocialista termelési viszonyok konszolidálásával és a termelőerők fejlesztésével. Hua szerint a felépítmény átalakításában nagy előrelépést jelentett Mao elnök történelmi újítása, a *Nagy Proletár Kulturális Forradalom*, amelynek első – minthogy ezt még hasonló forradalmak sora fogja követni a szocializmus időszakában –, 11 évig tartó szakasza a Négyek Bandájának visszaverésével lezárult. A *folyamatos forradalom* időszakában az elméleti iránymutatást Mao Zedong eszméje, vagyis a KKP-nek a marxizmus-leninizmushoz és a kommunista hagyományhoz csatlakozó gondolati rendszere

jelenti. Hua diskurzusában a kommunizmus a „végső célként” jelenik meg, de a pontos jelentése nem kerül bővebb kifejtésre.

Hasonlóképp meghatározónak bizonyulnak a diszkurzív identitások szempontjából az *antagonisztikus* másikkal kapcsolódó, kizárt jelentések. Hua az intézményesült ortodox marxista diskurzusokra jellemző módon a *revizionizmust* jelöli meg a fő ellenpontként: ez a párton és a mozgalmon belüli fenyegetések és nehézségek elsődleges forrása, egyaránt jellemző a „Négyek Bandájára” és „a szovjet reakciós klikkre”. Érdekes itt megjegyezni, hogy a revizionizmus sajátos jelentést vett fel a kínai politikai közbeszédben a kulturális forradalom időszakában, a fogalom (Kelet-)Európában a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. Kongresszusa (1956) után az ortodox marxizmus sztálinista felfogásától eltérő marxizmusok, illetve a létező szocializmus baloldali kritikáinak gyűjtőneveként szolgált (Kolakowski 1978:451), amelytől az intézményesült baloldal elzárkózott, így a fogalom az *áruló* jelentését vette fel. A kulturális forradalom vörös gárdista mozgalmában ez a negatív jelentéstartomány némileg átalakult: a KKP által létrehozott politikai rendszerben megjelenő „kapitalista elhajlók” (*zouzijpai* 走资派)⁴⁶, vagyis a burzsoá gondolatokkal „megfertőzött” vagy a bürokratizmus (szemben a forradalmi mozgalmisággal) hibájába eső párttagok címkéjévé lett. Érdekes, hogy a revizionizmus jelenségének forrása kapcsán a vörös gárdisták körében nem volt egyetértés: egyesek szerint az a reakciós elemek maradványaira, esetleg egyes káderek erkölcsi hiányosságaira vezethető vissza; egy szűkebb, radikális kör szerint azonban a sztálinista, központosított politikai és gazdaságirányítási rendszernek köszönhetően egyes politikusokra ruházott privilégiumok, és a nyomukban járó strukturális feszültségek tehetősek felelőssé a burzsoá tendenciákért (Paltemaa 2007:603-605). Hua a revizionizmusnak a vörös gárdisták által kialakított jelentését viszi tovább, még hozzá úgy, hogy a radikális vonal értelmezését, amely nem egyeztethető össze a párt konszolidációjára irányuló intézkedésekkel, egyértelműen *leválasztja*; a kapitalista elhajlásra vonatkozó fő elemet azonban megtartja. Hua diskurzusában a revizionizmus és társjelenségei, mint a frakciózás és az összeesküvés szöges ellentétben állnak a párt alapvonalával.

Ezt az antagonizmust Hua a *11. párton belüli vonalharcként* határozza meg (ezzel a pártelitből történő kizárás Mao alatt intézményesült rezsimekódját aktiválva), vagyis a párt és a Négyek Bandája közötti *interakcióként*, „a proletariátus és a burzsoázia közötti élet-halál harcként”, amelyben a győzelem csakis Mao elnök, a párt, a hadsereg és az emberek érdeme lehet. Hua részletesen szemléli a Négyek Bandájának felforgató tevékenységét és puccskísérleteit, majd rátér annak bizonyítására, hogy jobboldali ellenforradalmi erőkről, „kapitalista elhajlókról” van szó. A

⁴⁶ A fogalomnak a kínai politikai diskurzusba történő bevezetése és a „kapitalista elhajlók” elleni küzdelem meghirdetése persze Mao Zedong-hoz köthető.

Négyek Bandája nem csak az *ellenfelet* képviseli a diskurzusban, hanem egy egész ellenséges jelenségekör szimbólumává lesz, amely magába foglalja az ország káoszba döntését, a forradalmi veteránok és proletárok üldöztetését, a Mao elnök utasításait megtagadó, elméleteit kiforgató revizionizmust, a jobboldali, burzsoá ellenforradalmiságot és a kapitalista restaurációit.

A beszámoló alapján az, hogy a vonalharc a párt győzelmével zárult, szükségszerű, hiszen „a történelem objektív törvénye” alapján „[A]ki szembeszáll a néppel, azt a nép biztosan megbuktatja. [H]a a felépítmény a régi termelési viszonyokat védi és aláássa az újakat, ha akadályozza a termelőerők növekedését, akkor a nép felkel és ledönti” (Hua 1977[2011]). Itt lényegében az egyenértékűségi viszonyok kialakítására irányuló törekvéssel, egy mítoszképző artikulatív gyakorlattal állunk szemben.

Az antagonisztikus másik nemzetközi változatát az imperializmus képviseli, amely a külső fenyegetéseket – agressziót és háborút – reprezentálja, de hozzá kapcsolódik a hegemonizmus, vagyis a hatalom és befolyás nemzetközi kiterjesztésére való törekvés, és a gyarmatosítás is. Hua továbbá különbséget tesz a Szovjetunió „szociálimperializmusa” és az amerikai imperializmus között, a két forma létezése fokozott kihívást jelent, mivel az ezeket képviselő két szuperhatalom egymásnak feszülése elkerülhetetlennek tűnik a kínai vezetés számára. A világháború veszélye mellett azonban – a kínai-amerikai kapcsolatok 1970-es évek eleji konszolidálásának megfelelően – a terjeszkedő szociálimperializmus a fenyegetőbb a KKP szempontjából.

A diskurzusnak a beszámoló alapján rekonstruálható *protagonistái*: értelemszerűen a „nagyszerű, dicsőséges és helyes” KKP, a mi nagyszerű pártunk, hadseregünk és népünk; a „bölcs” Mao Zedong elnök „a párt, a hadsereg, és a népköztársaság alapítója, a nagyszerű vezető, a proletariátus és az ország minden nemzetiségének nagyszerű tanítója”, „korunk legnagyobb marxistája.” Említésre kerül továbbá a kulturális forradalom alatt támadás alá vett Zhou Enlai is, mint „tisztelt és szeretett miniszterelnök.” Kiemelt jelentőségű protagonista a *proletariátus*, vagyis, sajátosan kínai értelmezésben a szegény parasztokkal és a forradalmi értelmiségiekkel, valamint a szocialista átalakítás számára megnyerhető polgári réteggel egyesült munkásosztály és a proletár forradalmárok.

A *kezdeményező* szubjektumpozíciójába legtöbbször Mao elnök kerül, aki már a halála előtt előkészítette a Négyek Bandájával való leszámolást. A végső siker azonban a (már Hua vezetése alatt álló) Politikai Bizottság közbeavatkozásának volt köszönhető. A kulturális forradalom időszakát lezáró rehabilitációs hullámtól nehezen függetleníthető módon a *segítő* szerepében Zhou elnök és Deng Xiaoping elvtárs tűnt fel.

A KKP politikájának *kedvezményezettjei* „a párt, a hadsereg, és az országban élő minden nemzetiségi csoport”, a kínai proletariátus, de egyúttal a világ proletárjai is, illetve – a maói háromvilág-elméletnek megfelelően⁴⁷ – a harmadik világ fejlődő országai.

Hua beszámolója alapján a pozitív szubjektumokhoz képest sokkal részletesebben meghatározott *ellenfél* pozíciót lehet rekonstruálni: a legalapvetőbb ellenfél a burzsoázia és a többi kizsákmányoló osztály („földesurak, gazdag parasztok, ellenforradalmárok, rossz elemek, politikai karrieristák, árulók, gengszterek”). A legkonkrétabban meghatározott ellenfelek a Mao megfogalmazása alapján Négyek Bandájának nevezett „pártellenes klikk” tagjai: „az új burzsoá elem” Wang Hongwen 王洪文, „a korábbi Goumindang kém” Zhang Chunqiao 张春桥, a „renegát” Jiang Qing 江青, és „az osztályidegen” Yao Wenyan 姚文元. Az ellenfelek sajátos csoportját alkotják „a kapitalista elhajló” párttagok, akiknek egy része ádáz ellenség, a párton belüli új burzsoázia tagjai, mint Liu Shaoqi 刘少奇, Lin Biao és a „Négyek Bandája”, egy másik része azonban elmaradott burzsoá, vagyis a demokratikus forradalom időszakából megmaradt világnézettel rendelkező, de kritikával és önkritikával jobb belátásra bírható káder. Részben külső ellenfélnek tekinthető a beszámolóban említett Chiang(Kai-shek)-klikk, vagyis a Tajvant „elfoglaló” Goumindang; illetve a rossz útra tért Szovjetunió és vezetése, az ún. „a szovjet reakciós klikk”, amely Lenin és Sztálin – a KKP diskurzusa számára is erőforrást jelentő – örökségétől eltávolodva revizionista burzsoá párttá alakult és az Amerikai Egyesült Államokéhoz hasonló imperialista törekvésekbe kezdett.

Hua diskurzusa alapján *pozitív akció*ként azonosítottam a marxizmus-leninizmus univerzális igazságának integrálását a kínai forradalom gyakorlatával, illetve Mao elnök lobogójának magasba emelését és forradalmi vonalának alkalmazását. Az ezekhez szükséges erőforrások elsősorban Mao elnöknek a forradalom elméletéhez és gyakorlatához⁴⁸ való jelentős hozzájárulása, így például 1957-es cikksorozata az osztályelemzésről, a népi háborúval kapcsolatos elmélete, vagy a „három teendő és három kerülendő” – a párt alapszabályába is belefoglalt – elve, miszerint „a marxizmust és nem a revizionizmust kell gyakorolni, fenn kell tartani az egységet, nem pedig széthúzni, nyílnak és fedhetetlennek kell lenni, nem pedig intrikálni és konspirálni” (Hua 1977 [2011])⁴⁹. A pártmunka szempontjából további fontos erőforrásnak számítanak Marx, Engels,

⁴⁷Az 1974-es háromvilág-elmélet alapján az első világ (USA, SZU) a világ legnagyobb kizsákmányolói és elnyomói, ennél fogva a világ népeinek közös ellenségei; a második világ egyszerre kizsákmányolt és kizsákmányoló, de ennek egy része a küzdelem mellé állítható; a harmadik világ a legkegyetlenebb elnyomás elszenvedője, így a legerősebb ellenállás forrása.

⁴⁸A forradalom gyakorlatával kapcsolatban erőforrás például Mao elnök többször is megfogalmazott kritikája és figyelmeztetései feleségével és a Négyek Bandájával kapcsolatban, Hua hangsúlyozza továbbá, hogy az elnök több alkalommal is igyekezett visszafogni e csoport káros tevékenységét.

⁴⁹Mao elnök vonatkozó tanításai megtalálhatóak a *Mao Zedong Válogatott Munkái* négy korábbi és a beszámoló idején frissen megjelentetett ötödik kötetében.

Lenin és Sztálin művei, az utóbbi revizionizmus elleni küzdelmeinek tapasztalata, valamint a Hruscsov és Brezsnyev-féle kapitalista restaurációból levonható tanulságok. Hasonló jelentősége van a kínai gyakorlatban megszületett pozitív példáknak is, mint a daqingi ipari és a dazhaii mezőgazdasági tömegmozgalmaknak, ill. ezek népszerűsítésének (a daqingi olajmezőkön dolgozó munkások forradalmi szellemiségéről film is készült e célból).

A forradalmi vonal követése kapcsán olyan diszkurzív *tárgyak* azonosíthatóak be, mint a már eddig elért történelmi eredmények: az imperializmus, a földesúri osztály és a komprádor burzsoázia ellen vívott forradalmi háborúkban és az újdemokratikus forradalom terén aratott győzelmek, a szocialista forradalom és építés sikere; illetve a KKP aktuális célkitűzései, így az egység és stabilitás, a rend helyreállítása az országban, általánosságban pedig a szocializmus kapitalizmus feletti győzelmének biztosítása. Ezeknek az elérése érdekében ragaszkodni kell a *proletárdiktatúrához*, amely „a szocialista Kína legfőbb jellemzője”, a munkásosztály, vagyis a többség uralma a kisebbségben lévő reakciók – a szocialista átalakításnak ellenálló és azt akadályozó – osztályok és elemek felett; az egységesített és centralizált pártvezetéshez a munka, a tömegmozgalmak és a hadsereg minden területén; valamint a demokratikus centralizmushoz, amely egyrészt elválaszthatatlan a proletárdiktatúrától, másrészt a pártállam legfontosabb szervezeti és fegyelmi elve.

Nemzetközi viszonylatban Kína a proletár internacionalizmus és a marxista-leninista pártok egységfrontja mellett köteleződött el, ugyanakkor részt vett a szuperhatalmak imperialista fellépése elleni nemzetközi egységfrontban, ennek megfelelően nemzetközi presztízse és barátainak száma egyre nőtt. Hua értékelése szerint a nemzetközi helyzet két feltartóztathatatlan trendje, hogy: egyrészt az országok függetlenséget, a nemzetek felszabadulást, a népek forradalmat akarnak, vagyis az imperializmus nem győzhet; másrészt a szuperhatalmak imperialista természetükből adódóan háborút akarnak. Ezzel szemben Kína fenntartotta a békés egymás mellett élés öt alapelvét,⁵⁰ és soha nem törekedett hegemoniára. A diskurzus tárgyaihoz soroltam Hua álláspontját a Tajvan-kérdés kapcsán is, miszerint Tajvan tartomány (!) Kína elidegeníthetetlen területe, felszabadítása a nép és a hadsereg közös ügye.

A Hua beszámolója alapján rekonstruálható *stratégia* szerint a KKP feladata az elkövetkező időszakban, hogy „ragaszkodjon a párt alapvonalához, kitartóan folytassa a forradalmat a

⁵⁰Az 1954-es határkonfliktusra válaszul született kínai-indiai megállapodás részeként megfogalmazott alapelvek – (1) a felek területi integritásának és szuverenitásának kölcsönös tiszteletben tartása; (2) kölcsönös meg nem támadás; (3) az egymás belügyeibe való kölcsönös be nem avatkozás; (4) az egyenlőség és a kölcsönös előnyök érdekében történő együttműködés; valamint (5) a békés egymás mellett élés – a diplomáciai határok és az állami szuverenitás vesztőfáliai normáinak szigorú értelmezését képviselték. A békés egymás mellett élés öt alapelvét ugyan „eredetileg a különböző társadalmi rendszerű államok közötti viszony ajánlott szabályaként” (Vámos 2010:103) fogalmazták meg, de a kínai-szovjet eltávolodás után ez vált az államközi kapcsolatok általános kínai normájává, amelyet 1982-ben az alkotmányba is belefoglaltak.

proletariátus diktatúrája alatt, a párton belül és kívül, belföldön és külföldön minden pozitív tényezőt játékba hozva, egyesítve minden egyesíthető erőt, és hogy törekedjen »az osztályharc legfőbb láncszemként való megragadása és a rend megteremtése az országban« stratégiai döntés⁵¹ végrehajtására, hogy Kína még ebben a században nagy, erős és modern szocialista orszaggá válhasson” (Hua 1977[2011]). Hua Guofeng egy nyolcpontos akciótervet is megfogalmazott, amelyben lépésről lépésre bontakozik ki a KKP előirányzott stratégiája: 1) a Négyek Bandája elleni átfogó küzdelem végigvitele és frakciójuk teljes felszámolása (külön gondot fordítva a befolyás alatt cselekvők és az ellenforradalmi tevékenységben aktívan közreműködők közötti különbségtevésre); 2) a párt konszolidációja és kiigazítása, valamint a pártépítés erősítése – szigorú alkalmazkodás „három teendő és három kerülendő” elvéhez, a Négyek Bandája által okozott szervezeti és ideológiai problémák kijavítása különös tekintettel a tömegvonal és *az igazság gyakorlatban keresésének* hagyományaira; 3) a párt vezető testületeinek felállítása és konszolidálása – a Négyek Bandájához köthető áru- és elemek kiszűrése, a kritika és önkritika eszközeinek alkalmazása, az idős, a középkorú és a fiatal káderek egyenlő arányú alkalmazása; 4) a forradalom megragadása, a termelés előmozdítása és a nemzetgazdaság fejlesztése az osztályharc, a termelési harc⁵² és a tudományos kísérletek segítségével; 5) a forradalom sikerre vitele a kultúra és az oktatás frontján – a Négyek Bandája burzsoá kulturális tekintélyuralmának felszámolása, a szocialista kultúra felvirágoztatása a „virágozzék száz virág, versengjen száz gondolati iskola”⁵³ elvének alkalmazásával, egyszerre „vörös és szakértő” szakemberek képzése, az értelmiségiek nevelése és átformálása (ennek érdekében Hua szerint folytatni kell a fiatalok vidéki nevelésére irányuló kampányt); 6) a népi államapparátusok megerősítése, a hadsereg fejlesztése, a szocialista jogrendszer, a reakciós osztályok feletti uralom kiterjesztése; 7) a demokrácia előmozdítása és a demokratikus centralizmus erősítése, hogy sikeresebben lehessen küzdeni az osztályellenségek ellen, a népi ellentéteket jobban lehessen kezelni, és hogy a párt vezető szerepe megerősödjön; 8) a teljeskörű rendezés politikájának alkalmazása: a káderek átvilágításakor felmerülő problémák igazságos és megfelelő megoldása, a hamis vádak visszavonása, fellépés a sovinizmus ellen, a nemzetiségi csoportok közötti egység erősítése és hazafias egységfront kialakítása.

⁵¹ A Kína szocialista forradalmának és építésének új szakaszára vonatkozó stratégiai döntés értelmében a KKP prioritása: az ország megfelelő irányítása, a stabilitás és egységesség, valamint a proletárdiktatúra megerősítése, a Kulturális Forradalom eredményeinek konszolidálása és kiterjesztése az osztályharc viszonyai között.

⁵² A termelőerők a legforradalmibb tényezők, és ez szó szerint értendő, hiszen Hua továbbra is forradalmi tömegmozgalmakban (Dazhai, Daqing) gondolkodott, illetve a nem kifejezetten pozitív megítélésű 1958-ban bevezetett gazdaságpolitika jelszavaira („többet, gyorsabban, jobban, gazdaságosabban”) hivatkozott, és „a két lábón járás politikáját” hirdette meg, amelynek értelmében a mezőgazdaság az alap, míg az ipar a vezető tényező (említést tett ugyanakkor a népi jólét fokozatos növekedésének elősegítéséről is).

⁵³ A maói formula a szellemi élet feletti pártellenőrzés lazítását implikálta (Baracs 2010:49). Baracs Dénes ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy az 1956-ban e frázissal elindított első kampány a Szovjet Kommunista Párt XX. Kongresszusának fejleményeire, különösen pedig a hruscsovi „személyi kultusz”-ellenességre adott válaszreakció volt, ekképp a kínai-szovjet eltávolodás egyik fontos mozzanataként tekinthetünk rá.

A beszámoló legnagyobb része az ellenfelek tevékenységét (*akció-, interakció-, stratégia-*) tárgyalja. A Négyek Bandája Hua szerint a kulturális forradalom kezdetétől aknamunkát végzett: először a Lin Biao-féle pártellenes klikkel szövetkezve ultrajobboldali, ellenforradalmi, revizionista vonalat képviseltek és minden Mao elnök által kezdeményezett mozgalmat saját álságos céljaikra igyekeztek felhasználni és eltorzítani, ekképp a Lin Biao és Konfuciusz kritizálására irányuló kampány során sem Lint és Konfuciuszt kritizálták, hanem Zhou Enlait és Deng Xiaopinget, „a jelenkori konfuciánusokat”. Széthúzást szítottak a hadseregben, támadták Ye Jianyinget és más vezető kádereket; koholt vádakkal igyekeztek Mao elnököt Zhou miniszterelnök ellen fordítani. 1975-ben Mao utasítását a proletárdiktatúra elméletének tanulmányozására vonatkozóan arra használták fel, hogy azt a téves elképzelést népszerűsítsék, hogy a fő veszély az *empirizmus*, amelyet szerintük Zhou Enlai is képviselt. Mao azonban átlátott a tervükön és egy hivatalos megjegyzésében hangsúlyozta, hogy a revizionizmus a fő veszély, hiszen ez magába foglalja az empirizmust és a dogmatizmust is. A Négyek Bandája a kultúrharcot használta fel a szenior pártvezetők – különösen Zhou és Deng – elleni támadásokra, olyannyira, hogy még a Zhou halála utáni gyászolók ellen is támadást intéztek. Mao elnök halála után még erősebb támadásba lendültek: puccsra készültek, és azon dolgoztak, hogy a KB és a helyi pártszervezetek viszonya megromoljon, ennek érdekében nyílt ellenforradalmi mozgósításba kezdtek, Sanghajban pedig fegyveres felkelést készítettek elő.

A Négyek Bandájához kapcsolt *erőforrások* az általuk bitorolt kultúrpolitika, oktatáspolitikai, és média, valamint pletykák, híresztelések és hamis vádak formájában kerültek meghatározásra. Motivációik tekintetében (*tárgy-*) Hua Jiang Qing „vad” hatalmi ambícióit (Wang Hongwen is az ONGY Állandó Bizottságának elnökévé akarta tenni) említi. A Négyek Bandája céljainak elérése érdekében minden módszert bevetett Mao elnök és az általa vezetett KB, valamint a nevével fémjelzett forradalmi vonal ellenében, hogy Kína marxista-kommunista pártját revizionistává, ezzel a kínai proletárdiktatúrát burzsoá fasiszta diktatúrává alakítsa át, a szocialista Kínát pedig a korábbi félgymati, félfeudális viszonyok közé lökje vissza.

Hua olyan narratívát igyekezett teremteni a kulturális forradalommal kapcsolatban, amelyben a mozgalom tulajdonképpen céljaként Lin Biao és Négyek Bandája elleni vonalharcot határozta meg, így minden, a korábbi 11 év alatt átélt atrocitást és igazságtalanságot az ő számlájukra írt, és a legfelsőbb vezetést, vagyis Mao Zedong elnököt – megszólalásait szelektíven idézve – egyértelműen eltávolította a túlkapások miatti felelősségtől. Ennek az artikulációnak a materiális megvalósulása volt a KKP által elfogadott „*Határozat Wang Hongwen, Zhang Chunqiao, Jiang Qing és Yao Wenyuan örökre szóló kizárásáról a KKP-ből, illetve bíróság elé állításáról ellenforradalmi bűneikért*”.

Ugyanakkor Hua amellett, hogy nagy erővel kezdett a Négyek Bandája által fémjelzett szélsőségek lehántásába a kulturális forradalomról, az egész mozgalom alapját adó osztályharcos retorika mellett szigorúan kitartott, hangsúlyozta, hogy az olyan revizionista tévedéseket is el kell utasítani, mint az osztályharc elhalásával kapcsolatos gondolat, vagy az az elképzelés, hogy akár a párt, akár az állam az egész népet (így a reakciós elemeket is) képviseli. Az „osztályharc, mint legfőbb láncszem” fenntartása tulajdonképpen a kései Mao folyamatos forradalomra vonatkozó nézetei melletti elköteleződést jelentette, és összhangban volt azzal, hogy Hua érinthetetlenként (vagyis dogmaként) kezelte a maói életművet.

A diskurzus rekonstrukciója alapján egyértelmű, hogy Hua Guofeng igyekezett fenntartani a kínai politikára a nagy ugrás tömegmozgalmai óta jellemző popularizációs trendet azáltal, hogy a társadalmi valóság konzisztenciájának alapját a kizárt, ellenséges elemek, ez esetben a Négyek Bandájának revizionizmusával szembeni egyenértékűségre építette. A „folyamatos forradalom” és osztályharc jelentőségét a hegemon diskurzusra jellemző mítoszképző gyakorlattal a marxizmus maói értelmezésének „objektív törvényeiből” vezette le, ezzel tulajdonképpen átmentette a kulturális forradalom örökségét, ugyanakkor a párt intézményes hatalmának konszolidációja érdekében a párttal szemben kritikus szölamokat leválasztotta „Mao elnök lobogójáról”. Hua jelentésadási gyakorlatában továbbvitte a Maótól örökölt összemérhetetlenségi viszonyt a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság közötti, a nemzetközi kommunista mozgalomban betöltött protagonista szerepének viszonylatában. Minthogy Hua Guofeng vezető pozícióra⁵⁴ való kinevezésének, csakúgy, mint a legitimitásának forrása Mao elnök akarata volt, így nem meglepő, hogy „Mao elnök lobogója” reprezentációs viszonyban áll a diskurzusának minden mozzanatával.

V.1.1. A konszolidáció kihívásai, avagy „a gyakorlat az igazság egyetlen kritériuma”

Időközben Deng sem sokáig várakozott tétlenül, 1976. október 10-én engedélyt kért, hogy újra munkába állhasson, visszahelyezését a KKP X. Központi Bizottságának 1977. júliusi harmadik ülésére időzítették. Az ülésen jelenlévő és felszólaló rehabilitált veteránok kritikát fogalmaztak meg Mao elképzeléseinek szélsőbalos félreértelmezésével, az erőltetett politikai és termelési tömegmozgalmakkal, Mao Zedong eszméjének betűről-betűre való követésével, valamint az osztályharc hangsúlyozásával kapcsolatban. Ezek a töréspontok meghatározónak bizonyultak a Hua és Deng közötti diszkurzív harcban is.

Az 1978-as évre némileg konszolidálódó gazdasági helyzet merészebb párton belüli politikai manőverezésnek engedett teret, ugyanakkor fokozta az igényt a nemzetgazdaság hosszútávú és

⁵⁴ 1976. április 7-én Mao elnök javaslatára példa nélküli döntés született a PB-ben, létrehozták „a KB első-elnökhelyettese és az államtanács miniszterelnöke” pozíciót, amelyre Hua Guofeng-et nevezték ki.

kiszámítható stabilizálására. Ennek eredményeként egyes tartományokban (Anhui, Sichuan) módosították az agrárpolitikát: a termelőcsapatok (a kommunák legkisebb szervezeti egységei) önállóságát fokozták, háztáji földterületeket biztosítottak és falusi szabadpiacokat nyitottak a felesleg értékesítésére.

A Mao utáni politika a korábban megkezdett konszolidáció folytatásáról szólt, bár ezt számos örökölt feszültség árnyékolta be: Deng visszatérésével Hua legitimációja megkérdőjeleződött, továbbá egyre sürgetőbbé vált a kulturális forradalom eredményeinek értékelése, amire rányomta a bélyegét, hogy káderek tömege várta az őket ért igazságtalanságok helyreigazítását, miközben „sokan a vezetésben lévők közül [beleértve Hua elnököt is] valamilyen módon a kulturális forradalomnak köszönhatték pozíciójukat” (Goodman 2002:87). Ennek megfelelően a közelmúlt eseményeivel kapcsolatos hivatalos pozíció kialakítása és a fokozatos kiigazítás, amelyet kezdetben leginkább a Négyek Bandája elleni gyors, és részben a nyilvánosság előtt zajló eljárás fémjelzett, a konszolidálódó politikai szféra meghatározó mozzanatai voltak.

A múlt megfelelő interpretációját illetően a Központi Pártiskola munkája fontos szerepet játszott a Deng politikai irányvonalát szolgáló narratíva kialakításában. 1977-ben Hu Yaobang lett a Központi Pártiskola második alelnöke, akinek az első intézkedése a legradikálisabb forradalmi elemek kiszűrése, valamint az iskolán belüli bürokratikus rend helyreállítása volt. A közelmúlt történései, különösen a kulturális forradalom több szempontból is kényes kérdést jelentettek, például hivatalosan még mindig érvényben volt a Mao által 1975-ben a Négyek Bandája és köre kezdeményezésére elindított, utolsó, „Deng kritizálására és a jobboldali fordulat szelének ellensúlyozására” (*pi Deng, fanji youqing fanan feng* 批邓、反击右倾翻案风) irányuló kampánya,⁵⁵ hiszen 1977 márciusában, a Párt Központi Munkakonferenciáján Hua Guofeng úgy fogalmazott, hogy a Mao által jóváhagyott kritika mellett ki kell tartani, azt folytatni kell (Vogel 2018).

Ezzel szemben Hu arra utasította a pártiskola munkatársait, hogy Mao Zedong eszméjét annak totalitásában tanulmányozzák, valamint azt is meghagyta, hogy a gyakorlatot tekintsék az igazság kritériumának. Ezeknek a szempontoknak a mentén egy olyan narratíva kezdett el kialakulni, amely elhomályosította a kései Mao Denggel szembeni kritikáját, és egyúttal megtörte Mao szavainak megkérdőjelezhetetlen örökérvényűségét. Ennek a váltásnak azonban szükségszerűen a marxizmus-leninizmus és Mao Zedong eszméjének újraértelmezésébe kellett ágyazódnia. Az új korszak elméleti megalapozása, amely Deng modernizációs diskurzusának episztemológiai

⁵⁵“反击右倾翻案风”运动 in 选自《中华人民共和国大事纪事本末》，吉林教育出版社1992年11月，文献文件 Elérhető: <https://web.archive.org/web/20110519225615/http://www.ndcnc.gov.cn/datalib/2003/PRCDoc/DL/DL-182795> (2023. 11. 11)

alapjává vált, egy döntő fontosságú vezércikkkel indult el, ez a szöveg adta meg az új ideológia és a korabeli kínai marxizmus helyes értelmezésének kereteit.

Az igazság ellenőrzésének egyetlen kritériuma a gyakorlat (*Shijian shi jianyan zhenli de wei yi biao zhun* 实践是检验真理的唯一标准)⁵⁶ című cikk a Központi Pártiskola Elméleti Kutatási Irodája gondozásában, Hu Fuming 胡福明, a Nanjingi Egyetem filozófiaprofesszora szövege alapján készült el, és jelent meg először a magas beosztású párthivatalnokok számára belső használatra összeállított *Elméleti trendek* (*Lilun dongtai* 理论动态) hatvanadik tanulmányaként. A szöveg 1978. május 11-én vált elérhetővé a szélesebb nyilvánosság számára a *Guangming Napilap*ban, „különleges meghívott kommentátorok” szerzői megjelöléssel, majd a *Népi Napilap* és a *Népi Felszabadító Hadsereg Napilapja* is újraközölte (Vogel 2018: 240).

A cikk arra vállalkozott, hogy a „proletariátus forradalmi tanítói” nyomán tisztázza, hogy mit tekinthetünk az igazság kritériumának. Alaptézise szerint a marxista pártok által megfogalmazott politikai irányvonalak helyességét, még ha az osztályharc tényleges viszonyaiból indulnak is ki, kizárólag a társadalmi gyakorlat igazolhatja. Mao Zedong eszméjét,⁵⁷ amely pedig „a marxizmus-leninizmus általános igazságának és a konkrét forradalmi gyakorlatnak az integrációja”, ugyan megkérdőjelezték bizonyos „baloldali elhajlók” és „jobboldali opportunisták”, azonban „emberek millióinak társadalmi gyakorlata” végül mégis igazolta azt. Tehát, mivel a gyakorlat változékony és sok tényezőtől függ, így az igazság csakis az elméletek gyakorlati alkalmazásában és az ellenőrzési folyamatban bontakozhat ki. Mivel Mao Zedong is hasonlóképp vélekedett, ahogy ezt a cikk *A gyakorlatról* c. írásából vett hosszas idézetekkel igyekszik alátámasztani, így az az álláspont, miszerint Mao elnök minden mondata az abszolút igazságot képviseli, csupán a „Mao Zedong eszméjének álcájába rejtett megtévesztés” megnyilvánulása. Itt nemcsak a Négyek Bandája által létrehozott „tabuk” fölött tör pálcát a szöveg, hanem egyúttal a *két bármi* elve ellen is támadást intéz.

A cikk utolsó bekezdésben a KKP XI. Országos Kongresszusa és az V. Országos Népi Gyűlés által az előző évben meghirdetett új korszakra vonatkozó feladat válik hangsúlyossá, vagyis hogy

⁵⁶Shijian shi jianyan zhenli de wei yi biao zhun 实践是检验真理的唯一标准. (1978. május 11.) *Guangming Ribao* 光明日报. Elérhető:

http://baike.baidu.com/link?url=Xfizscl8iEhY0Y3mjDoNHrrz3gH5j0WnItt6MNOHPsZ2x9_5Zigb7ZG2qILQfQ CmNN95r3cwfxRq688jmHrMLWZNRDpU10KdVRK9R3bixNMrxn34wU3v7DNJelbJt7DX3DBwufC04WWc-XIHhHPjACy0xtRdUH0eW6DC61qGuJDLF9sep1zns4MEEm8fdhi0y-w8EWFt3a8giqs6Menvp3zz2uE2Y2za04sHBBOMBu A továbbiakban: Shijian 1978.

⁵⁷A kínai marxista-leninista diskurzusban az elméleti munkákat három kategóriába sorolják, az -izmus típusú (*zhuyi* 主义) kifejezésforma a doktrína tiszta elméleti kategóriáját jelöli (marxizmus=*marksizhuyi* 马克思主义), az ezt a helyi adottságok gyakorlatára vonatkoztató értelmezésre az „eszme” (*sixiang* 思想) kifejezést használják (Mao Zedong eszméje=*Mao Zedong sixiang* 毛泽东思想). Az elmélet/ideológia harmadik, gyakorlati dimenzióját az „elmélet” (*lilun* 理论) képviseli (Schurmann 1968).

„fokozatosan el kell jutni a szükség(szerűség) birodalmából a szabadság birodalmába”, és végre kell hajtani az „új hosszú menetelést” (amely később a Deng Xiaoping által szorgalmazott szocialista modernizáció szinonimájává vált). Ez a vezércikk előrevetítette Mao Zedong eszméjének újraértelmezését, a kulturális forradalom elméleti szerkezetének és politikai szimbólumrendszerének érvénytelenítését (Meisner 1996) valamint utat nyitott a Hua-féle „két bármi” és a „konzervatívok” (*baoshou* 保守) nyilvános kritikájának (Jordán–Tálas 2005).

„A két cikk, »A gyakorlat...« (1978. május) és a »két bármelyik« (1977. február) mágneses ellenpólusokat képeztek, s magukhoz vonzották a két különböző álláspont képviselőit.” (Vogel 2018:241). Az eszmei és elméleti kérdések kapcsán ez a gyakorlatra épülő tudományfelfogás eleinte vitát váltott ki a párttagok körében, de miután 1978 decemberében a KKP XI. Központi Bizottságának harmadik plénuma is kiállt emellett a felfogás mellett, így meghatározó tényezővé vált „nemcsak a legfelső vezetésen belüli erőviszonyok, hanem a párt irányvonalának és az egész Kínában uralkodó szellemi légkör szempontjából is” (Schoenhals 1991:244).

V.2. „Szabadítsuk fel az elménket, a tényekben keressük az igazságot, és egyként haladjunk előre” – a reform és nyitás kibontakozása

Hua Guofeng és köre tehát – ahogy Tálas Barna rámutatott (Jordán–Tálas 2005) – egyre inkább defenzív pozícióba kényszerült egyrészt amiatt, hogy ezen káderek politikai karrierje a kulturális forradalom időszakában ívelt fel, másrészt a kritikátlan Mao epigonizmus nem volt népszerű, sem a kulturális forradalom alatt meghurcolt, majd rehabilitált párttagok, sem pedig az ideológiai küzdelmekbe belefáradt tömegek körében.

Az elkerülhetetlen hatalmi átrendeződés első mérföldkövének az 1978 végén tartott Központi Munkakonferenciát szokás tekinteni. A konferencián eredetileg a mezőgazdaság helyzetével és az 1979-1980-as nemzeti fejlesztési tervvel kapcsolatos témákat tervezték tárgyalni, középpontban az újraélesztett „négy modernizáció” programjával. Hua érzékelhetően került a korábban kritizált „két bármi” említését és az érzékeny politikai kérdéseket. Chen Yun azonban ragaszkodott ahhoz, hogy először bizonyos politikai vitákat kell megoldani.

A Deng-körnek sikerült elérnie, hogy a párton belüli „szélsőbalos elhajlásoktól” valamiféle elhatárolódás történjen, Hua egy „taktikai manőverrel” a szélsőséges tendenciák felülvizsgálatát a „nagy ugrás” időszakánál kívánta elkezdni, amellett, hogy elfogadta, hogy a gyakorlat az igazság megítélésének egyetlen kritériuma (Vogel 2018:264). Ezzel a fogással ugyan nyert némi időt a teljes ideológiai diszkreditálódásig, de a politikai erőter, az ülésen alkalmazott PB bővítésnek – Hu Yaobang, Wang Zhen 王震 és Deng Yingchao 邓颖超 személyében Deng három támogatója

csatlakozott az immáron 27 főre duzzasztott PB-hez – köszönhetően már egyértelműen a reformereknek kedvezett.

Az is beszédes, hogy az ülésen a Hua által beterjesztett tízéves nemzetgazdaság-fejlesztési program teljesen elsikkadt, a záróhatározat nem is tett említést a programról. Hangsúlyosan az előtérbe került azonban a mezőgazdaság fejlesztésének ügye. A párt arra az álláspontra helyezkedett, hogy „a mezőgazdaság gyorsabb fejlesztése nélkül nem lehet a nemzetgazdaság megbomlott szerkezeti arányait és egyensúlyi helyzetét »kiigazítani« helyreállítani, és szó sem lehet a nép életszínvonalának emeléséről.” (Jordán–Tóth 2005:245) Az ülésen központi téma volt a társadalmi rend helyreállítása is, a tömegek demokratikus jogai, a jogrend és a törvényesség újraépítése és kiszélesítése.

Az ülés végén, 1978. december 13-án Deng Xiaoping is felszólalt, a *Szabadítsuk fel az elménket, a tényekben keressük az igazságot, és egyként haladjunk előre* (*jiefang sixiang, shishi qiusbi, tuanjie yizhi xiang qiankan* 解放思想，实事求是，团结一致向前看) c. beszéd⁵⁸ lényegében három nagy témát érintett: a négy modernizáció érdekében az ideológia, a politika és a gazdaság területén bevezetendő reformok alapelveit.

Amennyiben a reform és nyitás politikájának nyitányaként kikiáltott beszéd alapján rekonstruáljuk Deng Xiaoping diskurzusát, három – a címben is megjelenő – a diskurzus mozzanatait reprezentáló *csomópontot* határozhatunk meg. Az egyik *az elme felszabadítása*, vagyis, hogy meg kell szabadulni a dogmatikus gondolkodástól, illetve a vitát és a kreativitást elnyomó keményvonalasságtól, valamint a kritikától való félelemtől. Az elme felszabadítása a négy modernizáció megvalósítása szempontjából elsődleges feladat, de még nem sikerült általánossá tenni a káderek és a tömegek körében, pedig ez valójában „az ideológiai vonalról, a politikáról, a párt és nép sorsáról és jövőjéről szól.” A másik csomópont az az ideológiai alapelv, miszerint a tényekből kiindulva kell keresni az igazságot, ez lényegében a marxizmus-leninizmus és Mao Zedong eszméjéből a „gyakorlat az igazság egyetlen kritériuma” elképzelésnek megfelelően levezetett proletár világnézet. Végül meghatározó a diskurzus egésze szempontjából a közös jövő érdekében történő közös fellépés, „a párt, a hadsereg, és a kínai nép minden nemzetiségi csoportjának elszántsága, bizalma és egysége.”

Viszonylag könnyen beazonosíthatóak a diskurzus *tárgyai*, mint például a fő feladatként meghatározott négy modernizáció, vagyis „a szocialista modernizációs program”, „a mi újabb hosszú menetelésünk”, a „nagy jelentőségű forradalom, amelyben az újabb és újabb ellentmondások egymást követő felszámolásával lehet előre haladni”. Az elme felszabadítása és a párt ideológiai vonalának kiigazítása szempontjából nélkülözhetetlen „Mao Zedong elvtárs és a

⁵⁸Az elemzéshez használt szöveg és az idézetek forrásai: Deng [1978] 1994:107-118; Deng 1978.

kulturális forradalom értékelése” és „tudományos és történelmi perspektívában” történő értelmezése. Deng szerint a politikai élet konszolidálása érdekében a népi demokrácia és a jogrendszer megerősítésére, valamint a párt vezetői pozíciójának és a demokratikus centralizmusnak a helyreállítására van szükség. Ez utóbbi a párt, a hadsereg és a nép helyes, a KB és az Államtanács általi vezetését jelenti. Ebben az esetben a vezető szervek megkülönböztetésének jelentősége van, hiszen a reformerek a párt és az állam funkcionális elválasztására irányuló decentralizációs átalakításokat szorgalmaztak. A decentralizációs törekvések sorába illeszkedik a termelési hatékonyság fokozását célzó *gazdasági demokrácia* (*jingji minzhu* 经济民主) fogalmának bevezetése, amelynek keretei között megkezdődött a gazdaságirányítási rendszer fokozatos átalakítása, azáltal, hogy bizonyos, a termeléssel kapcsolatos döntési jogköröket (a pénzügyek, a tervezés és a kereskedelmi tranzakciók területén) alacsonyabb szintekre delegáltak.

Az *antagonisztikus másik* Deng diskurzusában a csomópontok megtagadásában fejeződik ki: egyértelműen a diskurzuson kívülre esik az elme felszabadításának elmaradása, a merev gondolkodás, a korábban párton belül elharapódzó, a „pártvezetésnek,” a „pártirányelveknek” és a „pártérdeknek” álcázott bürokratizmus, amely aláasta a demokratikus centralizmust, minthogy a fontos kérdésekről egy-két ember döntött. Ez a bürokratizmus az emberek irányításán és ellenőrzésén keresztül az elnyomásukat célozta. Erre utal az is, hogy „nem volt egyértelmű megkülönböztetés jó és rossz, érdem és érdemtelenség között, a jutalmazás és büntetés rendszere átláthatatlan” volt. A nyilvánvaló hatalmi visszaéléseken és túlkapásokon kívül Deng diskurzusában megjelenik a nem megszemélyesíthető strukturális ellenpont is, vagyis a szegénység és elmaradottság, valamint általánosan Kína változtatni kívánt retrográd állapota, és ennek történelmi „okai”: az imperializmus, a feudalizmus és a bürokrata-kapitalizmus reakciós uralma.

Az *ellenfél* szerepét Deng egyrészt „a kulturális forradalom arcaira”, Lin Biaóra és a Négyek Bandájára osztja, illetve az őket támogató „maroknyi ellenforradalmárra”, azokra a személyekre, akik „verekedtek, zúztak és fosztogattak, frakcióztak,” vagy akik „eladták a lelküket azzal, hogy ártatlan elvtársakat vádoltak”, valamint „akik figyelmen kívül hagyták a párt létfontosságú érdekeit és mindig a széljárásnak megfelelően fordultak”. Deng a diskurzus pozitív szubjektivitásaival szemben határozza meg azokat is, akik a „kistermelői habitus” (*xiao shengchan de xiguan* 小生产的习惯) rabjai, azáltal, hogy a régi termelési szokásokhoz ragaszkodnak, elégedettek a *status quo*-val, képtelenek elfogadni az újat és nem akarnak fejlődni. Deng itt nyilvánvalóan a „két bármi” csoportra utal, így lényegében nem áll bele nyíltan az ellenforradalmiságot kiáltó burzsoázó vádaskodásba a párton belüli ellenfeleivel kapcsolatban, de szubtilis, ugyanakkor mindenki

számára egyértelmű módon a burzsoáziára használt egyik klasszikus váddal (a kistermelői habitussal) illeti a konzervatívokat.

A diskurzus *protagonistája* az a „nagyszámú úttörő, aki mer gondolkodni, új utakat kijárni és új ötletekkel előállni”, illetve azon – egyelőre – kevesek, akik fel mernek szólalni az ország jövőjével kapcsolatos vitákban, ill. szakértelmükkel tudják segíteni a fejlesztéseket. A párton belüli konszenzusnak megfelelően Mao Zedong elvtárs szerepe és érdemei is említésre kerülnek, de hangsúlyosan a jelentőltől eltávolítva, történelmi perspektívába helyezve. Az aktivitások *kezdeményezői* természetesen a párt Központi Bizottsága és az alsóbb szintű pártbizottságok, valamint a központi kormányzati szervek, de a gazdasági termelés hangsúlyossá válása miatt előtérbe kerülnek a termelőcsapatok is. A modernizációs folyamat első lépéseként „minden termelőcsapatban, iskolában, hivatalban, gyárban, boltban és minden különböző szintű pártbizottságban dolgozó kádernek fel kell szabadítania az elméjét és használnia kell a fejét.”

A négy modernizáció megvalósításának lényegében mindenki – „a párton belüliek és kívüliek, a széles néptömegek” – a *kedvezményezettje*, de Deng diskurzusában megjelenik egy kiemelt célcsoport is: „az északnyugati és délnyugati területeken, nehéz helyzetben élők.”

A Deng megnyilatkozása alapján rekonstruálható *akciók* egyrészt a felszólalás közvetlen intézményes kontextusára reflektálnak, másrészt előrevetítik a további intézményi reformokat is. Ennek megfelelően „a KB által meghatározott irányelv alapján minden pártmunka fókuszában a négy modernizáció és a múltból örökölt problémák megoldása áll”, továbbá a munkakonferencia hozadékaként a párt demokratikus hagyományai újraéledtek, „a résztvevők szabadon fejezték ki a véleményüket, meghatározták a problémákat és a kritikus pontokat, a KB munkájával kapcsolatban is.” A jövőben minden párttaggal és a néptömegekkel is meg kell értetni, „hogyan a párt és az állam érdekeinek egészét kell az előtérbe helyezni, az ország helyzetének egészére való tekintettel.” Vagyis a beszéd alapján rekonstruálható legmeghatározóbb *interakció* a párt és a nép közötti kapcsolat, a tömegvonal újraértelmezése, miszerint a felmerülő nehézségek és akadályok legyőzésének kulcsa az, hogy a párt készen álljon arra, hogy elmagyarázza a néptömegeknek az aktuális helyzetet és kihívásokat. A pártmunka tekintetében „a vezető kádereknek jobban oda kell figyelnie a pártfegyelemre és arra, hogy ne szivároghassanak ki párttitkok”; a pártvezetésnek „szintetizálnia kell a helyes véleményeket és egyértelművé kell tennie, hogy más vélemények miért tekintendőek helytelennek.” A modernizáció és a közös érdek előmozdításának elengedhetetlen feltétele a jogrendszer fejlesztése: a politikusok szavának jogerőre emelkedését be kell szüntetni, ki kell dolgozni a büntetőtörvénykönyvet, a polgári törvénykönyvet, munka törvénykönyvét, a külföldi befektetés jogi hátterét, és az eljárásjog különböző területeit. „Az állam, a vállalatok és az

egyének közötti viszony jogi szabályozásának köszönhetően a közöttük lévő ellentmondások egy része jogi úton feloldhatóvá válik majd.”

Deng megnyilatkozásában részletesen kifejtette, hogy milyen specifikus módszerek, eszközök és szakpolitikai intézkedések (*erőforrások*+) szükségesek a négy modernizáció eléréséhez. A politikai élet területén ragaszkodni kell a három tilalom elvéhez (*sanbuzhuyi* 三不主义), vagyis, hogy tilos a gúnyolás, a megbélyegzés, és a leszámolás (*bu zhuabianzi, bu koumaozi, bu dagunzi* 不抓辫子、不戴帽子、不打棍子). Ez azt jelentette, hogy Deng határozottan kizárta a vörös gárdisták kampányaira jellemző módszereket, egyúttal szorgalmazta a nem megfelelően kezelt ügyek és a korábbi igazságtalan vádak jóvátételét. A kritika és az önkritika továbbra is a pártélet nélkülözhetetlen elemei maradtak, ugyanakkor hangsúlyossá vált a helyes és helytelen következetes megkülönböztetése az elmélet és a pártvonal tekintetében, így például Mao Zedong eszméjére Deng szerint tudományos rendszerként, a párt, a hadsereg és a nép szellemi kincseként kell tekinteni, nem pedig „a tévedhetetlen Mao elvtárs” tökéletes bölcsességeként. A szellemi élet és a kultúra felszabadítása melletti elköteleződés jegyében Deng is „a virágozzék száz virág, versengjen száz gondolati iskola” frázisra hivatkozott. A termelés hatékonyságának növelése érdekében azonban egy új megoldást, a felelősségi rendszer bevezetését szorgalmazta. Az újítás által egyértelműen meghatározásra kerül, hogy ki felelős a munkafolyamat adott fáziséért, a felelősséggel ugyanakkor döntési jogkör is jár. A felelősségi rendszer bevezetéséhez jelentős átalakításokra volt szükség: ki kellett terjeszteni az irányításért felelős személyzet döntési jogkörét; a személyzet kiválasztásakor és a feladatok elosztásakor a szakmai képességekre kellett helyezni a hangsúlyt; szigorú teljesítményértékelési rendszert kellett bevezetni, hogy „a jutalmak és büntetések, az előléptetések és lefokozások a munkateljesítményt tükrözzék.” Továbbá a gazdaságpolitikát is e rendszerhez kellett igazítani, szabad utat hagyva egyes régiók, vállalatok, munkások és földművesek gyorsabb ütemű gyarapodásának, amely ösztökélő erőként hathat az egész társadalomra.

A diskurzus alapján rekonstruálható általános *stratégiát* a következő idézet foglalja össze: „Csak akkor tudjuk zökkenőmentesen végrehajtani szocialista modernizációs programunkat, ha felszabadítjuk az elménket, ha a tényekből kiindulva keressük az igazságot, ha mindenben a valóságból indulunk ki, és ha az elméletet integráljuk a gyakorlattal; csakis így képes a pártunk továbbfejleszteni a marxizmus-leninizmust és Mao Zedong eszméjét.” Ezek a látszólag üres frázisok az országos szintű modern gazdaságirányítási rendszer bevezetését voltak hivatottak előkészíteni a „politikai vonal” szintjén. Deng nyilvánvalóvá tette, hogy fokozatos, korlátozott reformok bevezetésére van szükség. A politikai vonal tisztázása után a következő lépés a különböző gazdasági egységekben működő pártszervezetek teljesítményértékelési rendszerének

átalakítása lesz, még hozzá olyan módon, hogy a fejlett irányítási módszerek alkalmazása, a technikai innováció, valamint a termelékenység és a bevételek növelése kerüljön a középpontba.

A Hua-féle diskurzus és a Deng által képviselt reformdiskurzus közötti átmenet szempontjából megvilágító erejük az utóbbiban beazonosítható *negatív aktivitások*. Az elmaradottság és megcsontosodott gondolkodás, Deng beszéde alapján, arra vezethető vissza, hogy „Lin Biao és a Négyek Bandája (vagyis a kulturális forradalom) alatt az emberek szigorú parancskövetésre voltak kényszerítve, aki máshogy cselekedett, azt lekapcsolták, stigmatizálták, politikai támadásoknak tették ki”, továbbá előfordult, hogy „a jól dolgozókat támadták, és az volt biztonságban, aki a széljárásnak megfelelően meghúzta magát.” Ebben a közegben „sokan arra jutottak, hogy jobban járnak, ha nem gondolkodnak, és meg se próbálják használni a fejüket.” Vagyis miközben a párt és néptömegek erőit a politikai kampányokra pazarolták, az ország építésével kapcsolatos kapacitások nem fejlődtek. Ebből a kritikából már egyértelműen kiolvasható, hogy Deng szakított a kulturális forradalom Hua diskurzusára jellemző pozitív értékelésével. Deng hangsúlyozza, hogy a KKP „viszonylag hosszú ideig nem megfelelően alkalmazta a demokratikus centralizmust, túl kevés volt a demokrácia,” olyan tévképzetek vertek gyökeret, minthogy a pártvezetés erősítését úgy kell értelmezni, hogy a pártnak mindent monopolizálnia kell és mindenbe bele kell avatkoznia; a demokratikus centralizmusra úgy kell tekinteni, mint ami azt jelenti, hogy minden különbséget fel kell számolni a párt és a kormányzat között, hogy az előbbi teljesen az utóbbi helyébe lépjen; a centralizált vezetés pedig azt jelenti, hogy mindent „egységesített standardok szerint kell csinálni.” Dengnek a pártépítéssel kapcsolatos téves nézetekre vonatkozó kritikájában, a Hua-féle irányvonalra történő implicit utalások mellett, megjelennek a kihívott diskurzussal kapcsolatos konkrétabb megjegyzések is, mint például a széliránynak megfelelő cselekvés, az autoritásra való hivatkozás, és a valóságtól elszakadt betűkultusz⁵⁹ elítélése.

Két negatív, az elme felszabadítását megnehezítő körülmény (*tárgy*-) rajzolódik tehát ki Deng diskurzusában: egyrészt a Lin Biao és a Négyek Bandája által felállított „ideológiai tabuk” és „tiltott területek,” valamint az általuk képviselt „álmarxizmusba vetett vak hit” és anarchizmus propagálása; másrészt a konzervativizmus és betűkultusz miatt a megfelelő időben alkalmazott reformok elmaradása, különösen a gazdaságirányítás rendszerében.

A modernizációs program előmozdítása érdekében meg kell tehát szabadulni a – Hua Guofeng hegemonikus diskurzusához kapcsolt– megmerevedett gondolkodásból származó elképzelésektől, a túlzott hatalmi koncentrációtól, és a fennálló gazdaságtalanul működtetett, túlbonyolított és kevésbé hatékony gazdaságirányítási rendszertől.

⁵⁹Deng meg is magyarázza, hogy ezt hogyan kell érteni: „Azok akik ebben szenvednek, nem mernek egyetlen olyan szót sem mondani vagy lépést tenni, amelyet ne lehetne megtalálni a könyvekben, dokumentumokban vagy a vezetők beszédeiben.”

Összességében Deng hegemonikus ellendiskurzusában jól kivihető a KKP korábbi populáris hagyományától a pluralista diskurzus irányába történő elmozdulás. Erre utal az érdekek jogi összehangolásának tematizálása, a legszegényebb régiók fejlesztésének kiemelése, vagy a társadalmi érdekek holisztikus szemléletére való buzdítás, hiszen ezek az artikulációk arra a feltételezésre épülnek, hogy különböző érdekek és igények léteznek a társadalomban. A pluralizációval magyarázható az is, hogy az antagonisztikus másik és az ellenfél identitása nem annyira a morális szembenállás, vagy az élet-halál harc jelentésköréhez kapcsolódik, mint inkább az elmaradottsághoz, az ezt bebetonozó dogmatizmushoz, és a haladás elutasításához. Vagyis Hua egyenértékűségi relációk által dominált vonalharc-diskurzusával szemben Dengnél a nézőpontok és elképzelések sokféleségét és a közös ügyhöz való hozzájárulás egyedi módjait összekötő különbségi viszonyok váltak hangsúlyosabbá. Amellett, hogy Deng diskurzusának térnyerését támogatták a párton belüli intézményi és személyi változások, amelyeket alább részletesen tárgyalok, érdemes figyelembe venni azt is, hogy a *folyamatos forradalom* populáris diskurzusának keretei között meghirdetett kétes sikerű tömegmozgalmaknak és az osztályellenségnek kikiáltott csoportok és egyének elleni kampányoknak köszönhetően megmutatkozott a politikai jelentések és a Mao Zedong köré épült mítosz esetlegessége, ezzel együtt pedig nagyobb mozgástér nyílt a politikai diskurzus pluralizációjára.

A társadalom nyitottsága a „két bármi” (a Mao elnök bármely döntését és utasítását kritika nélkül helyesnek tartó Hua-féle politika) hegemonikus diskurzusától történő elmozdulásra Deng beszédében is megjelenik (egyfajta *rezsimkódként*). Amikor a korábbi hibás döntések sürgető revíziójáról van szó, Deng hangsúlyozza, hogy Zhou Enlai halála után a részben gyászoló, részben protestáló tömeg gyülekezésével, az ún. Tiananmen-incidenssel kapcsolatos döntés – amely azt ellenforradalmi tevékenységnek nyilvánította – visszavonása pozitív hatással volt a közvélekedésre, új lendületet adott a szocializmusnak.

Ugyan a munkakonferencia és a KKP XI. KB harmadik plénumának fejleményei alapján egyértelmű volt, hogy Deng lett az első számú vezető a párton belül, azonban a hatalmi átrendeződésnek, Hua félreállításának 1979 decemberéig nem volt intézményes lenyomata. A Denghez és köréhez köthető új politikai irányvonal, a reform és nyitás (*gaige kaifang* 改革开放) első szakasza⁶⁰ 1979-ben „a mezőgazdasági termelési feltételek részleges átalakításával indult be, amelynek legfontosabb sajátossága az volt, hogy elismertette és védelmezte „a termelőcsapatok tulajdonjogát és önrendelkezési jogát” (Jordán–Tálas 2005:246). Hua „tízéves fejlesztési programját” tehát a reformercsoport elképzeléseinek megfelelően kialakított új „nyolckarakteres

⁶⁰Tálas Barna 3 szakaszt különböztetett meg: az elsőt 1979 és 1984, a másodikat 1985 és 1991, a harmadikat 1992 és 2000 között határozta meg. (Jordán–Tálas 2005)

politika” (*bazi fangzhen* 八字方针) váltotta; ironikus módon ezt a politikai irányvonalat is Hua Goufeng jelentette be az V. ONGY alkalmával. Az új „nyolckarakteres politika” tulajdonképpen az 1961-es kiigazítási csomag frissített változatának tekinthető, ezt nem csak a karakterek hasonlósága ⁶¹ indokolja, hanem Chen Yun közreműködése is, aki mindkét program tulajdonképpen szellemi atyjának tekinthető (Shirk 1993:206).

Ez az irányvonal az adott helyzetben konkrétan az alábbi feladatokat jelentette: 1. a »kulturális forradalom« időszakában folytatott szélsőbalos gazdaságpolitika nyomán megbomlott alapvető nemzetgazdasági arányok kiigazítását; 2. a korábbi évtizedekben kialakult túlcentralizált, merev és bürokratikus gazdaságirányítási rendszer, továbbá az értéktörvényt s ebből következően a gazdaságosságot és hatékonyságot figyelmen kívül hagyó makroszintű gazdálkodási rendszer megreformálását; 3. a politikai és ideológiai kampányok által szétzilált vállalati irányítási és gazdálkodási rendszer konszolidálását; s végül 4. a meglévő vállalatok műszaki, gazdasági mutatóinak színvonalemelését, első lépésben a már korábban elért legmagasabb színvonalra (Jordán–Tálas 2005:249).

E célok megvalósításához alkalmasnak vélt eszköztárat is kidolgoztak a reformerek, a tervgazdaságot a piac szabályozó mechanizmussal kívánták kiegészíteni, segítve a nemzetstratégiailag nem kulcsfontosságú termékeket előállító vállalatok közötti verseny kibontakoztatását; fokozták a vállalatok költségvetési önállóságát; igyekeztek elhatárolni a központi és helyi kormányzati és irányítószervek feladatköreit és jogköreit; általában véve egyszerűsítették a közigazgatási rendszert, a vállalati együttműködések területén bevezették a gazdasági szerződések rendszerét, stb. (Jordán–Tálas 2005:250). A reformhoz kapcsolódó nyitás 1979 nyarán materializálódott a kínai gazdaságban, amikor az Államtanács egy törvényerejű rendeletben biztosította a „helyi hatóságok és vállalatok külkereskedelmi jogkörét, valutarentenciós rendszert vezetett be (...), az export növelését elősegítő importárúkra pedig kedvezményes vámtarifákat írt elő” (Jordán–Tálas 2005:251). A folyamatban nagyobb előrelépések történtek 1980-ban, amikor kialakították az első négy, a világ gazdaság vérkeringésébe jobban integrált Hongkong, Makaó és Tajvan közelében fekvő „különleges gazdasági övezetet” (*jingjitequ* 经济特区) a Guandong tartományban található Shenzhen, Shantou és Zhuhai, valamint a Fujian tartományi Xiamen városaiban. Ezekben az övezetekben lehetővé tették a magánvállalkozások számára, hogy bér munkásokat alkalmazzanak, valamint olyan jogi és adózási környezetet alakítottak ki, amely kifejezetten kedvező volt a külföldi tőkebefektetők számára (Chuang kollektíva 2023).

⁶¹Az első „nyolckarakteres politika” a „kiigazítás (*tiao Zheng* 调整), megszilárdítás (*gonggu* 巩固), kiegészítés (*chongshi* 充实), színvonalemelés (*tigao* 提高)” jelszavaival operált, az 1979-es változatban a két középső kifejezés változtatták meg „megreformálás”-ra (*gaige* 改革) és „konszolidálás”-ra (*zhengdun* 整顿).

V.2.1 A diszkurzív átmenet küzdelmei és a négy alapelv

Az 1978-as év második felére a Deng-féle reformdiskurzus a társadalmi-politikai valóság egyik legmeghatározóbb tényezője lett. Ugyanakkor az időszakot a diskurzusok pluralitása jellemezte: továbbra is meghatározó volt a reformdiskurzus mint ellenhegemonikus diskurzus által kihívott Hua Guofeng „két bármi” elvét támogató konzervatív diskurzus. A konzervatív frakció ugyan elismerte a gazdasági reform szükségességét, de a szovjet típusú gazdasági kereteket nem kívánta túlságosan meghaladni, a pártideológia tekintetében pedig a lehető leghívebben próbálta követni a maói utat. Deng igyekezett megosztani a konzervatív szekciót: a dogmatistákat kizárta a (reform)szocializmus diskurzusából, míg a kevésbé szélsőségeket kompromisszumokkal igyekezett a reformdiskurzus keretein belül tartani.

A hetvenes évek végére fokozatosan egy másik, párton kívüli (bár nagyrészt pártfunkcionáriusok gyermekei (lásd: Meisner 1996) és korábbi vörös gárdisták (Paltemaa 2007:610) által artikulált) ellendiskurzus is kibontakozott. A Deng felemelkedésével fémjelzett rehabilitációs hullámnak és a szabadabb politikai légkörnek köszönhetően az 1976. április 5-i, Zhu Enlai halála utáni ellenforradalminak minősített megmozdulás, a már említett Tiananmen-incidens résztvevői egyre nyíltabban – az alkotmány biztosította jognak megfelelően, a pekingi ún. Xidan-falra kihelyezett faliújságok formájában (Vogel 2018:281) – álltak ki az események utólagos újraértékelése mellett. A demokratikus szocializmust követelő⁶² fiatalok az 1976-os mozgalom elfojtásában közreműködő hivatalnokok elszámoltatására vonatkozó követeléseit az újjáalakult Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) is felkarolta, így végül a felelős hivatalnokokat, például Wu De-t 吴德, Peking polgármesterét, elmozdították pozíciójából, és az 1976-os incidenst „forradalmi eseménnyé” minősítették át. A demokrácia-mozgalom, a sikereken felbuzdulva, 1978 végére rohamos növekedésnek indult, hamarosan olyan politikai követelések is megjelentek a mozgalom elsődleges fórumát jelentő „demokrácia-falakon”, amelyek a demokratizálódást, az emberi jogok védelmét és a modern jogrendszer kiépítését szorgalmazták. A mozgalom aktivitása nem merült ki újabb és újabb demokráciafalak létesítésében (a főváros mellett Sanghajban, Wuhanban, Tianjinben, Xianban és egyéb tartományi központokban), a mozgalmárok esti gyűléseket szerveztek és szamizdatokat adtak ki. Deng kezdetben, míg a mozgalom a segítségére volt a párton belüli hatalmi átmenet levezénylésben, „jó dolognak” nevezte a demokrácia-mozgalmat, valamint a mozgalmi poszttereken felvetett témákat, így a szocialista demokrácia természetét és a jogi keretrendszerének kérdéskörét tárgyaló támogató cikkek jelentek meg a hivatalos sajtóorgániumokban (Meisner 1996:96).

⁶² A politikai intézményrendszer demokratizálását a Párizsi Kommün alapján képzelték el. De követendő példaként tekintettek a jugoszláv öngazgató szocializmusra is (Meisner 1996:95-96).

A demokrácia-mozgalom hangadói számára azonban hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy a dengi szocialista demokrácia kimerül a mozgalmárok által elégtelennek vélt *demokratikus centralizmusban*⁶³, ennek megfelelően 1979 tavaszára egyre gyakoribbá váltak a KKP és a fennálló politikai rendszer egészére, valamint a Deng Xiaoping személyére vonatkozó kritikák (Vogel 2018; Polonyi 1999), valamint a Népköztársaság „vietnámi invázióját” elítélő háborúellenes plakátok a demokráciafalakon (Meisner 1996:109). A mozgalom ugyan világnézeti szempontból nem volt teljesen egységes (a résztvevők között voltak marxisták és marxizmusellenesek is), de két alapvetés kapcsán egyezni látszottak a vélemények: a szocializmusban 1) egy új bürokrata osztály emelkedett fel és létrejött egy kiváltságos pártelit, amely ellentartott a valódi demokrácia kiépülésének (Paltemaa 2007); 2) tehát a legsürgetőbb kérdés a szocializmus és a demokrácia viszonya, nem pedig a szocializmus és a piac viszonya. Nyilvánvaló, hogy ez a diskurzus összeegyeztethetetlen volt a párton belüli diskurzusokkal, úgy a konzervatívokéval, mint a reformerekével. 1979 márciusában, miután letartóztatták Wei Jingshenget, a mozgalom legismertebb tagját, Deng nyíltan a demokrácia-mozgalom ellen fordult.

Az Elméleti Alapelvek Konferenciáján, 1979. március 30-án tartott beszédében Deng – Mao taktikai megfontolására támaszkodva, miszerint a „hatékony politikai cselekvés (...) előfeltétele a megfelelő ideológiai előkészületek [elvégzése]” (Meisner 1996:91) – lényegében egyszerre üzent hadat e két – az előbbieken bemutatott – a reformerek által képviselt ideológiai-politikai vonal legitimitását megkérdőjelező diskurzus ellen. Deng felszólalásában az ország helyzetének aktualitásaiból (a gyakorlatból) kiindulva újfent arra jutott, hogy az ország jövője a négy modernizáció programjának sikerességén múlik, minthogy a termelőerők és az emberek megélhetése tekintetében a KNK a megalapítása után három évtizeddel még mindig a szocializmus előtti állapotokat tükrözi, és ez részben a felszabadulás előtti kínai történelmi fejlődés sajátosságaira, részben pedig a Négyek Bandája által erőltetett „ultrabaloldali szocializmusra” vezethető vissza, amely végső soron „egyetemes szegénységben merült ki” (Deng [1979] 1995:173.). Bár Deng a Négyek Bandája és Lin Biao ellen 1977-ben hirdetett „kampányt” beszéde elején sikeresnek ítélte, a nevek szimbólumokként – kizárt elemek jelölőiként – továbbra is meghatározóak maradtak. Hovatovább az „ultrabaloldaliság” (*jizuosichao* 极左思潮) mint a párton belüli ellenségeket jelölő fogalom is bekerült a diskurzusba, vagyis egyre körülhatároltabb szegmens jött létre a diszkurzivitás mezején a reformdiskurzusból kizárt, „baloldali hibák” (*zuowu* “左” 的错误) számára.

⁶³ Wei Jingsheng 魏京生 *Az ötödik modernizáció* c. vitriolos írásában például kijelenti, hogy az igazi demokrácia alulról szerveződik a munkástömegek által, nem pedig a bürokratikus hatalom letéteményesei oktrojálják a népre. Ez utóbbi ugyanis nem más, mint „fasiszta totalitarizmus”. Wei szerint Mao Zedong nem volt több egy önjelölt autokratánál, aki rossz útra, a szegénység és a nyomor útjára vezette a kínai népet. A teljes szöveg angol nyelven elérhető: <https://weijingsheng.org/doc/en/THE%20FIFTH%20MODERNIZATION.html> (2023. 09. 14.)

Ugyanakkor Deng arra is felhívta a figyelmet, hogy „egy maroknyi ember képezte apró kisebbség” (*jǐshǎoshù rén* 极少数人) elkezdte megkérdőjelezni a kínai modernizációs program és a szocializmus szükségszerű összekapcsolódását. Ez a szocializmus felsőbbrendűségét elutasító „jobboldali” gondolati trend abszolút szemben áll a „kínai emberek túlnyomó többségének” (*Zhōngguó juédaduoshù rén* 中国绝大多数人) történelmi tapasztalataival, miszerint „egyedül a szocializmus mentheti meg Kínát” (Deng [1979] 1995:174). Perry Link mutat rá *An Anatomy of Chinese. Rhythm, Metaphor, Politics* c. kötetében, hogy a KKP hivatalos politikai nyelvezetében a hangsúlyozottan kisebbségben lévő (ellen)vélemény minden esetben helytelenként jelenik meg, szemben a többség helyes – a Párt álláspontját tükröző – meggyőződésével, és paradox módon olyan álláspontot jelöl, ami veszélyes a többség számára, ezért határozottan fel kell lépni ellene (Link 2013:304-305). Vagyis ezzel az artikulációval Deng elkezdte előkészíteni a demokrácia-mozgalom elfojtását. A beszéd további részeiben Deng egyrészt elutasítja a demokrácia-mozgalom által megfogalmazott legkeményebb vádat, miszerint a párton belül kiépült egy bürokratikus osztály; másrészt a demokratizálódási folyamatot a modernizációs folyamat kibontakozásához kapcsolja; harmadrészt, az 1976-os forradalmi eseményt – a demokrácia-mozgalom szimbólumát – a párt tevékenységének eredményeként festi le.

Deng márciusi beszéde után a hivatalos sajtó is támadásba lendült és kárhoztatni kezdte az egyre jobban terjedő „ultrademokratikus” és „anarchista” nézeteket. 1979. március végétől megindultak a letartóztatások és érvénybe léptek a mozgalmi akciókkal, kiadványokkal és falragaszokkal kapcsolatos korlátozó intézkedések (Vogel 2018:284). 1980-ban az V. ONGY úgy módosította az 1978-as alkotmányt, hogy kikerült a 45. cikkelyből a „négy nagy jog”, vagyis a szabad megnyilatkozáshoz, a vélemények teljes kifejtéséhez, a nagy viták rendezéséhez és a tacepaók írásához való jog, továbbá még ennek az évnek a nyarán minden demokráciafalat felszámoltak a hatóságok. Majd, mintegy a diszkurzív küzdelem betetőzéséként 1980. december 25-re datált interjúrészekben Deng a demokratikus mozgalomhoz köthető „illegális szervezetek” reakciós tevékenységét, a legkomolyabb bűncselekmények mellett említette (Deng [1980]1995:269), ezzel pedig lényegében kriminalizálta a mozgalom tevékenységét.

Az ellendiskurzusok elleni diszkurzív küzdelemben az igazi fordulatot azonban a „négy alapelv” (*sì xiàng jīběn yuánzē* 四项基本原则) meghatározása jelentette. Eszerint minden körülmények között ki kell tartani (1) a szocialista út, (2) a proletárdiktatúra fenntartása, (3) a kommunista párt vezető szerepe, és (4) a *marxizmus-leninizmus és Mao Zedong eszméjéhez* való ragaszkodás mellett (Deng [1979]1995:172). Ezzel a diszkurzív aktussal Deng lényegében felvázolta a modernizáció megvalósításának alapfeltételeit és a reformidőszak gondolat- és szólásszabadságának egyértelmű korlátait is, ugyanakkor hitet tett a *helyes marxista ideológia* mellett. Ennek megfelelően mind a

dogmatikus baloldal, mind pedig a demokrácia-mozgalom kizárásra került Kína modernizációjának diskurzusából. A „négy alapelv” állandó hivatkozási pontjává, mesterjelölőjévé vált a kínai szocializmus diskurzusának, illetően jelentőségét mutatja az is, hogy 1982-ben belefoglalták az alkotmányba is.

Deng a négy alapelv lefektetésekor a *sinizált marxizmusnak*, mint a „felszabadulás” és modernizáció eszmei-politikai rendszerének, Kínán belüli történelmi legitimitációjára épített, és a forradalmi tapasztalatokra hivatkozva állította, hogy a szocializmus újtjáról való letérés elkerülhetetlenül a félfedális és félgymarmati állapotok új formában történő visszatérését eredményezné (Deng [1979]1995:174).

Deng álláspontja szerint a szocializmus felsőbbrendűségét a Pártnak a szocialista rendszeren belüli gazdasági fejlődés és az emberek javuló életkörülményeinek előmozdítása révén kell bizonyítania, vagyis a Kína realitását tükröző új forradalmi ügy a termelési kapacitások fejlesztése, a termelőerők felszabadítása és bővítése, valamint a piacgazdaság egyes elemeinek fokozatos bevezetése. Magyarán Deng diskurzusában a gazdasági reformok legitimitása a szocializmus legitimitásán nyugszik. Nyilvánvaló, hogy a történelmi materialista megkülönböztetés alap és felépítmény között, valamint a gazdaság és a politika közötti egyirányú kapcsolat ebben az esetben elmosódik.

A második alapelvnek, a proletárdiktatúra fenntartásának az értelmezése is módosult némileg: a proletárdiktatúrát Deng a széles néptömegek szocialista demokráciájaként definiálta újra; valamint kijelentette, hogy a kínai társadalmon belüli osztálykonfliktuson alapuló osztályharc időszakának vége van (Deng [1979]1995:176) Ez egyértelmű szakítást jelent Mao osztályharcos ideológiájával. Mao Zedong eszméje a negyedik alapelv kapcsán a marxizmus-leninizmus kínai értelmezéseként jelent meg, ennek a hivatalos textuális bázisa *Mao Zedong Válogatott Munkáinak* öt kötete, amelyek az 1957-ig tartó időszak beszédjeit foglalják magukban. A késői Mao elméleti munkásságából Deng csak a három világ elméletéről tesz említést.

V.2.2. A reformdiskurzus intézményesítése

A diszkurzív fölény megszerzésére irányuló kísérletek persze nem merültek ki más diskurzusok diszkreditálásában: a politikai intézmények alakításán keresztül számtalan lehetőség adódott a reformdiskurzus disszeminációjára. Ahogy már korábban rámutattunk a hatalmi átmenetben jelentős szerepet játszott a politikai rend és a társadalmi stabilitás ígérete (Meisner 1996), ennek megfelelően 1979-től Deng nagy erőket fektetett a klasszikus lenini párthagyományok és egy reformista élcsapat kialakításába. Tehetséges, tanult, fiatal és a modernizáció iránt elkötelezett szakembereket toborzott felső vezetői pozíciókba, de maga köré gyűjtötte az idősebb reformpárti

kommunistákat – közgazdászokat (Chen Yun), ideológusokat (Hu Qiaomu 胡乔木)⁶⁴, tábornokokat (Ye Jianying) – is. Átszervezte továbbá az állami- és pártszervezet működését: „[E]gy 1979-ben elfogadott törvény kiterjesztette a népi kongresszusi küldöttek közvetlen népi választását a települési szintről a megyei szintre”; visszaállították a párton belüli választásokat, „és lehetővé tették a káderek számára, hogy megismerjék az irányelvek szövegét, mielőtt jóváhagynák azokat” (Gilley 2019:125), valamint a Titkárság intézménye is újra működni kezdett. 1980-ra megerősödött a kormányzati feladatokat két szinten kezelő duális kormányzási rendszer, amelynek keretei között a KKP hatáskörébe tartozott az átfogó politika kialakítása, a személyzeti ügyek és a propagandatevékenység megszervezése a legalsóbb szintekig; míg a gyakorlati ügyek lebonyolítása és kezelése, és a végrehajtás a kormány tevékenységei közé tartozott (Vogel 2019).

Időközben Hua Guofenget is félreállították, 1980-ban az V. ONGY 3. ülésén Huát Zhao Ziyang 赵紫阳 váltotta a miniszterelnöki hivatalban, így az államapparátusban is egyre erősebbé vált Deng körének befolyása. 1981-ben a XI. KB 6. plenumán Hua Guofenget a KB vezetőjeként Hu Yaobang pártfőtitkár, a KB Katonai Bizottságának elnökeként Deng Xiaoping váltotta, Hua végül 1982-ben „a KKP XII. kongresszusán került ki véglegesen a legfelsőbb vezetésből” (Jordán–Tóth 2005:255).

A politikai átalakítások első felvonása 1982-re fejeződött be, ekkorra racionalizálták a kormányzati és pártintézmények rendszerét, és jelentősen csökkentették a foglalkoztatott tisztviselők és káderek számát. Az intézményes reformok során a tisztviselők körében személyi változásokat eszközöltek, például nyugdíjrendszert (korhatáros visszavonulási kényszert) vezettek be a magasabb állami pozíciók szférájában, aminek köszönhetően a fiatalabb (40-50 éves) és magasabb végzettségű káderek kerültek vezető pozíciókba. Az idősebb tisztviselők és forradalmi veteránok számára egyfajta nyugdíjas állásként létrehozták az ún. tanácsadó bizottsági rendszert, amelynek elsődleges modellje a Deng elnökletével megalakított Központi Tanácsadó Bizottság volt.

Az ideológia szempontjából a sorsdöntő 1978-as Központi Munkakonferencia után a legégetőbb kérdés a reformerek és a konzervatív hivatalnokok között egyensúlyozó pártvezetés számára az volt, hogy „hogyan lehet Maót egyszerre tisztelni és a politikájától eltávolodni” (Vogel 2018:270). Minthogy ez nehéz és megosztó feladatnak minősült, Mao történelmi hagyatékának

⁶⁴A kulturális forradalom alatt meghurcolt korábbi főideológus, Hu Qiaomu Deng legbelsőbb csapatának fontos tagja lett, és az ideológiai munka frontján az „ortodoxia védelmezőjeként játszott speciális szerepet” (Vogel 2018:383). Hu részt vett Deng terjedelmesebb, előre megírt beszédeinek összeállításában és letisztázásában, valamint a kulturális forradalom utáni hivatalos történelmi értékelés előkészítésére létrehozott munkacsoport tagja volt. Fontos megemlíteni Hu Qiaomu kapcsán, hogy nemcsak a párttörténetírás területén járult hozzá a hivatalos történelmi narratíva kialakításához, hanem a nemzeti történelemhez kapcsolódó emlékezetpolitika aktív formálójaként is, az 1980-as évek elején ugyanis személyesen karolta fel a második kínai-japán háború akadémiai kutatásának programját, illetve a háború emlékezetpolitikai jelentőségét hangsúlyozó múzeum felállítását (Mitter 2020:112).

átértékelését egy meghatározó szimbolikus eseményhez kapcsolták: a KNK alapításának 30. évfordulójának alkalmából az 10 alapító marsall egyike, a veterán forradalmár és az ONGY Állandó Bizottságának elnöke, Ye Jianying mondott beszédet. Adott volt tehát egy magasrangú, köztisztetben álló politikai figura és a népköztársaság jubileuma, azaz a tökéletes alkalom arra, hogy a párt ideológiai irányvonalát megváltoztassák – nagyobb belső törésvonalak kialakulása nélkül. Ye beszédének előkészítése Deng közvetlen irányítása alatt zajlott. A beszéd nagy vonalakban érintette a KKP és a KNK történetét, megemlítve a Mao alatt elkövetett hibákat is (a „nagy ugrást” és a „kulturális forradalmat”). Ye hangsúlyozta, hogy e hibák kapcsán le kell vonni a tanulságokat, és szigorúan ragaszkodni kell ahhoz az egyébként szintén maói elképzeléshez, hogy a jövőbeni politikai-ideológiai irányvonal kialakításakor az ország realitásaiból kell kiindulni. Ye kiemelte továbbá, hogy a Kína előtt álló következő időszak nem az osztályharc, hanem az egységesség, a gazdasági és kulturális fejlődés érdekében történő közös fellépés időszaka lesz (Vogel 2018). E beszéd előkészítésével párhuzamosan megindult a párttörténet átértékelésének folyamata, Deng egy kisebb szakértői csoportot (a közvetlenül a Központi Bizottság ellenőrzése alatt álló Párttörténeti Bizottságot, lásd: Weigelin-Schwiedrzik 1993:156), állíttatott fel az új történeti narratíva kidolgozására. A csoportot a reformer ideológus Hu Yaobang vezette, a konzervatív erőket Hu Qiaomu és Deng Liqun 鄧力群 képviselték (Vogel 2018:387). Mivel az új narratíva kialakítása a kulturális forradalom utáni konszolidáció legfontosabb aktusa és egyúttal a párt ideológiai és szervezeti egységességének első számú garanciája is volt, így a dokumentumtervezetet az ország különböző pontjain szolgáló magasrangú hivatalnokok és a Központi Pártiskola hallgatói, összesen mintegy ötezer-hatszáz párttag véleményezte. A *Határozat a párt felszabadulás utáni történetének néhány kérdéséről* c. dokumentum⁶⁵ (a továbbiakban: Határozat) végső verzióját 1981. július elsején, a párt megalapításának hatvanadik évfordulóján tették közzé (Vogel 2018:399).

A Határozat Mao Zedong eszméjére „a KKP kollektív bölcsességének kikristályosodásként” hivatkozott, vagyis a párt különböző csoportjainak egységesítése, valamint a személyi kultusz felszámolásának jegyében azt a párt kollektív teljesítményeként értékelte (Weigelin-Schwiedrzik 1993). A Határozat négy nagyobb részre osztható: az első Kína „felszabadításának” forradalmi időszakát tárgyalja; a második a Népköztársaság történetét tekinti át, a harmadik rész Mao Zedong történelmi szerepét és eszméjének megfelelő értelmezését tárgyalja, az utolsó rész pedig a párt előtt álló feladatokat jelöli ki.

A Népköztársaság addigi történetét négy időszakra osztották fel a Határozatban: (1) 1949-1956, a szocialista átalakítás alapjainak a helyes irányvonal mentén történő lefektetésének időszaka; (2)

⁶⁵Resolution On CPC History (1981) Beijing: Foreign Languages Press.

1956-1966, a szocializmus teljes körű kiépítésének időszaka, ekkor a fejlődés nem volt folyamatos, mert súlyos hibák és tévedések ütötték fel a fejüket; (3) 1966-1976 a kulturális forradalom évtizede, amely „a népköztársaság megalapítása óta a párt, az állam és a nép által elszenvedett legsúlyosabb visszaesést és veszteségeket okozta” (19. §) a felelősség ezért elsősorban Mao Zedongot terheli; (4) 1976-1978, történelmi fordulópont a párt életében, amely a „két bármi” és a kulturális forradalom maradványainak felszámolásával újra a megfelelő fejlődési pályára állt.

A Mao Zedong alakját és eszméjét értékelő rész egyértelműen kimondja, hogy a „nagyszerű marxista, proletár forradalmár, stratégia és elméletalkotó” (27. §) nem feddhetetlen, vétett hibákat, ezeket azonban forradalmi érdemei felülmúlják. Az írás meghatározza, hogy melyek azok a Mao által felvetett elméleti témák és ezekhez kapcsolódóan melyek azok a szöveghelyek, amelyek a hivatalosan elfogadott Mao Zedong eszméjét alkotják. Mao egyes elméleti hozzájárulásai továbbra is iránymutatóak az új demokrácia; a szocialista forradalom és építés; a forradalmi hadsereg és stratégia; a politika és taktika; az ideológiai, politikai és kulturális munka; valamint a pártszervezet kérdéseinek tekintetében. Az eszme magját a Határozat alapján a „tényekből kiindulva keressük az igazságot”-elv, a tömegvonalelv, és a külpolitika vonatkozásában a függetlenség és önállóság (de hangsúlyosan nem az elszigetelődés) elve képezi.

Az utolsó, *Egyesüljünk és törekedjünk egy erős, modern szocialista Kína felépítésére* c. fejezetben a pragmatista vezetés által kijelölt négy modernizációhoz kapcsolódó feladat mellett a Deng által bevezetett négy alapelv is előtérbe került.

E rövid összefoglalóból is jól látszik, hogy a Határozat valójában nem a múlt rekonstruálásának céljával készült, sokkal inkább a párton belüli hatalmi eloszláshoz kapcsolódó „konszenzusiratnak” tekinthető, amelynek legfontosabb funkciója, hogy meghatározza a párt egyes csoportjai közötti hierarchiát (Weigelin-Schwiedrzik 1993).

Az 1982-es alkotmány

A reformdiskurzust támogató intézményi rendszer kiépülésének betetőzése minden bizonnyal az 1982-es alkotmánymódosítás volt, amelynek során a modernizációs törekvéseket és a reformot alaptörvénybe foglalták, a korábbi alkotmány forradalmi nyelvezetét pedig teljes mértékben elhagyták az új fogalmazványból.

Deng már 1980-ban bejelentette, hogy a Központi Bizottság javaslatokat fog benyújtani a Kínai Népköztársaság alkotmányának felülvizsgálatára az V. ONGY harmadik ülészakán, egyúttal változtatásokat is előírányzott: az alkotmánynak „teljesebbnek” és „pontosabbnak” kell lennie a népi jogok biztosítása és az állami szervek irányításának meghatározása tekintetében minden szinten, valódi regionális autonómiát kell biztosítani az etnikai kisebbségek számára,

továbbá meg kell erősíteni a népi kongresszus intézményét, valamint törekedni kell a túlzott hatalmi koncentráció megakadályozására (Vogel 2018). A következőkben a legfontosabb változásokra és legmeghatározóbb reformelemekre fókuszálva röviden bemutatom a KNK 1982-es alkotmányát.

A Preambulum az állam hivatalos történelmi narratívájának rövid összefoglalóját kínálja, és említést tesz az ország ideológiai („marxizmus-leninizmus és Mao Zedong eszméje”) és politikai (népi demokratikus diktatúra) rendszeréről is. A korábbi forradalmi osztályharcos vonallal való leszámolást mutatja, hogy hangsúlyossá válik, hogy a KNK-ban a kizsákmányoló osztály már megsemmisült.

Az alkotmány első része az általánosan követendő alapelveket tartalmazza, lényegében a szocialista állam elveit. A korábbi, 1978-as alkotmányhoz képest az első rész terjedelme majdnem megduplázódott, az alkotmányba foglalt új mozzanatok a reformdiskurzus bevett jelölői: a demokratikus centralizmus⁶⁶ (3.§), a törvények általi kormányzás és a szocialista jogrend (5.§), a gazdasági tervezés és a piaci nyitás közötti egyensúly (15.§), és a nyitás a külföldi beruházások irányába (18.§).

Politikai szempontból fontos a hatalom jellegének alkotmányos meghatározása, miszerint a KNK „a nép demokratikus diktatúráját megvalósító szocialista állam”, vagyis a forradalmibb proletárdiktatúra fogalmát a jelentéskörében tágabb⁶⁷ népi diktatúra váltotta. A harmadik szakaszban a központi és a területi állami szervek közötti hatalmi és funkcióbéli megoszlással kapcsolatos rendelkezés formájában megjelenik a reformdiskurzus által tematizált decentralizációs törekvés is. Deng Xiaoping fejlett szocialista jogrendszer kiépítését szorgalmazó törekvéseivel összhangban az Alkotmány 5. szakasza rendelkezik a szocialista jogrendről és „a törvények általi kormányzásról”, az állam és a párt közötti határvonal kijelölésére utal a szakasz utolsó mondata, miszerint „[S]emmilyen szervezet vagy személy nem rendelkezhet az alkotmányon és a törvényeken felül álló jogokkal” (5.§).

Az első rész talán legjelentősebb változása a korabeli szocialista gazdasági rendszer és tulajdonformák ismertetése. Bár a KNK szocialista gazdasági rendszerének alapja továbbra is a közösségi tulajdon maradt (6.§), ennek „kiegészítéseként” megjelent az „egyéni vállalkozás”,

⁶⁶ A demokratikus centralizmus, mint alkotmányos elv kimerítő összefoglalóját adja Koi Gyula (2015:71): „[A] demokratikus centralizmus biztosítja, hogy a döntések az érintett tagság legszélesebb tömegeinek véleményét tükrözzék, és eredményes végrehajtásukban a szervezet tagjai is egységesen vegyenek részt. A demokratikus centralizmus főbb elemei: A vezető testületek tagjait demokratikusan és titkosan, alulról felfelé választják meg. A felsőbb hatalmat gyakorló felettes testület (szerv) döntései kötelezőek az alsóbb szintű (alsóbb fokon eljáró) szervekre és a tagokra nézve. A döntések demokratikus vitában, többségi alapon születnek, s ezeket a kisebbség is köteles képviselni és végrehajtani (esetleges további ellenvéleményét csak a döntést hozó fórumon vagy a felsőbb szerv előtt hangoztathatja). A választott testületek rendszeres beszámolóval tartoznak választóiknak. A testületek tagjai két választás között felmenthetők, illetőleg visszahívhatók tisztségükből.”

⁶⁷ Polonyi Péter meglátása szerint „a »nép« fogalmába a nemzeti burzsoázia is beleértendő.” Idézi Koi 2015:67.

amely az állam irányítása, segítsége és felügyelete mellett lehetővé teszi a magánberuházásokat (11.§), továbbá alkotmányos garanciát kapott a magántulajdon (13.§) is. Az alkotmány 16. szakasza nagyobb mozgásteret biztosított az állami vállalatoknak azáltal, hogy döntési jogkörrel ruházta fel őket gazdasági és pénzügyi kérdésekben. Ugyanakkor továbbra is az állam maradt a gazdaság irányítója, a 14. szakaszban világosan szerepel az állam munkaszervezéssel kapcsolatos kötelezettsége: „Az állam folyamatosan növeli a munkatermelékenységet, javítja a gazdasági eredményeket és fejleszti a termelőerőket a dolgozó emberek lelkesedésének fokozásával, technikai képzettségük szintjének emelésével, a fejlett tudomány és technológia terjesztésével, a gazdasági igazgatás, a vállalatok működésének és irányításának rendszerének javításával, a szocialista felelősségi rendszer különböző formáinak bevezetésével és a munkaszervezés javításával.” Meghatározó, a külföldi működőtőke irányába való nyitás aktusát tükröző, új elem a gazdasági rendszerre vonatkozó alapelvek között, hogy „külföldi vállalatok és egyéb gazdasági szervezetek vagy személyek” beruházhatnak Kínában és együttműködhetnek a helyi vállalatokkal (18. §). A szakasz bevezetésére már csak azért is nagy szükség volt, mert a KNK 1980-ra csatlakozott a Nemzetközi Valutaalaphoz és a Világbankhoz is (Kissinger 2017:423).

A politikai ideológiai elköteleződés megnyilvánulásaként az Alapelvek 22-24. szakasza rendelkezik az államnak a szocialista kultúrpolitika fenntartása melletti elköteleződéséről, de ennek kapcsán több szakaszban (1.§; 23.§; 28.§) is megjelennek a szocializmus-, vagy rezsimmellesnek tekintett cselekedet elleni fellépést legitimáló megfogalmazások.

A második, a polgárok alapvető jogai és kötelességeiről szóló rész hangsúlyosabbá válik a korábbi alkotmányokhoz képest (előbbre is kerül a tárgyalás sorrendjében, hiszen korábban az állampolgárok jogairól a harmadik részben olvashattunk), a felsorolt jogok és kötelességek köre bővül, előtérbe kerülnek a polgárok szociális jóléthez, oktatáshoz és oktatásfejlesztéshez való jogai, és hangsúlyossá válik a társadalmi stabilitás igénye, ugyanakkor a sztrájkra való jogot nem biztosítja többé az alkotmány (Jordán 2015). A kulturális forradalom maradványainak kigyomlálásának jegyében a 38. szakasz kitér az emberi méltóság védelmére és kimondja, hogy „[T]ilos a polgárokat bármely módon megszegyeníteni, megrágalmazni és hamisan vádolni vagy gyanúsítani.” Új elem továbbá a külföldön élő és hazatérő kínaiak érdekvédelmének hangsúlyozása. „Ez a gondosság – írja Jordán Gyula (2015:51) – összefüggött azzal, hogy Kína a meghirdetett nyitási politika keretében elsősorban ezektől a külföldön élő kínaiaktól remélt működőtőke-befektetést. Ismeretes, hogy a tények ezt a reményt teljes mértékben igazolták.”

A harmadik rész, az állam szervezeti struktúrájának bemutatása, amelynek kapcsán fontos kiemelni, hogy a túlzott hatalmi koncentráció elkerülése érdekében az új alkotmány az államszervezet összes vezető pozíciója kapcsán (államelnök, alelnök; miniszterelnök és helyettesei;

a Legfelsőbb Népi Bíróság elnöke, a Legfelsőbb Népi Ügyészség főügyésze) két terminusra szóló limitet határozott meg.

Az első fejezet a KNK legfelsőbb államhatalmi szerve, az Országos Népi Gyűlés (*quanguo renmin daibiao dabui* 全国人民代表大会) leírásával kezdődik. Az öt évente választott ONGY és Állandó bizottságának funkciói széles körű törvényhozói és rendeletalkotói jogkörökkel bővülnek, az elnök és az alelnök szolgálati ideje két egymást követő kinevezésre csökken, valamint a szöveg kijelöli az ONGY szakbizottságait.

A második fejezetben – az első, 1954-es alkotmány mintájára – újra megjelenik a Kínai Népköztársaság elnökének (*zhonghua renmin gongheguo zhuxi* 中华人民共和国主席), vagyis az államfőnek a tisztsége. Ez újfent az állami és a pártvezetés közötti szimbolikus elválasztást erősítette.

Az állami struktúra hierarchiájában a következő elem az Államtanács (*guowuyuan* 国务院), vagyis a KNK kormányzati szerve. Az Államtanács összetétele, feladatai és a hatáskörei is bővültek a korábbi alkotmányban foglaltakhoz képest.

A harmadik rész negyedik fejezete az újonnan, Deng Xiaoping közvetlen felügyelete alatt (Koi 2015:86) létrehozott Központi Katonai Bizottsággal (*zhongyang junsbi weiyuanhui* 中央军事委员会) kapcsolatos. A Bizottság megalakulása Deng azon törekvésének jele volt, hogy a hadsereget a kormányzati struktúrán belül (is) formalizálja.

A helyi népi gyűlésekről és népi kormányokról szóló ötödik fejezetben a forradalmi bizottságok – a helyi végrehajtó és közigazgatási szervek a kulturális forradalom idején – helyébe a helyi népi kormányok (*difang geji renmin zhengfu* 地方各级人民政府) léptek, amelyek hatáskörrel rendelkeznek a területi gazdasági és társadalmi fejlődésére vonatkozó tervek vizsgálatára és jóváhagyására. Az 1982-es módosítások a helyi állami szervek kormányzati működésének intézményesítését szolgálták.

A harmadik rész hatodik, a nemzetiségi autonóm területi egységek önkormányzati szerveiről rendelkező fejezete is jelentősen bővül a korábbi változatokhoz képest; az új alkotmányban foglaltak alapján ezek az önzagazgatási szervek a helyi népi gyűlések és népi kormányok modelljét követik, de a nemzetiségi állami szerveknek pénzügyi autonómiája és nemzetiségi vezetői vannak.

A hetedik fejezet a népi bíróságok és a népi ügyészségek szerveinek működését kodifikálja; amellet, hogy ez a fejezet is jelentősen kiegészül a korábbi alkotmányban foglaltakhoz képest, itt is megfigyelhető a forradalmi elemek eltávolítása: kikerül ugyanis a megfogalmazásból a tömegek ítéletének az igazságszolgáltatási folyamatba való bevonására (különösen komolyabb ellenforradalmi ügyekben) vonatkozó tétel.

Az állam hivatalos jelképeire vonatkozó negyedik részben a korábbi alkotmányokhoz képest nincsen szubsztanciális változás.

Minthogy az 1982-es „alkotmány egészében az ország modernizációjának szándékát tükrözi” (Jordán 2015:50), így teljesen összhangban van Deng Xiaoping körének reformprogramjával. E rövid áttekintésben igyekeztem rámutatni, azokra a pontokra, ahol az ideológiai, politikai és gazdasági reformok alkotmányos mozzanatai beazonosíthatóak. Az alkotmány, amelyet 1982. december 4-én fogadott el az ONGY ötödik ülése – helyenként fontos módosításokkal ugyan, de – azóta is érvényben van.

V.3. A szocialista anyagi és szellemi civilizáció fejlesztése– Hu Yaobang beszámolója az 1982-es XII. pártkongresszus alkalmából

A KKP XII. országos kongresszusát 1982. szeptember 1-én Deng Xiaoping nyitotta meg egy 2000 karakternyi felszólalással, ebben meghatározta a napirendet, ill. számba vette a pártmunka aktuális fejleményeit, mint például a párttörténeti narratíva revízióját. Továbbá kijelölte az 1980-as évek legnagyobb feladatait a kínai nép számára, vagyis a szocialista modernizáció felgyorsítását; Kína újraegyesítésért és Tajvan visszacsatolásáért való küzdelmet; a hegemonizmus elutasítását és a béke feletti örökösödést. A megnyitóbeszéd legjelentősebb mozzanata azonban az volt, hogy Deng „a marxizmus univerzális igazságának és Kína konkrét realitásainak integrációja” kapcsán ekkor vezette be a hivatalos diskurzusba a kínai sajátosságú szocializmus (*Zhongguo tese shehui zhuyi* 中国特色社会主义) kifejezést.

A következőkben Hu Yaobang pártfőtitkár beszámolója alapján rekonstruálom az időközben hegemonikussá vált reformdiskurzust. A Hu beszéde alapján beazonosítható legmeghatározóbb *csomópont* a „négy alapelv,” amelyhez a korábban már bemutatott, a szocializmust, a proletárdiktatúrát, a párt vezető szerepét és a sinizált marxizmust Kína modernizációjával és jövőjével összekötő, Deng által artikulált jelentéslánc kapcsolódott. Ezenkívül Hu hangsúlyozta a kommunizmus, mint ideál, társadalmi rendszer, mozgalom és ideológia jelentőségét is, mindezt úgy, hogy azt a szocialista társadalom valóságán kívülre helyezte: a kommunizmus a szocialista társadalom „jövőbeli célja” és fejlődési pályájának végpontja. A „szocializmus (Kínára jellemző) kezdeti szakaszában” az előrehaladás motorja egyrészt az anyagi javak növekvő bősége, másrészt az emberek kommunista öntudatának folyamatos fejlődése és forradalmi szellemének állandó erősítése az igazságnak a tényekből való levezetése által, valamint a marxizmus-leninizmus, Mao Zedong eszméjére való hivatkozással (Hu 1938:31). Hu diskurzusának szervezőelve a *politikai stabilitás, egységesség és élénkség* fenntartása, amelynek elengedhetetlen feltételei a párt vezető szerepe és a szocialista anyagi és szellemi civilizáció építése. A *szocialista szellemi civilizáció* (*shehui zhuyi*

jingshen wenming 社会主义精神文明) a szocializmus „fontos jellemzőjeként”, „szükségszerű feltételeként”, „a szocialista rendszer fölényének lényeges megnyilvánulása”-ként jelent meg, a gyakorlatban pedig magasabb képzettségi, tudományos és kulturális színvonal valamint ideológiai, politikai és erkölcsi standardok elérését jelentette.

A diskurzus identitásának előbbi meghatározását erősíti a Hu beszámolója alapján rekonstruálható *antagonisztikus másik* jelentésköre is. Egyrészt továbbra is ellenpontként jelenik meg kulturális forradalom, amely súlyos károkat okozott a kínai társadalom számára, de sokkal hangsúlyosabb a burzsoá liberalizmus és a kapitalista ideológia, valamint romboló hatásaik mind a gazdasági építés, mind a társadalmi stabilitás tekintetében. Megfogalmazódnak továbbá az egyre aktívabb külpolitikát folytató Kína által képviselt értékek nemzetközi ellenpontjai: az imperializmus és expanzionizmus, valamint a hegemonizmus.

Hu diskurzusának elsőszámú *protagonistája* a harmadik alapelvvel összhangban a „KKP, a munkásosztály (vagyis a három fő társadalmi erő, a munkások, parasztok és értelmiségiek) élcsapata”, „a népakarat kikristályosítója és a Kína területén élő összes nemzetiségi csoport egyesítője” ill. a párton belül a Központi Bizottság, mint egységes és harmonikus vezető testület, erős hatalmi mag, amely „szilárdan bízik a népben, támaszkodik rá, a nép igényeivel és a történelmi fejlődés tendenciájával összhangban cselekszik.” Itt persze fontos megjegyezni, hogy a párt élcsapat jellege egyre inkább a forradalmi hagyományra visszavezetett mítoszképzés eredménye. Erre utal az is, hogy a protagonista szubjektumpozíciójában artikulálódik Mao Zedong, Zhou Enlai, a pártból korábban kiteszített Liu Shaoqi és egyéb veterán proletár forradalmárok, valamint a pártbéli és párton kívüli példamutató hősök, a forradalmi eszményekért önfeláldozóan küzdő és mindenüket feláldozó emberek. A szocialista anyagi és szellemi civilizáció építése az egész párt és a néptömegek közös feladata, de külön említésre kerül az olyan szervezetek pozitív hozzájárulása, mint a KISZ, vagy az NFH. A *kezdeményező* szerepében jelennek meg a KKP és a különböző szintű helyi pártbizottságok mellett az Államtanács, valamint az ideológiai és politikai munkások és termelőegységek tízezrei is. Az építés folyamatában *segédkeznek* a párthoz és a néphez hű káderek, értelmiségiek, a proletárforradalmárok és a népköztársaság alapítása óta felnövő fiatal és középkorú káderek újabb generációi; a szakmunkások, tudósok és technikusok; általánosságban a hazaszerető nép, beleértve a tajvani, hongkongi és makaói honfitársakat, valamint a külföldön élő kínai állampolgárokat is. Segítőként kategorizálhatóak továbbá Hu diskurzusa alapján a különböző demokratikus pártok⁶⁸ vezetői és a

⁶⁸ Ezek tkp. a KKP, mint ernyőszervezet alatt működő, egy-egy társadalmi kérdést vagy ügyet felkaroló, a tömegszervezetekhez hasonló csoportosulások. Tagjaik általában párton kívüli, politikailag aktív, széles kapcsolati hálójával rendelkező értelmiségiek, szakemberek és közéleti figurák. A KKP árnyékában működő demokratikus pártok kapcsán Alan Donald Pauw (1981) a következő szervezeteket sorolta föl: Goumindang Forradalmi Tanács,

párton kívüliek; a jól ismert közszereplők; a pártot és a munkástömegeket összekötő szakszervezetek; a haladó szellemű fiatalság; a nők érdekeit képviselő, a nők és gyermekek védelmével és oktatásával foglalkozó Nőegylet; valamint külföldi viszonylatban az ENSZ, más kommunista pártok és barátságos szocialista országok, mint Korea, Románia és Jugoszlávia.

A pozitív szubjektivitásoknak e meglehetősen tágan meghatározott köre a reformdiskurzus pluralista jellegét erősíti, hiszen arra utal, hogy a szocialista anyagi és szellemi civilizáció építésében a legkülönbébb társadalmi csoportok és szereplők közreműködésére is szükség van, az erőfeszítések *kedvezményezettjei* ugyanis a széles néptömegek, beleértve az összes nemzetiségi csoportot és Kína 800 milliós parasztságát.

Mindez persze nem jelenti azt, hogy eltűnik a diskurzusból a kizárt negatív szubjektivitás kijelölése, ezt a pozíciót egyrészt továbbra is Lin Biao és a Jiang Qing-féle ellenforradalmi klikk megmaradt követőinek kis csoportja tölti be, másrészt azok, akik letértek a marxista útról és kételyüket fejezték ki, vagy esetleg meg is tagadták a pártvezetést és a szocialista utat, tehát semmibe vették a négy alapelvet. *Ellenfélnek* tekinthető az a maroknyi ember is, akik gazdasági visszaéléseket követtek el, súlyosan megsértették a törvényt vagy a pártfegyelmet, szembe szegültek a XI. KB harmadik plénuma óta követett irányvonalával; illetve akik a kapitalista és egyéb a szocialista ügy szempontjából ellenséges erőkhöz tartoznak. Nemzetközi viszonylatban ide tartoznak a történelmi bűneiket lemosni igyekvő japánok, és a globális hegemoniára törekvő szuperhatalmak, amelyek Hu szerint a világban tapasztalható instabilitás fő forrásai. Konkrét ellenvetések is megfogalmazódtak a két szuperhatalommal kapcsolatban: az USA ellen elsősorban az, hogy fegyverkereskedelmet folytatott az ellenséges Guomindang által felügyelt Tajvannal, és a szigetállamot független politikai entitásként kezelte, míg a Szovjetunió kapcsán az, hogy más államok szuverenitását semmibe vevő expanziós törekvései (mint Vietnám támogatása, vagy Afganisztán lerochanása) voltak.

Kifejezetten érdekes mozzanata Hu diskurzusának, hogy lényegében Hua Guofenget is kizárta a pozitív szubjektivitások köréből, méghozzá úgy, hogy ugyan név szerint nem hivatkozott rá, de megjegyezte, hogy a XI. KB (korábbi) előszámú vezető kádere maga sem volt mentes a „balos” hibáktól.

Hu a pártvezetés pozitív szerepét kiemelendő katalogizálta a kulturális forradalom óta eltelt időszak legfontosabb *akcióit*, kihívásait és eredményeit (*tárgy+*), amelyek a „tíz évig tartó zűrzavar”

Demokratikus Nemzeti Építési Szövetség, Parasztok és Munkások Demokratikus Pártja, Demokratikus Liga; Szövetség a Demokrácia Előmozdításáért, Jiu San (Szeptember 3.) Társaság és a Tajvani Demokratikus Önkormányzati Liga. Ezekon kívül az Államtanács Információs Irodája által működtetett *China Internet Information Center* honlapján (Elérhető: <http://www.china.org.cn/english/Political/29034.htm> [2024. 02. 16.]) szerepel egy nyolcadik szervezet is, a Párt a Közérdekért. E pártok tevékenysége elsősorban abban nyilvánul meg, hogy a KKP programját az általuk képviselt tárgyterületre alkalmazzák.

felszámolásával és „a normális állapot helyreállításával”, valamint az „elmúlt hat esztendő harcaival” kapcsolatosak. Az előbbi csoporthoz tartozik a Jiang Qing-féle ellenforradalmi klikk leverése és a pártstílus kiigazítása, a párt vezérideológiájának, a marxista ideológiai vonalnak és a gyakorlati munkának a helyreállítása, Mao Zedong eszméjének az „eredeti formájára” történő visszaállítása, majd az új történelmi helyzetre alkalmazása. „A Központi Bizottság egyrészt szisztematikusan felszámolta a »nagy kulturális forradalom« idején meghirdetett hibás elméletet »a proletárdiktatúra körülményei között folytatandó forradalomról«, vagyis arról, hogy tovább kell folytatni az úgynevezett forradalmat, amelyben »az egyik osztály megdönti a másikat«; megakadályozta az osztályharc kiszélesítéséhez vezető hibák további előfordulását; erőteljesen szorgalmazta a szocialista demokrácia és a szocialista törvényesség kiépítését; helyreállította és fejlesztette a pártnak az egységfronttal kapcsolatos tevékenységét” (Hu 1983:14-15). Itt a pluralizáció újabb mozzanatát érhetjük tetten: a hivatalos diskurzusról leválasztásra került az osztályharcos populáris diskurzus polarizáló és mozgósító potenciálja, a nép és az ellenség közötti ellentmondás (az egyenértékűségi logika alapján) identitásképző szerepét a népen belüli ellentmondások vették át, amelyek közül az elsődleges a nép növekvő anyagi és kulturális igényei között határozható meg. Ez a pluralizációs tendencia új megvilágításba helyezte a „népi demokratikus diktatúra” jelentését is, amely Hu diskurzusában *a szocialista anyagi és szellemi civilizáció építésével szemben ellenséges* elemek fölötti diktatúrát jelentette.

Az aktuális harcok tárgya tehát a négy modernizáció, vagyis az ipar, a mezőgazdaság, a honvédelem, valamint a tudomány és technológia korszerűsítésének előmozdítása. E cél megvalósítása érdekében a pártnak kétfrontos ideológiai küzdelmet kellett folytatnia a „balos” és a jobboldali tendenciák ellen, fel kellett számolnia a dogmatizmust és személyi kultuszt és meg kellett alapoznia a valóságból kiinduló marxista irányvonalat. Ezek után kerülhetett sor a politikai élet konszolidálására, a párt és az állam vezető testületeiben történő kiigazításra és a párt belső átalakítására. A KKP prioritásként kezelte a szocialista demokráciának az élet minden területén történő helyreállítását és a szocialista jogrendszer – a legitim állampolgári és szabadságjogok garanciája – fejlesztését. Hu hangsúlyozta, hogy a törvények és a jogrendszer ismeretének és tiszteletének általánossá tétele érdekében oktatási és nevelési kampányokat kell kezdeményezni a nép körében. Hu szerint a vezetés és a különböző társadalmi csoportok közötti *interakció* szintjén egyrészt törekedni kell „a nemzetiségek közötti egyenlőség, egység, és kölcsönös segítségnyújtás szocialista viszonyának” kialakítására, amelynek értelmében a területi autonómia biztosítása mellett gazdaságilag és kulturálisan is fejleszteni kell a nemzetiségek lakta térségeket; másrészt ragaszkodni kell a „tartós együttélés, kölcsönös ellenőrzés, teljes őszinteség, jóban-rosszban sorsközösség” politikájához a demokratikus pártokkal való együttműködésben; harmadrészt elő

kell segíteni a vállalkozások és intézmények irányítási rendszerének demokratikus átalakítását, és az alapszintű szervezetekben a közösségi ügyekkel kapcsolatos öngazgatási rendszer elterjedését.

A párton belüli demokrácia (*dangnei minzhu* 党内民主) szempontjából továbbra is a demokratikus centralizmus elve alapján szerveződő kollektív vezetés volt a mérvadó, amely elsősorban politikai és ideológiai vezetést, a gondolkodásban és a cselekvésben megnyilvánuló egységességet jelentett, valamint a káderek elhelyezésére, értékelésére és felügyeletére terjedt ki.

A szocialista modernizáció előmozdításának nagy jelentőségű lépése volt továbbá a gazdasági munkára jellemző korábbi „balos” hibák kijavítása, majd egy nagyszabású technikai átalakítás (új termelési eszközök és technológiák) tervszerű bevezetése, amelynek keretei között először a gazdasági megoldásokkal és a tudományos vállalkozások irányításával kapcsolatos felkészültség fejlesztése került a fókuszba. A négy modernizáció elképzelésének megfelelően az első lépés a mezőgazdasági termelés fellendítése volt a vidéki népi kommunák termelési brigádjai és csoportjai önállóságának helyreállításával és kiterjesztésével, a közös termelési felelősségi rendszer (*lianchan jichou de shengchan zerenzhi* 联产计酬的生产责任制) bevezetésével, valamint a háztáji és a falusi piacok visszaállításával. Ezután „a kapitalizmusénál nagyobb ütemű termelékenység” előmozdítása érdekében az ipar szerkezetének átalakítása következett: ki kellett igazítani a nehézipar és könnyűipar, valamint a felhalmozás és fogyasztás közötti aránytalanságokat. Egyúttal megkezdődött a kínai szocialista gazdaság szerkezeti átalakítása, a piaci szabályozás és állami tervgazdaság összehangolásával.

A szocialista modernizáció és a nemzetbiztonsági fenyegetések miatt fejleszteni kell a honvédelmi kapacitásokat, egy korszerű állandó forradalmi hadsereget kell kiépíteni, valamint az NFH-t, mint politikai szervezetet is át kell alakítani. Végso soron azonban „[a] négy modernizáció kulcsa a tudományos és technológiai modernizáció” (Hu 1983:8), ennek megfelelően a magas színvonalú anyagi civilizáció feltételeinek megteremtése érdekében ragaszkodni kell a külföld felé való nyitáshoz (például a fejlett technológiák importja miatt) és a belső gazdasági élet megélénkítéséhez. A gazdasági fejlesztés nem önmagáért való cél, hanem az emberek életkörülményeinek javításán keresztül a nép általános érdekeit, az anyagi és kulturális értelemben vett mérsékelt jólét (*xiaokang* 小康) elérését szolgálja. A népi jólét szorosan összefügg a magas színvonalú szocialista szellemi civilizáció létrehozásával, az ezzel kapcsolatos erőfeszítések fokozott ideológiai munkát igényelnek: a pártnak aktív nevelőmunkába kell kezdeni „a munkásosztály marxista világnézete és tudományos elmélete, a kommunista eszmények, meggyőződés és erkölcsiség, a szocialista köztulajdonnak megfelelő tulajdonosi és kollektív gondolkodás, a szocialista politikai rendszernek megfelelő jog- és kötelességtudat és szervezeti fegyelem, a nép önfeláldozó szolgálata és a munkához való kommunista viszony, a szocialista

haszaszeretet és az internacionalizmus” (Hu 1983:33) területein; amelyeken a párttagoknak maguknak is jó példát kell mutatnia. Hu hangsúlyozta továbbá, hogy átfogó reformokra van szükség az oktatás terén is, törekedni kell az alapfokú iskolázottság általánossá tételére. Összességében a szocialista anyagi és szellemi civilizáció végső motivációja az, hogy a KKP képes legyen megnyerni „a nép teljes bizalmát az egész országban”.

Kína „erős és korszerű szocialista országgá” válásának nélkülözhetetlen feltétele a fentebb áttekintett modernizációs törekvéseken túl az ország békés újraegyesítése. Hu részletesen szólt a már a Deng nyitóbeszédében is hangsúlyosan előkerülő kérdésről: az újraegyesítés „minden hazafi közös vágya”, „a történelmi fejlődés elkerülhetetlen szükségszerűsége, amelyet semmilyen politikai párt vagy egyén nem állíthat meg”, végső soron ez Kína belpolitikai ügye, tehát egyetlen államnak sincs joga beleavatkozni a kérdés rendezésébe.

Az előbb vázolt aktivitások kapcsán három kategóriába soroltam a Hu beszámolója alapján meghatározott *erőforrásokat*. A pártideológia területén Hu diskurzusa alapján a marxizmus-leninizmus és Mao Zedong eszméjének tudományos igazságára, a Párt által a hosszú évek küzdelmei során kialakított hagyományokra, a forradalmi szellemiségre, és kommunista ideológiára lehetett támaszkodni. A pártirányvonalat alapjaiban meghatározó legfontosabb ideológiai újítás az osztályharc újraértelmezése: miszerint az osztályharc egy maroknyi ellenséges elem, valamint a kapitalista erők aknamunkája révén ugyan továbbra is jelen van Kínában, de nem ez a társadalmon belüli fő ellentmondás. Az országos politika területén a KKP programjának megvalósítását a hazafias egységfront és a széles néptömegek határtalan lelkesedése segíti, a párt politikai életében pedig a demokratikus centralizmus és a kollektív vezetés alapelvei, a párt történelmi tapasztalata és kollektív bölcsessége, harcképessége, és a yan’ani stílusjavítás szellemisége – „okolunk a múlt hibáiból, hogy ne ismételjük meg őket, a betegséget kezeljük, hogy megmentünk a beteget” – és ennek nyomán az őszinte kritika és önkritika megfelelő módszerei jelentik a legfontosabb erőforrásokat. Végül a gazdasági fejlesztés fő mozgatórugója az állami és a közösségi vállalatoknál bevezetett működtetési-felelősségi rendszer, amelyben a fizetések a termelési eredményhez lettek kötve.

Hu meglehetősen részletes, a szakpolitikai területek sokaságát érintő *stratégiát* jelölt ki a XII. KB számára, meghagyva, hogy az elsődleges stratégiai cél a nemzetgazdaság modernizációja és a gazdasági növekedés. Ehhez kapcsolódott az oktatás fejlesztése, amely közvetlenül szolgálja a gazdasági célokat a megfelelően képzett munkaerő révén, hasonlóképp a népességgékontroll is gazdasági aspektusból merült fel. Az 1979-ben bevezetett egygyermekes családokat támogató (többgyermekeseket pedig büntető) politika nyilvánvalóan arra a(z) – Amerikai Egyesült Államokban megszületett – tudományos meggyőződésre épült, hogy a termékenység-csökkenés

és a gazdasági növekedés között kauzális viszony van (Melegh 2006:67); a (gazdasági) fejlődés garanciája tehát a nagylélekszámú „harmadik világbeli” országokban a népességszabályozás.

Kína gazdasági növekedésének stratégiai prioritást élvező fejlesztési területeit Hu a következőkben határozta meg: a mezőgazdaság, az energiatermelés, az infrastruktúra, az oktatás és a tudomány. A gazdaságfejlesztésnek a beszámolóban kiemelt legfontosabb alapelvei: 1) a pénzeszközöknek a kiemelt beruházásokra összpontosítása és a nép életkörülményeinek további javítása „az egész ország egyetlen sakktábla”⁶⁹ valamint az „először együnk, aztán építsünk” szemléleteinek alkalmazásával; 2) az állami szektor vezető szerepének megőrzése mellett a többi szektor, mint például az egyéni gazdaság fejlesztése; 3) a gazdasági átalakítás során „helyesen kell megvalósítani azt az elvet, hogy a tervgazdaságnak meghatározó, a piaci szabályozásnak kiegészítő szerepe van” (Hu 1983:25-26); 4) a gazdasági fejlesztés és a külvilág felé történő nyitás politikájában „az önerőre támaszkodás és a külfölddel folytatott gazdasági és műszaki csere bővítése” (Hu 1983:28) közötti egyensúly fenntartása.

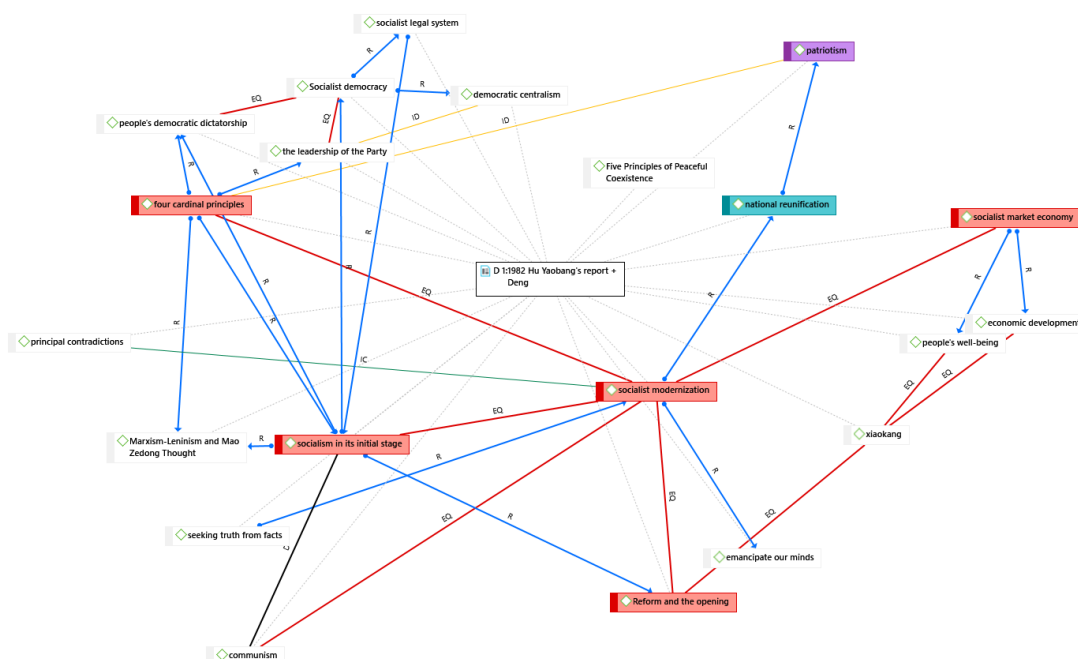
Mínthogy a vezetés előtt álló alapvető feladatok nagyfokú felkészültséget igényeltek a KKP részéről, így a pártépítés megfelelő stratégiájának kialakítása is új fényben tűnt fel. Ez alapján a pártépítés legfontosabb célkitűzései a következők voltak: 1) a demokratikus centralizmus rendszerének tökéletesítése és a párton belüli politikai élet normalizálásának folytatása; 2) a vezető szervek és a kádermunka reformja, „a káderek osztagának” forradalmasítása, fiatalítása, általános és szakmai műveltségének emelése révén; 3) a pártmunka erősítése a munkások, a parasztok és az értelmiségiek körében, a párt és a tömegek kapcsolatának erősítése a tömegvonal hagyományának jegyében; 4) a munkastílus kiigazításának folytatása az ideológia nevelés szerepének fokozásával és az előléptetések rendszerének revíziójával; 5) fentről lefelé irányuló szervezeti konszolidáció, amelynek keretei között le kell fektetni a párt és a kormány közötti megfelelő munkamegosztás alapjait, valamint el kell különíteni a pártmunkát a vállalatokban és intézményekben zajló adminisztratív és termelőmunkától. Összességében Hu a gazdasági modernizáció előmozdítása szempontjából is ütőképes leninista párt Deng Xiaoping által megkezdett építésének folytatására szólított fel, ugyanakkor nagyobb hangsúlyt fektetett a pártideológia jelentőségére.

A külvilág felé nyitó Kína szempontjából a külpolitikai stratégia meghatározása is kulcsfontosságúvá vált, Hu beszámolójának utolsó előtti részében részletesen szólt a kínai önálló és független külpolitikához kapcsolódó stratégiai megfontolásokról. Hu hangsúlyozta, hogy a szocialista Kína a harmadik világhoz tartozó, fejlődő ország, és mint ilyen fenntartja a „dél-dél együttműködést”, a „harmadik világbeli” államok közötti kölcsönös segélyezés rendszerét, semmilyen körülmények között nem tör hegemoniára, továbbá elítéli a vietnámi és a szovjet

⁶⁹A különböző gazdaságfejlesztési lépések koordinált, központilag irányított jellegére vonatkozik.

agressziót, a dél-afrikai rasszizmust és expanzionizmust, csakúgy, mint az izraeli expanziós törekvéseket. A beszámolóban megfogalmazottak szerint Kína külpolitikai kiállásában integrálni kell a hazaszeretetet az internacionalizmussal, a nemzeti büszkeséget és érdeket kell képviselni, ugyanakkor el kell köteleződni a világbéke feletti őrködés és az emberi fejlődés előmozdítása mellett, minden körülmények között ragaszkodva a békés egymás mellett élés öt alapelveéhez. A látszólag ellentmondásos patrióta internacionalizmusnak egészen konkrét jelentése van, minthogy az a kommunista pártok kapcsolatának helyes formájára vonatkozik, Hu hangsúlyozta, hogy „[a] világ összes kommunista pártja egyenlő” (Hu 1983:47), vagyis egy (kommunista) párt se avatkozhat más pártok belső ügyeibe, mert ez visszavetheti és sikertelenségre kárhoztathatja a másik ország forradalmát. A reformok nyomán gazdaságilag is egyre erősödő Kína továbbá törekszik a fennálló egyenlőtlen nemzetközi gazdasági viszonyok átalakítására és egy új nemzetközi gazdasági rend létrehozására is.

Minthogy a hegemonná váló reformdiskurzusnak a KKP országos kongresszusán, a legjelentősebb politikai eseményén elhangzó első formájáról van szó, így a beszámoló alapján rekonstruált diszkurzív mozzanatok és relációk a reformdiskurzus szinkronikus vizsgálata szempontjából relevánsak. A következő, a beszámolókat elemző fejezetekben igyekszem szisztematikusan rámutatni a reformdiskurzus állandóságát és módosulásait képviselő mozzanatokra és elemekre. A Hu Yaobang által artikulált diskurzus szerkezetének alapvonalait az alábbi, a csomópontokat, tárgyakat, frázisokat és a pártideológiát jelölő *in vivo* kódokat és a közöttük beazonosított viszonyrendszert bemutató ábra hivatott szemléltetni.

2. ábra: *A Hu Yaobang beszámolója alapján rekonstruált diskurzus identitása a csomópontok, frázisok és pártideológia kódcsoporthoz in vivo kódjai alapján*⁷⁰

Jóllehet Hu beszámolójában az egyenértékűségi logika és az erős populáris elemek háttérbe szorultak, de a diskurzus rekonstruálása nem lehet teljes a kizárt diszkurzív aktivitások áttekintése nélkül. Hu több, az ellenfél szubjektumpozíciójához kapcsolt *negatív akciót* is megemlített: a ragaszkodást a „balos” hibákhoz és az osztályharc kiszélesítéséhez;⁷¹ az „anarchista és ultraindividualista” tevékenységeket és a pártfegyelem megsértését; illetve a bomlasztó kapitalista elképzelések megfogalmazását és terjesztését, a külföldi dolgok istenítését, valamint a szocializmus-ellenes elemek által végrehajtott szabotázsakciókat. Hu a pártideológia alakításában aktívan részt vevő káderként fontos tanulságokat fogalmazott meg a *negatív interakciók* kapcsán is: amennyiben a KKP nem fordít kellő figyelmet a kommunista ideológia által vezérelt szocialista szellemi civilizáció építésére, akkor egyrészt könnyen elharapódzhat a túlzott anyagiasság a társadalomban, másrészt előfordulhat, hogy az új politikai kezdeményezések azért nem tudnak szárba szökkeni, mert a párton kívül és belül is sokan nem értették meg a jogrendszer kiépítésének jelentőségét, vagy nem megfelelően alkalmazták a már elfogadott törvényeket.

A szocialista modernizáció során számos hátráltató tényezővel (*tárgy*-) kell el- és leszámolni: a KKP nagy előrelépéseket tett a „belpolitikai zűrzavar évtizede” és az ezzel járó súlyos szellemi következmények kezelése, a személyi kultusz elleni fellépés, valamint az olyan párton belüli antidemokratikus jelenségek felszámolása, mint a „csak egyvalakinek a véleménye számít”, vagy, hogy „mindenki a saját szakállára cselekszik” terén. A munkát persze továbbra is nehezítik bizonyos „balos” és jobboldali elhajlások, kihívást jelent egyrészt a gazdaságirányítási rendszer „balos” hibáinak kijavítása, mint például az állami vállalatok túlbujánzása, az irracionális gazdasági struktúra, a hibás gazdaságirányítási és elosztási rendszerek, a kaotikus működés, valamint az elmaradott termelési technikák; másrészt felütötte fejét a liberalizmus és vele az olyan nézetek, mint hogy a „kommunizmus ködös illúzió”, vagy hogy „a kommunizmus még nem állta ki a gyakorlat próbáját”. A négy modernizáció sikerét továbbá alapvetően befolyásolni fogja, hogy sikerül-e hatékonyan fellépni a gazdasági bűncselekmények, és egy „kisszámú fiatal által mutatott negatív jegyek” ellen, továbbá, hogy sikerül-e megfelelően reagálni a nemzetbiztonsági fenyegetésekre, a sovinizmus különböző formáira (nemzeti, *han*, etnikai) és a nyomukban járó szeparatizmusra, illetve a szuperhatalmak világuralmi törekvéseire és fegyverkezési versenyére.

⁷⁰A kódok közötti relációkat jelölő vonalak feloldása: **EQ**=egyenértékűségi viszony; **ID**=identikus; **D**=különbségi viszony; **IC**=összemérhetetlenek, **R**=reprezentálja. A kódok közötti közvetlenebb kapcsolatot az elhelyezésükkel is igyekeztem érzékeltetni, ugyanakkor az ábrában szereplő kódok közötti távolságnak nincs az elemzés szempontjából jelentősebb szerepe.

⁷¹„A szocialista társadalomban, melyben már felszámolták a kizsákmányoló rendszert és a kizsákmányoló osztályokat, hibás dolog olyan irányvonalat kidolgozni és megvalósítani, amely szerint »az osztályharc a legfőbb láncszem«” (Hu 1983: 39).

Mindenekelőtt azonban meg kellett szabadulni az olyan hibás eszmei és gyakorlati eszközöktől (erőforrás-), amelyekről már bebizonyosodott, hogy nem segítik a fejlődést, a reformdiskurzusban tehát nincs helye a dogmatizmusnak; a Mao Zedong élete végén elkövetett hibáinak; a XI. kongresszus alkalmával elhangzott, a kulturális forradalom hibás elképzeléseit, politikáját és szlogenjeit visszhangzó politikai beszámolónak (vagyis a két bármi diskurzusának); az értelmiségiek diszkriminálásának; a párton belüli fegyelmi kihágásoknak (frakciózás, korrupció) és az egység megbontására irányuló törekvéseknek. Egyértelmű tehát, hogy Hu diskurzusában diszkreditálódik „az osztályharc a legfőbb láncszem” Hua-féle *stratégiája*(-). Ugyanakkor az új körülmények között új negatív erőforrások is beazonosításra kerültek, ezek elsősorban „gazdasági bűnök”, mint az egységes állami tervezés semmibe vétele, a beszolgáltatás megtagadása, az állami hozzájárulás befizetésének elmaradása, az áruk visszatartása és a kistermelői mentalitás visszatérése; ill. ezek nyomán olyan „gonosz társadalmi bűnök” mint a magánérdek érvényesítése a közérdek kárára, a munkakerülés, a pénz mindennek elé helyezése és a személyes öröмок hajszolása.

A rezsimkódok tekintetében a XII. pártkongresszusi beszámoló alapján rekonstruálható diskurzusban több újszerű artikulációs megoldást is találni. Hua Goufeng beszédében a diskurzus „maoista” identitása a szöveg szintjén konkrét kontextuális utalásokban, Mao-hivatkozásokban és idézetekben jelent meg. Hu beszámolójában is fellelhetőek elszórtan Marx, Lenin és Mao hivatkozások és idézetek⁷², ugyanakkor ezek funkcióját tekintve radikális elmozdulás fedezhető fel: ebben az esetben a diskurzus identitását nem az autoritásra való hivatkozás fejezi ki, az említett intertextuális elemek a diskurzus által képviselt jelentésrendszeren kívüli, kommunista diszkurzív horizonthoz kapcsolódnak. Ez a horizont központi jelentőségű a diskurzus értelmezhetősége, látszólagos totalitása és legitimitása szempontjából is, de keveset árul el az identitásáról. A reformdiskurzus identitásának artikulációjához kapcsolódó materialitások ugyanis elsősorban a politikai agendát meghatározó (párt)dokumentumok. Ilyennek tekinthető az előző fejezetben már bemutatott, Hu Yaobang közreműködésével elkészült 1981-es *Határozat a párt felszabadulás utáni történetének néhány kérdéséről* c. dokumentum, ill. a párt új alapszabálya is. Hu külön kiemelte a párt alapszabályának legfontosabb módosításait: a XI. kongresszus alkalmával belekerült „baloldali hibák” kiigazítását; a szigorúbb ideológiai, politikai és szervezeti követelmények bevezetését a párttagság körében⁷³; a demokratikus centralizmus és a kollektív vezetés hangsúlyosabbá tételét; a

⁷² V.I. Lenin: *Válasz a baloldali eszerek interpellációjára* – Az oroszországi központi végrehajtó bizottság ülése. 1917. november 4.; K. Marx: *A politikai gazdaságtan bírálatának alapvonalai*, A tőkéről szóló fejezet; Mao Z.: *A megismerés és a gyakorlat* – az ismeret és a cselekvés összefüggéseiről (1937. július), A gyakorlatról fejezet; V.I. Lenin: *Az évszázados rend megsemmisítésétől egy új rend megteremtése felé*; Mao, Z.: *Harcoljunk országunk szocialista nagyhatalommá építéséért!* (1954. szeptember 15.) – A szocialista forradalom és a szocialista építés szakasza fejezet.

⁷³ Az ellenséges elemeknek a pártból való kizárását, a párt belső megtisztulását a párt által kezdeményezett tagkönyvcserre tette lehetővé, amely lehetőséget adott az esetleges kizárásokra.

KB elnöki pozíciójának (*zhuxi* 主席) eltörlését, és helyette a főtitkári (*zongshuji* 总书记) pozíció bevezetését, a tanácsadó bizottságok felállítását a központi és a tartományi szinteken a veterán párttagok tudásának becsatornázása érdekében; valamint a fegyelmi ellenőrző bizottságok felállítását és feladatainak meghatározását. A „minden eddighez képest teljesebb szabályzatba” beépítették „*A párt belső politikai életének normái*” c. dokumentumot is, valamint a szocialista jogrendszerhez való alkalmazkodás kritériumát – „a pártnak az alkotmány és a törvények szabta keretek között kell tevékenykednie” (Hu 1983:37-38) – is.

A kiépülőben lévő jogrendszer egyébként is fontos vonatkoztatás pont a reformdiskurzus intézményesítésében. Az 1982-es alkotmánnyal kapcsolatban Hu egyenesen úgy nyilatkozott, hogy „ennek az alkotmánynak az elfogadása új szakaszt nyit szocialista demokráciánk és jogrendszerünk fejlődésében” (Hu 1983:37), de az új büntető törvény, a büntetőeljárásról szóló törvény, a polgári perrendtartás törvénytervezete, és a házassági törvény is említésre került a beszámolóban.

A modernizációs stratégia és a gazdaságpolitika szempontjából meghatározóak a szakpolitikai intézkedéseket összefogó ötéves tervek. Hu egyrészt kitért a hatodik ötéves terv (1981-1985) időszakára vonatkozó legfontosabb feladatra, a „kiigazítás, megreformálás, rendezés, színvonalemelés” politikájának (*tiaozheng, gaige, zhengdun, tígao de fangzhen* 调整、改革、整顿、提高的方针) folytatására; másrészt kijelölte a hetedik ötéves terv (1986-1990) céljait is: széles körben kell folytatni a vállalatok műszaki rekonstrukcióját, fokozatosan ki kell bontakoztatni a gazdaságirányítási rendszer reformját, emellett be kell fejezni a vállalatok szervezeti struktúrájának és az egyéb gazdasági struktúráknak az ésszerűsítését.

V.3.1. Törékeny egyensúly a reformer és konzervatív erők között

A reformdiskurzus térnyerése és hegemonikus pozíciója az 1980-as években lényegében egy sajátos libikóka-politika eredménye volt, kompromisszumokra épülő érzékeny egyensúlyi rendszer alakult ki a konzervatív és a reformpárti politikai erők között: a veterán káderek Chen Yun vezetésével magukénak tudták a gazdasági irányítás feletti ellenőrzést és a propagandagépezet irányításában való részvétellel képviselték saját ideológiai álláspontjukat, miközben a Deng belső köréhez tartozó progresszívek, mint például Zhao Ziyang, újabb piacorientált reformokkal kísérleteztek, a rendszerértelmiségiek támogatását élvező Hu Yaobang pártfőtitkár pedig igyekezett ellentartani a konzervatívok előretörésének a politikai ideológia területén (Fewsmith 2021:45). Továbbra is törésvonalakat jelentettek a párton belül olyan kérdések, mint Mao Zedong munkásságának megítélése; az a klasszikus dilemma, hogy pontosan milyen mértékben érdemes kinyitni Kínát a külvilág felé; valamint hogy mekkora mozgásteret érdemes hagyni a kulturális

szféra és az egyre intenzívebbé váló, Kína modernizációjával kapcsolatos értelmiségi diskurzusok számára. A reform szabadabb politikai légkörében zsizsegő értelmiségi réteget az a feszültség hozta mozgásba, hogy egyre nyilvánvalóbb különbség rajzolódott ki a hazaszeretet tárgyát képező Kína, és a hazájukért tenni akaró, annak jobb sorsával aktívan foglalkozó kínaiakat visszafogó és időnként büntető pártállam között. A Marx halálának 100. évfordulójára emlékezve a marxista humanizmus felé forduló baloldali értelmiség például az elidegenedés marxi fogalmát tanulmányozva arra a következtetésre jutott, hogy hiába a kizsákmányolás végének hivatalos kihirdetése, Kínában a szocializmus alatt sem sikerült felszámolni az elidegenítő társadalmi gyakorlatokat (Fewsmith 2021:46; Jordán–Tóth 2005:273). Hovatovább, ebből a marxista humanista kritikából a pártideológiát elutasító, *anti-establishment* és a nyugati típusú fejlődés mellett elkötelezett értelmiségi mozgalom, az ún. „új felvilágosodás” nőtt ki. Wang Hui (1998) jellemzése alapján, a kínai *új felvilágosodás* gondolatvilágában a korai francia felvilágosodást és az anglo-amerikai liberalizmust idézte. Annak ellenére, hogy az „új felvilágosodás” nem volt egységes mozgalomnak tekinthető, a benne résztvevők általánosan osztott alapvető meggyőződései – a piacgazdaság szerepéről, a jogállamiságról, a politikai szabadságról, a tudományos szellemiségről, és az individuum központi szerepéről – jól beazonosíthatók: forrásuk a nyugati gazdaság- és politikatudomány, valamint a jogelmélet.

Ezek a szólamok ellenérzést keltettek a konzervatívok körében, így a Propagandaosztályt vezető konzervatív főideológus a XII. KB 1983-as második plénumán nyílt támadást indított a revizionizmus „szellemi szennyeződése”, vagyis „azon elvtársak ellen, akik előszeretettel tárgyalják az ember értékét, a humanizmust, és az ún. elidegenedést” (Fewsmith 2021:47). A kampány azonban nemcsak a kritikus Marx-értelmezőket, hanem a reformfolyamatok elméleti megalapozásában közreműködő közgazdászokat is támadta. Ugyan a „szellemi szennyeződés” elleni kampány Hu és Zhao közbenjárásának köszönhetően mindössze 38 napig tartott, így is jelentősen visszavetette a reformok részletes tervezetének kidolgozását.

A reform elmélyítésének ideológiai és politikai kulcskérdése a párt számára a tervgazdaság és a piac viszonyának tisztázása volt. Az 1984-ben a XII. KB. 3 plénuma által elfogadott *A KKP KB határozata a gazdasági rendszer reformjáról* c. dokumentum ezt a funkciót volt hivatott betölteni. Joseph Fewsmith (2021) mutatott rá, hogy a marxista gazdaságtan fogalmainak korábbi kínai értelmezése szerint a szocialista gazdasági rendszerben a közösségi tulajdonformának köszönhetően minimalizálható a tulajdonviszony-változással járó (tehát piaci) tranzakciók száma, *ami*ről kizárólag alacsonyabb szintű, a nemzetgazdaság egészét aligha befolyásoló, gazdasági egységek termelése kapcsán beszélhetünk. Ennek az értelmezésnek a radikális átalakítását jelentette az 1984-es határozat, amelynek elméleti részei alapján a kínai társadalom gazdasági

fejlesztési irányának szükségszerűen „az *árugazdaság* teljes kifejlődése” felé kell tendálnia. Arra a történelmi materializmus felől felmerülő anomáliára is választ kínált a dokumentum, hogy hogyan is kell vélekedni ezek után a szocialista és a tőkés gazdasági rendszer viszonyáról: „a szocialista és a tőkés gazdaság között nem az a különbség, hogy van-e bennük árugazdaság, érvényesül-e bennük az értéktörvény, hanem az, hogy a tulajdonformák különbözőek, az hogy létezik-e kizsákmányoló osztály, a dolgozó nép-e az ország gazdája, az hogy a gazdaság milyen termelési célokat szolgál, tudják-e osztársadalmi méretekben alkalmazni az értéktörvényt, valamint az, hogy az áruviszonyok keretei különbözőek.” (Jordán–Tálas 2005:274) Ez a dokumentum a piac irányába történő elmozdulás mérőkövének tekinthető.

A reform és nyitás második szakaszát (1985-1991) az átfogó gazdasági reform 1985-ös beindítása fémjelezte, ez lényegében a reformfolyamat kiterjesztését jelentette a városi termelésre is. A kiteljesedő reform azonban nemcsak az ország gazdasági teljesítményét lendítette fel, hanem a régi és az új, a tervalapú és a piacialapú gazdaságirányítási rendszer egymás mellett létezése, a jogrendszer fejletlenségéből adódó joghézagok, kiegészülve a szabadabb vállalkozói morállal, a visszaélések melegágyaként is működött. A központi előírások megkerülése a kínálatnál jelentősen nagyobb kereslet közegében az árak emelkedéséhez vezetett.

A reform további lépéseinek megvitatására 1985-ben, a KKP történetének harmadik (1935 és 1955 után) pártértekezletén került sor: a diszkusszió a hetedik ötéves tervre (1986-1990) való felkészülés jegyében kitért a gazdasági átalakítások negatív hatásaira, ill. az általuk elindított „egészségtelen tendenciákra” (Jordán–Tálas 2005:284). A központi vezetés számára egyértelművé vált, hogy a tervszerű árugazdaság jogi-szabályozási kereteit sokkal alaposabban ki kell dolgozni, a mikrogazdaság élénkítése mellett keményebben kell fogni a makrogazdasági tendenciákat, és fokozni kell az új termelési viszonyokhoz illeszkedő gondolkodással és életmóddal kapcsolatos ideológiai nevelőmunkát. „Mindezen tapasztalatok és megfontolások alapján a párt- és állami vezetés 1986 elején újabb »négyzavas irányvonalat« tűzött ki az elkövetkező egy-két évre, ami tömören a »megszilárdítás, megemésztés, kiegészítés, kijavítás« (*gonggu* 巩固, *xiaohua* 消化, *buchong* 补充, *gaishan* 改善) szavakba sűrített feladatokat jelentette.” (Jordán–Tálas 2005:290) Minthogy ezek a jelszavak a már bevezetett reformintézkedésekre vonatkoztak, így az új irányvonal a reformfolyamat lassítását jelentette, ami egyrészt lehetőséget jelentett a fejlesztések negatív hatásainak ellensúlyozására, másrészt némileg helyzetbe hozta a párton belüli konzervatív frakciót, ez pedig elengedhetetlen volt a belső egyensúly fenntartása szempontjából.

A konzervatív narratíva szerint mivel a maói forradalmi időszakban aktív küzdelem zajlott a reformidőszakra jellemző negatív individualista tendenciák ellen, így az egyéni javak felhalmozásának a kényszere és az elősködő korrupció szükségszerűen a kifelé nyitásnak

köszönhetően beáramló nyugati hatás eredménye lehet. A konzervatív ellenségkép kapcsán olyan jelölők jelentek meg, mint az „elharapódzó anyagiasság” (Polonyi 1999), vagy a túlságosan szabadelvű, túlságosan nyugatias gondolkodású káderek kritizálására Hu Qiaomu által bevezetett „burzsoá liberalizáció” (Vogel 2018) fogalma. Deng a szokásos pragmatista hangnemben reagált a konzervatív kritikára: „Vannak olyanok, akik szerint nem szabad kinyitni az ablakot, mert legyek és egyéb rovarok is berepülhetnek. Zárva akarják tartani, miközben mindnyájan megfulladunk. Mi azt akarjuk, hogy nyissuk ki az ablakot, szippantsunk a friss levegőből, ugyanakkor harcoljunk a legyekkel és az egyéb rovarokkal” (Deng 1986, idézi: Jordán–Tálas 2005:295).

A Deng által korábban támogatott Hu Yaobang azonban fokozatosan elvesztette a konzervatívok bizalmát, egyrészt mert a gazdaságpolitikai kérdésekben nem bizonyult elég körültekintő, alapos tervezőnek; másrészt mert túlságosan engedékenynek mutatkozott az időnként a párt érdekeivel ellentmondásba keveredő értelmiségi diskurzusokkal szemben. Hu sorsát végül az 1986-os diáktüntetéssorozat⁷⁴ elégtelen kezelése pecsételte meg. A párt hivatalos álláspontja szerint a megmozdulások elsősorban a Hu Yaobang alatt fellazult pártirányítás hiányosságaira voltak visszavezethetőek. A pártfegyelem megsértésére vonatkozó átfogó kritika után 1987 januárjában Hút, az utánpótlásra vonatkozó hivatalos eljárás kihagyásával, azonnali hatállyal felmentették a pártfőtitkári pozícióból, ezután Zhao Ziyang miniszterelnök lett a megbízott pártfőtitkár. Az új vezetés rögtön kampányt indított a „burzsoá liberalizáció” ellen, amely, ugyan (Zhao utasítására) a társadalomtudományos és a kulturális szférára korlátozódott, mégis több, korábban a reformok szolgálatában álló értelmiségi pozíciója és párttagsága is áldozatul esett neki, illetve azzal is járt, hogy a párt reformszárnya többször is magyarázkodni kényszerült a médiában. A kampány végül a politikai légkörnek a soron következő pártkongresszus előtti normalizálása miatt ült el (Fewsmith 2021).

V.4. „Kína a szocializmus kezdeti szakaszában van” – Zhao Ziyang beszámolója az 1987-es XIII. pártkongresszus alkalmából

A zaklatott időszakot követő XIII. pártkongresszuson Zhao Ziyang pártfőtitkár, a reformercsoport tagja, politikai beszámolójában a kínai sajátosságú szocializmus ügyének előmozdítására buzdította a pártot. A KKP vezetése tehát elköteleződött a kongresszus alkalmával hivatalosan a háttérbe lépő (kizárólag a KB Katonai Bizottságának elnöki pozícióját megtartó, Jordán–Tálas 2005:302) Deng Xiaoping nevéhez köthető reformok mellett.

⁷⁴A tüntetések eredőjében több tényező is beazonosítható: egyrészt a tajvani demokratikus átalakulással kapcsolatos híradásoknak az ifjúságra gyakorolt hatása; másrészt a nemzetközi híró asztrofizikus és a Hefei-i Tudományos és Technológiai Egyetem rektora, Fang Lizhi 方励之 szocializmusellenes kiállása és nagyhatású megnyilatkozásai; harmadrészt az egyetemisták tömegeinek elmaradott, méltatlan kollégiumi körülményei, valamint mind a felsőoktatás, mind a munkaerőpiac területén továbbra is tapasztalható nepotizmus (Polonyi 1999).

Az időközben a reform egyik jelszavává, és így Zhao beszédének egyik diszkurzív *csomópontjává* váló *kínai sajátosságú szocializmus* a hivatalos álláspont szerint a marxista alapelvek és a kínai modernizáció összekapcsolásának eredménye; az akkori Kína valóságának talaján szárba szökkenő tudományos szocializmus⁷⁵, valamint a párt és a nép egységét (vagy inkább egységesítését) szolgáló ideológiai alapzat. A kínai sajátosságú szocializmus építésének útjára (*Zhongguo tese de shehuizhuyi lilun de lunkuo* 中国特色的社会主义理论的轮廓) lépés a forradalom sikerre vitele (a népköztársaság megalapítása) utáni második történelmi jelentőségű ugrás, amelynek eszmei kereteit a következők adják: az elme felszabadítása; az igazságnak a tényekből kiindulva történő keresése; az „igazság egyetlen kritériuma a gyakorlat” elvéhez való ragaszkodás; a szocialista demokrácia és a szocialista szellemi civilizáció, valamint *a két alapvető szempont* (a négy alapelv és a reform és nyitás) melletti elköteleződés; az „egy ország, két rendszer” elv fenntartása; valamint a külügyek tekintetében a kapcsolatoknak a függetlenség, az önállóság, a teljes egyenjogúság, a kölcsönös tisztelet, és az egymás belügyeibe való be nem avatkozás alapján történő fejlesztése és a béke és a fejlődés megvalósítása a nemzetközi kapcsolatokban.

A szocializmus ezen formája úgy jelenik meg a diskurzusban, mint az ország szocialista fejlődésének legújabb szakaszára jellemző szükségszerű fejlemény. Az ország még legalább a 21. század közepéig ebben a szakaszban fog maradni, amely a szocializmus kezdeti szakaszának tekinthető, hiszen „[a] szocializmus építése egy olyan nagy, elmaradott, keleti országban, mint Kína, új leckét jelent a marxizmus fejlődéstörténetében” (KB 1988:19). A sajátosan kínai fejlődés arra a tényezőre vezethető vissza, hogy a kínai szocializmus „egy félgyarmati, félfeudális társadalom méhében fogant”, amelyben a termelőerők fejlettsége nagyon elmaradott volt a kapitalista országokhoz képest, így az ezek fejlesztését jelentő kezdeti szakasz Kínában különösen hosszúra nyúlt. Zhao következtetése alapján, a termelőerők fejlesztésének imperatívusza miatt, Kínában sem kerülhető el a fejlett kapitalizmus kialakulása. A „szocializmus kezdeti szakasza” fogalmán keresztül tehát újraartikulálódik a kapitalizmus jelentése, amely már nem valamiféle antagonisztikus jelenséggént vagy erőként jelenik meg, hanem a szocialista fejlődés szükségszerű szakaszaként. Ennek a szemantika elcsúszásnak hatalmas jelentősége van a reform és nyitás politikájának megfelelő ideológiai keretrendszer kidolgozása szempontjából, hiszen a kezdeti szakaszra vonatkozóan meghatározott célok – iparosítás; a termelés kommercializálása, társadalmiasítása és korszerűsítése, az elmaradottság és a szegénység felszámolása, az ún. szocialista árugazdaság (*shehuizhuyi shangpinjingji* 社会主义商品经济) kiépítése – elsősorban gazdasági természetűek.

⁷⁵Ez a kifejezés itt lényegében a gyakorlat, pontosabban az annak alapját képező tényszerű feltételek és az elmélet összehangolását jelenti, vagyis szemantikai funkcióját tekintve tautologikus.

Zhao beszámolója alapján a szocialista modernizáció programjának megvalósítását és Kína megújítását kizárólag a teljeskörű reform és nyitás politikája, vagyis „a közakaratot és az események általános trendjét” tükröző újabb „forradalom” garantálhatja. A gazdaság és a politika strukturális reformja, a szocialista termelési viszonyokat és a szocialista felépítményt fejlesztő folyamatként került meghatározásra, ilyenformán a reformok kiterjedtek a társadalmi valóság egészére, a beszámoló konkrét megfogalmazásai alapján pedig: a politikai és a gazdasági struktúrára, a külkereskedelem struktúrájára, az árrendszerre, a fiskális és adórendszerre, a személyzeti és káderrendszerre, a hadseregre, a párt propaganda- és ideológiai nevelési munkájára, és a vidékre. A külvilág felé történő nyitás kapcsán a fokozatosság került előtérbe: először a különleges gazdasági övezetek⁷⁶ nyíltak meg a külföldi piac és tőke irányába, ezeket követik a partmenti városok, végül pedig a belső területek is kinyílnak majd. A reform végső céljaként Zhao a szocializmus fölényének teljesebb érvényesítését: gazdasági szempontból a fejlett tőkés országok utolérését, politikai szempontból pedig egy magasabb rendű demokrácia létrehozását tűzte ki. A szocializmus fölényére és az „utolérés” ígéretére való hivatkozás ugyan már Deng korábbi megnyilatkozásaiban is jelen volt, de Zhao esetében ezek egyfajta apologetikus tartalommal egészülnek ki: bármennyire is mutatnak látszólag más irányba, a reformok a *szocialista* gazdaság fejlődését szolgálják. A csomópontokból és az általuk megteremtett viszonyrendszerekből kettős diszkurzív tendencia rajzolódik ki, egyrészt azáltal, hogy tematizálódik a közakarat, meghatározásra kerülnek a reform különböző szakpolitikai területei és különböző földrajzi kiterjedései, a diskurzus pluralizálódik, vagyis egyre hangsúlyosabbá válnak a különbségi viszonyok és az ezek mentén meghatározott közös nevező; másrészt a kínai sajátosságú szocializmus, és különösen a szocializmus kezdeti szakaszára vonatkozó fejtegetések kapcsán megjelenik a totalitásra (a fejlett kapitalizmus építésének *befejezése*, mint a továbblépés záloga) és az objektív szükségszerűségekre való hivatkozás mint a mítoszképzés meghatározó elemei.

Ezeknek a tendenciáknak megfelelően Zhao beszámolójában tovább csökken az *antagonisztikus másik* jelentősége, a kínai sajátosságú szocializmus ellenpontja az 1950-es évek és 1978 decembere közötti kb. 20, a gazdasági fejlesztést visszavetítő és javulást a nép életfeltételei tekintetében alig hozó év, valamint az időszakra jellemző „balos vezérideológia”, vagyis, hogy „az osztályharc a legfőbb láncszem” (amely egyébként a diskurzusban prezentált *negatív stratégia*), már csak rossz emlékként jelennek meg a párt és a kínai nép életében. A burzsoá liberalizáció, a marxizmus dogmatikus értelmezései, és a hegemonizmus ugyanakkor továbbra is összeegyeztethetetlenek a kínai szocializmussal.

⁷⁶Az 1980-as ONGY ÁB 15. ülésén elfogadott határozat alapján a Guangdong tartományi Shenzhen, Zhuhai, Shantou és a Fujian tartományi Xiamen városaiban „kedvezményes feltételeket teremtettek a külföldi cégek tőkebefektetései számára” (Jordán–Tálas 2005:257).

A beszámoló alapján rekonstruálható legmeghatározóbb *protagonista* természetesen a KKP, amely kapcsán hangsúlyosan az előtérbe kerül, hogy az a marxizmus-leninizmussal és Mao Zedong eszméivel felvértezett párt, ugyanakkor a reform és nyitás politikáját vezető politikai erő is. Hasonlóképp artikulálódik a nép – vagyis a munkások, parasztok és értelmiségiek szövetsége – mint az ország vezetője, amelynek minden tagja állampolgári jogokat élvez és bírja az állam és intézményei irányításának hatalmát. A nép tehát nem egységes tömegként, hanem állampolgárok halmazaként jelent meg, ez azt implicálja, hogy súlyossá váltak a szocialista demokrácia intézményesült formái, amelyeken keresztül a nép hatalma reprezentálódik. Hasonlóképp a pluralizáció irányába mutat, hogy a szocialista modernizáció kapcsán Zhao külön kiemelte az „igazgatók és menedzserek” pozitív hozzájárulását, ezzel tehát új szubjektumpozíciókat vont be a pozitív szubjektivitások körébe.

A *kezdemenyező* szerepében azonosíthatók: a kínai sajátosságú szocializmus alapvonalait meghatározó „Deng Xiaoping elvtárs” és az általa meghatározott irányvonalat követő Központi Bizottság; a tudományos és technológiai fejlesztés programját kidolgozó Államtanács, ill. az azokat végrehajtó helyi hatóságok és pártbizottságok; a gazdaság fellendítését segítő külkereskedelmi vállalkozások és a Kínai Népi Bank; a hadsereg reformját levezénylő KB Katonai Bizottsága; a megfelelő munkastílus fölött őrködő fegyelmi ellenőrző bizottságok; valamint a közvetlen demokráciát megvalósító tömegszervezetek (lakóbizottságok) és falusi alapszintű öngazgató tömegszervezetek.

Zhao beszámolója alapján a kínai nép összes nemzetisége a reform és nyitás *kedvezményezettjének* tekinthető, és ennek megfelelően az ország minden fia és lánya, a termelői kollektívák és az egyéni farmerek, az állam és a pártszervezetek, a politikai munkával és a szakmai kérdésekkel foglalkozó közszolgák, valamint a vállalkozók és különböző szakemberek mind, a maguk módján, *segítő*ként járulnak hozzá a reformok megvalósításához. Csakúgy mint az NFH és a honvédelem terén dolgozó munkások, akik az ország biztonságát garantálják, és a marxista elméleti munkások, beleértve az újonnan képzett kreatív gondolkodók nagy csapatát, akik továbbfejlesztik a marxizmus-leninizmus és Mao Zedong eszméjét.

Ahogy a protagonisták körében előtérbe került a pártvonalhoz való alkalmazkodás képessége, úgy ennek hiányában határozható meg az *ellenfél* szubjektivitása, amelyet azok képviselnek, akik ahelyett, hogy a szocialista modernizációért dolgoznának „üres fecsegésbe merülnek”, akik „visszaéltek a hatalmukkal a saját hasznuk növelése érdekében” és akik „rontották a párt presztízsét” azáltal, hogy akadályokat gördítettek a reform és nyitás politikájának alkalmazása elé. Ez a csoport egyrészt egy kis számú hatalmaskodó párttagból áll, akik főleg a vezetőkérdések

közül kerültek ki, másrészt ide tartoznak a párton belüli dekadens elemek és korrupt tagok, akik ellen szigorúan fel kell lépni.

A negatív szubjektivitáshoz kapcsolódó *akciók és interakciók(-)* tehát elsősorban a reform és nyitás politikájának elutasításában vagy a szocializmus útjáról a kapitalizmus követése érdekében való letérésben határozhatók meg.

A beszámoló alapján rekonstruálható, reformmal ellentétes, *negatív tárgyak* két nagyobb csoportra oszthatók: 1) a Kína elmaradottságát okozó múltbéli hibák, és 2) a reformok nyomán jelentkező negatív jelenségek csoportjára. Az előbbiek közé sorolhatók a kulturális forradalom „által okozott károk” és az ötvenes évek utáni hibás „balos” nézetek, mint például az egyenlődsdi és ennek nyomán a mások magasabb jövedelme miatti irigység. Ezen hibás nézetekre vezethető vissza Kína „fejletlen és éretlen” szocialista gazdasági rendszere, és a tény, hogy a kínai bruttó nemzeti termék értéke az egyik legalacsonyabb a világon; valamint, hogy alacsony az ország tudományos és technológiai színvonala, és általános jelenség, hogy „az egészen fejlett területek együtt léteznek a fejletlen és teljesen elszegényedett területekkel”. A gazdasági problémák eredőjében, Zhao álláspontja szerint, a vállalatok közvetlen állami irányítása és a termékek felvásárlásának állami monopóliuma, ill. az ennek nyomán kialakuló túlságosan homogén tulajdonstruktúra, a merev gazdasági mechanizmus, valamint az erőforrások alacsony minőségű termékekre történő pazarlása, és a magas termelési költségek álltak. Mind a gazdaság, mind az államirányítás terén jellemző volt a hatalom túlzott koncentráltsága, a bürokratizmus és a feudális hatások. A kormányzati szervek működése a létszámfelesleg és az átláthatatlan átfedések miatt költséges és nehézkes volt; a hatáskörök tisztázatlansága miatt jellemző volt a felelősség áthárítása.

Zhao azonban hangsúlyozta, hogy ezen hibák szükségszerű kijavítása során nem merülhet fel a kapitalista árugazdaságra történő teljes áttérés, hiszen ez a gazdagok és szegények közötti polarizáció kontrollálhatatlan elharapódzását eredményezné, hasonlóképp nem lehet opció a hatalmi ágaknak a nyugati rendszerre jellemző szétválasztása sem. A kapitalizmus ezen felfogása, miszerint az egyes elemeiben a kínai valósághoz adaptálható, ugyanakkor egészében korrekcióra szorul, persze nem új lelemény, ahogy arra a [II.3 fejezet](#)ben részletesen kitértem Sun Yat-sen is hasonlóképpen vélekedett, ahogy egyébként a reformerek abban is követték Sun meglátásait, hogy nem üdvös Kína számára a nyugati politikai intézmények másolása. Mi sem szemlélteti ezt jobban, minthogy – Zhao beszámolója alapján – a fokozatosan, a párt felügyelete alatt bevezetett reform és nyitás nyomában is jelentkeztek olyan negatív jelenségek, mint az adócsalás, a csempészés, a törvénysértés, a zsarolás, a sikkasztás, a lopás, az államtitkok és gazdasági információk kiszivárogtatása, a külügyi fegyelem megsértése, a protekciós kinevezések, a bosszúállás, az erkölcsi bomlasztás, és a párt belső köreibben is tapasztalható korrupció. További veszélyt jelent a

párt szervezeti átalakítása kapcsán, hogy egy kormányzó pártban könnyen kialakul a tömegektől való elszakadás tendenciája.

Ideológiai szempontból a KKP-nek továbbra is kétfrontos küzdelmet kell folytatnia a jobboldali és a „balos” beavatkozás különböző formái (*erőforrások*-) ellen, és egyértelműen fel kell lépnie a „merev gondolkodás”, a „formalizmus”, az „üres pártzsargon”, a *történelmi idealizmus* és az utópianizmus minden formája ellen, csakúgy, mint a liberalizmus és a burzsoá liberalizáció hibás eszméi ellen. Egyértelműen téves elképzelés volt, mutatott rá Zhao Ziyang, hogy a szocializmus kezdeti szakasza átugorható, ahogyan az is, hogy a vezetés szubjektív elhatározása és a tömegmozgalmak önmagukban elegendőek a termelőerők hirtelen növeléséhez, és hogy minél kiterjedtebb és magasabb szintű a szocialista tulajdonforma annál jobban megy a gazdaság. Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a „dekadens feudális és kapitalista ideológiák”, mint a múlt zárt társadalmára jellemző szemellenzösség, a tekintélyelvűség, az elnyomás és a parancsolgatás, valamint a szubjektivizmus, vagy a „kistermelői mentalitás” káros hatásai továbbra is jelen vannak a kínai társadalomban. Zhao azt is előre bocsájtotta, hogy az ezek elleni „küzdelem átfogja hatni a szocializmus kezdeti szakaszát” (KB 1988:26).

Összességében az 1987-es beszámoló alapján rekonstruálható reformdiskurzusban egyértelműen meghatározásra kerültek a kizárt jelentések: a KKP diskurzusára korábban (lásd: [V.1. fejezet](#)) jellemző, kizárandó mozzanatok; továbbá bármilyen, a pártvonal egységes fenntartásától való elmozdulás; ugyanakkor a szembenállás jelentősége lecsökkent, már nem az antagonizmus a diskurzus elsődleges identitásformáló eleme. Ez azt is jelenti, hogy hangsúlyosabbá, kifejtettebbé váltak a pozitív aktivitások. A diskurzus csomópontjaihoz ezek közül talán legközvetlenebbül a *tárgyak*+ kapcsolódnak, így a következőkben ezeket tekintem át.

Zhaonál az osztályellentét már Hu által is halványított szerepe teljesen felszámolódott azáltal, hogy kijelentette, a kizsákmányolás rendszere és a kizsákmányoló osztályok felszámolása befejeződött Kínában. Zhao Hu nyomán kiemelte, hogy a társadalmat jellemző elsődleges ellentmondás a nép egyre növekvő anyagi és kulturális igényei és az elmaradott termelés között feszül. Ezen ellentmondás megfelelő kezelése pedig egy szerény jóléti életszínvonal (*renmin shenhuo dadao xiaokang shuiping* 人民生活达到小康水平) biztosításával lehetséges. Ezen a ponton a reformdiskurzus újfent a KKP előtti kínai politikai diskurzusokat hozott játékba: egyrészt megidézte Sun Yat-sen népjóléti elvét, másrészt mozgásba hozta azt az egyébként a suni gondolatot is meghatározó, menciuszi és konfucianus elvet, miszerint az állam elsődleges feladata a nép alapvető életfeltételeinek biztosítása. Az anyagi igények kielégítése érdekében a KKP a gazdaság korszerűsítését és a nemzet revitalizálását (*zhenxing guomin jingji, minzu zhenxing* 振兴国民经济, 民族振兴) tűzte ki céljául. Ennek megfelelően született meg a reform és nyitás politikája,

amely a modernizációt és a gazdasági fejlődést szolgálja. A gazdasági struktúra reformja a tulajdonjog és a gazdálkodási jog szétválasztásával lehetővé tette a kollektív tulajdonban lévő vállalatok tevékenységének élénkítését, és a szocialista piaci rendszer⁷⁷ kiépítését. Az ilyenformán létrejövő szocialista árugazdaság lényegében a tervszerű termelés és a piac integrálása, amely a(z elsődlegesen) közvetett irányítást alkalmazó makroökonómiai szabályozás rendszerére épült. További jellemzője, hogy a munka alapján történő elosztás dominanciája mellett az elosztás egyéb formái is megjelennek benne. Zhao, Deng nyomán⁷⁸, hangsúlyozta, hogy a pártnak, a közös prosperitást szem előtt tartva, támogatnia kell a becsületesen dolgozók és a törvényesen vállalkozók meggazdagodását, hiszen így az emberek motiváltak lesznek a reformfolyamatban való részvételre, a jólét pedig fokozatosan – az állam újraelosztó funkciójának köszönhetően – mindenkihez lecsorog. A szocialista árugazdaság legitimálása érdekében Zhao is kitért az előző fejezetben kifejtett fogalmi megkülönböztetésre szocializmus és kapitalizmus között, álláspontja szerint a két típusú árugazdaság közötti különbség az alapvető tulajdonforma jellegében rejlik. Ennek a sajátos politikai gazdaságtani fejtegetésnek a jelentősége abban állt, hogy artikulálta a megreformált gazdasági rendszerrel kapcsolatos hivatalos beszédmodot.

Lényegében minden reformintézkedés a kiegyensúlyozott gazdasági és társadalmi növekedést szolgálja, ekképp a tudományos és technológiai munka előmozdítása, valamint a népességgazdasági és a környezetvédelmi rendelkezések is. A politika szférát érintő reformok szintén az előbbiek számára kedvező békés, stabil és egységes társadalmi és politikai környezet kialakítására irányultak a párt és a kormányzat szétválasztásával, a kormányzati szervek reformjával, a jogkörök alsóbb szintekre történő delegálásával, a KKP irányítási rendszerének, módszerének és munkastílusának tökéletesítésével; a szocialista demokráciával összefüggő rendszerek, mint a társadalmi konzultáció és párbeszéd rendszerei, tökéletesítésével, valamint a szocialista jogrend erősítésével.

Zhao, feltehetően nem függetlenül a demokráciával kapcsolatos társadalmi diskurzusok burjánzásától, részletekbe menően értekezett a szocialista demokrácia – avagy „a népi demokratikus diktatúra szocialista politikai rendszerének” – megfelelő értelmezéséről. A hivatalos álláspont szerint: „[a] szocialista politikai demokrácia lényege, magva az, hogy a nép az ország gazdája, valóban élvezhet minden állampolgári jogot, az állam, a vállalatok és az intézmények igazgatásának jogát” (KB 1988:73). A szocialista demokrácia legfontosabb intézményi garanciái: a népi gyűlések rendszere, a többpárti együttműködés és a politikai konzultáció rendszere a párt vezetése alatt, nemzeti kisebbségek területi autonómiája, a demokratikus centralizmus elvének

⁷⁷Amely magába foglalja a pénzeszközök, a munka, a technológia, az információ és az ingatlanok piacát is.

⁷⁸Deng a KKP 1985-ös országos pártértekezletén elhangzott terjedelmes beszédében ekképp fogalmazott: „szorgalmazzuk egyes területek és egyes emberek előbb történő meggazdagodását, hogy az egyre több és több ember meggazdagodását vonja maga után, s így elérhessük a közös boldogulást” (A KKP országos pártértekezlete 1986:81-82, idézi Jordán–Tóth 2005:287).

alkalmazása, valamint a szocialista jogrendszer. Zhao kitért a szocialista demokráciával kapcsolatos legjelentősebb politikai kihívásra is, amely „[a] különböző társadalmi érdekek és ellentmondások helyes kezelése és összehangolása (...) a szocializmus körülményei között.” (KB 1988:72). Ennek kapcsán a megoldást Zhao egyrészt a párton belüli demokráciának (*dangnei minzhu* 党内民主), mint a szocialista demokrácia előképének fejlesztésében; másrészt a közvéleménynek a kormányzat és a párt munkájával kapcsolatos ellenőrző szerepében és az ezt támogató új rendszerek (például a modern tömegmédia segítségével történő tájékoztatás) kiépítésében látta. Hangsúlyossá vált továbbá Zhao diskurzusában, hogy Kína „soknemzetiségű ország”, amelyben a nemzetiségi csoportok közötti egyenlőség, „a nemzetiségek testvéri egysége” és az összefogáshoz való ragaszkodás alapvető feltétel a haza egységének megóvása szempontjából.

A haza egységének biztosítása kapcsán említésre került továbbá a honvédelmi stratégiai reform és a hadsereg modernizációjának sürgető feladata is, illetve hasonló szempontból merült fel az „egy ország, két rendszer” elvének alkalmazása, amely az ország békés újraegyesítésének, a Hongkong és Makaó visszacsatolásával kapcsolatos megegyezések legfőbb eszközét jelentette a kínai diskurzusban. Ezen törekvések, valamint a Népköztársaság új alapokra helyezett nemzetközi kapcsolatai, és a fejlődésért és a világbéke megőrzéséért dolgozó, hegemonizmus-ellenes független külpolitikája mind a kínai nemzet nagyszerű megújulását (*Zhonghua minzu weida fuxing* 中华民族伟大复兴)⁷⁹ voltak hivatottak előkészíteni.

A gazdasági növekedést kísérő társadalmi növekedés szocialista jellegének fenntartása érdekében, hangsúlyozta Zhao Ziyang, okvetlenül szükséges előrelépéseket tenni a szocialista szellemi civilizáció építésében. A fejlett kultúrára és ideológiára épített szocialista társadalomban a marxizmus az ideológia iránytűje, az élet minden területén pozitív példaképek meghatározása segíti az eligazodást.

A diskurzusban beazonosított *akciók*+ tekintetében mintegy általános elvként jelent meg, hogy Kína aktuális viszonyaiból kell kiindulni, az adott feltételekre kell alkalmazni a marxizmus alapelveit és mind a termelési viszonyok, mind a felépítmény terén a termelőerők növekedésével nem összeegyeztethető elemeket kell megreformálni. A központi feladat tehát a gazdasági fejlesztés, az ehhez kapcsolódó legfontosabb teendők: a gyors áremelkedés megfékezése⁸⁰; a mezőgazdaság stratégiai jelentőségének hangsúlyozása és a vidéki gazdaság – a kisvárosi vállalkozások és a vidéki termelés különböző háztartási felelősségi rendszereinek – fejlesztése; az

⁷⁹ A később, különösen Xi Jinping nacionalista diskurzusában, központi jelölővé váló kifejezés Zhao Ziyang beszámolójában kerül a KKP legfelsőbb szintű politikai diskurzusába.

⁸⁰ Az extenzív növekedés által felpörgetett gazdaság „túlfűtöttségének” következményeként a városi megélhetési költségek 9-10 százalékkal nőttek, a bérek nem tudták tartani a lépést a felgyorsuló inflációval. (Jordán–Tólas 2005: 297)

ország középső és nyugati, szegényebb részeinek, valamint a nemzetiségek által lakott területek fejlesztése, a reform számára kedvezőbb gazdasági környezet kialakítása; exportorientált és versenyképes ipar és termékek fejlesztése a minél gyorsabb és nagyobb arányú gazdasági megtérülés érdekében, verseny bevezetése a vállalatirányítási rendszerben a menedzserek és szakemberek körében. A hosszabb távú kiegyensúlyozott kapacitásnövekedés érdekében pedig javítani kell az értelmiségiek munka- és életkörülményeit, valamint a korábbinál is nagyobb hangsúlyt kell helyezni a szakképzett és fegyelmezett munkások seregének kiépítésére.

A gazdálkodás hatékonyságának fokozása érdekében racionalizálni kell a pártszervezetek, a népgyűlések, a kormányzatok, a bírói testületek, a tömegszervezetek, a vállalatok, az intézetek és a különböző közintézmények viszonyát. Ennek megfelelően a KB gyakorolja az általános politikai irányítást a belpolitika, a külpolitika, a gazdaságpolitika, a honvédelem és az állami vezetők kinevezése fölött. Az intézményi reformok során törekedni kell a helyi pártbizottságok és állami szervek közötti viszony fokozatos standardizálásra, intézményesítésére, és az átfedések felszámolására. Zhao a beszámolójában a közszolgálati rendszer átalakítását szorgalmazza, még hozzá olyan módon, hogy megkülönböztetésre kerülnek a politikai és szakmai feladatot ellátó alkalmazottak; az adminisztratív ügyek pedig az utóbbiakat foglalkoztató kormánysszervek hatáskörébe kerülnek. Összességében, a diskurzus alapján, mind a párt és a kormány funkcióinak szétválasztása, mind a döntési jogkörök alsóbb szintekre történő delegálása hozzájárulnak a szocialista demokrácia fejlődéséhez és a bürokratizmus elkerüléséhez. A szocialista demokrácia fokozatos megerősítésének elsődleges terepe a törvényesség fejlesztése, a jogalkotás és a jogérvényesítési eljárások javítása, valamint az igazságszolgáltatási szervek független jogkörének biztosítása. Ugyanakkor, a beszámolóban megfogalmazott észrevétel szerint, fejleszteni kell a polgároknak a szocialista jogrenddel kapcsolatos tudását és tudatosságát.

Mínthogy azonban a reform és nyitás sikeressége végső soron a demokrácia és stabilitás, valamint a demokrácia és a hatékonyság viszonyának, és a társadalmi ellentmondásoknak a megfelelő kezelésén dől el, a pártnak továbbra is ragaszkodnia kell (az olyan *interakciókhoz* mint) az elmélet és a gyakorlat integrálásának hagyományához, a néptömegekkel való szoros kapcsolat fenntartásához, valamint a kritika és az önkritika eszközének alkalmazásához. A reformdiskurzus alapján a KKP irányvonala és politikája a nép legfőbb érdekeit testesíti meg azáltal, hogy elősegíti a termelőerők növekedését, ennek megfelelően a káderek teljesítményének megítélését is a négy alapelv és a reform és nyitás politikájának megvalósításához kapcsolja. A reform hatékonyabb előmozdítása érdekében pedig átfogó személyzeti fiatalítást irányoz elő a vezető pozíciókban is. Szintén a hatékonyság jegyében kereteződik, hogy Kína, a fejlett országoktól való elmaradás

felszámolása jegyében, fenntartja a gazdasági és technológiai cserekapcsolatot és együttműködést más országokkal.

A fejlett (és fejlődő) országokkal való együttműködések és a velük járó fejlett külföldi technológia, külföldi hitelek és termelési eszközök, a kínai-külföldi vegyes vállalkozások és kizárólag külföldi tulajdonú vállalatok végső soron mind Kína fejlesztését szolgáló *erőforrások*ként kategorizálhatóak. Hasonló funkciót töltenek be az olyan alapvetően a tőkés rendszerre jellemző gazdasági eszközök, mint a piaci erők és a szabad verseny, a munkaerő piacának kiterjesztése, valamint a részvények és kötvények kibocsátása; ezeket, negatív hatásaik kiegyensúlyozása – vagyis megfelelő állami szabályozás – mellett a szocializmusban is lehet hasznosítani.

A beszámolóban beazonosított erőforrások jelentős része a pártmunkával kapcsolatos, ilyenek az elme felszabadítása, a négy alapelv, amely „minden országépítő munka alapja”, a hazafias egységfront, „a pártszervezetek és párttagok jó példája” és „a tömegektől, a tömegeknek” elvhez, vagyis a tömegvonal hagyományához való ragaszkodás. A XIII. pártkongresszusi beszámoló alkalmával is említésre kerültek olyan, az ilyen alkalmakkor rendre előkerülő diszkurzív toposzok, mint a demokratikus pártokkal való együttműködés és a „tartós együttélés, kölcsönös ellenőrzés, teljes őszinteség, jóban-rosszban sorsközösség” politikája, a kulturális élet szabadságát hirdető „virágozzék száz virág” szlogen, valamint a kínai külpolitikát meghatározó „békés együttélés öt alapelve”.

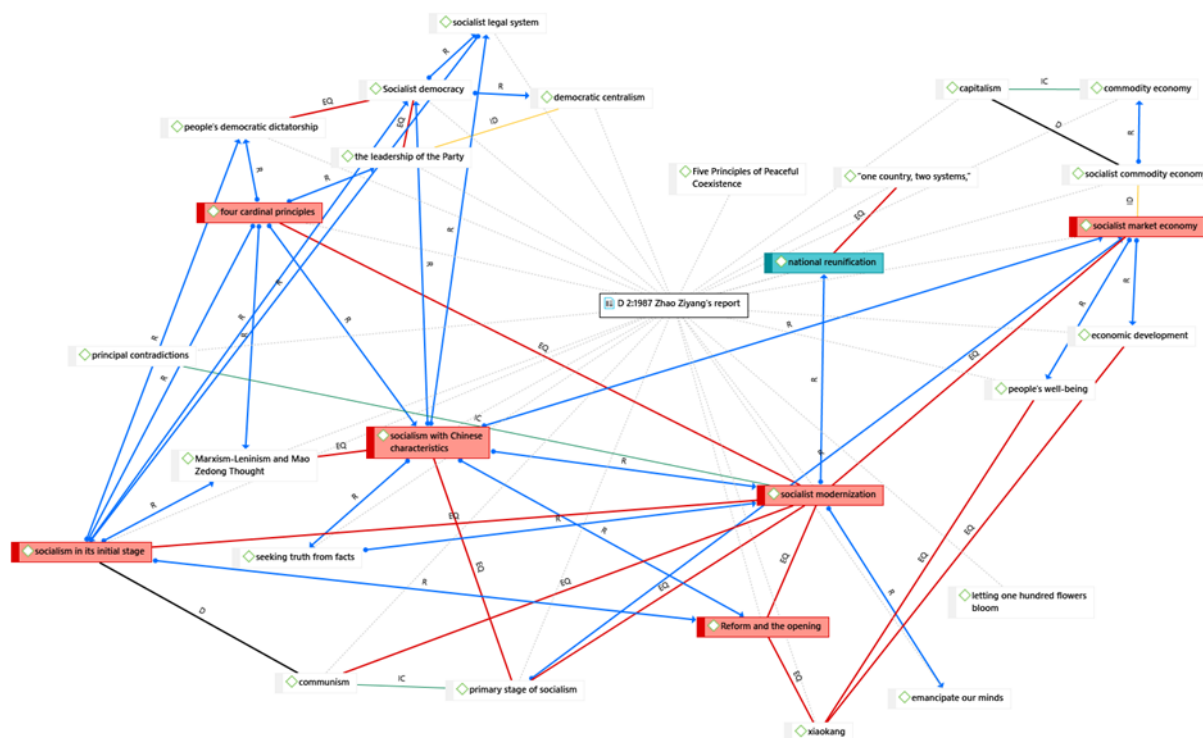
Az 1987-es beszámoló alapján meghatározott *stratégia*+ röviden a „központi feladat (a gazdaság fejlesztése) és a két alapvető szempont (a négy alapelv, valamint a reform és nyitás)” szlogennel írható le. Minthogy a XIII. pártkongresszus jelentősége leginkább abban állt, hogy a pártvezetés a vegyes gazdasági eredmények ellenére (vagy ezekkel együtt) is elköteleződött a reform és nyitás kiterjesztésének folytatása mellett, így viszonylag nagy hangsúlyt kapott a gazdaságépítési stratégia kifejtése. Az előbbivel kapcsolatos ütemtervben a reform 1978-as bevezetése óta három szakaszt különböztettek meg. Az első, 1980-ig tartó szakaszban a bruttó nemzeti termék (GNP) megkétszereződött és a lakosság ruházkodási és élelmezési problémái megoldódtak. A második, vagyis az éppen aktuális szakaszban a kitűzött cél egy újabb GNP-duplázás és a mérsékelt jólét körülményeinek megteremtése. A harmadik, 2050-ig terjedő időszakra vonatkozó előzetes tervek szerint az egy főre jutó bruttó nemzeti érték Kínában eléri a közepesen fejlett országok színvonalát, és a társadalom minden tagja viszonylagos jólétet (*bijiao fuyu* 比较富裕) élvezhet.

A második, tehát az éppen aktuális szakaszban többek között a következő égető feladatokat sorolták fel: a tudományos-műszaki és oktatásügyi fejlesztés prioritásként kezelése, ehhez kapcsolódóan a mezőgazdasági és ipari termelési technológiák fejlesztése, a technológiai *kutatás és fejlesztés* támogatása; a termelés szerkezetének racionalizálása a társadalmi összkereslet és

összkínálat közötti megközelítő egyensúly fenntartásával – ennek nélkülözhetetlen feltétele a fogyasztási cikkek gyártó ágazatok, az alapvető ipari és infrastrukturális ágazatok korszerűsítése, az építőipar támogatása és a lakások áruként való forgalmazásának szorgalmazása, valamint a gépgyártás és az elektronikai ipar felfuttatása.

A beszámolóban külön rész foglalkozik a pártépítés megfelelő stratégiájával, minthogy a „reform és a nyitás, valamint a szocialista áru gazdaság fejlesztése megköveteli, hogy nagy jelentőséget tulajdonítsunk a párt ideológiai-politikai munkájának, erősítsük és javítsuk azt.” (KB 1988:81-82) Az ezzel kapcsolatos elköteleződéseket és célkitűzéseket a csomópontok és az aktivitások bemutatásakor már részletesen érintettem.

A diskurzus szerkezetét és annak módosulását szemlélteti az alábbi, az értékeket és aktivitásokat reprezentáló *in vivo* kódokat és relációikat tartalmazó ábra.

3. ábra: A Zhao Ziyang beszámolója alapján rekonstruált diskurzus identitása a csomópontok, frázisok és pártideológia kódcsoporthoz *in vivo* kódjai alapján

A diskurzus *rezsimkódjai* kapcsán fontos kiemelni, hogy Zhao beszámolójában kirajzolódni látszik az 1978-as XI. KB harmadik ülésszakától számított reformidőszak történéseit elbeszélő, „az elmúlt 9 év (gazdasági fejlesztésének) eredményeivel” kapcsolatos sikernarratíva, amely azontúl, hogy felsorolja ezeket az eredményeket – a termelékenység javítása, a népesség túlnyomó többségének ruházkodási és élelmészési problémájának megoldása, stb. – és megidézi az ide kapcsolható, meghatározó dokumentumokat (*Döntés a gazdasági mechanizmus reformjáról* 1984, vagy Deng Xiaoping 1980. augusztus 18-i *A párt-és az államvezetés rendszerének reformjáról* c. beszéde) Sun Yat-sen népjóléti elvének megidézésével kapcsolódik a „sinizált marxizmus” előtti modernizációs

diskurzusokhoz is. Tehát a diskurzus intertextuális háttere, ennek megfelelően a bevonható szignifikációk köre is elkezdett kiterjedni, ugyanakkor a diszkurzív horizont változatlan maradt, továbbra is a kommunizmus megvalósítása tűnt fel a kínai sajátosságú szocializmus végső értelmének forrásaként.

Ezenkívül Zhao beszámolójában vissza-visszatérő elem a különböző társadalmi rendszerek intézményesítése is. Az oktatás prioritásként kezelése nem csak üres szólam, a kilencéves alapszintű oktatásban való részvételt az 1986-os erre vonatkozó rendelet kötelezővé tette. A szocialista demokrácia intézményesítésének és a politikai reformok jegyében felülről lefelé átalakították a népi gyűlések rendszerét, szervezetenként megerősödött és megfiatalodott az ONGY és Állandó Bizottsága, valamint a Kínai Népi Politikai Konzultatív Konferencia. A párt határozott lépéseket tett a kollektív vezetés és a demokratikus centralizmus standardizálásának irányába is: 1) bevezették a beszámolók rendszerét, amelynek megfelelően a KB ÁB beszámol a PB-nek, PB beszámol a KB-nek; 2) általánossá vált a gyakorlat, hogy a KB-t évente többször is összehívják; 3) meghatározták a munkavégzés rendjét a PB ÁB, és a KB Titkársága számára; 4) bevezették a kötetlen napirendű demokratikus ülések rendszerét; 5) napirendre került az eljárási szabályok és az ügyrend fejlesztése a különböző szintű pártszervezetek körében; 6) reformokat és kiigazítást eszközöltek a párton belüli választási rendszer kapcsán.

V.4.1. A(z egyen)súlytalanság állapota: 1989

Annak, hogy a reform különböző elméleti megfontolásokat és gazdaságpolitikai eszközöket vegyítő „akkumulatív” folyamat volt, az 1988-ra beérett gazdasági problémák – áremelkedés, infláció, a falusi ipar túl gyors növekedése, a ráfizetésesen működő állami vállalatok, az energiaháány – kezelése kapcsán domborodott ki a negatív oldala: a reformerek nem tudtak dűlőre jutni a megfelelő intézkedéscsomag természetét (a piac további liberalizálása, az állami tulajdonrendszer radikális változtatása, racionalizálás az állami vállalatok körében, stb.) illetően, s a reform mérséklését szorgalmazó konzervatív frakció „adminisztratív »rendcsinálással«” kapcsolatos nézetei egyre elfogadottabbak lettek. *„Ezzel valójában a kínai reformfolyamatban új szakasz vette kezdetét, a visszafogott és központilag kézben tartott reformok szakasza.”*⁸¹ (Jordán–Tálas 2005:306) A gazdasági túlfűtöttség hűtését célzó intézkedések, így a központi árak és árellenőrzések rendszere, az ipari beruházások hitelezésének befagyasztása, az állami építkezések leállítása, a hivatalok közpénz-költésének visszavágása, csalásellenes csoportok szervezése nem hoztak azonnal érzékelhető hatást. Ennek az egyik oka az volt, hogy a korábbi, pénzügyi fegyelmet kiépíteni igyekvő intézkedésekhez hasonlóan, ennek az intézkedéscsomagnak a

⁸¹ Kiemelés az eredetiben.

végrehajtása is akadozott a helyi pártvezetés berkeiben. Az üzleti érdekeiket érvényesíteni igyekvő helyi vezetők több esetben is kijátszották vagy blokkolták a központi törekvéseket. Ennek megfelelően egyre erőteljesebben merült fel a párton belül az erősebb központosítás lehetősége. A reform jövőjével és megfelelő irányával kapcsolatos folytatólagos vitákban megjelent egy kimondottan autoriter irányvonalat képviselő értelmiségi csoport, szerintük a „gyors ütemben felzárkózni és modernizálódni akaró elmaradott országoknak elsősorban nem decentralizált piacgazdaságra és demokratikus politikai intézményekre van szükségük, hanem mindenekelőtt erőskezű kormányra és nagy tekintélyű vezetőkre, továbbá az állam által tervszerűen irányított, központilag kézben tartott és megfelelően támogatott gazdasági fejlődésre és korszerűsítésre” (Jordán–Tóth 2005:309).

Egyre élesebb kritikák fogalmazódtak meg azonban a párt autoriter gyakorlataival kapcsolatban is: 1988 nyarán az állami televízióban sugárzott *A Folyó elégiája* (Heshang 河殇) c. dokumentumfilm-sorozat országos szintű diskussziót indított el arról, hogy vajon mennyire nyomja rá a bélyegét Kína jelenére, és a KKP-re a birodalmi múlt öröksége a „befelé forduló és stagnáló” kínai civilizáció (Kissinger 2014:428). Az ezzel kapcsolatos kritikát megfogalmazó, ún. „kulturális láz” (*wenhuare* 文化热) intellektuális mozgalom ugyan nem közvetlenül a pártot kritizálta, de elmarasztalta azokat a feudális jellegzetességeket, amelyek a fennálló rezsimben is felismerhetőek voltak (Link 2013:338).⁸² Ennek a véleménynek a megjelenése fokozta a piacorientált és pluralista jellegű gazdasági és politikai reformokért síkraszálló liberális értelmiségi körök lendületét, akik a gazdasági és a politikai reform folytatása mellett törtek lándzsát. A liberális értelmiség és a mögé felsorakozó diákság egyre hangosabban, egyre radikálisabban követelte a demokratikus átalakítást. A pártvezetéshez címzett nyílt levelekben a csoport a kínai tradíciókban mélyen gyökerező értelmiségi felelősségvállalásra és a május 4. mozgalomra hivatkozva lépett fel a politikai rendszer demokratizálásának és a jogrendszer fejlesztésének és kiterjesztésének ügye mellett, hiszen álláspontjuk szerint csakis ez lehet hatékony eszköze az elharapódzó korrupció kezelésének. Ezenkívül a „jobboldali elhajlásért” szabadságukban korlátozottak szabadon engedését is követelték, valamint szót emeltek az oktatás és kutatás bőkezűbb finanszírozásáért és az értelmiségi pályán dolgozók bérrendezéséért is (Polonyi 1990:34-35).

A liberális és autoriter diskurzusok erősödésének nemcsak belpolitikai okai voltak, a létező szocializmusok nemzetközi válságtünetei is afelé mutattak, hogy a reformok progresszív-pragmatikus politikai alaktalanságának valamiféle konkrétabb formát kell öltenie. Ez a bizonytalanság határozta meg az 1989-es VII. ONGY 2. ülészakának légkörét is: a Pekingben

⁸² Lásd erről bővebben: Zhang 1994.

tartózkodó Deng nem jelent meg az üléseken, Li Peng miniszterelnöki beszámolójának központi eleme a stabilitás, valamint a párt- és az állami vezetés centralizációjának hangsúlyozása volt. A kormány állásfoglalása és a reformhoz kapcsolódó addigi alapvetések ellentmondásba, feszültségbe kerültek.

1989 a jelentős kerek évfordulók éve volt: az 1919-es *május 4. mozgalom* hetvenedik, a nagy francia forradalom kétszázadik, a Kínai Népköztársaság alapításának negyvenedik évfordulóját hozta el (Polonyi 1999:41). Az év emlékezetpolitikai hangsúlyossága, kiegészülve az egyre inkább halmozódó feszültségekkel és a korábbi megmozdulások eredménytelenségének tapasztalatával az értelmiségiek körében valószínűsített valamilyen nagyobb lélegzetvételű ellenállást. A végső lökést végül Hu Yaobang április 15-én bekövetkezett halála adta meg. Hu szinte azonnal az ellenállás jelképévé vált, a temetése körüli hivatali óvatosság és ebből adódóan a nyilvánosság kizárása a szertartásról csak olaj volt a tűzre. Április 18-tól kezdve egyre nagyobb számban vonultak az utcára a diákok és a hozzájuk csatlakozó lakosok Pekingben és Kína több nagyvárosában. Az ellenállók nyíltan támadták Deng Xiaoping személyét, visszavonulását követelték. A hivatalos média mindeközben a nyugalom és az összefogás jelszavai köré építette a kommunikációs stratégiáját, ezeket a legfontosabb politikai és nemzeti érdekként definiálta. A *Renmin Ribao* 1989. április 26-án egy *Egyértelműen szembe kell fordulni a zavarkeltéssel* c. vezércikkben igyekezett lejártni a pártot, a szocializmust, és végső soron egész Kínát felforgató „rendetlenkedőket” (Polonyi 1999:55). A cikk hatására április 27-én még nagyobbra duzzadt a tüntető tömeg. A demonstráció után a kormány engedni látszott, belengette az egyeztetések lehetőségét. Május 2-án a hallgatók televíziós vitára hívták a kormány képviselőit, miután a kormány ezt is elutasította május 4-re a „Szabadabb Kínáért” jelszóval szerveztek a hallgatók megemlékezést. „Május elejére a konfliktusban három frontvonal kezdett kirajzolódni”: 1) a demokratikus igényekkel fellépő diákság és a kérdésben megosztott vezetőség közötti; 2) a vezetés radikálisabb és mérsékelt reformer szárnya közötti; 3) és a párt- és államvezetés újabb generációja és a perifériára szorult veteránok közötti (Polonyi 1999:72-73). Az időközben külföldi kiküldetésről hazaérkező Zhao Ziyang pártfőtitkár igyekezett lenyugtatni a kedélyeket, azonban újfent elmaradt az érdemi változás az állami és pártképviselek és a mozgalmárok közötti kommunikációban.

A diákok május 13-án éhségsztrájkba kezdtek. Az időzítésnek stratégiai jelentősége volt, hiszen a kínai-szovjet kapcsolatok normalizálásának céljából május 17-re államközi csúcstalálkozó volt beütemezve, amelynek apropóján Mihail Gorbacsov Pekingbe érkezett. Gorbacsov pekingi programjával párhuzamosan milliós tömegtüntetés szerveződött a Tiananmen térre (amely hagyományosan a magasrangú külföldi delegációk fogadásának reprezentatív helyszíne). Válaszul a megmozdulásra a PB ÁB még aznap a hadsereg bevetését lehetővé tevő szükségállapotot

hirdetett ki Peking bizonyos területein. Ugyan sor került még egy találkozóra a diáktüntető és a kormányzat között, ám csak az bizonyosodott be, hogy a felek álláspontja összeegyeztethetetlen. Ez tovább erősítette a párt „keményvonalas” szekciójának álláspontját azzal kapcsolatban, hogy a mozgalmat le kell állítani, akár erőszakos eszközökkel is. Május 19-én a legfelsőbb pártvezetés utoljára szólította fel a tömeget a demonstráció beszüntetésére, a békés út sikertelenségét látva Zhao Ziyang lemondott. Május 20-án Pekingben az érintett területeken rendkívüli állapotot rendeltek el és katonákat vonultattak fel.

Deng Xiaoping május 25-i megszólalásában kijelentette, hogy nem egyszerű diákmozgalomról, hanem a párt vezető szerepét megkérdőjelező, a szocialista rendszer elleni politikai zavargásokról van szó. A diákvezetők válaszul Deng határozottabb kiállására módosítottak üzentieken, és a korrupciót kezdték támadni. A forradalmi veteránokból álló Központi Tanácsadó Bizottság május 26-án ült össze Chen Yun vezetésével, a találkozó után határozatot adtak ki, amelyben az események elsődleges okát a marxista eszmei nevelés és párt politikai-eszmei munkájának elhanyagolásában határozták meg (Polonyi 1999:128).

A hadsereg 27. hadosztálya június 3-án kapta meg a parancsot a „lázadás leverésére”, miután a központi vezetés kiadta az engedélyt a fegyverek használatára, a katonák emberéleteket nem kímélve „visszafoglalták” a Tiananmen teret. A vezetés egyetlen halálos áldozatot sem ismert el, valójában azonban a beszámolók alapján az áldozatok száma több száztól egészen a több ezerig terjedhetett (Calhoun 1989).

A hadsereg erőszakos beavatkozása után a párt kommunikációs stratégiája radikálisan megváltozott az eseményekkel kapcsolatban: a történeteket a hivatalos kommunikációban „ellenforradalmi lázadásnak” minősítették, a felelősöknek pedig a zavargásokat keltő „köztörvényes bűnözőket” (a korábbi demokratikus mozgalom ellenében bevált kriminalizálás technikáját láthatjuk működésben) és a „burzsoá liberalizálás” párton belüli híveit kiáltották ki. Végül, június hatodikával a párt központi lapjának oldalairól teljesen eltűnt a diákmozgalom és leverésének témája.

Deng június 9-én jelent meg először a nyilvánosság előtt az eset után, beszédében a mozgalmat egyfajta determinizmusba igyekezett ágyazni, továbbá a katonai fellépést is szükségszerűnek állította be: „[E]nnek a viharnek előbb vagy utóbb el kellett jönnie. A nemzetközi makroklíma és Kína saját mikroklímája döntötte el, hogy az emberek szubjektív óhajától függetlenül el kellett jönnie” (Polonyi 1999:173). Deng tulajdonképp strukturális szükségszerűségként festi le az eseményeket, így tompítva a mozgalom társadalom- és rendszerkritikai életét. Érdekes továbbá Dengnek az a diszkurzív megoldása, amelyre Polonyi Péter hívta fel a figyelmet, ti., hogy „a

lázadókra azt a kifejezést használja, amellyel a »kulturális forradalom« idején a maoista rohamosztagekat, a »forradalmi rohamosztagekat« illették” (Polonyi 1999:173).

A Tiananmen téri incidens jelentősen visszavetette a reformpolitikát, hiszen egyrészt a reformer Zhao Ziyang „alulmaradt a pártvezetés »keményvonalasaival« folytatott politikai küzdelemben” (Jordán–Tálas 2005:314), másrészt Kína nemzetközi „reformkommunista” megítélése is hiteltelenné vált. Hovatovább, egymás után kettő, a reformkörhöz tartozó pártfőtitkár bukása megrengette a pragmatikusok pozícióját. Minthogy azonban Deng kiegyezett a konzervatív erőkhöz, így Li Peng miniszterelnök autoriter fellépésével, a kölcsönös kompromisszumok jegyében végül a reform- és a konzervatív irány számára is elfogadható új pártfőtitkárt neveztek ki Jiang Zemin 江泽民 személyében.

Az új pártfőtitkár, a Kommunista Párthoz a Népköztársaság megalapítása előtt csatlakozó, harmadik vezetői generációba tartozó, és az elitpolitikába a nyolcvanas évek reformkörnyezetében lépő technokraták csoportját képviselő (Li–White 1998) Jiang elsődleges feladata az volt, hogy „új arcként” igyekezzen stabilizálni az 1989-es események utáni állapotokat. Első intézkedései közé tartozott az erősebb médiafelügyelet kiépítése. Jiang a külföldi nyilvánosság előtt elismerte, hogy a tüntetőkkel szembeni erőszakos fellépés valószínűleg túlzás volt, ugyanakkor igyekezte a minimumra csökkenteni a központi vezetés felelősségét a kérdésben azáltal, hogy hangsúlyozta, hogy a vezetés döntései helyesek voltak, ám a rendelkezések végrehajtása során merültek fel hibák (Gilley 1998:141-142).

Jiang kezdetben a konzervatív, a reformokat fékezni igyekvő erőkhöz sorolódott be a párton belül. 1989. október elsejei beszédében például, a konzervatív nézeteknek megfelelően, a szocialista elveket követő és a kapitalista burzsoá liberalizáció irányába mutató reformok közötti különbségre hívta fel a figyelmet; míg az 1991. július elsejei beszédében a békés és a kínai szocialista rendszer megdöntésén mesterkedő békétlen fejlődés közötti küzdelemről értekezett.

Jiang pártfőtitkárként tkp. megörökölte a társadalmi stabilitás új diszkurzív keretét, a KKP vezetésének a Tiananmen téri incidensre adott válasza egy új nacionalista irányt jelölt ki: a föllállított diagnózis szerint kettős folyamat állt a társadalmi elégedetlenségi mozgalmak mögött: egyrészt a tágabb nemzetközi közegből származó tendenciák, így a szocialista blokk összeomlása Kelet-Európában, valamint az Amerikai Egyesült Államok KKP elleni szabotázsja; másrészt a szűkebb nemzetközi közeg burzsoá liberális hatása, ami kulturális és nemzeti nihilizmusához vezetett (Guo 2004). Jiang Zemin már 1989 végén a hazaszeret jelentőségét és a Párt szerepét hangsúlyozta az új Kína építésében, majd 1991-ben a Központi Propagandaosztály felhívást tett közzé a hazafias és a forradalmi hagyományokat előtérbe helyező nevelés előmozdítására (Jordán 2008; Wang 2012). A kínai történelem megfelelő értelmezését segítő dokumentumok kerültek

publikálásra, amelyek hangsúlyozták, hogy a népköztársaság megalapítása előtti Kína az idegen hatalmak megalázásától és megszégyenítésétől, a külföldi imperialista agressziótól szenvedő ország volt; és a kínai történelem ezen időszakát a „szégyen századaként” (Jordán 2008:3) határozták meg. Ez a narratíva egyértelműen a nacionalizmusra jellemző nemzeti-külföldi szembenállást artikulálta. Ezt a mi-ők egyenértékűségi logikával jellemezhető popularizációs tendenciát Kína 1989 utáni nemzetközi viszonyrendszere is támogatta, hiszen a tüntetés leverése után egyes országok, például az USA, szankciókat léptettek életbe Kínával szemben. Ezek végső soron hozzájárultak a hazafias kampány hazai felpörgéséhez. Tovább fokozta a kínai ellenérzéseket, hogy egyes külföldi országok (különösen az USA), 1989-re hivatkozva elleneztek, hogy a 2000-es olimpiai játékok helyszíne Peking legyen.

Deng számára egyetlen feladat maradt hátra: megszilárdítani a párt legitimitásának materiális alapját, vagyis biztosítani a folyamatos és gyors gazdasági növekedést. Ennek kapcsán úgy ítélte meg, hogy az 1988-as infláció és a nyomában járó pánik megfékezésére bevezetett konzervatív gazdaságpolitikai intézkedések és a „takarékosági program” aránytalanul fékezik a fejlődést.

Deng 1992-ben a gazdaságilag legfejlettebb déli régióba látogatott és körbejárta a különleges gazdasági övezeteket (Wuhan, Senzhen, Zhuhai, Guangdong, Yingtán, Sanghaj), hogy megtekintse az ottani fejlődést. Ugyan ez nem hivatalos látogatás volt, hanem a nyugdíjas politikus „családi vakációja”, a gesztusnak azonban félreérthetetlen politikai üzenete volt. Deng Zhuhai-ban ugyanis részt vett egy „a hadügyi tervezés témakörét érintő találkozón” (Vogel 2018:707), amelyen a Népi Felszabadító Hadsereg vezetői jelentős számban voltak jelen, a találkozót a PB ÁB tagja, Jiang potenciális riválisa, Qiao Shi 乔石 elnökölte. Ez a találkozó leginkább egy Jiang Zeminnek címzett ultimátumként értelmezhető. Két út rajzolódott ki a pártfőtitkár előtt: vagy támogatja a reformot és lazít a konzervatív gazdaságpolitikán; vagy ha ezt nem hajlandó megtenni, akkor van egy tettere kész jelölt a párttitkári pozícióra, aki Deng és a katonaság támogatását is élvezzi. Deng túsorán többször hangoztatta, hogy a „baloldali túlkapasok” – vagyis a túl konzervatív politika – veszélyei legalább annyira fenyegetőek a szocializmus túlélése szempontjából, mint a jobboldali elhajlások; valamint hogy a régióban jelenlévő külföldi befektetések számát növelni kellene, hisz ez segíti legjobban a régió és az egész ország további fejlődését. Deng álláspontja az volt, hogy a fejlesztéseknek és a gazdasági növekedésnek továbbra is elsődlegesnek kell lennie, minthogy „[a] kommunizmus nem azonos a szegénységgel” (Vogel 2018:703).

Jiang megértette Deng üzenetét, és 1992 elejétől egyre határozottabban állt ki a reformok mellett. Ennek megfelelően 1992 júniusában a Központi Pártiskola eseményén előadott *Mélyen értjük meg és hajtsuk végre Deng Xiaoping elvtárs fontos szellemiségét, hogy a gazdasági építkezés, a „reform és*

nyitás” gyorsabb és jobb legyen c. beszédében bevezette a gazdasági rendszer további átalakítását fémjelző „szocialista piacgazdaság” kifejezést (Jiang 2010:188-194), amely a XIV. pártkongresszus kulcsszavává és központi témájává vált.

VI. A REFORM ÉS NYITÁS UTÁNI KÍNAI SZOCIALIZMUS DISKURZUSA(I)

VI.1. A szocialista piacgazdaság kiépítése – Jiang Zemin beszámolója az 1992-es XIV. pártkongresszus alkalmából

Jiang Zemin pártfőtitkár 1992. október 12-én tartotta meg *Gyorsítsuk fel a reformot, a külvilág felé való nyitást és a modernizációs törekvéseket, hogy nagyobb sikereket érjünk el a kínai sajátosságú szocializmus építésében* c. politikai beszámolóját. Lényegében ez a beszámoló a modernizációs törekvés kifejeződéseként értelmezhető, amelynek egyik *csomópontja a reform és a külvilág felé történő nyitás politikája*. A diskurzus korábbi változataihoz hasonlóan Jiang beszámolójában is napirenden volt a gazdasági struktúra egészének átalakítása, ezen belül pedig konkrét területeket is meghatározott: így a mezőgazdasági termékek árképzési rendszerének, illetve általánosságban az ár- és bérrendszernek; a tervezésért, beruházásért, pénzügyekért, banki tevékenységért felelős szakosodott osztályok irányítási rendszereinek; és a külkereskedelem irányításával kapcsolatos rendszerek reformját. Előtérbe került a fejlesztéseket támogató alrendszerek reformja is, Jiang kiemelte a vidéki közlekedési rendszernek, a tudomány és technológia, valamint az oktatás irányítási rendszereinek, az elosztási és a társadalombiztosítási rendszernek, a személyzeti és munkaügyi rendszereknek, valamint a nagyvárosi és kisvárosi lakhatás rendszerének átalakítását. Az előirányzott reformok harmadik területe a politikai szerkezet vonatkozásában került meghatározásra, Jiang a kormányzati struktúra reformjának folytatását egy átfogó szervezeti reformban és az adminisztráció egyszerűsítésében határozta meg, ugyanakkor szorgalmazta az ideológiai munkát végző kulturális szervezetek irányítási rendszerének reformját is.

Hasonlóképp meghatározó a diskurzív identitások szempontjából a „kínai sajátosságú szocializmus” jelölő is, amely immáron a politikai vezetésből visszavonult Deng Xiaoping elméleteként (*Deng Xiaoping lilun* 邓小平理论) artikulálódott. Ez az elmélet szintetizálta a kínai sajátosságú szocializmushoz kapcsolt korábbi jelentéseket:

- hogy az előbbi a szocializmushoz vezető, sajátosan kínai út, amelynek alapja a gyakorlat;
- a szocializmus szakaszos fejlődésével kapcsolatos premisszát, amelynek értelmében Kína a szocializmus elsődleges szakaszában van;
- a szocializmus alapvető feladatára vonatkozó nézetet, miszerint az a termelőerők erősítésében és a gazdasági termelés fokozásában határozható meg, összhangban a kínai társadalomra jellemző alapvető ellentmondás kezelésével;
- a szocialista fejlődés mozgatórugójának a termelőerők felszabadítását és a szocialista piacgazdaság fejlődését elősegítő reformmal való meghatározását;

- azt a szocialista építés külső tényezőire vonatkozó meglátást, hogy a modernizáció számára kedvező nemzetközi környezetnek békésnek kell lennie;
- a szocialista építés politikai garanciájaként meghatározott négy alapelvet;
- a szocialista építés stratégiai tervezetét, amely a modernizációs folyamatot három fázisban határozta meg, és a fokozatosságot hangsúlyozta;
- a szocializmus építését irányító és az azt megalapozó erőket, vagyis a KKP-t mint a munkáosztály előőrszervezetét, amelynek tevékenységét a marxizmus-leninizmus és Mao Zedong eszméje irányítja, a munkásokat, földműveseket, értelmiségieket, a különböző nemzetiségi csoportok egységét, a szocialista munkások, hazafiak lehető legszélesebb egységfrontját és a népi fegyveres erőket, amelyek a népi demokratikus diktatúra védelmezői és a honvédelem garanciái;
- végül pedig az anyaország újraegyesítését az „egy ország, két rendszer” elv mentén.

A kínai sajátosságok hangsúlyozása révén létrehozott fenti jelentésköteg kapcsán fontos megjegyezni, hogy ez az artikulációs gesztus lényegében leválasztja a kínai szocializmust a (reform)szocializmus általános értelmezéséről és mércéiről. Ugyanakkor az is kétségtelen, hogy az 1990-es évek elejére Kína válik a *létező (poszt)szocializmus* alapvető keretrendszerét fenntartó országok között a legjelentősebb szereplővé, így az általa propagált inkommenzurabilitás ugyanolyan erővel értelmezhető a (poszt)szocializmus új normájaként, mint általános eszméjének tagadásaként.

Jiang beszámolójából, a reformdiskurzus kapcsán korábban beazonosított pluralizációs tendencia betetőződéseként, lényegében eltűnik az *antagonisztikus másik*, vagyis nem azonosítható be a diskurzus belső jelentésrendszerét a szembenálláson keresztül meghatározó külső csomópont és identitás. Az ellendiskurzus hiányára utalnak az *ellenfél* szubjektivitás-kategóriájába sorolható elemek is, hiszen ezek egyrészt múltbéli figurák (a „Négyek Bandája”), másrészt olyan *egyének*, akik valamilyen okból kifolyólag – mert még mindig a bürokratizmus és a formalizmus rabjai, vagy mert korruptak – hibákat követtek el munkájuk során, megszegték a törvényt vagy a párt alapszabályát.

A *protagonista* szubjektumpozíciójához kapcsolhatóak a már említett, a szocializmus építésében résztvevő erők, a kínai szocializmus szellemi atyjai: „Mao Zedong elvtárs” és „Deng Xiaoping elvtárs”, valamint a Kínához hasonló fejlődő országok. A visszatérő mozzanatok mellett azonban Jiang diskurzusában megjelentek új, a KKP hazafias kampányához és a szocialista törvényességhez kapcsolódó artikulációk is, mint a kínai népet és egységét képviselő „kínai nemzet” (*zhonghua minzu* 中华民族) és „a magas eszméssel, erkölcsi feddhetetlenséggel, jobb oktatással és erős fegyelem érzékkel rendelkező állampolgár”, amelyek korábban idegenek voltak a KKP diskurzusától. A *kezdemenyező* szerepében Jiang diskurzusában is a párt, a KB, a különböző szintű helyi pártszervezetek és kormányzatok, végső soron az ezek által képviselt Kínai Népköztársaság és a kínai nép egésze jelent meg. *Segítő*ként határozhatók meg a „hazafiak”, akik a

szocializmust és az anyaország egységesítését támogatják, valamint a párt ernyője alatt működő szervezetek, mint például a KISZ. A diskurzusban meghatározott modernizációs célkitűzésnek lényegében egész Kína a *kedvezményezettje*.

A beszámoló alapján rekonstruálható, a pozitív szubjektivitásokhoz tartozó *akciók* és *interakciók* lényegében mind a reform és nyitás, valamint a gazdasági fejlesztés felgyorsításához kapcsolódnak, és végső soron a nép életkörülményeinek javítására irányulnak. Jiang két fejlesztési területet emelt ki hangsúlyosabban: egyrészt szorgalmazta a mezőgazdasági termelés kimozdítását stagnáló állapotából, másrészt a tudomány és a technológia gazdaságba való integrálására és a kutatási eredmények gyors piaci hasznosítására hívta fel a figyelmet, hogy azok így valódi termelőerővé válhassanak. A (párt)vezetésnek továbbá törekednie kell a „két kapcsolat egyidejű megragadása” irányelvének (*liang shou zhua de zhanlie fangzhen* 两手抓的战略方针) megfelelően arra, hogy egyszerre mozdítsa előre a reform és nyitás politikáját és határozottan lépjen fel a bűnözés és a korrupció ellen; ugyanakkor a gazdaság fejlesztése mellett a demokrácia és a törvényesség megerősítésén is dolgozzon, biztosítva mind az anyagi haladás, mind a fejlett kultúra és ideológia feltételeit. Ezek kapcsán Jiang diskurzusában is jelen van a „lecsorgással” kapcsolatos nézet, vagyis az, hogy a közös boldogulás érdekében engedni, sőt támogatni kell, hogy bizonyos területek és egyének hamarabb gazdagodjanak meg.

A pártmunka kapcsán Jiang szerint az elmúlt 14 év legfontosabb tapasztalata az, hogy „[s]zilárdan ragaszkodnunk kell a párt alapvonalához, amelyet a kínai sajátosságú szocializmus építésének elmélete határoz meg” (Jiang 2010:211). Ennek megfelelően továbbra is nagy jelentőséget kell tulajdonítani az elméleti munkának: törekedni kell az elmélet a gyakorlat integrálására, a kreatív kutatások támogatására, a filozófia és egyéb társadalomtudományok, különösen pedig a marxizmus fejlesztésére. A párt minden tagjának fejlesztenie kell a tudását a marxizmus-leninizmus, Mao Zedong eszméje és Deng Xiaoping elméletének tanulmányozásával, és a gazdasági menedzsment legfejlettebb technikáinak elsajátításával, valamint átfogó ismeretszerzéssel a modern tudomány és kultúra területén. Nagyon fontos továbbá, hogy a párt közeli kapcsolatot ápoljon a tömegekkel, minden párttag „teljes szívvel szolgálja a népet”, a vezető szervek és káderek pedig figyeljenek oda az emberek véleményére, és vonják be a döntéshozási folyamatba a különböző területek szakértőit és a kutató és tanácsadó intézményeket.

A reformdiskurzus korábbi artikulációs gyakorlatainak megfelelően a társadalmon belüli elsődleges ellentmondást Jiang is a nép növekvő anyagi és kulturális szükségletei és a termelés elmaradottsága közötti feszültségben határozta meg, ennek megfelelően a beszámoló alapján beazonosított *tárgyak*+ is egyrészt a gazdaság, másrészt a társadalmi feltételek fejlesztésével kapcsolatosak. Az előbbi kategóriába tartozik a „tervszerű árugazdaság” helyébe lépő „szocialista

piacgazdasági rendszer” (*shehuiizhuyi shichangjingji tizhi* 社会主义市场经济体制), amelyben továbbra is a közösségi és állami ágazat, valamint a munka alapján történő elosztás a domináns, ugyanakkor ezeket kiegészítik más ágazatok (a magánszektor egyéni, vagy külföldi vállalkozásokkal) és elosztási módok. Ennek köszönhetően az állam makrogazdasági ellenőrzése mellett a piaci erők is mozgásba lendülnek a kínai gazdaságban. A kínai gyakorlatban kialakuló szocialista piacgazdaság, amelyre Jiang a politikai gazdaságtan marxista elméletének legújabb fejlesztéseként hivatkozott, olyan gazdaságpolitikai kezdeményezésekben nyilvánult meg, mint a teljesítményhez kötött kifizetésekkel operáló háztartási szerződéses felelősségi rendszer, a kisvárosi kollektív vállalatok, valamint a már említett négy különleges gazdasági övezet kialakítása. Összességében a gazdasági reform sikereket hozott Kína számára, de az is nyilvánvalóvá vált, hogy a szocialista piacgazdaság további fejlesztése szempontjából a jogrendszer megerősítése elengedhetetlen feltétel.

A tárgyak másik csoportját a teljeskörű társadalmi fejlődés különböző aspektusai jelentik. A gazdasági fejlesztés végső célja a szerény jóléti életkörülmények általánossá tétele, ezt szolgálja a társadalombiztosítási és a közszolgáltatások rendszerének kiépítése is. Az oktatás továbbra is stratégiai prioritásként jelent meg, hiszen a munkások és a betanított személyzet oktatási színvonala elősegíti a tudományos és technológiai fejlődést és az ezek nyomán járó gazdasági prosperitást, de az oktatás az egész népesség ideológiai és erkölcsi színvonalának emelése szempontjából is kulcsfontosságú. Az anyagi fejlesztésnek ugyanis ki kell egészülnie kulturális és ideológiai fejlesztéssel: a pártnak erőfeszítéseket kell tennie a szocialista kultúra (amelynek tárgya a beszámoló alapján a párt alapvonala, Kína modern történelme, a hazaszeretet, a közösségi szellem, és a szocialista ideológia) disszeminálására, méghozzá úgy, hogy a kulturális nevelés a nemzeti méltóság és magabiztosság érzésének kialakítására irányuljon. Jiang ezzel lényegében egy olyan, a kínai népet egységbe kovácsoló nemzeti identitást artikulált, amelyben a nemzeti vagy hazafias érzések elválaszthatatlanul összekapcsolódtak a KKP által képviselt politikával és értékekkel.

Kínának nem csak gazdasági szempontból, de politikai szempontból is a saját feltételeihez illeszkedő rendszerre van szüksége, ez pedig nem a nyugati többpárti parlamentáris rendszer, hanem a szocialista demokrácia (Jiang még népi demokratikus diktatúraként is hivatkozott rá, bár az nem derült ki, hogy az ellenséges osztályok híján pontosan miért is van szükség diktatúrára). A stabil társadalmi és politikai környeztet biztosító szocialista demokrácia legfontosabb elemei: a népgyűlések, a KKP vezetése alatti többpárti együttműködés és a politikai konzultáció rendszere; a hazafias egységfront, a területi autonómia biztosítása a nemzeti kisebbségek által lakott térségekben; és a demokratikus centralizmus. A demokratikus centralizmust kell alkalmazni a párton belüli demokrácia és a párt kollektív vezetésének fenntartása szempontjából is,

ragaszkodva a „párt irányítja a pártot” (*dang yao guan dang* 党要管党) elvhez, amelynek értelmében az egyes párttagok a pártszervezetnek, a kisebbség a többségnek, az alacsonyabb szintű pártszervezetek a magasabb szintűeknek, végső soron a párt minden alapszervezete és teljes tagsága az országos kongresszusnak és a központi bizottságnak van alárendelve (Jiang 2010:242). Jiang hangsúlyozta, hogy a párt egysége túlélésének garanciája. Ezt az egységet támogatja a szocialista sajátosságú elméleti építés is, amely kapcsán Jiang – élve a totalizáló mítoszképzés eszközével – hangsúlyozta, hogy ez az egész párttagság, sőt az egész kínai nép kollektív bölcsességének kikristályosodása. A diskurzust átható pragmatikus szemlélet az elméleti munka kapcsán is az előtérbe került. Jiang elutasította a szocializmus és a kapitalizmus megkülönböztetésével kapcsolatos „absztrakt” vita létjogosultságát, és kijelentette, hogy valódi jelentősége a tervezés és a piacsabályozás közötti kapcsolatok helyes megértésének és kezelésének van, a kommunizmusra pedig, amely egyetlen egyszer került említésre a beszámolóban, a káderek számára ideális eszményként hivatkozott.

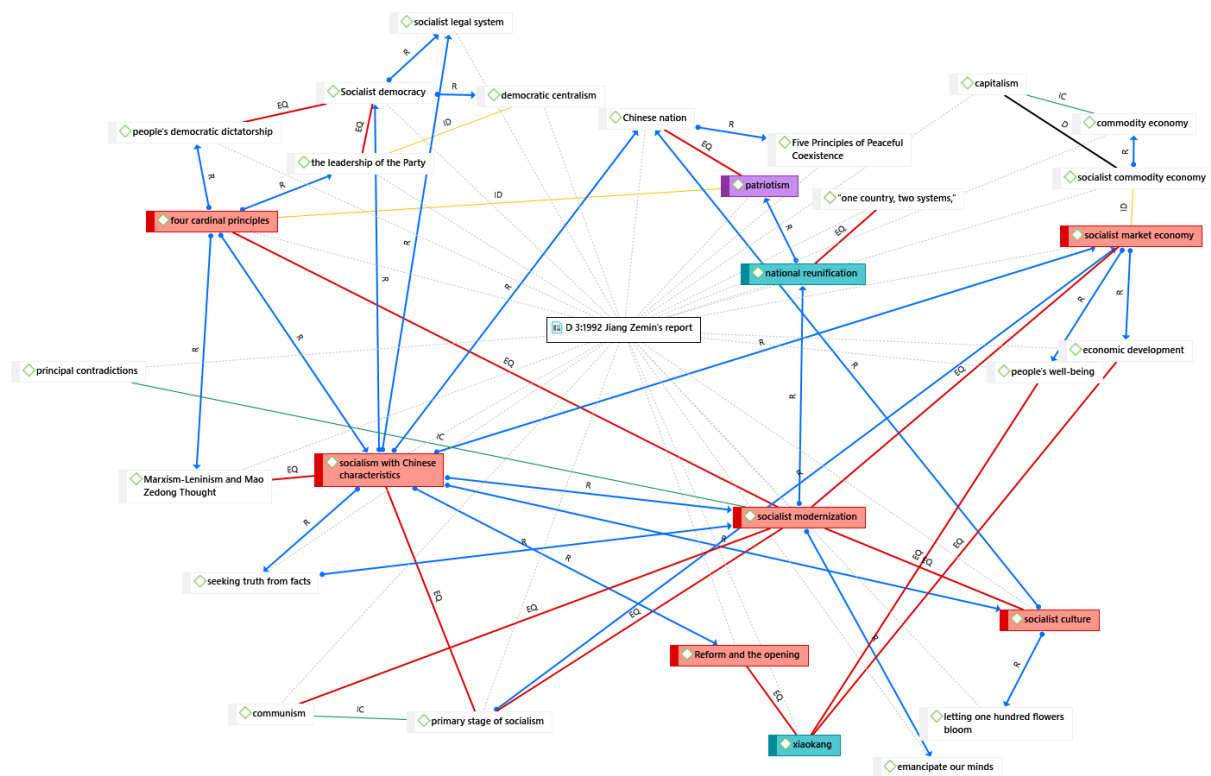
Jiang a kínai nemzet alapvető érdekét és az egész kínai nép, beleértve a tajvani, hongkongi és makaói, valamint a külföldön élő kínaiakat is, közös törekvését és vágyát az anyaország békés újraegyesítésében határozta meg, amelyet az „egy ország, két rendszer” – vagyis, hogy az ország nagy része a szocialista rendszerhez ragaszkodik, míg Hongkong, Makaó és Tajvan megtartja kapitalista rendszerét – alkalmazásával biztosítottak is lát(tat)ott.

A nemzetközi *interakciók*+ tekintetében az 1992-es beszámolóban is a békére törekvő független külpolitika maradt a kulcsszó. Jóllehet a hidegháború végével a nemzetközi közegben jelentős változások mentek végbe, ezeket a KKP a multipolarizáció irányába mutató (pozitív) változásokként értékelte. Jiang hangoztatta, hogy Kína az új viszonyok között is ragaszkodni fog külpolitikájának alapelveihez, azaz soha nem fog arra törekedni, hogy a társadalmi rendszerét vagy az ideológiáját más országokra erőltesse, egyúttal nem hajlandó eltérni más országok hasonló törekvéseit sem. Ez az állítás ugyan nem volt újszerű, azonban az 1989-es Tiananmen téri események nemzetközi visszhangja, és az ennek nyomán Kína ellen bevezetett szankciók új kontextust teremtettek köré. Ehhez hasonlóan a szuverenitásra való hivatkozás defenzív nacionalista keretrendszerében került artikulálásra az emberi jogok kérdése is, amelynek kapcsán Jiang leszögezte, hogy az ezzel kapcsolatos rendelkezések végső soron minden egyes ország szuverén joghatóságának tárgyát képezik; továbbá, hogy az emberi jogok nem használhatóak fel más államok belső ügyeibe való külső beavatkozás legitimálására. Kína nemzetközi kapcsolatainak legfőbb *erőforrásai* továbbra is a békés együttélés öt alapelve, az ENSZ alapokmánya és a nemzetközi kapcsolatok elismert normái.

A diskurzus egésze szempontjából meghatározó *erőforrás*+ a párt vezető szerepe, amely nélkül nem érhetőek el a modernizációs célok. A pártvezetéssel összefüggésben került említésre a négy alapelv, Deng Xiaoping elmélete, a dialektikus materializmus módszerei, a maói tömegvonal új helyzetre értelmezett verziója (ez a párt és a nép közötti közeli kapcsolatot jelöli), valamint a reformdiskurzus állandó mozzanataivá váló „virágozzék száz virág, versengjen száz gondolati iskola” és a „tartós együttélés, kölcsönös ellenőrzés, teljes őszinteség, jóban-rosszban sorsközösség” politikái. Ugyanakkor erőforrásként jelentek meg a piaci erők is.

A diskurzusban felvázolt *stratégia*+ három fő területre osztható, az általános modernizációval kapcsolatos, a külpolitikai és a pártépítésre vonatkozó stratégiákra. Jiang a következőképp artikulálta a hosszabb távú, a párt és a népköztársaság alapításának századik évfordulóra elérni kívánt célkitűzéseket: az első centenárium (2021) alkalmával lezárul a fejlesztések második szakasza, vagyis a szerény jóléti társadalom kiépítése; a második centenáriummal (2049) pedig Kína a harmadik fejlesztési szakaszba jut, azaz megvalósul az ország alapvető szocialista modernizációja. Kína külpolitikai stratégiáját továbbra is az a törekvés határozza meg, hogy a reform és nyitás szempontjából kedvező nemzetközi környezetet alakítson ki. A KKP megerősítése és vezetési stílusának javítása kapcsán Jiang ötpontos akciótervet fogalmazott meg, ennek megfelelően a pártnak elmélyülten kell tanulmányoznia a kínai sajátosságú szocializmus építésének elméletét, és fokoznia kell az alapvonal szilárd végrehajtásával kapcsolatos tudatosságot; meg kell erősítenie a vezetői testületet és nagyobb hangsúlyt kell fektetnie az utódok képzésére; szorosabb kapcsolatot kell ápolnia a tömegekkel és határozottan fel kell lépnie a korrupció ellen; meg kell erősítenie az alulról szerveződő pártszervezeteket és a párttagok úttörő és példamutató szerepét; fenn kell tartania és fejlesztenie kell a demokratikus centralizmus rendszerét, valamint biztosítania kell a párton belüli egységet és szolidaritást.

Ezek alapján, miközben a diskurzus identitásával kapcsolatos elméleti kódok alá besorolt elemek száma a reformdiskurzus korábbi változataihoz képest nőtt (lásd: 4. ábra), a kizárt aktivitások kategóriába tartozó elemek köre valamelyest tovább szűkült, a negatív stratégia kategóriája például üresen maradt.

4. ábra: A Jiang Zemin beszámolója alapján rekonstruált diskurzus identitása a csomópontok, frázisok és pártideológia kódcsoportok in vivo kódjai alapján

A *negatív akciók* a párt alapvonalától való eltéréshez kapcsolódtak, ilyen Mao Zedong elvtárs munkásságának és a Mao Zedong-i eszme értékének megtagadása; a dogmatizmus; más országok modelljeinek kritikátlan átvételére való buzdítás, a négy alapelv elutasítása, a reform és nyitás politikájának helyességével kapcsolatos kételkedés, ahogy az a hiba is, hogy „[i]dőnként elfordultunk a gazdasági fejlesztéstől” (Jiang 2010:211). Az *interakciók*- kategóriájába soroltam azt a beszámolóban artikulált jelenséget, hogy egyes párttagok és káderek nem megfelelő munkastílusa és törvénytelen eljárásai súlyosan megtépázták a párt hírnevét és a néppel való viszonyát. Ez közvetlenül kapcsolódik olyan *negatív tárgyak*hoz, mint a személyi kultusz és a korrupció. A kínai külpolitika továbbra is elutasító maradt a hegemonizmussal és a hatalmi politizálással kapcsolatban, valamint a Népköztársaság számára abszolút elfogadhatatlanként jelentek meg a „két Kína” és az „egy Kína, egy Tajvan” elképzelések.

A Jiang-diskurzus alapján rekonstruálható *negatív erőforrások* körébe tartoznak egyrészt a korábbi hibás „balos” elképzelések, mint a „két bármi” doktrínája, vagy „az osztályharc a legfőbb láncszem” elve, másrészt ezek leszármazottjaiként azok a nézetek, amelyek megtagadják a reform és nyitás helyességét: a gazdasági fejlesztéssel szemben az osztályharc szükségességét hangsúlyozzák, ill. azt tartják, hogy a „békés evolúció”⁸³, tehát az ellenséges politikai erők által

⁸³John Foster Dulles, az USA 52. külügyminisztere többször is hangoztatta az 1950-es években azt az elképzelését, hogy az Amerikai Egyesült Államoknak elő kell segítenie a kommunista világ békés evolúcióját, átmenetét a

történő átformálás elsődleges terepe éppen a gazdaság. A másik potenciális veszélyforrás az olyan jobboldali tendenciák elharapódzása, mint a négy alapelv megtagadása vagy a burzsoá liberalizmus támogatása, ezek időnként, összekapcsolódva az ellenséges erők és bűnözők tevékenységeivel, politikai felforduláshoz vezetnek. Ennek ellenére Jiang a balos tendenciákat tartotta veszélyesebbnek, minthogy ezek voltak az 1957-tel kezdődő 20 év szocialista építésében jelentkező legtöbb hiba forrásai.

Az 1992-es kongresszusi beszámoló *regsimkódjai* tekintetében kiemelkedő jelentősége van a párttörténeti narratíva alakításának. Jiang beszédének történelmi áttekintést nyújtó részében megteremtette a párt fejlődésével kapcsolatos, vezetői magokban kifejezett narratívát – amely aztán a kínai politikával foglalkozó tudományos diskurzusba is beszivárgott. Eszerint a vezetés első generációja, Mao Zedonggal az élen felszámolta Kínában a külföldi agresszió és elnyomás maradványait és megteremtette az újdemokratikus forradalom, majd a szocialista építés feltételeit; a második generáció, Deng Xiaopinggel az élen a termelőerők felszabadításával elindította a második forradalmat, az 1978-as XI. KB harmadik plénuma tehát történelmi fordulópontnak tekinthető, hiszen ez a szocialista ügy előmozdításának új időszakát fémjelezte. Jiang ehhez a dátumhoz képest tekintette át a pártvezetés által „az elmúlt 14 évben” elért eredményeket is. Ezzel a narratív technikával egyrészt lezárta a *Határozat a párt felszabadulás utáni történetének néhány kérdéséről* c. dokumentum kiadásával megkezdett kiigazítási folyamatot azáltal, hogy zárójelbe tette, kihagyta a Mao figurájához kapcsolható „hibás” nézetekkel terhes időszakokat; másrészt eltakarta a reformidőszak első évtizedére jellemző, a legutóbbi, a reformercsoportból kikerülő pártfőtitkárok bukása miatti fluktuációt, azáltal, hogy az 1978 és 1992 közötti időszakot Deng nevéhez kapcsolta. A reformot elindító idős politikus ugyan 1989-től formálisan visszavonult politikai hivatalaiból, ugyanakkor elképzelései továbbra is a legmagasabb szinteken határozták meg a KKP irányvonalát, erre vonatkozóan egyértelmű utalást találni Jiang beszámolójában, aki többször is említést tett Deng déli körútjának „fontos beszédeiről”, amelyek a reform folytatására buzdítottak. Jiang mintegy a párton belüli konzervatívok és reformerek közötti vitát eldöntve egyértelműen kifejezte a reform kiterjesztésével kapcsolatos elkötelezettségét azzal, hogy kanonizálta Deng Xiaoping elméletét, amely egyébként is „elnyerte a tömegek támogatását” (Jiang 2010:207).

A beszámoló első, az elmúlt 14 év tapasztalatai áttekintő részében Jiang megemlékezett az elmúlt két pártkongresszus jelentőségéről is. A XII. kongresszus legfőbb eredményének azt

kapitalista piacgazdaság és a nyugati típusú demokrácia világába. Mao Zedong a „békés evolúcióra” olyan hosszútávú amerikai stratégiaként tekintett, amely a kínai rendszerre is veszélyt jelenthet, elsősorban a revizionista erők támogatása révén. Ennek megfelelően a „békés evolúcióra” (*heping yanbian* 和平演变) való hivatkozás a revizionizmus elleni küzdelem kulcsszavává vált a hivatalos kínai diskurzusban (Qiang 1995).

tekintette, hogy sor került „a marxizmus egyetemes igazságának integrálására a konkrét kínai gyakorlattal, a saját utunk kijelölésére és a kínai sajátosságú szocializmus építése révén” (Jiang 2010:203) – valójában a „kínai sajátosságú szocializmusra” nem találni referenciát az 1982-es beszámolóban. A XII. pártkongresszus alkalmával előrelépés történt továbbá a kínai szocialista gazdasági rendszerrel kapcsolatos gondolkodásban, elfogadottá vált az a nézet, miszerint a szocialista gazdaságban a tervezés az elsődleges, ugyanakkor a piaci szabályozás is megjelenik, mint másodlagos tényező. Ez a gondolat a XII. KB harmadik ülésén a „tervszerű árugazdaság a közösségi tulajdonformára alapozva” formában nyert kifejezést. A XIII. pártkongresszust Jiang hasonlóan nagy jelentőségűnek értékelte, hiszen ekkor fogadta el a párt a szocializmus kezdeti szakaszának elméletét, amely megteremtette a szocialista tervszerű árugazdaság eszmei alapját a gazdasági struktúra átalakításával kapcsolatos megfelelő értelmezések és a tervezés és a piac, valamint a szocializmus és a kapitalizmus viszonyával kapcsolatos ideológiai jelentőségű kérdések tisztázása révén.

Jiang kitért a közelmúlt eseményeire és a tapasztalt nehézségekre is: megemlítette a hirtelen áremelkedést és a bebukó építési projekteket, az 1989-es „politikai zavargást” (*zhengzhi fengbo* 政治风波) és a pekingi „ellenforradalmi erőszakot”, valamint, hogy ezen események nyomán a XIII. KB a negyedik ülésén új vezetést választott annak érdekében, hogy kiigazítsa az ideológiai fejlődést és a politikai munkát háttérbe szorító, a materiális haladásra túlzott hangsúlyt fektető politikát. Ebben az esetben különösen szembeűnő a hivatalos narratíva legitimációs funkciója, amely azt hivatott alátámasztani, hogy 1) a kiegyensúlyozott gazdasági fejlesztés érdekében az állami beavatkozás nélkülözhetetlen; 2) a társadalmi stabilitás és a „rend” (*shehui zhibian* 社会治) fenntartása szempontjából a párt és kormány 1989-es fellépése szükséges és helyes volt; valamint, hogy 3) a párt megtanulta a leckét és képes erőt kovácsolni a korábbi hibájából.

Szintén a legitimáció igénye fedezhető fel a beszámoló által kijelölt, a döntéshozatali mechanizmus tudományosabbá és demokratikusabbá tételére vonatkozó intézkedésekben: ezek egyrészt a KNPTT aktívabb bevonását, másrészt a szakértői tudás igénybevételét jelentették. A kormányzással kapcsolatos elképzelések „demokratizálódása” és technokratizálódása némileg eltolta a legitimációs hangsúlyokat, hiszen, még ha kezdetleges formában is, de egyrészt artikulálódott a közvélemény, másrészt hangsúlyossá vált a vezetés döntéseinek és intézkedéseinek szakmai megalapozottsága.

A XIV. pártkongresszus alkalmával két jelentősebb intézményi változásra került sor. A szokásoknak megfelelően módosították a párt alapszabályát: belefoglalták a kínai sajátosságú szocializmus elméletét és a párt alapvonalára vonatkozó meghatározást; valamint feloszlatták a

Központi Tanácsadó Bizottságot, amely a forradalmi nemzedék tagjainak halálával és visszavonulásával funkcióját veszítette.

A „nemzetközi helyzetben beállt drámai változások” miatt érdemes röviden kitérni arra, hogy ezek hogyan hatottak a diszkurzív rezsimre. Ahogyan azt már korábban említettem Jiang a hidegháború végét és nyomában a nemzetközi rendszer átalakulását, a multipolaritás irányába történő fokozatos elmozdulást Kína szempontjából pozitív változásként értékelte. Hangsúlyozta továbbá, hogy „Kína egy fejlődő ország” (Jiang 2010:234), de olyan fejlődő ország, amely belépett az *összennemzeti* – gazdasági és tudományos-technológiai – *erőért*⁸⁴ (*zonghe guoli* 综合国力) folytatott nemzetközi versenybe, és hosszútávon elköteleződött egy új, hegemonizmustól mentes nemzetközi rend létrehozásában, így a gazdasági növekedés felgyorsítása nemcsak nemzetgazdasági, de politikai kérdés is. Az egyre jelentősebb nemzetközi jelenlét felől értelmezhető az a nemzetközi közönségnek szánt, a beszámolóban megfogalmazott apologetika is, miszerint „[M]inden ország népeinek jogukban áll megválasztani a sajátos körülményeiknek megfelelő társadalmi rendszereket és fejlődési utakat” (Jiang 2010: 234).

VI.1.1. A tizenkét nagy kölcsönviszony

A XIV. KB felállításának első évében Jiang Zemin még Deng árnyékában – *Deng Xiaoping Válogatott Munkáinak* harmadik kötetének (1982 és 1992 közötti beszédekkel) kiadásával – tudta elindítani a legújabb reformintézkedéseket: a tervgazdasági elemek visszabontását az infláció visszaszorítása érdekében. A második és a harmadik vezetői generáció közötti átmenet azonban 1994-re, Jiang Zemin pozíciójának megerősödésével, befejeződött. Jiang hatalmának megszilárdulásában jelentős szerepet játszott, hogy 1992 és 1994 között a katonai vezérkart lényegében leváltotta, tisztogatások történtek a hadsereg lapjának szerkesztőségében is, valamint a korrupció elleni küzdelem jegyében átstrukturálta a hadsereg vállalkozásait.

Az 1990-as évek közepére az 1989-es események után helyreállított stabilitás felszíne alatt egyre érezhetőbben csökkent a KKP támogatottsága és az általa gyakorolt kontroll hatékonysága: általánossá vált a közerkölcsök állapota miatti elégedetlenség, a nemzeti önbecsülést érintő kétségek, és az elképzelés, hogy a reformokkal járó változások és a „nyugatosodás” a hagyományos értékek és a humanizmus válságát idézték elő. A párton belül a Deng Liqunhoz és köréhez tartozó „baloldali” diskurzus is erősödött, ezt nagyban segítette, hogy az 1990-es évek elejére az országos sajtó nagy részét a konzervatívok felügyelték. A konzervatívok arra az

⁸⁴Rácz Lajos terminológiája in Rácz, L. (2007) *A kínai összennemzeti erő növekedésének hatása a nemzetközi kapcsolatokra és a nagyhatalmak geostratégiai törekvéseire* [doktori értekezés]. Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.

Elérhető: [https://tudasportal.uni-](https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/12074/Teljes%20sz%C3%B6veg!.pdf?sequence=1)

[nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/12074/Teljes%20sz%C3%B6veg!.pdf?sequence=1](https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/12074/Teljes%20sz%C3%B6veg!.pdf?sequence=1) (2024. 01. 27.)

álláspontra helyezkedtek, hogy a reformokkal járó társadalmi változások visszafordíthatatlan negatív hatásokkal járhatnak a párt hatalmának szempontjából, és egyre hangsúlyosabban megjelent a diskurzusukban az 1950-es évek időszakával kapcsolatban érzett nosztalgia (Jordán 2008). A reformmal és hatásaival kapcsolatos elégedetlenség tehát kezdett kritikus szintet elérni, elkerülhetetlen volt, hogy a pártvezetés egy összetettebb víziót fogalmazzon meg Kína útjával kapcsolatban.

Jiang kitartott a Deng által meghatározott gazdaság- és külpolitikai irányvonalak folytatása mellett, de megváltoztatta a célkitűzésekkel kapcsolatos hangsúlyokat a baloldali-konzervatív kritika lefegyverzése érdekében. „1995 és 1996 vége között Jiang felvázolta az új irányvonalat, amelynek megfelelően a politikai és ideológiai kérdések egyenrangúvá váltak a gazdasági kérdésekkel. Tanácsadói, Zeng Qinghong 曾庆红, Teng Wensheng 滕文生, Ji Lin 吉林 és egy új arc, Wang Huning 王沪宁⁸⁵ segítségével egy olyan víziót igyekezett megfogalmazni, amely választ kínálhat a Deng-korszak »problémáira«” (Gilley 1998:267). Ennek az irányváltásnak az első felvonásaként a KKP XIV. KB 5. plenáris ülésén elhangzó beszédében Jiang kiemelte, hogy fokozott figyelmet kell fordítani a politikára (*jiang zhengzhi* 将政治) és a párt politikai munkájának javítására, különösen a hivatali korrupció visszaszorítása, a helyi és központi kormányzat közötti konfliktusok rendezése, valamint a kádereképzés színvonalának emelésére (Jiang 2010:444-448). A politika előtérbe kerülése lényegében annak a felismerését jelentette, hogy a gazdasági növekedés és bizonyos társadalmi csoportok életszínvonalának emelkedése nem jelentik a társadalmi stabilitás és a párt legitimitásának biztosítékát, a párt koordináló szerepének fenntartása, és az ehhez szükséges ideológiai munka a reformok folytatásának elengedhetetlen feltételei.

⁸⁵1995-ig aktívan publikáló politológus, a Fudan egyetem docense, már 1987-ben részt vett a XIII. pártkongresszusra készülő főtitkári beszámoló előkészítésében (Gilley 1998:277), majd 1995-től Jiang Zemin tanácsadójaként kezdett el aktívabb szerepet játszani a kínai politika alakításában. Wang közreműködött a kínai sajátosságú szocializmus legfontosabb diskurzív újításainak, így a „három képviselet”, a „fejlődés tudományos szemlélete” és a Xi Jinpinghez köthető „kínai álom” kidolgozásában. Wang 2002 óta a KB, 2012 óta a PB, 2017 óta a PB ÁB tagja. Érdemes röviden szót ejteni Wang politikatudományi elképzeléseiről is, hiszen ezek rendre visszaköszönnék a KKP hivatali diskurzusában. Wang szerint egy adott ország történelmi-társadalmi-kulturális sajátosságainak konstitutív szerepe van a politikai rendszerének alakulása szempontjából. A politikai reformok oltárán nem áldozható fel a társadalmi stabilitás, Kína esetében pedig az erős, egységes központi vezetés a további reformok megvalósításának alapfeltétele. Wang többször kifejtette, hogy a kínai politikai vezetés hitelességét támogathatják a korrupcióellenes erőfeszítések, valamint, hogy hatalomtechnikai szempontból nélkülözhetetlen „annak az új legitímációs alpnak a meghatározása, amely képes összeegyeztetni az innovatív gazdasági kezdeményezéseket a párt változó szerepével” (Patapan–Wang 2018:58). Wang álláspontja szerint ez kizárólag olyan összetett és ambiciózus megnyilatkozások útján lehetséges, amelyek képesek választ adni arra, hogy hogyan is határozható meg Kína helyzete, és hogy pontosan milyenné szeretne az ország válni. Ennek megfelelően a marxista fogalmakra, így a kommunizmusra, mint ideális társadalmi formára, való hivatkozás a hosszútávú történelmi perspektíva szem előtt tartása érdekében nélkülözhetetlen: ehhez a perspektívához viszonyítva értelmezhetőek és értékelhetőek ugyanis a fennálló politikai rendszer eredményei.

A plenáris ülés utolsó napján előadott záróbeszédében Jiang megidézte Mao Zedong 1956-os a tíz nagy kölcsönviszonyról ⁸⁶ szóló beszédét, amelyben a szocialista építés ütemét és eredményességét jelentős mértékben befolyásoló összefüggések és feszültségek tanulmányozására hívta fel a figyelmet (Jordán–Tálas 2005). Jiang tizenkettő hasonló kölcsönviszonyt határozott meg (Jiang 2010:449-464). Az első *a reform, a fejlődés és a stabilitás viszonya*, amelyben a reform a szocialista rendszer megújulási és fejlődési képességét jelenti; míg a fejlődés az össznemzeti erő növelésének, az állampolgári életminőség javulásának, a hegemonizmus nyomásának való ellenállásnak, a szuverenitás és függetlenség megőrzésének, végső soron pedig a világ modern államai közé való betagozódásnak az alapvető feltétele. Az előbbi távlati célok elérését csakis a stabilitás, vagyis a KKP hatalmának fennmaradása garantálhatja.

A második, *a gazdasági növekedés ütemének és a hatékonyságának viszonya*, kapcsán egyértelművé vált, hogy a mennyiségi mutatókra való hagyatkozás minőségi hiányosságokat eredményez. Ennek a feszültségnek a feloldását a tudományos- és technológiai ágazat fejlesztése jelentheti, hovatovább csakis a technológiai fejlődés teszi lehetővé, hogy Kína az intenzív gazdasági növekedés pályájára álljon (a külföldi befektetésekre alapuló extenzív pálya helyett).

A harmadik, *a gazdasági építés, a népesség, az erőforrások, és a környezet közötti viszony* kapcsán Jiang leszögezi, hogy a fenntartható fejlődés biztosítéka a népességszabályozási politika fenntartása, az erőforrások megóvása és a fejlett környezetvédelmi szabályozások.

A negyedik *a primer, a szekunder és a terciér ágazatok viszonya*, amelyben – annak ellenére, hogy fejlődés tapasztalható mindegyik ágazatban – továbbra is fennállnak bizonyos nehézségek, például, hogy a mezőgazdasági alapzat gyenge lábakon áll, az ipari termékek alacsony minőségűek, a terciér ágazat pedig lassan fejlődik, összességében az ágazatok közötti koordináció sem megfelelő. Jiang szerint tehát a mezőgazdaság és a nyersanyagipar fejlesztése a legégetőbb feladat, emellett, pedig fokozni kell a szekunder ágazatok termelési hatékonyságát és a terciér ágazat fejlesztését és szabályozását.

Az ötödik, *a keleti és a középső, illetve a nyugati országrészek viszonyának* tekintetében Jiang arra hívja fel a figyelmet, hogy a kedvezőbb földrajzi elhelyezkedésnek és a kiemelt kormányzati támogatásnak köszönhetően a partmenti régiók fejlődése gyorsabb ütemű volt, mint a belső régióké, így a különböző térségek fejlettsége közötti szakadék egyre mélyül. A súlyos különbségek

⁸⁶Ezek a következők voltak: (1) az ipar a mezőgazdaság, valamint a nehéz- és a könnyűipar viszonya; (2) a tengerparti körzetek iparának és a belső területek iparának viszonya; (3) a gazdasági építés és a honvédelmi építés viszonya; (4) az állam, a termelőegységek és a termelők mint egyének viszonya; (5) a központi és a helyi szervek viszonya; (6) a párt és a párton kívüliek viszonya; (7) a *han* népesség és a nemzeti kisebbségek viszonya; (8) a forradalom és az ellenforradalom viszonya; (9) a helyes és a helytelen viszonya (a párton belül és a párton kívül); (10) Kína és a külföldi országok viszonya (Jordán–Tálas: 2005:181).

felszámolása érdekében a vezetésnek elő kell mozdítania a közép- és nyugat-kínai térségbe irányuló infrastrukturális és nyersanyagipari fejlesztéseket.

A hatodik *a piaci mechanizmus és a makroszintű szabályozás és ellenőrzés viszonya*, amely a szocialista piacgazdaság alapja: a piacgazdaság nyújtotta gazdasági hatékonyság kombinálva a „magasabbrendű” szocialista rendszer által biztosított társadalmilag érzékeny méltányos elosztással. A piaci mechanizmusok és a makroszintű szabályozás összehangolásának alapfeltétele a kormányzati funkciók és a vállalkozás-menedzsmenttel kapcsolatos kompetenciák szétválasztása. Ehhez kapcsolódóan a hetedik, *a köztulajdon-rendszerű gazdaság és az egyéb tulajdonformákban működő gazdaság viszonya*. A köztulajdon-rendszerű állami szektor, mint szocialista elem dominanciájának megtartása kulcsfontosságú, ennek megfelelően 1) az állami és kollektív tulajdonban lévő vagyonelemeknek kell kitennie a társadalmi összvagyon nagyobb részét; 2) a stratégiai jelentőségű területeken és szervezeti egységekben meg kell őrizni az állami gazdasági szektor dominanciáját; 3) fenn kell tartani az állami szektor vezető szerepét a gazdasági fejlesztések területén; és 4) biztosítani kell az állami vállalatok versenyképességének feltételeit.

A nyolcadik *a jövedelemelosztásnál az állam, a vállalatok és az egyének viszonya*, ehhez kapcsolódóan továbbra is az elvégzett munka szerinti jövedelemelosztás maradt domináns, ugyanakkor az elosztás más formái is megjelentek. Általános probléma, hogy az egyéni jövedelmek arányaikban intenzívebben növekedtek, mint az állami bevételek, méghozzá úgy, hogy a társadalmon belüli jövedelemkülönbségek óriásiak lettek. A pártnak tehát lépéseket kell tennie a jövedelemelosztás egyenlőtlenségeinek kiegyensúlyozására.

A kilencedik *a kifelé való nyitás kiszélesítése és az önerőre való támaszkodás viszonya*: nyilvánvaló, hogy a nyitás Kína modernizációjának egyik feltétele, ugyanakkor az is egyértelművé vált, hogy a külföldi gazdasági kapcsolatok megfelelő szabályozása számos nehézséggel jár. A modernizáció során az önerőre támaszkodásnak kell az alapállásnak lennie, vagyis a modern külföldi technológia importálásának a saját ipari fejlesztéseket kell szolgálnia, a külföldi tőkebefektetések mellett a nemzeti tőkefelhalmozásra is hangsúlyt kell fektetni.

A tizedik *a központi és a helyi kormányzat viszonya*. A reform egyik alapelve, hogy a gazdasági és kormányzati struktúra központi optimalizálása mellett a helyi szervek döntési jogkörét ki kell szélesíteni. A reformidőszak eddigi tapasztalata azonban az, hogy ez az egyensúly nagyon érzékeny: a helyi szervek hajlamosak alárendelni a központi utasításokat a helyi érdekeknek, sőt attól sem riadnak vissza, hogy a központi döntésekkel ellentétes intézkedéseket hozzanak. Fontos tehát szem előtt tartani, hogy a centralizmus, a központi iránymutatás elsődlegessége a nemzeti érdek érvényesítésének alapja.

A tizenegyedik *a honvédelmi és a gazdasági építés viszonya*, ennek kapcsán a XI. KB harmadik ülésén Deng Xiaoping azt javasolta, hogy Kína a békére berendezkedett modern és standardizált haderőt tartson fenn, ennek megfelelően a honvédelmi fejlesztések a gazdasági fejlesztések függvényében alakultak. Ugyanakkor Jiang a konkrét nemzetbiztonsági fejlesztési célok sorolásakor megemlíti, hogy a katonai és civil érdekek és rendszerek integrálására van szükség, hogy a termelés ki tudja elégíteni a szükségleteket békeidőben és háborúban egyaránt.

Végül az utolsó, az *anyagi civilizáció és a szellemi civilizáció építésének viszonya* kapcsán Jiang hangsúlyozza, hogy a kulturális és erkölcsi fejlődés nem áldozható fel a termelőerők fejlesztésének és az anyagi civilizáció építésének oltárán.

Energikusan vissza kell nyúlnunk a párt kiváló hagyományaihoz, tovább kell vinnünk a kínai nemzet nagyszerű szellemi és kulturális örökségét; erősítenünk kell a hazafias, kollektivizmusra és szocialista ideológiára való nevelést; olyan szocialista polgárokat kell képeznünk, akiket nemes ideálok, erkölcsi integritás, jólneveltség és fegyelmezett viselkedés jellemez; el kell sajátítanunk a világ más civilizációinak kiemelkedő eredményeit, hogy tovább emelhesük az egész népesség ideológiai és kulturális minőségét, valamint tudományos és kulturális színvonalát (Jiang 2010:463).

E rövid összefoglalásból is kitűnik, hogy Jiang a bevezetett új viszonyokkal (a 2., 3., 6.) a reform növekedésközpontú fejlesztéspolitikájának negatív hatásait igyekezte artikulálni, míg a többi viszony Mao tíz nagy kölcsönviszonyának a reformidőszak Kínájának körülményeire alkalmazott újrafogalmazása, és lényegében a szabályozó, újraelosztó állam elméleti megalapozásának, valamint a szocialista kultúra fejlesztésére és az ehhez kapcsolódó politikai munkára való felhívásnak a foglalatja. Az e kölcsönviszonyokban meghatározott témák – így a patriotizmus, a párt újjászervezése, a társadalmi megújulás a szocialista szellemiség integrálásával, valamint az állam gazdasági rendszeren belül elfoglalt helyének újradefiniálása (Gilley 1998:240) – és dinamikák alapvetően határozták meg Jiang politikai diskurzusát az 1990-es évek második felében.

Jiang iránymutatásának megfelelően jelentősebb szakpolitikai kezdeményezések indultak: például személyi jövedelemadót vezettek be a munkások, földművesek és értelmiségiek bérének rendezése érdekében; Kína elmaradottabb belső régióra fókuszáló vidékfejlesztési- és átfogó agrárpolitikát alakítottak ki; és a legszegényebbek élelmezését és ruházzkodását segítő szociálpolitikai programot is indítottak. Jiang új politikai irányvonalának gyakorlati megnyilvánulásaként átfogó korrupcióellenes küzdelembe kezdett, letartóztatta Chen Xitong 陈希同 pekingi polgármestert és felszámoltatta a körülötte kiépült korrupciós hálózatot, ezzel, nem mellesleg, megszabadult egyik legnagyobb politikai riválisától is. A pekingi „független királyság” felszámolása végső soron Jiang vezető pozíciójának stabilizálódását segítette elő (Gilley 1998:242). A pártfegyelem megerősítését szolgálta az az 1996-os pártszervezeti reform, amely új előmeneteli

kritériumrendszert vezetett be: a becsületesség, a népszerűség és a párt irányába mutatott lojalitás vált az előléptetések alapkövetelményévé.

VI.1.2. A „szocialista szellemi civilizáció” és a patriotizmus

Az ideológia területén Jiang legjelentősebb kezdeményezése a Hu Yaobang beszámolójában artikulált szignifikációt újraartikuláló, a „szocialista szellemi civilizáció” (*shehui zhuyi jingshen wenming* 社会主义精神文明) kiépítését célzó kampány volt, amely a gyakorlatban a művészeti és intellektuális irányelvek meghatározását és a médiakontroll megerősítését jelentette. Jiang 1995 májusában Mao 1942-es *Felzárkózások az irodalom és a művészet kérdéseivel foglalkozó yan'ani tanácskozáson* c. előadássorozatának évfordulója kapcsán előadott beszédében a hagyományos kínai művészeti formák újrafelfedezésre buzdított, majd 1996-ban támogatta egy modern irodalmi könyvtár létrehozását Pekingben, valamint még ebben az évben látogatást tett több sajtóorgánumnál, így a Népi Felszabadító Hadsereg lapjánál és a *Népi Napilap*nál is, hogy egyértelművé tegye, hogy „az újságokat politikusoknak kell vezetniük”, és hogy a „a párttal való nagyfokú összhang” fenntartása a stabilitás nélkülözhetetlen feltétele (Gilley 1998:270).

Jiang a XIV. KB 1996 októberi, hatodik plenáris ülésén foglalta össze a szocialista kulturális és erkölcsi fejlődés előmozdításával kapcsolatos legfontosabb feladatokat, valamint az ülésen elfogadásra került egy állásfoglalás is, miszerint „a szocializmus legalapvetőbb feladata a termelőerők fejlesztése” (Jiang 2010: 558), a szocialista modernizáció pedig az anyagi, a kulturális és az erkölcsi fejlődés koordinált integrációját jelenti, minthogy a kulturális és erkölcsi fejlődés stimulálja és megfelelő irányban tartja az anyagi fejlődést. A cél tehát a reformidőszaknak megfelelő szocialista civilizáció – amely tükrözi az anyagi kultúra gazdasági modernizációval járó fejlődését, de olyan módon, hogy egyúttal képes ellensúlyozni a fogyasztói kultúra negatív hatásait – kialakítása az ellenőrizhetetlen populáris kultúrával szemben (Marinelli 2014).

Jiang e felszólalásában arra is felhívta a figyelmet, hogy a piaci működés hibái és káros hatásai negatív módon befolyásolhatják a társadalmi légkört, minthogy pénzimádathoz, hedonizmushoz és ultraindividualizmushoz vezethetnek. Ezeknek a negatív hatásoknak az ellensúlyozása kizárólag a szocialista civilizáció és erkölcs melletti kitartással és ezek folyamatos fejlesztésével lehetséges. Jiang a nyitott kapuk politikájának veszélyeire is kitért: ugyan a nyitás jól szolgálja az ország fejlődését és számtalan pozitív következménnyel járt, de óhatatlanul alkalmat nyújtott a nyugati országok számára, hogy megpróbálják kiterjeszteni a befolyásukat az ideológia, a politika, a kultúra és a vallás területén is. A Szovjetunió szétesése és a kelet-európai tapasztalatok után általánossá vált „a kapitalizmus irányába mutató békés evolúció” (Jiang 2010:560) sikerének képzete a nyugati világban, ennek megfelelően a Kína felé irányuló nyugatosítási, és a társadalom

megosztását célzó politikai stratégiák is intenzívebbé váltak. Ezek a törekvések, Jiang értékelése szerint, végső soron „a régi Kína szétesett, zűrzavaros állapotába kényszerítenék vissza” az országot, és „minden tekintetben a nyugat vazallusává” tennék Kínát (Jiang 2010:560). Egyértelmű, hogy a gyarmatosítás és az imperializmus keserű, a hivatali nacionalizmus⁸⁷ szolgálatába állított történelmi emlékezete, nagyon erősen megjelenik Jiang diskurzusában: a virágzó és fejlődő Kínával a nyugati hatalmak által kihasznált, kiszolgáltatott Kína kerül szembe.

Jiang leszögezte, hogy a szocialista modernizációs folyamatban a gazdasági és anyagi fejlődés központi jelentőségű, hiszen „ez az alapja a nemzet megújításának” (*minzu zhixing* 民族振兴)⁸⁸, ugyanakkor az anyagi fejlődés csakis a kulturális és erkölcsi fejlődéssel együtt vezethet a modern szocialista társadalom irányába. Jiang ennek igazolására az autoritásra való hivatkozás eszközéhez fordult, és azt állította, hogy „Deng elvtárs is többször hangsúlyozta”, hogy az anyagi, a kulturális és erkölcsi fejlődés előmozdítása a párt elsőszámú prioritása (Jiang 2010:562). Persze Deng megnyilatkozásaiban a kulturális és erkölcsi fejlődés szorgalmazása nem volt ennyire hangsúlyos, ebben az esetben Jiang azt a diszkurzív technikát alkalmazta, amelyhez Deng is előszeretettel nyúlt, amikor Mao Zedong „szájába adta” saját politikai elképzeléseit.

Jiang továbbá hangsúlyozta, hogy az erkölcsi és kulturális fejlődés kapcsán a KKP forradalmi küzdelmekben edzett szellemiségének kell mérvadónak lennie, ehhez pedig nélkülözhetetlen a káderek filozófiai és elméleti, valamint párttörténeti képzettsége. A párt ideológiai alapja az „egységes tudományos rendszert” alkotó marxizmus-leninizmus, Mao Zedong eszméje és Deng Xiaoping elmélete a kínai sajátosságú szocializmus építéséről (Jiang 2010:564). Ezt azért is szükséges elmélyülten tanulmányozni, mert minden párttag feladata, hogy fogódzót kínáljon a nyilvánosság számára, a helyes és helytelen elméleti-politikai irányok megkülönböztetése kapcsán, de a közvélemény irányításában a médiának is oroszlánrészt kell vállalnia. A pártmunka szempontjából tehát a szocialista erkölcs a nép szolgálatát jelenti, a kultúra fejlesztése pedig a megfelelő orientáció kialakítását.

Az ideológiai munka tárgyalása kapcsán Jiang kitért a patriotizmusra, vagyis lényegében a KKP hivatali nacionalizmusára is, álláspontja szerint a hazafias nevelési kampányt a szocialista modernizáció elősegítése érdekében folytatni kell. A cél a hazájára büszke, a betolakodókkal szemben elutasító, az állami szuverenitásért a végsőig kiálló, a hazafiakat tisztelő nemzeti

⁸⁷Az állami/hivatali nacionalizmus a nemzetet és az államot egyesítő párt ideológiai eszköze a politikai legitimitás és a társadalmi szolidaritás megszerzésére (Wang 2017).

⁸⁸A 振兴 kifejezés a hivatalos angol fordításban rendre *rejuvenation*-ként jelenik meg, csakúgy, mint a *faxing* 复兴 kifejezés, jóllehet a két fogalom nem rokonértelmű. Előbbi ugyanis a nemzetgazdasági kapacitások bővítése, vagyis a fejlesztés jelentésében fordul elő; míg utóbbi egyértelműen politikai jelentést hordoz, és (a) Kína(i Birodalom) korábbi, az össznemzeti erő (a fogalommal kapcsolatban lásd: Rác 2007) szempontjából világszínvonalú pozíciójának (Arrighi 2008) visszaállításának igényére utal. Ez nemcsak erős nemzetgazdaságot, megkerülhetetlen kereskedelmi potenciált, de a globális kormányzásban elfoglalt vezető szerepet is implikál (Wang 2012).

karakter kialakítása. Ennek érdekében fontos hangsúlyozni, világít rá Jiang, hogy a KKP megalakulása történelmi mérőföldkő volt a nemzeti függetlenségért, a megaláztatás ellen vívott hosszú küzdelemben, így, mivel ezt a küzdelmet a KKP vitte győzelemre, a párt patriotizmusa „a kínai nemzet és nép patriotizmusának legmagasabb formájaként” (Jiang 2010:567) definiálódott. Jiang szerint a kínai embereknek, történelmi és személyes tapasztalataik alapján, meg kell érteniük, hogy csakis a szocializmus mentheti meg Kínát, és garantálhatja a nemzet fejlődését, ennek megfelelően a hazaszeretet és a szocializmus elválaszthatatlan egymástól.

A korábban megkezdett hazafias nevelési kampány második hulláma a szocializmusba és az antiimperializmusba vetett hit erősítése, és ennek kapcsán az idegen hatások és a nyugati kultúra térnyerésének visszaszorítása érdekében egy átfogó kulturális átalakítás irányába mozdult el: 1995-től kezdve legalább száz új múzeum, emlékszobor és emlékmű épült, amelyek kétharmada a nemzeti küzdelmek emlékhelye volt (Wang 2012:84), a karaoke bárók zenei kínálatában forradalmi dalok jelentek meg, a párt kiemelten támogatta a hazaszeretetet tükröző történelmi témájú filmek, dalok, videojátékok és irodalmi művek megjelenését.

Azt, hogy a nacionalizmus Jiang diskurzusának egyik központi témája lett mi sem szemlélteti jobban, mint hogy 1996. november 12-én Jiang megemlékezett Sun Yat-senről, a „nagyyszerű hazafőről és nemzeti hősről” születésének 130. évfordulóján. Jiang kiemelte Sun eredményei kapcsán a KKP segítségével megújított három népi elvet, amelyek a népköztársaság első éveit is meghatározták. Jiang szerint Sun Kína fejlődésével és jövőjével (valamint nemzetközi szerepvállalásával) kapcsolatos gazdag szellemi örökségét az új évezred hajnalán a reform és nyitás politikájáért és Kína modernizációjáért dolgozó pártnak érdemes tanulmányoznia.⁸⁹

A patriotizmus jelentésköréhez kapcsolódóan Jiang diskurzusában a tajvani újraegyesítés kérdése is hangsúlyosabbá vált, mintegy reakcióként arra a fejleményre, hogy 1995-re a tajvani vezetés a korábbi „egy Kína” elvet föladvá egyre inkább a Kínától való teljes függetlenedés irányába hajlott. Jiang diskurzusa alapján a Tajvan-kérdés a „megaláztatás évszázadának” utolsó maradványa (Kissinger 2014), vagyis Kína fejlődése a sziget visszacsatolásával lehet teljes. Jiang hangsúlyozta, hogy a függetlenedést propagáló erők és a külföldi fegyveres támogatás miatt nem zárható ki a hadsereg bevetése sem az ország újraegyesítése érdekében. A kemény szavak ellenére 1995 elején Peking egy meglehetősen megengedő nyolcpontos egyesítési javaslatcsomagot⁹⁰ nyújtott be a tajvani vezetésnek, amitől azonban Lee Teng-hui 李登輝, a Kínai Köztársaság elnöke elzárkózott.

⁸⁹Lásd: Jiang 2010:579-582.

⁹⁰A csomag tkp. a KNK Tajvannal kapcsolatos korábbi pozícióját meghatározó elvek gyűjteménye, ennek megfelelően főbb pontjai: az „egy Kína elv” mint a békés újraegyesítés alapja; szembehelyezkedés Tajvan „nemzetközi életterének” (vagyis diplomáciai kapcsolatainak) növekedésével; a szorosközi nem-kormányzati kulturális és gazdasági kapcsolatok fejlesztésének támogatása, az ellenségeskedés felszámolása; a kínaiak nem harcolhatnak egymással; az 5000 éves kínai kultúrára mint a békés újraegyesítés szellemi kötőanyagára kell tekinteni (Wong 2019:105-106).

Hovatovább 1995 nyarán Lee Amerikába utazott, hogy a Cornell University alumni találkozóján előadást tartson. Jiang harcos kiállását szemléltetendő a NFH rakétagyakorlatba, majd két kombinált hadgyakorlatba kezdett a Tajvani-szorosban (Wong 2019). A feszültség 1997-re enyhült valamelyest, amikor lezárult a korábbi brit gyarmat Hongkong Népköztársasághoz csatolásának folyamata. Hongkong az (egyébként Tajvannak is felajánlott) „egy ország két rendszer” elvnek megfelelően *különleges közigazgatási területté* vált (Jordán–Tálas 2005).

Összességében Jiang a kultúra és az erkölcsök fejlődésének előmozdítása szempontjából a párt vezető szerepének megerősítését tartotta az elsődleges feladatnak, különösen ami az ideológiai és a politikai vezetés területét illeti. E cél elérése érdekében 1997. április 21-én megalakult az Szellemi Civilizáció Építésének Központi Irányítóbizottsága⁹¹ (*zhongyang jingshenwenming jianshe zhidao weiyuanhui* 中央精神文明建设指导委员会), a KB speciális albizottsága, amely kifejezetten a „szocialista szellemi civilizáció” építésének elősegítésére és felügyeletére fókuszált (Gilley 1998:273).

VI.2. „Tartsuk magasra Deng Xiaoping elméletének lobogóját” – Jiang Zemin beszámolója az 1997-es XV. pártkongresszus alkalmából

A párton belüli vezetői mag pozícióját elfoglaló Jiang Zemin 1997. szeptember 12-i pártfőtitkári beszámolóját a kongresszus témájának meghatározásával kezdte, eszerint a politikai eseményt szervező téma: „a Deng Xiaoping-elmélet lobogójának fenntartása és a kínai sajátosságú szocializmus ügyének átfogó előmozdítása a XXI. században” (Jiang 2012:1). Ezzel Jiang lényegében előrebocsájtotta, hogy a pártvezetés Deng Xiaoping halála után is kitart a XI. KB 3. ülésén meghatározott vonal, tehát a szocialista modernizáció és a reform folytatása mellett.

Az már a témamegjelölés alapján is kikövetkeztethető, hogy a diskurzus egyik csomópontját a vezérideológiává váló „Deng Xiaoping elmélete” jelenti. Jiang külön kiemelte az elmélet egyes aspektusait, így a Mao Zedong eszméjéhez való kapcsolódását; a Kína újraegyesítését megalapozó „egy ország, két rendszer” elvet, valamint Deng diplomáciai munkával kapcsolatos nézeteit.

A másik, a kijelölt téma által is implikált csomópont a „kínai sajátosságú szocializmus”, ill. építésének útja, amelynek elméleti alapjai tehát Deng Xiaopingtől származtak. Jiang hangsúlyozta, hogy a szocialista gazdaság, politika és kultúra kiépítésekor a kínai valóságból kell kiindulni, ez pedig a szocializmus kezdeti szakaszának feltételeit jelenti, erre az állapotra kell tehát szabni a szocialista fejlesztést. Kína esetében a modernizáció fő iránya a termelőerők fejlesztésével kapcsolatos. Jiang továbbá, Deng egy 1987-es, a XIII. pártkongresszus eredményeit méltató

⁹¹Ma is létezik, *A Kulturális és Etikai Fejlődés Irányításával Foglalkozó Központi Bizottság* néven.

megszólalására⁹² hivatkozva rámutatott, hogy e kezdeti szakasz feltételezése egy teljesen új elméleti és gyakorlati fejlemény a marxizmus területén, egy sajátos „történelmi szakasz”, amelynek a végét a szocialista modernizáció beteljesítése, a „kínai nemzet nagyszerű megújítása” (*Zhonghua minzu weida fuxing* 中华民族伟大复兴) fogja elhozni.

A modernizációs törekvést fémjelző reform és nyitás politikájának jelentésköre tovább bővült, Jiang 1997-es beszámolójában említést tett a pénzügyi, adózási, banki, külkereskedelmi, devizával kapcsolatos, tervezési, beruházási, árképzési, lakás- és társadalombiztosítási rendszerek, a közegészségügy és a sport; a gazdasági struktúra, a tudományos és technológiai és az oktatási rendszer irányításának, valamint a politikai struktúra, azon belül különösen az adminisztrációs és a személyzeti rendszer reformjáról.

A reformdiskurzus fejlődésére jellemző, korábban már beazonosított pluralizációs elmozdulás továbbra is meghatározónak bizonyult Jiang diskurzusában, ennek az egyik aspektusa, hogy a diskurzus egységét, az identitások egyenértékűségét a diskurzuson kívüli ellenpont formájában biztosító *antagonisztikus másik* újfent nem került meghatározásra. A beszámoló alapján az *ellenfél* szubjektumpozíciójába egyrészt a korrupt káderek, másrészt bizonyos Kína-ellenes külföldi erők és az általuk támogatott maroknyi, az anyaország békés újraegyesítését akadályozó, Taiwan függetlenségéhez ragaszkodó ember tartozik.

A hangsúlyosan kis számú ellenséges szubjektivitással szemben a diskurzus *protagonistá*ként jelennek meg: a nagy forradalmi vezetők (Sun Yat-sen, Mao Zedong és Deng Xiaoping) és az ő örökségüket továbbvivő KKP; a munkásosztály és általában a kínai nép; a „magas eszméssel, erkölcsi feddhetetlenséggel, jó oktatással és erős fegyelemérzéssel rendelkező állampolgárok” (Jiang 2012:34); a hongkongi és taiwani hazafiak, „mi, kínaiak, a Taiwani-szoros két oldalán” (Jiang 2012:40); és végül az ezeket mind összefoglaló kínai nemzet (*zhonghua minzu* 中华民族). Jelentősebb artikulációs mozzanatokat azonosíthatunk itt be, egyrészt egy olyan forradalmi történelmi narratíva bontakozik ki, amely egy szintre helyezi a KKP-en kívüli, népköztársaság előtti, ugyanakkor Kína modernizációja iránt elkötelezett Sun Yat-sent a kommunisták első és második vezetői magját képviselő Maoval és Deng-gel, ennek pedig nemcsak a három népi elv egyre nyilvánvalóbb megidézése szempontjából van jelentősége, hanem abból a szempontból is, hogy a Guomindang által alapítóként tisztelt Sun beemelése a forradalmi panteonba végső soron a nemzet egységét hivatott szimbolizálni. Hasonlóképp a már az 1992-es beszámoló alkalmával a KKP diskurzusának mozzanataként artikulált, a Goumindang nacionalista diskurzusából átvett „kínai nemzet” fogalma is egyre nagyobb jelentőségre tett szert.

⁹² Deng Xiaoping: *Two Features of the Thirteenth National Congress of the Communist Party of China*. 1987. november 16. In: Deng 1994.

A diskurzushoz köthető aktivitások elsőszámú *kezdeményezője* persze továbbra is KKP (azon belül pedig, ügýtípustól függően a KB, a pártbizottságok és a fegyelmi ellenőrző bizottságok) és a kormány, valamint a párt által vezetett néphadsereg és széles néptömegek. Jiang kiemelte továbbá az értelmiségiek jelentőségét, minthogy ők a haladó szellemű gondolatok terjesztői, a tudomány és technológia fejlődésének úttörői, az állampolgárok nevelői, a kiváló szellemi alkotások létrehozói, akik szövetségben a munkásokkal és parasztokkal mind hozzájárulnak a kínai nemzet megújulásához. A párt munkáját *segítik* a szakszervezetek, a KISZ, a nőszervezetek, és egyéb tömegszervezetek, illetve az ország fegyveres erői, az NFH és a népi fegyveres rendőrség. Ez utóbbi csoportok elsősorban a „közbiztonság”, a rend és stabilitás fenntartása szempontjából váltak jelentőssé.

A diskurzus *kedvezményezettjei* továbbra is a tömegek és a kínai nép, ugyanakkor Jiang konkrétabban is megnevezett bizonyos társadalmi csoportokat, egyrészt a nemzeti kisebbségek a szokásos „országunk népének összes nemzetisége” frázis hangoztatásán túl is szóba kerültek, másrészt Jiang artikulálta a nyilvánvalóan különböző igényekkel rendelkező „városlakók” és „vidéki szegények” csoportjait, szólt az elbocsátott munkavállalókról, a veterán káderekről és az ifjúságról.

E szubjektivitásokhoz kötődő *akciók*+ kapcsán a gazdaságfejlesztés, a stabilitás fenntartása és a fokozott elméleti képzés és munka került az előtérbe. Jiang kijelentette, hogy a párt elkötelezett a gazdasági fejlődésnek, mint az egész párt és az egész ország központi feladatának előmozdításában, és minden munkát ennek a szolgálatába állít. A kínai sajátosságú szocialista gazdaság építésének következő szakaszában fel kell gyorsítani a nemzetgazdaság piacosításának folyamatát, ill. több százmillió képzett munkást és több tízmillió szakembert kell képezni a modernizációs törekvással járó munkaerőigény kielégítésére. A párt előtt álló egyik legégetőbb kihívás ugyanakkor a reform és fejlődés, valamint a stabilitás kiegyensúlyozása, a megfelelő politikai környezet és a közbiztonság fenntartása. Ennek érdekében a vezetés intézkedéseket hozott az elbocsátott munkavállalók megsegítésére szociális juttatások, továbbképzések és visszafoglalkoztatással kapcsolatos projektek formájában; valamint új adók (pl. örökösödési adó) és az egyéni jövedelemadó rendszer bevezetésével szabályozta a jövedelemeloszlás terén tapasztalható különbségeket, ezzel is csökkentve a társadalmi polarizáció okozta feszültségeket. A stabilitás és rend kapcsán került előtérbe az egyenlőségen, szolidaritáson és kölcsönös segítségnyújtáson alapuló, a közös jólét és fejlődés szolgálatában álló „szocialista etnikai kapcsolatok” megszilárdításának és erősítésének feladata is.

A kínai nemzet biztonságát a Népi Felszabadító Hadsereg garantálja, ezért különösen fontos az NFH forradalmibb, korszerűbb és standardizáltabb haderővé alakítása, valamint a pártvezetés

megegyezése a hadseregben. Jiang leszögezte, hogy a KKP nagy jelentőséget tulajdonít az elmélet szerepének a vezetésben, ennek megfelelően kitart a kínai sajátosságú elméletépítés, valamint a marxizmus-leninizmus, Mao Zedong eszméje és Deng Xiaoping elméletének tanulmányozása mellett. A párt elméleti felfegyverzése ugyanis nélkülözhetetlen a hazaszeretet, a kollektívizmus, a szocialista értékek és a szorgalmas vállalkozó szellem átfogó társadalmi előmozdítása szempontjából.

A politikai stabilitás és a párt legitimitásának fenntartása az *interakciók*+ tekintetében is meghatározónak bizonyult, minthogy Jiang a párt és az állam léte szempontjából létfontosságú politikai küzdelem terepét a korrupció elleni harcban határozta meg. Hasonló jelentőségre tett szert az anyaország újraegyesítése is, Jiang határozottan elutasította az „egy Kína” elvvel szembeni, „Tajvan függetlenségére”, „két Kína” vagy „egy Kína, egy Tajvan” létrehozására irányuló bármely kísérletet és külföldi beavatkozást, sőt, azt is megerősítette, hogy az előbbiek visszaszorítása érdekében a kínai vezetés nem veti el az erőszak alkalmazásának lehetőségét sem. A nemzetközi kapcsolataiban Kína továbbra is ragaszkodik a világbéke előmozdításával és a hegemonizmus felszámolásával kapcsolatos pozíciójához, a kínai vezetés víziója egy igazságos és racionális új nemzetközi politikai és gazdasági rend kiépítése.

A beszámoló alapján rekonstruálható diszkurzív *tárgyak*+ egyik területe, összhangban a gazdasági fejlesztésre irányuló akciókkal, a „koordinált gazdasági fejlődés”, amely az elsődleges társadalmi ellentmondás feloldásának kulcsaként jelenik meg diskurzusban, arra, a már bemutatott feltételezésre építve, hogy a társadalmi és politikai stabilitás a gazdasági reformokkal és az életszínvonal növekedésével biztosítható. A gazdasági fejlődés Jiang 1997-es beszámolójában olyan tartalmakkal töltődik fel, mint a piaci orientáció, a termelés hozzáigazítása a hazai és a külföldi piacok változó igényeihez, az ipari szerkezet optimalizálása a tudományos és technológiai fejlődésre támaszkodva, a regionális gazdaságok összehangolt fejlesztése a helyi előnyök kihasználásával, valamint a gazdasági növekedés módjának megváltoztatása a magas bekerülési költség és az alacsony termelési hatékonyság körülményeinek felszámolása érdekében. Jiang lényegében egy „fenntartható fejlődési stratégia” alapvonalait igyekezett meghatározni a szocialista piacgazdaság keretei között, ugyanakkor a hosszabb távú fejlesztési célokat továbbra is a korábban bemutatott centenáriumi célkitűzések jelentették. Ennek megfelelően a fejlesztések első szakaszát a szocializmus bázisán kiépített szerény jóléti társadalom elérése jelentette. Ebbe az irányba már történtek előrelépések, az elmúlt években a nép életszínvonala jelentősen emelkedett: a földművesek bevételei nőttek, kiépülőben volt a társadalombiztosítási rendszer, bevezetésre került a kilenc éves kötelező oktatás. A teljeskörű társadalmi fejlődéshez (*shehui quanmian jinbu* 社会全面进步) azonban nemcsak az anyagi, hanem a szellemi civilizáció, vagyis a modernizációs

igényekhez igazodó nemzeti, tudományos és népi szocialista kultúra és erkölcs is hozzátartozik. Jiang a szocialista szellemi civilizáció három forrását jelölte meg: a kínai valóság tanulmányozásából levonható, a pártideológia által szintetizált tanulságokat, a nemzeti egység forrását jelentő hagyományos kínai kultúrát, és az előremutató külföldi civilizációs elemeket; álláspontja szerint ezek alapján kell meghatározni a társadalmi, a foglalkozási és a családi viszonyokra vonatkozó erkölcsöket.

A politikai életet meghatározó ideál a kínai stílusú szocialista demokrácia, vagy népi demokrácia, amelynek keretei között „a nép az ország ura”. Ezen ideál intézményi megvalósulási formái: a népi kongresszusok rendszere, a többpárti együttműködés, a politikai konzultáció, valamint a területi autonómia rendszere az etnikai kisebbségek által lakott területeken. A népi demokrácia törvényes kereteit a kínai sajátosságú szocialista jogrendszer rögzíti, amely egyúttal szabályozza a gazdasági interakciók kereteit is (kiterjed a tulajdonjogra, a vállalkozások törvényes jogaira és érdekeinek védelmére, valamint az összes vállalkozástípus közötti tisztességes versenyre). A joguralom kapcsán Jiang beszámolójában két, hangzásra hasonló, de különböző jelentésű fogalmat vezetett be: a jogrendszer (*fa zhi* 法制) és a törvény általi kormányzás (*fa zhi* 法治) fogalmait. Az előbbi egy általános érvényű kiterjedt jogrendszert jelöl, az utóbbi azonban ezt némileg árnyalva azt implikálja, hogy a törvény tkp. a párhatalom eszköze. A törvény általi kormányzás Jiang megfogalmazásában „azt jelenti, hogy a nép széles tömegei a párt vezetésével [!], az alkotmánnyal és más törvényekkel összhangban, minden lehetséges csatornán keresztül részt vesznek az államügyek, a gazdasági és kulturális kezdeményezések és a szociális ügyek intézésében, és gondoskodnak arról hogy az állam minden tevékenysége összhangban legyen a törvényekkel, és hogy a szocialista demokrácia fokozatosan intézményesüljön, hogy ezek az intézmények és törvények ne változzanak a vezetés vagy bármely vezető nézeteinek változásával” (Jiang 2012:29). Vagyis a törvény általi kormányzás válik a tiszta és hatékony kormányzat és a nemzetiségek közötti egység, harmónia és élénk kapcsolat, végső soron pedig a politikai stabilitás garanciájává. Ezt a stabilitást, amely lényegében a KKP zavartalan működését jelenti Jiang a „közbiztonság” (*zhi an* 治安) fogalmával jellemezte.

A KKP belső politikai életében továbbra is a demokratikus centralizmus volt a mérvadó, ugyanakkor Jiang beszámolójában határozottan megjelent és párton belüli demokrácia (*dang nei min zhu* 党内民主) felé történő elmozdulás is. Ez leginkább limitált demokratikus kísérletekben merült ki a párton belüli szabad választásoknak a városi közigazgatási szint alatti bevezetésével. Ezeknek a reformkísérleteknek az eredeti célja, mutat rá Joseph Fewsmith (2021), ugyanakkor nem a párt fokozatos átalakítása volt, hanem a központi pártirányítástól egyre inkább

függetlenedő helyi pártszervezetek működési anomáliáinak (korrupció, méltatlan előléptetések) korrekciója.

Amint az a szubjektivitások és az eddig érintett aktivitások alapján egyértelműen kitűnik az anyaország békés újraegyesítése az „egy ország, két rendszer” elvnek megfelelően (*heping tongyi, yi guo liang zhi* 和平统一、一国两制) a diskurzus központi jelentőségű tárgyának tekinthető. Az újraegyesítés témájának apropóját elsősorban Hongkong 1997-es visszacsatolása – amelynek keretei között a hivatalos diskurzus szerint „a hongkongi nép irányítja Hongkongot” (Jiang 2012:38) – adta, ugyanakkor Jiang hangsúlyozta, hogy Makaó és Tajvan hasonló modellben történő mihamarabbi visszatérése a hazai és külföldi kínaiak közös vágya, „a kínai nemzet nagyszerű megújulásának” elengedhetetlen feltétele. A nemzeti megújulás legalább ilyen fontos aspektusa az össznemzeti erő növelése is, ebben a tekintetben különösen nagy hangsúlyt kell fektetni a nemzetbiztonságra, a nemzetvédelmi kapacitások és a haderő fejlesztésére.

A nemzetközi környezet kapcsán Jiang továbbra is a multipolarizáció irányába mutató tendenciákat azonosított be, és kiemelte, hogy Kína kitart a békés, független külpolitikája mellett, valamint fokozott figyelmet fordít regionális kapcsolatai ápolására a *jószomszédsági politika* (*mulin youhao* 睦邻友好) keretei között. Ennek az új külpolitikai irányelvnek a lényege, hogy Kína a környező országokkal folytatott vitáit baráti konzultációk és egyeztetések keretei között igyekszik rendezni.

Az *erőforrások*+ szubjektivitás-kategóriájába kerültek az 1997-es beszámoló alapján is: a vezérideológia (marxizmus-leninizmus, Mao Zedong eszméje és Deng Xiaoping elmélete), a marxista elmélet alkalmazását jelentő tudományos szocializmus, a kommunista ideológia és erkölcs, ugyanakkor a pragmatizmus jegyében Jiang hangsúlyozta, hogy a vezetés ösztönöz minden olyan ideológiát és etikát, amely a nemzeti és etnikai egységet, a gazdasági fejlődést és a társadalmi haladást szolgálja. A tudomány és a technológia elsődleges termelőerőkként jelentek meg a diskurzusban, ezek fejlesztése szempontjából pedig az oktatásnak volt kulcsfontosságú jelentősége. Az oktatás mellett a korábbiakhoz képest hangsúlyosabban jelent meg a nevelés, különösen pedig a kulturális élet fejlesztésének kérdése: Jiang kiemelte a párt szellemiségét tükröző művészet, irodalom, sajtó, kiadói tevékenység, rádió, film és televízió szerepét a tudományos vívmányok népszerűsítése, valamint a kulturális örökség, „a kínai nemzet ötezer éves civilizációja” és a forradalmi emlékek ápolása kapcsán; hangsúlyozta, hogy a kulturális termelésnek végső soron a hazaszeretetet kell szolgálnia. Ugyan az elődök által bevezetett „virágozzék száz virág” toposz az 1997-es beszámolóból sem hiányzott, de Jiang ekkorra konkrét elvárásokat fogalmazott meg a kulturális szcéná szereplői felé, és szigorította a sajtó munkájával és a könyvkiadással kapcsolatos ellenőrzést.

A pártmunka területén a tömegek kezdeményezőkézségére és a széleskörű hazafias egységfrontra kell támaszkodni a párt vezető szerepének fenntartása mellett, ehhez azonban a párt és a tömegek közötti kapcsolat életben tartására és elmélyítésére van szükség, amely a „szívvel-lélekkel a nép szolgálatában” elv (*quan xin quan yi wei renmin fuwu* 全心全意为人民服务) és a tömegvonal alkalmazásával biztosítható. Ezenkívül minden káder munkájának összhangban kell lennie az alkotmánnyal és egyéb törvényekkel, a párt alapszabályával és szervezési és működési szabályzatával, valamint a szocialista humanitarizmussal. A KKP külpolitikájának eszmei forrásai és vonatkoztatási pontjai továbbra is a békés egymás mellett élés öt alapelve és az ENSZ alapokmányának céljai és elvei voltak.

Végül a beszámoló alapján kirajzolódó *stratégia*+ kapcsán három nagyobb csoport határozható meg, a gazdasági, a politikai és a pártépítést érintő reform célkitűzéseivel összhangban. A gazdasági rendszer átalakítása és a gazdaságfejlesztési stratégia elemeit Jiang a következőkben határozta meg: 1) a tulajdonosi szerkezet korrekciója és továbbfejlesztése; 2) az állami tulajdonú vállalatok reformjának felgyorsítása; 3) az elosztás rendszerének és módjának fejlesztése; 4) a piaci mechanizmus szerepének teljes körű kihasználása a makroökonómiai irányítási rendszer fejlesztése mellett; 5) a mezőgazdaságnak, mint a gazdaság alapjának megerősítése a gazdasági szerkezet átalakításával és optimalizálásával; 6) az ország tudományon és oktatáson keresztül történő fejlesztésére irányuló stratégia és „a fenntartható fejlődés” (*kechixu fazhan* 可持续发展) előmozdítása; 7) a külvilág felé történő nyitás optimalizálására való törekvés; végül pedig az összes előbbi végső céljaként 8) az emberek életkörülményeinek folyamatos javítása.

A politikai rendszer reformja, a demokrácia és a jogrendszer területén meghatározott átfogó fejlesztési célok lényegében mind a KKP hatalma szempontjából kulcsfontosságú stabilitás és egység fenntartására, az ellentmondások megfelelő kezelésére irányultak. Ennek megfelelően a stratégia alapját az adta, hogy a KKP-nek kormányzópártként kell funkcionálnia, ezt megalapozandó szilárd demokratikus intézmények kialakítására, a kínai sajátosságú szocialista jogrendszer kiépítésére legkésőbb 2010-ig, bizonyos intézményi reformok (pl. létszámcsökkentés) előmozdítására, a kormányzati funkcióknak a vállalkozásirányításról történő leválasztására, egyszerű, standardizált adminisztratív rendszer létrehozására, és a demokratikus felügyeleti rendszer javítására van szükség.

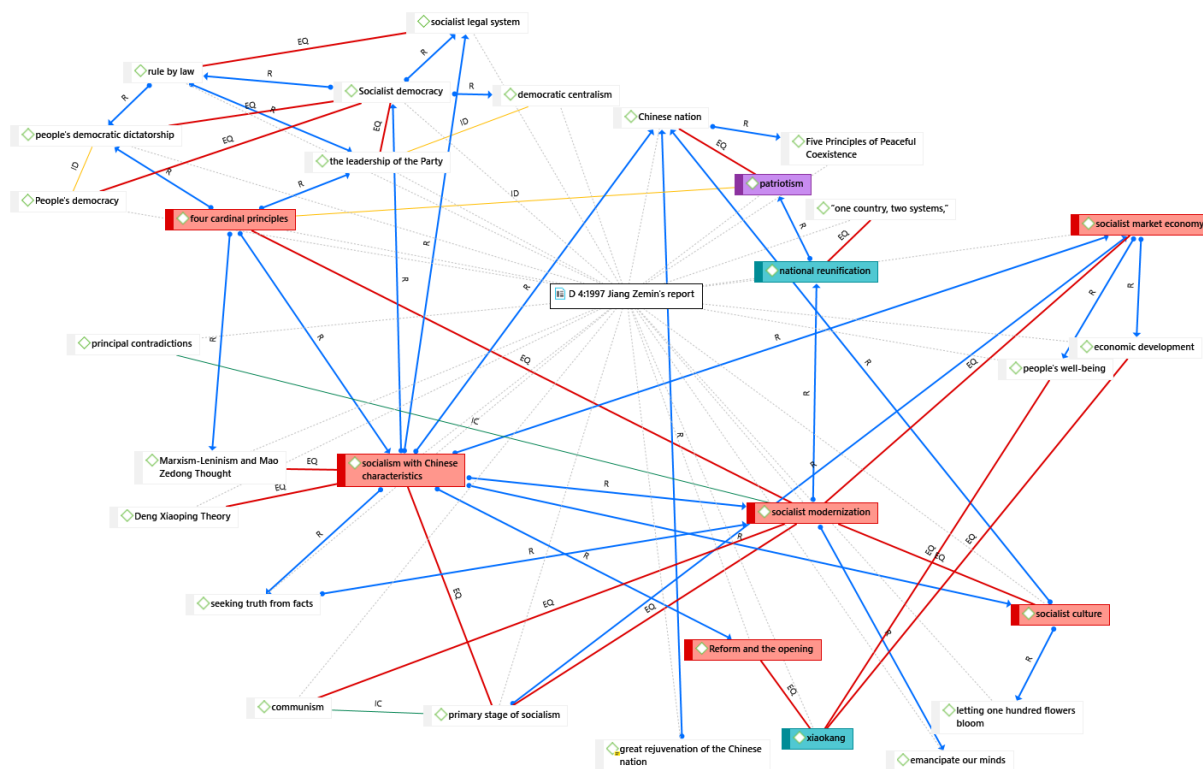
A pártépítés területén sokkal nagyobb hangsúlyt kell fektetni az ideológiai képzettségre, hiszen ez a pártot összetartó erő forrása. Törekedni kell az alulról szerveződő pártszervezetek megszilárdítására és fejlesztésére, mindezt persze úgy, hogy ezek a szervezetek is igazodjanak a párt alapvonalához, és maradéktalanul végezzék el a KB által kijelölt feladatokat „a párt irányítja a pártot” elvnek megfelelően. A munkastílus javítása szempontjából tovább kell erősíteni a párt és a

tömegek közötti kapcsolatot. Továbbá meg kell bizonyosodni arról, hogy a vezető káderek feddhetetlenek, becsületesek és fegyelmezettek, ki kell vizsgálni és kezelni kell a súlyos visszaéléseket, és a párton belüli korrupciót minden lehetséges eszközzel üldözni kell.

Összességében, ahogy azt a 5. ábra szemlélteti, a XV. pártkongresszusi beszámoló alapján beazonosított pozitív értékek és aktivitások köre tovább bővült, ami részben annak tudható be, hogy a reformdiskurzus korábban artikulált csomópontjai állandó mozzanatként rendre visszatérnek. Egyértelműen látható azonban az is, hogy ugyan, hogy 1992 és 1997 között a pártfőtitkár személye nem változott, mégis újabb elemekkel bővült a diskurzus.

A negatív aktivitásokra az antagonisztikus másik híján szétszóródottság jellemző, ezek a szignifikációk funkciójukat tekintve nem egy kizárt diskurzust jelölnek, hanem azáltal hogy kizárásra, elutasításra kerülnek, megerősítik a diskurzus pozitív aktivitásait. Az *akciók*- szintjén például a szocialista demokrácia építése ellenében jelenik meg „a nyugati modellek másolása”, ahogy az olyan antidemokratikus gyakorlatok is, mint a hatalmaskodás és a parancsolgatás. A *negatív interakciók* kategóriájába a felülről érkező határozatok és rendeletek semmibe vételét soroltam, amely egyértelműen a demokratikus centralizmus megtagadását jelöli.

A *tárgyak*- a pluralizálódó reformdiskurzus korábbi változatainak megfelelően vagy múltbéli történések, vagy kijavításra szoruló strukturális hibák, esetleg az egyes emberek jellemhibájából adódó problémák. Az első csoportba tartoznak a hazafias érzelmek felkorbácsolását célzó artikulációk a külföldi hatalmak miatt elszenvedett történelmi megaláztatásokkal, „a kínai nemzet százéves megaláztatásával” kapcsolatban, valamint „a reform és nyitás előtti szocializmus fordulatai és hibái” és a „kulturális forradalom”, amelyek a KKP aktuális modernizációs programjának helyességét hivatottak kihangsúlyozni.

5. ábra: A Jiang Zemin 1997-es beszámolója alapján rekonstruált diskurzus identitása a csomópontok, frázisok és pártideológia kódcsoportok in vivo kódjai alapján

Jiang szerint a kínai szocializmus fejlesztését olyan strukturális tényezők gátolják, mint a nehézkes szervezeti működés, a kormányzati és vállalati funkciók szétválasztásának elmulasztása, a megfelelő utánpótlás biztosítását megnehezítő nepotizmus, és általánosságban a hazai és külföldi politikai zavargások, valamint a nemzetközi kapcsolatokat megpecsételő igazságtalan és irracionális nemzetközi gazdasági rend. Az egyének szintjén a reformok nyomában járó változások olyan gyengeségeket hoztak a felszínre, amelyek korrupcióhoz, nagybolshoz és pazarláshoz, burzsoá liberalizációhoz vezettek, hovatovább felütötték a fejüket olyan ártalmas társadalmi jelenségek is, mint például a pornográfia, a szerencsejáték, a kábítószerrel való visszaélés, vagy a kábítószer-kereskedelem. E tárgyakhoz illeszkednek az *erőforrások*:- „a két bármi”, „az osztályharc a legfőbb láncszem” elve, a betűkultusz, a marxista munkák dogmatikus értelmezései és a marxizmussal kapcsolatos bizonyos hibás nézetek, a dekadens feudális és kapitalista elképzelések, a bürokratikus munkastílus, a formalizmus, a „jobbos” és „balos” tendenciák, ill. minden a stabilitást veszélyeztető tényező, mint például a babonás tevékenységek, a hidegháborús mentalitás, és az emberi jogok és egyéb kérdések, amiket egyes országok arra használnak fel hogy más országok belügyeibe beavatkozzanak. Jiang határozottan elutasította a Kína békére és közös prosperitásra irányuló külpolitikájával szemben meghatározott, „a katonai blokkok bővítésére és a katonai szövetségek erősítésére” irányuló külpolitikai *stratégiát*(-), amely nyilvánvalóan az USA-hoz és szövetségi köréhez kapcsolódott.

A reformdiskurzus további megerősítése és legitimitása szempontjából is kulcsfontosságúak a hivatalos narratíva alakításával kapcsolatos egyre kifinomultabb *režsimkódok*. Jiang beszámolójának első részében a 19. századtól kezdve tekintette át a Kína által elszenvedett történelmi megaláztatásokat, amelyeket egyértelműen szemebállított a jövő fényes kilátásaival. A szebb jövő felé vezető utat a modern Kína történelmének három nagy jelentőségű fordulópontja nyitotta meg: az első a Sun Yat-senhez köthető 1911-es *Xinhai* forradalom; a második a KKK 1949-es Mao Zedong vezetésével megvalósuló megalapítása, majd a szocialista rendszer alapjainak lefektetése; a harmadik pedig a reform és nyitás politikájának bevezetése. Jiang továbbá újraartikulálta és átértelmezte a Kína megújításával kapcsolatos Sun Yat-sen-i elképzelést (*zhēnxīng Zhōnghuá* 振兴中华) kijelentve, hogy „[C]sakis a KKP vezetheti a kínai népet a nemzeti függetlenség, a népfelszabadítás és a szocializmus győzelmének elérése, valamint a kínai sajátosságú szocializmus úttörőjeként a nemzet gazdasági megújítása (*zhēnxīng* 振兴), az ország felvirágoztatása és megerősítése és az emberek jólétének irányába” (Jiang 2012:3).

A közelmúlt történései kapcsán Jiang méltatta az előző, XIV. pártkongresszus jelentőségét is, amely szerinte abban a három fontos politikai döntésben határozható meg, hogy 1) a párt elkötelezte magát, hogy minden lehetőséget megragad a fejlődés felgyorsítására; 2) a gazdaság szerkezeti átalakításának céljaként a szocialista piacgazdaság kiépítését határozta meg; 3) a kínai sajátosságú szocializmus építésére vonatkozó Deng Xiaoping-i elméletet pedig vezérideológiaként kanonizálta. A KKP mindig is nagy hangsúlyt fektetett az elmélet jelentőségére, a marxizmus-leninizmusnak a kínai realitásra alkalmazását két történelmi fordulópont jellemzi: Mao Zedong eszméje, a forradalom és a szocializmus építésének elmélete és Deng Xiaoping elmélete a kínai sajátosságú szocializmus építéséről⁹³, melyek a jövőben is a párt elméletének és gyakorlatának elsődleges forrásai lesznek. Ahogy arra az előző fejezetben már kitértem, Jiang Zemin az 1990-es évek második felétől nagyobb hangsúlyt fektetett a szocialista kultúra, erkölcsök és ideológia terjesztésével és intézményesítésével kapcsolatos ideológiai munkára, minthogy ezeknek a területeknek az aktív alakításával lehet a gazdasági változások társadalmi hatásai fölötti kontrollt megtartani, hiszen a „kultúra összefügg a gazdasággal és a politikával, míg az ideológiai és etikai fejlődés összefügg az anyagi fejlődéssel” (Jiang 2012:34). Az eszmei tényezők növekvő jelentőségére utal, hogy a párt vezető szerepe egyrészt továbbra is abból a pártideológiai közhelyből származott, miszerint a kommunista párt a tágan értett munkásosztály előőrse, másrészt azonban egyre inkább felerősödött a diskurzus nacionalista szólama, vagyis hogy a KKP

⁹³Deng Xiaoping elméletének foglalatát Deng Xiaoping összegyűjtött beszédei, valamint a XI. KB. harmadik ülészaka óta kiadott párt- és állami dokumentumok adják.

a nemzetmegújító politikai erő, hiszen derekasan helyt állt a hosszú éveken át tartó küzdelmek megpróbáltatásai során, sőt képes volt az országot a felívelés pályájára állítani.

A XV. pártkongresszus alkalmával azonban nemcsak az ideológia területén történtek hatalomtechnikai újítások, a Jiang-vezetés kezdeményezésére, a párt vezető szerepének intézményi megerősítése érdekében, nem került be a Politikai Bizottság Állandó Bizottságába – vagyis a kínai politika hét legmeghatározóbb szereplője közé – a hadsereg egyetlen katonai képviselője sem, a PB-ben ugyanakkor két helyet biztosítottak az NFH képviselőjének. Ez az eljárás, ahogy arra Fewsmith (2021) rávilágított, később a PB összeállításának normájává vált. A XV. kongresszus alkalmával újfent Jiang Zemint választották pártfőtitkárnak, ugyanakkor várományosi pozícióban került a PB-be az új generációt képviselő Hu Jintao és Wen Jiabao 温家宝.

VI.2.1. Ellensúlyozás és a KKP legitimációjának újraalapozása

Jiang harmadik főtitkári terminusát egyrészt továbbra is az intenzív gazdasági fejlesztés és piacosítás, ill. ehhez kapcsolódóan a lazábban kezelt ideológiai munka nyomában járó – mind a párton belüli fegyelem, mind pedig a párt legitimitása szempontjából – negatív társadalmi következmények kezelése; másrészt, az előbbtől nem függetlenül, a pártideológia felfrissítését és megerősítését célzó diszkurzív mozzanatok bevezetése jellemezte.

Jiang több fronton vitt végbe kisebb-nagyobb szervezeti reformokat a párt- és kormányzati struktúrákban és a hadseregben is. Ennek egyik elemeként az 1990-es évek végére egyre jelentősebbé vált a kísérletezés a párton belüli demokráciával kapcsolatban (Lai 2016:94-95), a párt alsóbb szintjein alkalmazott demokratikus választások azonban nem voltak összeegyeztethetők a személyi kérdésekben mérvadó nómenklatúra rendszerrel, amelynek megfelelően a kinevezéseket és előléptetéseket a magasabb szintű pártszervezeti egységek határozzák meg (Manion 2015:424), így 2002-ben végül a projekt leállt. A korrupció elleni küzdelem továbbra is prioritás maradt, mi sem szemlélteti ezt jobban, mint hogy 1997-től a KKP Fegyelmi Bizottságának főtitkára egyúttal a PB ÁB állandó tagjává is vált, vagy hogy 1998-ban a hadsereg modernizációs programjának keretei között a NFH kereskedelmi tevékenységét teljes mértékben felfüggesztették.

Jiang 1998-ban a népköztársaság történetének legdrasztikusabb közigazgatási reformját hajtotta végre, amikor felszámoltatta az Államtanács alá tartozó minisztériumi hivatalok és bizottságok negyedét, az Államtanács alkalmazottainak közel felét pedig elbocsáttatta. Ez a szervezeti átalakítás azt a célt szolgálta, hogy a „kis kormányzat, nagy társadalom” feltételeinek kialakításával némileg tehermentesítsék az állami költségvetést (ekkorra a kormányzati és párthivatalnokok

száma meghaladta a 30 millió főt), valamint, hogy a Kereskedelmi Világszervezethez (WTO) való csatlakozás felgyorsításának reményében tehermentesítsék az államháztartást (Wong 2022:194).

A szervezeti nehézségek mellett Jiangnak a párton kívülről érkező politikai kihívásokat is kezelnie kellett. 1998 nyarán az 1989-es tüntetéssorozat egyik vezetőjéhez, Wang Youcaihoz 王有才 köthető csoport megalapította a Kína Demokrácia Pártot (KDP, *Zhongguo minzhu dang* 中国民主党), a KNK első ellenzéki pártját. A KDP programjának fő célkitűzése a kínai alkotmányos demokrácia rendszerének kiépítése volt. Minthogy a párt pusztán létezése addig nem tapasztalt veszélyt jelentett, így 1999 végére, egy széleskörű letartóztatási kampány eredményeként a KDP-t főszámlolták (Wong 2022:189-190). Még ebben az évben egy újabb a KKP hatalmának szempontjából fenyegetőnek ítélt mozgalom, a *Falun Gong* (法轮功) vallási csoport ellen lépett fel a központi vezetés, miután a csoport mintegy 10 000 tagja lényegében bekerítette a KKP legfelsőbb vezetőinek pekingi rezidenciáját, a Zhongnanhait (Wong 2022:190; Lai 2016:78). A buddhizmus és a taoizmus tanításait vegyítő vallási mozgalom ekkorra több milliós nagyságrendű tagsággal rendelkezett Kínában, így a Zhongnanhai-akció után, a Falun Gongban rejlő mozgalmi potenciál miatt letartóztatási hullám indult a vallási vezetők és gyakorlók ellen; sőt a KKP igyekezett eltüntetni a Falun Gonggal kapcsolatos információkat is a kínai nyilvánosságból.

Az internet terjedésével azonban a közvélemény irányítása és a nyilvánosság felügyelete is egyre összetettebb megoldásokat kívánt, ennek megfelelően 1998-ban a pártvezetés elindította az Arany Pajzs (*jindun gongcheng* 金盾工程) programot, amely kiterjesztette a tömegmédiára fölötti ellenőrzést az internet világára is, azáltal, hogy megteremtette az internetes tartalmak cenzúrájának és a felhasználói információk központi kezelésnek technológiai feltételeit.

Míndeközben a reform előmozdítása érdekében a szocialista jogrendszer intézményesítése is tovább folytatódott, az 1999-es módosítás alkalmával bekerült az alkotmányba a jogrendhez való alkalmazkodás elve; valamint a magánszektor a szocialista piacgazdaságnak a közösségi szektorral egyenrangú szereplőjeként került meghatározásra, feltehetően a WTO-csatlakozás jegyében. Az alkotmány Preambuluma is módosult: az államvezetést meghatározó ideológiai elköteleződést tartalmazó részbe a marxizmus-leninizmus és Mao Zedong eszméje mellé bekerült „Deng Xiaoping elmélete” is, ennek megfelelően alkotmányba foglalták a kínai sajátosságú szocializmus melletti elköteleződést, vagyis a gazdasági reformnak és a négy alapelv fenntartásának programját.

Az 1990-es évek végére a hazafias nevelési kampány hatására elkezdett kibontakozni a népi/banális nacionalizmus,⁹⁴ vagyis a nacionalista érzelmek, identitás és ideológia beépültek a

⁹⁴Michael Billig a banális nacionalizmust ugyan a fejlett országok, vagyis a „nyugat,” a politikai diskurzusokban, a tömegmédiában, a sajtóban és ekképp az állampolgárok tudatában megnyilvánuló nacionalizmusának jellemzésére használja (1995), de a fogalom relevánsnak tűnik a felemelkedő Kína esetében is.

hétköznapi élet rutinjaiba és a legalapvetőbb gondolkodási formákba. „A mindennapok félárborca eresztett nacionalizmusába persze könnyen belekapnak a nemzeti kedélyeket borzoló események szelei, különösen mivel e nacionalizmus inherens részét képezik a világrenddel kapcsolatos, a nemzeti érdekre hivatkozó elképzelések, így bármilyen (anti)hegemonikus mozzanat a nemzetközi közegben a nemzeti érzelmek felerősödését eredményezi” (Soós 2023:113). A kínai népi/banális nacionalizmus egyik első föllángolására éppen a KNK belgrádi nagykövetségének 1999-es bombázása után került sor, amelyet országos szintű Amerika-ellenes tüntetések követtek. Nem meglepő, hogy maga Jiang Zemin is a nacionalizmus húrjait pengetve reagált a tragédiára: „A nagy Kínai Népköztársaságot soha nem lehet megfélemlíteni, a nagy kínai nemzetet soha nem lehet megalázni, és a nagy kínai népet soha nem lehet leigázni.”⁹⁵ A hivatalos kiállítás azonban – leginkább a hazai népi nacionalista igények kielégítése érdekében csak a megfogalmazás szintjén volt erős, hiszen a KKP a hivatali nacionalizmusának egyik központi témájával, a nemzet egyesítésével volt elfoglalva 1999-ben, amikor is a kezdeti sikerek – Hongkong, majd Makaó (1999) visszacsatolása – után a folyamat holtpontra jutott, mert a tajvani vezetés feladta az „egy Kína” politikát és felfüggesztette kapcsolatait a KNK-val.

A Jiang előző terminusában bevezetett, a politikai-ideológiai munkát előtérbe állító kampány folytatódott az 1990-es évek végén is; a párt megalapításának 78. évfordulója alkalmából rendezett fórumon a pártfőtitkári felszólalás fő témája az 1996-ban indított a három hangsúlyt (*san jiang* 三讲) – vagyis a tanulás, a politika és a tisztesség hangsúlyozását – propagáló országos nevelési kampány volt. A tanulás hangsúlyozása kapcsán Jiang leszögezte, hogy a tudás elsődleges forrása a marxista elmélet (ill. annak kanonizált elemei), de a pártkáderektől elvárt az átfogó tudományos képzettség is. A politikai munka során a szocializmus és a kommunizmus ideáljait kell szem előtt tartani, a meggyőződéseket pedig a dialektikus és a történelmi materializmus módszereinek megfelelően kell kialakítani. Jiang itt lényegében a politikai képzelet lekötését irányozta elő, amire azért volt szükség, mert a forradalmi hevület elpárolgásával könnyen kiüresedhetett a káderek politikai gondolkodása (Jiang 2012:353). A tisztesség, a kommunista jellem hangsúlyozása kapcsán Jiang egy Mengzi parafrázissal igyekezett rávilágítani arra, hogy a tartós politikai hatalomnak szükségszerűen erkölcsi felsőbbrendűséggel kell párosulnia. Ennek a beszédnek a tanúsága szerint az új évszázad küszöbén a legfontosabb politikai feladat a KKP számára, hogy megerősítse önmagát. A 2000-es évek elején továbbra is a párt hosszútávú túlélési stratégiájának kialakítása, és az új gazdasági-társadalmi környezethez való alkalmazkodás állt a KKP diskurzusának

⁹⁵Kissinger (2014:500) idézi: Robert Lawrence Kuhn, *The Man Who Changed China: The Life and Legacy of Jiang Zemin*. New York: Crown Publisher, 2004. 2. o.

középpontjában. Az ehhez kapcsolódó kulcsjelölőt, a „három képviselőt” Jiang Zemin 2000. február 25-én, a Guangdong-tartományi ellenőrzőkörútján vezette be.

Jiang a körút egyik állomásán előadott beszédében kifejtette, hogy a KKP, több mint 70 éves történetének tapasztalata alapján, azért tudta elnyerni a nép támogatását, mert „mindig a korszerű termelőerők fejlesztésének ügyét, Kína korszerű kultúrájának fejlesztési irányvonalát, és a kínai nép széles tömegeinek alapvető érdekeit képviselte” (Jiang 2002:8). Ennek a hármas elköteleződésnek a finomhangolására került sor a párt 80. évfordulója alkalmából, 2001 júliusában megtartott nagyszabású pártfőtitkári beszédben.⁹⁶ Jiang áttekintve a párt első 80 évének történetét és eredményeit arra jutott, hogy továbbra is törekedni kell a marxizmus alapelveinek és Kína sajátos helyzetének integrálására; töretlenül a népre kell támaszkodni és a népi érdekekért kell dolgozni; valamint meg kell őrizni az újabb történelmi kihívásoknak megfelelő megújulás és belső fejlődés képességét (Jiang 2002[2001]:180-182). Ez utóbbi diszkurzív elem a David Shambaugh (2008) által azonosított adaptációs gyakorlatra enged következtetni, miszerint az 1989-es események, valamint a Szovjetunió és a kelet-európai kommunista pártok hatalmának leáldozásához vezető tényezők átfogó tanulmányozásának eredményeként a KKP jelentős belső reformokat vezetett be a kormányzási képességének megerősítése érdekében. A következőkben ezen adaptációs igény felől mutatom be a 2001-es beszéd alapján a „három képviselőt”, mint az államhatalmat betöltő párt új alapelvét.

1. A korszerű termelőerők – azaz a gazdaság legdinamikusabb és forradalmibb tényezői – fejlesztési feltételeinek képviselete révén általánosan fejlődnek az állampolgárok életkörülményei, bővül az össznemzeti erő és végső soron megmutatkozik a szocializmus felsőbbrendűsége. Jiang szerint a marxista elmélet rámutatott, hogy a termelési viszonyok és a felépítmény a termelőerőkkel azonos ütemben fejlődik, így, ha az előbbiek nem felelnek meg a termelőerők fejlesztéséhez szükséges követelményeknek – vagyis korlátozzák a fejlődés ütemét – akkor *kiigazításra van szükség*⁹⁷. A pártnak tehát, a *szocialista rendszer* dinamikusságát és *fenntarthatóságát* biztosítandó, megfelelő irányvonalakat és elveket kell követnie a gazdasági fejlesztés előmozdítása érdekében (Jiang 2002:184).

Ez persze új megvilágításba helyezte a reform és nyitás politikáját is, amely egy kettős kiigazításnak tekinthető: egyrészt a szocialista termelési viszonyoknak a termelőerők fejlődésével összeegyeztethetetlen elemei kapcsán; másrészt a szocialista felépítménynek a gazdasági alappal nem kompatibilis sajátosságai alapján.

Jiang konkrét fejlesztési területeket is kijelölt, mint a tágan értett munkásosztály – vagyis az ipari munkások, az értelmiségiek,⁹⁸ a földművesek és egyéb dolgozók – átfogó, a termelési hatékonyság, az innovációs

⁹⁶A párt alapításának kerek évfordulóit – ahogy arra Joseph Fewsmith (2003) is rámutatott – jellemzően alkalmas adtak hosszabb beszédek megtartására, így az újabb diszkurzív elemek hivatalos bevezetésére is.

⁹⁷A szerző kiemelései.

⁹⁸Jiang alatt visszatér a politikailag is aktív értelmiségi ideálja (*zhishifēnzǐ* 知识分子), amely ebben az újraértelmezett formájában magában foglalja a tudományos-technológiai területeken tevékenykedő tudósokat, hiszen ők a gazdasági fejlesztés motorjai (Marinelli 2014).

készség és a vállalkozószellem fejlesztését célzó képzésének megszervezése;⁹⁹ a tudomány és technológia mint elsődleges termelőerők fejlődésének előmozdítása; valamint a szocialista demokrácia és a törvények általi kormányzás kiterjesztését célzó politikai reformok bevezetése.

2. A pártnak minden körülmények között Kína korszerű kultúrájának fejlődési irányvonalát kell képviselnie, hiszen csakis így alapozható meg a gazdasági és társadalmi fejlesztések szellemi bázisa. Ezen a fronton Jiang álláspontja szerint folytatni kell a szocialista szellemi civilizáció fenntartására irányuló erőfeszítéseket: vagyis a marxizmus-leninizmus, Mao Zedong eszméi és Deng Xiaoping elmélete ideológiai iránymutatása mellett a hangsúlyt a tudományos elméletek népszerűsítésére, a megfelelő közvélekedés kialakítására, a magas minőségű, kulturális hagyományokat ápoló tevékenységek támogatására, és a „magasztos eszmékkel, erkölcsi feddhetetlenséggel, magasszintű képzettséggel és kiváló fegyelmezettséggel rendelkező” állampolgárok kinevelésére kell helyezni (Jiang 2002:189). Minde mellett megjelentek új elemek is a korszerű kultúra kifejtésében, mint például a versennyel, a hatékonysággal, a jogrendszerrel vagy az innovációval kapcsolatos ismeretek és törekvések. Mindezek elsajátítása a korszerű, ugyanakkor a hazaszeretet, valamint a kollektívizmus, a szocializmus, a nemzeti önbecsülés és büszkeségérzet értékeit közvetítő oktatás révén lehetséges. Jiang szerint ily módon az *erkölcs és a jog uralmának kombinálásával kialakul a közrend szilárd etikai alapzata* és az elköteleződés a kínai nemzet gazdasági megújítása mellett.
3. A párt minden körülmények között a kínai nép túlnyomó többségének alapvető érdekeit képviseli, hiszen az a közös előmozdításának céljával alakult, és az államhatalmat mindig is a nép érdekében gyakorolta. Ennek a jelentősége nem elhanyagolható, hisz, ahogy Jiang rámutatott, ez a fő különbség a KKP és a kizsákmányoló osztályok pártjai között (Jiang 2002:191-192). A képviselőlet elméleti alapja a maói *tömegvonal* alkalmazása és fenntartása: vagyis, hogy a párttagok aktív kapcsolatot ápolnak az emberekkel. Ugyan a többség érdekei prioritást élveznek, hiszen ez a hatalmon maradásnak, a gazdasági-politikai-kulturális fejlesztésnek, a népcsoportok közötti egységességnek és a társadalmi stabilitásnak a kulcsa, *de a pártnak a különböző társadalmi rétegekből érkezők sajátos igényeire is oda kell figyelnie* (Jiang 2002:192). Jiang diskurzusából ezen a ponton a *különbségi logika* működése olvasható ki: a diszkurzív hegemoniát erősíti, hogy a sajátos érdekekkel rendelkező, elkülönülő társadalmi csoportok artikulálódnak, azáltal, hogy a hivatalos diskurzus elismeri és reprezentálja őket.

Jiang hangsúlyozta beszédében, hogy e három képviselőlet összekapcsolódik és kölcsönösen támogatja egymást, ennek megfelelően szerves egészként értelmezendő.

A jubileumi beszéd harmadik részében Jiang a pártépítésnek a „három képviselőletnek” megfelelő megerősítését és javítását vázolta fel. Ennek kapcsán kitért a Deng Xiaoping diskurzusában központi helyet elfoglaló toposzra, vagyis, hogy a KKP vezető szerepe nélkül az ország káoszba fordulna, a stabilitás¹⁰⁰ fenntartásához azonban fejlődnie kell a pártnak, adaptálódnia a tagságban, státuszban, hazai és nemzetközi környezetben és feladatokban beállt változásokhoz.

⁹⁹Giovanni Arrighi (2008:351) Kína gazdasági felemelkedésével kapcsolatos átfogó elemzésében épp az egészségügyi állapot, az iskolázottság és az öngazgatásra való képesség tekintetében magas minőségű és olcsó humán erőforrásban azonosítja be a KNK tökébevonó erejét, és így lényegében a globális gazdasági vérkeringésbe való becsatlakozásának alapját is.

¹⁰⁰„A párt az állam és a nemzet alapvető érdekét képviseli”, ilyenformán a stabilitás a pártérdek és a nemzeti érdek összemosásának kulcsfogalma (Guo 2004:33).

Ezekután Jiang a népképviselőt témájára tért rá: a KKP a tágon értett munkásosztály előörspártja, és mint ilyennek törekednie kell a párt osztályalapjának megszilárdítására, a népi támogatottság bővítésére és a társadalmi befolyása növelésére. A beszéd további részében azonban a fogalom széttagítása miatt egyébként is megkérdőjelezhető osztályalapú képviselő háttérbe szorult és a gazdasági reformok nyomán létrejött új társadalmi rétegek – a vállalkozók, a nem-állami szektor tudományos és műszaki vállalkozásainál alkalmazottak, a külföldi vállalkozásoknál alkalmazott vezetői és műszaki személyzet, a magánvállalkozók, önfoglalkoztatók, munkaközvetítők által foglalkoztatottak és szabadúszó szakemberek – politikai inklúziója került előtérbe. Jiang álláspontja szerint az előbb felsorolt társadalmi csoportok mind hozzájárulnak a termelőerők fejlesztéséhez; ha egyéb feltételeknek megfelelnek és elkötelezettek a szocialista modernizáció mellett, akkor a párt tagjaivá válhatnak (Jiang 2002:200-201). A beszéd ezen részét szokás úgy értelmezni, hogy Jiang kinyitotta a KKP-t a tőkések számára, szembe menve a konzervatív nyomásra a reformidőszak alatt is fenntartott pártpolitikai alapelvvel, ti., hogy a tőkések és a nemzeti burzsoázia tagjai nem lehetnek párttagok. Jiang rövid, a marxista terminológia köntösébe csomagolt magyarázatot is adott: a korabeli kapitalista társadalomra kidogozott klasszikus marxi munkaérték elmélet nem alkalmazható kritikátlanul a szocialista piacgazdaság bevezetése nyomán kialakult társadalomra, ennek megfelelően senki sem ítélt meg az általa elvégzett munka jellege, vagy az általa birtokolt magántulajdon értéke alapján (Jiang 2002:201-202).

Ahogy a KKP adaptációs stratégiáját vizsgáló Shambaugh rámutatott: az egypártrendszerben is elkerülhetetlenül szükséges időnként újraalapozni a legitimitást azáltal, hogy a párt klasszikus bázisát képező társadalmi csoporttól eltérő politikai szubjektumok is reprezentálttá válnak. Ennek mentén írható le a „három képviselő” is, amely tkp. nem más, mint az osztályalapú képviselőt váltó, új, inkluzívabb reprezentációs elv bevezetése, amelyben a politikai közösséghez való tartozás alapja a párt politikai ideológiája melletti elköteleződés (Fewsmith 2001).

A „három képviselő” tehát szubsztanciális politikai-ideológiai reformnak tekinthető, amely választ igyekezett kínálni a párt legitimitását érintő hazai és nemzetközi kihívásokra, és ehhez kapcsolódóan a stabilabb és intézményesített hatalomgyakorlás elveit vetítette előre. Ezeknek az elveknek az alapján: 1) a politikai ideológia fenntartása központi jelentőségű; 2) az egyre bővülő magángazdaság szereplőit be kell vonni a pártképviseletbe; 3) és ki kell tartani a leninista pártszervezeti forma mellett. Ez egyúttal azonban annak a beismerése is volt, hogy a forradalmi legitimitáció és a munkás-paraszt szövetségen alapuló hatalmi struktúra a múlté, a KKP forradalmi élcsapatpártból (*gemingdang* 革命党) kormányzó párttá (*zhizhengdang* 执政党) alakult át (Patapan–Wang 2018; Fewsmith 2001).

VI.3. A „három képviselő fontos eszméje” – Jiang Zemin beszámolója a 2002-es XVI. Pártkongresszus alkalmával

Az új évezred első pártkongresszusára 2002. november 8. és 14. között került sor, melyen Jiang Zemin utolsó pártfőtitkári beszámolóját tartotta meg az esemény első napján. A korábbi gyakorlatnak megfelelően Jiang ezúttal is kijelölte a kongresszus témáját: „tartsuk magasán Deng Xiaoping elméletének nagy lobogóját, teljes mértékben valósítsuk meg a »három képviselő« fontos eszméjét, a múlt tapasztalataival felvértezve tekintsünk a jövőbe, haladjunk a korral, építsünk egy minden tekintetben »szerény jóléti« társadalmat, gyorsítsuk fel a szocialista modernizáció előrehaladását, és törekedjünk arra, hogy új lehetőségeket teremtsünk a kínai sajátosságú szocializmus építése számára.” (Jiang [China.org.cn] 2002)

A beszéd alapján Deng Xiaoping elmélete, a „párt vezérideológiája” továbbra is meghatározó *csomópontja* volt a KKP diskurzusának. Jiang kifejtette, hogy Deng Xiaoping elmélete alapján a szocializmus kezdeti szakaszában a párt alapprogramját a kínai sajátosságú szocializmus építése és nagyszerű ügye jelenti, ennek megfelelően a KKP legfőbb törekvése a szerény jóléti életszínvonal elérése, hiszen a kínai társadalomra jellemző alapvető ellentmondás továbbra is a nép egyre növekvő anyagi és kulturális igényei, valamint a társadalmi termelés elmaradottsága között feszül. A kínai sajátosságú szocializmuson belül meghatározásra kerültek egyes, szintén az egyedi kínai feltételnek és igényeknek megfelelően fejlesztendő területek is, így a „kínai sajátosságú urbanizáció”, a „kínai sajátosságú szocialista törvényesség”, a „kínai sajátosságú kultúra”, illetve a kisebb létszámú, de ütőképebb „kínai sajátosságú haderő”. A fejlesztések és a szocialista modernizáció előmozdítását a reform és nyitás politikája biztosítja, ennek nélkülözhetetlen feltétele a társadalmi stabilitás, végső célja pedig Kína megerősítése.

Jiang diskurzusában a reform számos területe artikulálódott: az állami vállalatok és az állami tulajdon kezelésének reformja és a tőkepiac fejlesztése; a pénzügyi, adózási, elosztási, lakhatási, és bankrendszer reformja; a kormányzati intézmények és a jövedelemelosztás, a döntéshozási mechanizmusok rendszerének reformja; a káder- és személyzeti struktúra valamint a párt vezetési és kormányzási stílusának reformja; a tudomány, a technológia és az oktatás irányítási rendszereinek reformja; az emberek életminőségét javító egészségügygel és sporttal kapcsolatos programok reformja; az igazságszolgáltatási rendszer reformja; a más országokkal fenntartott kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok rendszerének reformja; végül a honvédelem és a hadsereg reformja. Ez a tendencia, ti., hogy a pártvezetés által a párt egésze számára megfogalmazott politikai üzenet egyre összetettebbé vált, abban az értelemben, hogy egyre konkrétabb szakpolitikai kérdéseket taglalt, amelyekre technokratikus válaszokat ajánlott, a kormányzópárt funkció felé történő elmozdulás retorikai lenyomatának tekinthető.

A megújuló KKP identitását a már korábban említett, a „három képviselő fontos eszméje” artikulációja reprezentálta Jiang beszámolójában. A három képviselő fontos eszméjének alkalmazása érdekében a pártnak fokozott hangsúlyt kell fektetni a marxista elmélet további fejlesztésére és a progresszivitásra, a modernizáció és a nemzetgazdasági fejlesztés előmozdítására, újabb társadalmi csoportok bevonására a nemzet nagyszerű megújításának programjába, és a reform szellemiségében történő pártépítésre. Jiang hangsúlyozta, hogy a három képviselt eszméje a marxizmus-leninizmus, Mao Zedong eszméje és Deng Xiaoping elméletének folytatása és továbbfejlesztése, amely reflektál a párt és az állam munkájával kapcsolatos legújabb kihívásokra és követelményekre.

A negatív értékkategóriához köthető csomópont, vagyis az *antagonisztikus másik* a 2002-es pártfőtitkári beszámolóban sem volt beazonosítható. Az *ellenfél* szubjektumpozíciójába a fennálló rendet nem tisztelő, a lehetőségekkel visszaélő egyének csoportjaival kapcsolatos artikulációkat – a „törvénszegők”, a „korrupciós ügyekben részt vevők”, a „népszerűtlen” tajvani szeparatista erők, valamint a „sötét szektás csoportosulások” (nyilvánvaló utalás a Falun Gong mozgalomra) – soroltam.

Az ellenfelek e szűken meghatározott csoportjával szemben a *protagonisták* széles tömege állt, ezt egyrészt a reformdiskurzusra jellemző szignifikációk alkották; másrészt a társadalom korábban nem artikulált szegmensei: „a vállalkozók, a nem-állami tudományos és technológiai vállalatoknál alkalmazott műszaki személyzet, a külföldi finanszírozású vállalatoknál alkalmazott vezetői és műszaki személyzet, az egyéni foglalkoztatottak, a magánvállalkozók, a közvetítőknél dolgozók, a szabad foglalkozású szakemberek” és az egyéb társadalmi rétegek tagjai, akik mind „a kínai sajátosságú szocializmus építői”, valamint az elenyésző számú szeparatistával szembeállított „23 millió tajvani honfitárs” (Jiang [China.org.cn] 2002).

A *kezdemenyező* szubjektumpozícióját Jiang beszámoló alapján a KKP és a helyi pártbizottságok; a külön is megemlített központi kormányzat és helyi kormányzatok; a politikai tanácskozással alkalmas fórum, és az államügyek alakításával kapcsolatos demokratikus felügyelet és részvétel szerepét betöltő Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület; valamint a nemzet biztonságát garantáló hadsereg foglalta el.

A KKP célkitűzéseivel kapcsolatos *segítők* kategóriájába a rekonstrukció során a hazai és külföldi befektetőket, a kínai nép etnikai csoportjait, a demokratikus pártokat, a népi és tömegszervezeteket (KISZ, szakszervezetek, nőszervezetek) és hazafiakat, beleértve a HKKT, MKKT és Tajvan területén élőket, a külföldön élő kínaiakat és „a Kína modernizációs törekvését támogató külföldi barátainkat” soroltam, de ehhez a szubjektumpozícióhoz köthető „a párt és a nép örökké hű őrzőiként” jellemzett népi fegyveres rendőrség is.

A diskurzus *kedvezményezettjei*: a nép túlnyomó többsége, az egyre magasabb jövedelemmel rendelkező földművesek, a városlakók és vidékiek, a vidéki szegények, a dolgozók, a katonák és mártírok családjai.

A párt által képviselt reformok célterületeinek sokasodásával a diszkurzív aktivitások is a társadalmi élet és a kormányzás egyre specifikusabb területeit fedték le. Az *akciók*+ tekintetében a gazdasági fejlesztés továbbra is elsőbbséget élvezett, hiszen általánosan elfogadott volt a nézet, hogy a „fejlődés gyümölcseiből” minden ember részesül előbb-utóbb. A gazdasági élet megfelelő pezsgésének fenntartása érdekében „javítani kell a gazdasági szabályozás, a piacfelügyelet, a szociális igazgatás és a közszolgáltatások kormányzati funkcióit, valamint csökkenteni és egységesíteni kell a hatósági vizsgálati és jóváhagyási eljárásokat. A fő makrogazdasági irányítási céloknak megfelelően serkenteni kell a gazdasági növekedést, több munkahelyet kell teremteni, stabilizálni kell az árakat és fenn kell tartani a fizetési mérleg egyensúlyát” (Jiang [China.org.cn] 2002). A párt alapvető feladata továbbá, hogy „a közös jólét” (*gongtong fuyu* 共同富裕) előmozdításának célját szem előtt tartva növelje a közepes jövedelműek arányát a társadalomban, valamint, hogy biztosítsa az alacsonyjövedelműek bevételeinek növekedését. Továbbá, hogy az újraelosztás jegyében létrehozza a gazdasági fejlődés szintjének megfelelő társadalombiztosítási rendszert.

Az élet materiális aspektusainak fejlesztése mellett, jegyezte meg Jiang, nem szabad figyelmen kívül hagyni a tudományos élet és az oktatás fejlesztését, az emberek tudományos elméletekkel és magasztos eszmékkel történő felvértezését, valamint szocialista irodalmi és művészeti alkotásokkal való inspirálását. A társadalmi stabilitás jegyében a pártvezetésnek törekednie kell a nemzeti összetartás fokozására, a különböző társadalmi csoportok érdekei közötti egyensúly fenntartására, valamint, megfelelő médiairányítás segítségével, az összes pozitív – vagyis a pártot támogató – tényező teljeskörű mozgósításra.

Elengedhetetlen továbbá a politikai reformok folytatása, ezen belül különösen a pártbizottságok, a népi gyűlések, a kormányzatok, a KNPTT bizottságai és a tömegszervezetek viszonyának standardizálása, amelyet Jiang olyan konkrétabb intézkedésekben határozott meg mint az adminisztratív átszervezés folytatása, a központi kormányzat és a helyi hatóságok feladatainak és hatáskörének a törvényeknek megfelelő összehangolása és egységesítése; a közszolgálat rendszerének fejlesztése határozott idejű megbízások, valamint felmondási és felelősségi rendszer bevezetése révén. Ezek az átalakítások, csakúgy, mint a média felügyeleti funkciójának hangsúlyozása, a KKP mint kormányzópárt előtt álló legnagyobb kihívások: a hatalomgyakorlás korlátozását és felügyeletének szigorítását, továbbá a korrupció kezelését segítették.

Jiang álláspontja szerint a párt vezető szerepének fenntartása szempontjából a párt kormányzási kapacitásának kiépítése, valamint vezetési és kormányzási technikájának javítása mellett elengedhetetlen a pártideológiai munka, a három képviselő fontos eszméjének tanulmányozása és alkalmazása, valamint minden párttag marxista elméleti műveltségének növelése. A KKP-nek továbbá ragaszkodnia kell a pártnak a hadsereg feletti abszolút vezető szerepéhez és Kína haderejének, és a hadseregben folyó ideológiai és politikai munkának a fejlesztéséhez.

A beszámoló alapján beazonosított *interakciók*+ leginkább az átalakuló nemzetközi közeg felől érkező lehetőségek és kihívások, és a külpolitikai szempontból egyre aktívabb Kína közötti kapcsolat termékei: a nyitás politikájának továbbfejlesztését jelentő „behozni” és „kilépni” kezdeményezés nemcsak a fejlett technológiák importját irányozta elő, hanem a kínai termékeknek a nemzetközi piacra való kilépését is szorgalmazta. Az egyre aktívabb részvétel a globális gazdasági interakciókban új megvilágításba helyezte azt a már korábban megfogalmazott célkitűzést is, amely egy igazságosabb és racionálisabb új politikai és gazdasági nemzetközi rend kialakítására vonatkozott. Jiang a diszkurzív tradícióknak megfelelően elutasította a hegemonizmus és a hatalmi politizálás minden formáját, és hangsúlyozta, hogy egy olyan nemzetközi rendre van szükség, amelyben senki nem akarja a másakra erőltetni az akaratát, amely nem polarizálja a jólétet, és nem zárja ki egyes nemzetek kultúráját. A 2001-es amerikai terrortámadás miatt előtérbe került továbbá a terrorizmus kérdése is: Jiang hangsúlyozta, hogy Kína harcolni fog a terrorizmus minden formája ellen. Regionális szinten Kína fenntartja a jószomszédsági politikát, és továbbra is igyekszik baráti viszonyt és partneri kapcsolatokat kialakítani a szomszédjaival.

Ezen pozitív aktivitások jelentőségét felerősítették a negatív párjaik: Jiang újfent kijelentette, hogy Kína számára nem jelent megoldást a nyugati politikai rendszerek másolása (*akció*-), a súlyos belpolitikai zavargások és szocialista világban beállt drasztikus változások (*interakciók*-) ellenére is ki kell tartani a kínai sajátosságú szocializmus mellett.

A diskurzus *tárgyak*ként a Jiang korábbi beszámolóiból ismert törekvések némileg módosított hangsúlyokkal jelentek meg. A szocialista modernizáció legfőbb célja a szerény jóléti társadalom (*xiaokang* 小康) (amelyben az embereknek több családi tulajdona lesz és gazdagabb életet élnek majd) elérése tekintetében történtek előrelépések, bevezettek egy hétéves szociális programot, amely nyolcvanmillió embert segített ki a mélyszegénységből, a következő mérföldkő a jól működő társadalombiztosítási rendszer kiépítése lesz. Ezek a szociális, jóléti intézkedések a diskurzus szintjén közvetlenül kapcsolódnak az országon belüli hosszútávú béke és rend fenntartásához.

A jóléti társadalom felé történő elmozdulásnak a kulcsa a gazdaság fejlesztése, ugyanakkor a súlyosan környezetkárosító iparosítás negatív tendenciáinak ellensúlyozása érdekében megfogalmazásra kerültek a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos képességek kiépítésére, és az ember és természet közötti harmónia fenntartására irányuló törekvések is. A kínai sajátosságú gazdaságfejlesztés kapcsán Jiang befektetőként határozta meg az államot: a megfelelő piaci viszonyok megteremtése mellett, az olyan stratégiai jelentőségű területeken, mint az infrastruktúrával és a természeti erőforrásokkal kapcsolatos befektetések, a nagy állami tulajdonú vállalatok monopolhelyzetét és a központi kormányzat általi közvetlen irányítást fenn kell tartani.

A KKP politikai ideálját továbbra is a szocialista demokrácia és jogrendszer testesítette meg. A szocialista jogrendszer az ország törvényesség általi irányításának szilárd alapzata, a 2002-es beszámoló alapján ez utóbbi annyit tesz, mint a jog és az erkölcs uralmának kombinálásával vezetni az országot (*yifazhiguo he yidezhihuo xiangfuxiangcheng* 依法治国和以德治国相辅相成). Ez az artikuláció illeszkedik az erkölcsiség előtérbe kerüléséhez a KKP diskurzusában, amelyben az erkölcsi értékek abszolút forrása a párt. Jiang kiemeli továbbá a szocialista igazságszolgáltatási rendszer jelentőségét, amely biztosítja a polgárok és jogi személyek legitim jogait és érdekeit. A demokrácia, a szolidaritás, az élénkség, a stabilitás és a harmónia által jellemezhető ideális politikai helyzet fenntartása szempontjából nélkülözhetetlen az egyenlőségre, szolidaritásra és a kölcsönös segítségnyújtásra alapuló *szocialista nemzetiségi kapcsolatok* ápolása, a nemzeti egység melletti elköteleződés, és a szocialista politikai civilizáció fejlesztése.

Összességében a pártnak nagy hangsúlyt kell fektetnie az átfogó társadalmi fejlődés előmozdítására, az anyagi civilizáció mellett a szocialista szellemi civilizáció (*shehuizhuyi jingshen wenming* 社会主义精神文明) építésére, hiszen ez utóbbi egyszerre szolgálhat a modernizációs törekvések motivációjaként és intellektuális támaszaként is. A Hu Yaobang-féle 1982-es beszámoló programadó csomópontja részben megújított jelentéskörrel tért vissza Jiang beszámolójában, amelyben a szellemi civilizáció a kínai szocialista társadalomra jellemző ideológiai és etikai normákat, tudományos és kulturális minőséget, valamint az egész nép egészségét jelöli, valamint kiegészül olyan mozzanatokkal, mint a társadalmi harmónia és a nemzeti szellemiség (*minzu jingshen* 民族精神) koncepciói. Jiang szerint a nemzeti szellemiség, a hazaszeretet kifejeződése, az „az erkölcsi vezérfonal, amelyre egy nemzet a túlélés és a fejlődés érdekében támaszkodik”, de a diskurzusban e fogalomhoz kapcsolódik az egység, a szolidaritás, a béke szeretete, a bátorság, a vállalkozó szellem és a folyamatos önfejlesztés is. Ez a szellemiség hatja át a kínai külpolitikai kiállást is, amely a világbéke fenntartásában és a közös fejlődés előmozdításában érdekelt. A világban megfigyelhető trendek ugyanis a multipolarizáció, vagyis sokféle erő harmonikus együttlétezése felé mutatnak, a gazdasági globalizációnak köszönhetően a

21. század meghatározó nemzetközi témái látszólag a béke és a fejlődés lesznek. Ezzel együtt azonban Kínának több energiát kell fektetni a nemzetbiztonsági kapacitásainak fejlesztésébe és össznemzeti erejének növelésébe, minthogy ezeken a területeken egyre intenzívebbé válik a nemzetközi verseny.

A pártvezetésnek a nacionalista szellemiség által vezérelt célkitűzése *a kínai nemzet nagyszerű megújítása*. Kína meghatározó nemzetközi pozíciójának helyreállítása. Ennek egyik alapkövetelménye a nemzet „békés újraegyesítése”, amely egyrészt a kínai nemzet minden fiának és lányának, éljenek a hazában vagy külföldön, közös vágya, másrészt az „egy ország, két rendszer” elképzelés mentén sikeresen alkalmazott politika, amely garanciákat nyújt a visszacsatolt területek számára. Jiang hangsúlyozta, hogy Tajvan is magas fokú autonómiát élvezhet és változatlanul megőrizheti a fennálló társadalmi rendszerét az eljövendő újraegyesítés után.

Ezen célkitűzések ellenpontjaként tűntek fel a diskurzusban a *negatív tárgyak*: a hatékony kormányzást megnehezítő, a kormányzati és adminisztrációs funkciók közötti átfedések, a felelősség elválasztása a hatásköröktől, és a hivatali reformok után is jellemző létszámfelesleg; a párt legitimitását veszélyeztető korrupció és általában a túlzott jövedelmi különbségek; a nemzet egységével összeegyeztethetetlen „független Tajvan” elképzelés, és az ennek nyomán jelentkező szorosközi ellenségeskedés; végül pedig a nemzetközi porondon feszültséget okozó hegemonizmus és nagyhatalmi politizálás, a régi igazságtalan és irracionális nemzetközi politikai és gazdasági rend maradványai.

A KKP által kitűzött célok elérését a 2002-es beszámoló alapján olyan *erőforrások*+ segítik, mint a lehető szélesebb hazafias egységfront; a részben megújult vezérideológia (marxizmus-leninizmus, Mao Zedong eszméje, Deng Xiaoping elmélete és a három képviselő fontos eszméje); a párt vezető szerepének fenntartása kapcsán a négy alapelv, a demokratikus centralizmus, a kollektív vezetés elve, valamint a nép szolgálatát hirdető pártszellemiség és a tömegvonal.

Jiang a pártfőtitkári beszámolók történetében először beszédében külön részt szentelt a hadseregépítés kérdésének. A fejlett haderő a már említett össznemzeti erő fontos komponense, az NFH fejlesztése szempontjából pedig *Mao Zedong katonai eszméje* és *Deng Xiaoping eszméje a haderőfejlesztéssel kapcsolatban* nélkülözhetetlen erőforrások, amelyek egyszerre alapozzák meg a katonák politikai képzettségét és jelentik alkalmasságuk mércéjét.

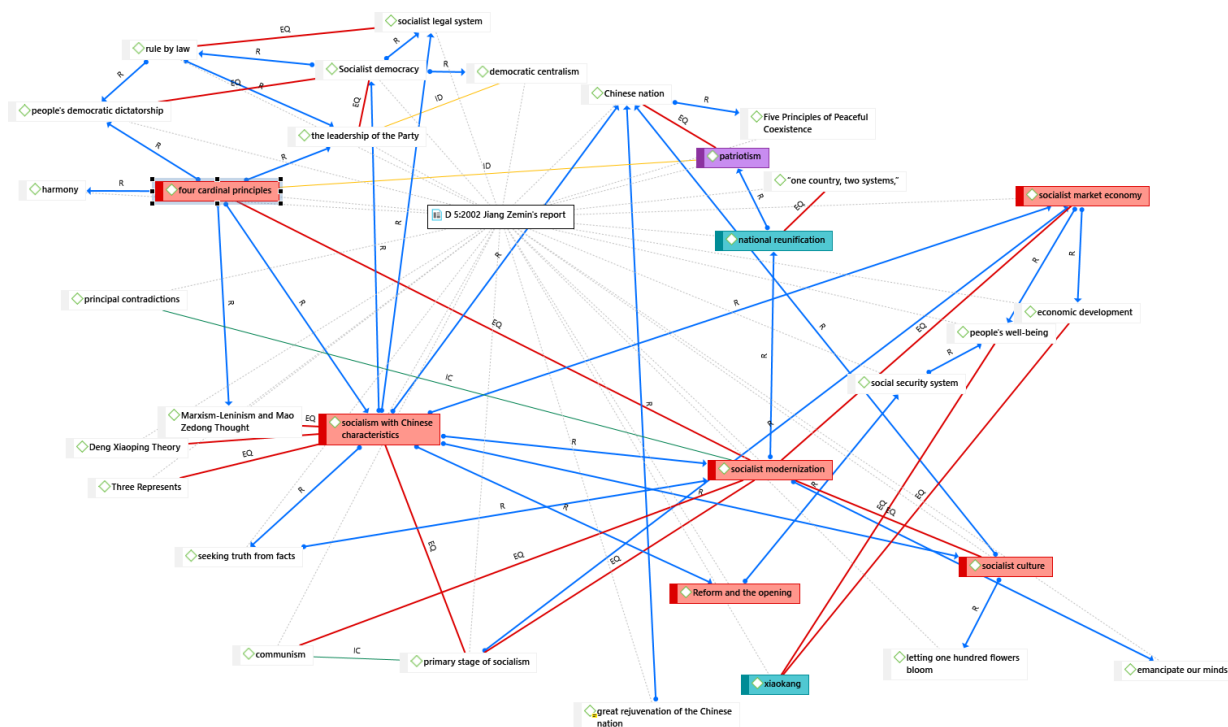
A hátráltató *erőforrások*- tekintetében is megjelentek új artikulációk Jiang diskurzusában: ilyenek a fényűzés, a pazarlás és dekadens elképzelések; a szubjektivizmus és a metafizika béklyói; valamint a hagyományos és nem-hagyományos biztonsági fenyegetések.

Ugyan Jiang beszámolójában egyértelműen meghatározhatóak bizonyos, a negatív aktivitások kategóriájába sorolható szignifikációk, amelyek funkciójukat tekintve egyrészt reflektálnak az

aktuális kihívásokra, másrészt kontrasztálják és ezáltal hangsúlyosabbá teszik a pozitív aktivitásokat, de átfogó *negatív stratégiát* nem tudtam beazonosítani.

A 2002-es beszámoló alapján rekonstruált pozitív stratégia viszont sokkal összetettebb, mint a korábbiak, ez valószínűleg annak tudható be, hogy ez az első olyan beszámoló, amelyben a leköszönő pártfőtitkár önként és szervezett formában, a pártkongresszus alkalmával adta át a stafétát. A KKP általános stratégiájának értékelése kapcsán Jiang leszögezte, hogy a háromszakaszos modernizációs stratégia első része lezárult azzal, hogy egy szerény jóléti társadalom jött létre Kínában, ugyanakkor a modernizációt kísérő ellentmondások továbbra is fennállnak, így a szerény jóléti társadalom teljes körű megvalósítása a párt alapításának századik évfordulójáig a modernizáció második szakaszára lett ütemezve.

A második szakaszba lépéshez szükséges célkitűzések: a GDP 2000-es értékének megnégyesítése 2020-ig, Kína összenemzeti erejének és nemzetközi versenyképességének számottevő javulása; a szocialista demokrácia és jogrendszer további fejlesztése; a társadalom általános ideológiai, erkölcsi, tudományos, kulturális és egészségi állapotának javítása; a fenntartható fejlődés biztosítása. Ha ezeket sikerül elérni, akkor a 21. század közepéig, a KKP alapításának 100. évfordulójáig tartó harmadik szakaszban Kína egy erős, virágzó, demokratikus, és kulturálisan is fejlett szocialista országgá válhat.

6. ábra: A Jiang Zemin 2002-es beszámolója alapján rekonstruált diskurzus identitása a csomópontok, frázisok és pártideológia kódcsoporthoz in vivo kódjai alapján

A jubileumi dátumokhoz kötött célok elérése szempontjából kulcsfontosságú a gazdasági fejlesztés és szerkezetátalakítás stratégiájának kidolgozása a Jiang által meghatározott alapvonalak

mentén, ennek egy része azokat a korábbi elképzeléseket tükrözte miszerint a szocialista piacgazdaságot iparosítással, a szolgáltatási szektor fejlesztésével, a tudományos, technológiai és oktatási kapacitások fejlesztésével, a vidéki gazdaság felvirágoztatásával, az urbanizáció felgyorsításával, a nyugati területek koordinált fejlesztésével (gondoljunk csak arra a párton belüli meggyőződésre, miszerint ez az etnikai egység és a határközeli területek stabilitásának záloga); az állami tulajdon hatékonyabb kezelésével (vagyis a kormányzati és a vállalkozásirányítási funkciók, valamint a vállalkozások tulajdonjoga és irányítása közötti szétválasztással) lehet megerősíteni.

Akadtak ugyanakkor új mozzanatok is a kijelölt stratégiában, Jiang újraartikulálta Kína ajánlatát a nemzetközi közösség számára a *gazdasági globalizáció* további elmélyítésének formájában, hangoztatta, hogy a Népköztársaság intenzívebben fog részt venni a nemzetközi együttműködésben (WTO) és versenyben.

A szocialista modernizációhoz szükséges társadalmi stabilitásnak ugyanakkor nélkülözhetetlen eleme a politikai fejlesztés és szerkezetátalakítás megfelelő stratégiája is. Ez a stratégia arra az alapvetésre épül, hogy a – korábbi proletárképviselő helyett – a KKP képviseli az egész kínai társadalmat, valamint összhangban a hatalomgyakorlás intézményes szabályaival a párt nézeteinek és a nép akaratának egységességét az alkotmány és a jogrendszer garantálja. A pártvezetés a szocialista demokrácia standardizálása és intézményesítése érdekében olyan reformokat irányzott elő, mint például a törvényhozási funkcióval rendelkező népi gyűlések rendszerének fejlesztése, vagy a KNPT demokratikus funkcióinak hangsúlyozása.

A kulturális fejlesztés és szerkezetátalakítás stratégiájának kérdése az össznemzeti erő növelésének igénye miatt került az előtérbe. A KKP ugyanis úgy ítélte meg, hogy a kultúrának egyre nagyobb jelentősége van az össznemzeti erővel kapcsolatban kiéleződő (nemzetközi) verseny szempontjából. Ennek megfelelően a párt ellenőrzése alatt kell tartani a fejlett kultúrát, a nemzeti szellemiséget, az ideológiai és erkölcsi fejlődést. Az előbbieket előmozdítása érdekében intenzív propagandamunkát kell folytatni a párt elméleti alapvetéseivel, vonalával, programjával és a három képviselő fontos eszméjével kapcsolatban. Jiang kiemelte továbbá a kulturális kezdeményezések és kultúripar jelentőségét és a kulturális szféra átszervezésével kapcsolatos további feladatokat, valamint meghatározta a kulturális szféra támogatandó elemeit, amelyek közé a párt és az állam nagyobb híroldalai és társadalomtudományos intézetei, a nemzeti jegyekkel rendelkező és a nemzeti mércének megfelelő kulturális kezdeményezések és csoportok, a kulturális emlékhelyek és kimagasló népművészeti értékek, valamint az egykori forradalmi területek emlékhelyei tartoztak.

Mint azt már említettem a honvédelem megerősítése és a hadsereg fejlesztése a korábbiakhoz képest nagyobb hangsúlyt kapott Jiang beszámolójában, így nem meglepő, hogy a modernizációs

törekvéshez kapcsolódó stratégiai feladatként is megjelent a párt irányítása alatt álló, erős NFH kiépítése. Kína külpolitikai stratégiájának jelszavai továbbra is a béke és fejlesztés, a KKP elkötelezett egy alternatív, igazságosabb és racionálisabb nemzetközi politikai és gazdasági rend propagálása, a „harmadik világ” országaival való szolidaritásalapú együttműködés és a jószomszédsági politika fenntartása mellett, ugyanakkor aktívabban vállal szerepet a multilaterális diplomáciai tevékenységekben, az ENSZ-ben és egyéb nemzetközi vagy regionális szervezetekben.

Jiang beszámolójának utolsó részében tért ki a pártépítés stratégiájára, amelynek legfontosabb területeit az ideológiai, a szervezeti, a munkastílusbeli és az intézményi dimenziókban jelölte meg. A leköszönő pártfőtitkár hangsúlyozta, hogy „[A] párt és az állam központosítása és egysége minden etnikai csoporthoz tartozó ember alapvető érdeke. Az egész pártnak és a nemzet minden tagjának jelentős egységességet kell fenntartania az irányadó ideológia, az elvek és politikák, valamint a főbb elvi kérdések tekintetében” (Jiang [China.org.cn] 2002). A forradalmi generáció kiöregedése és a pártnak a tágon értett munkásosztályon kívüli társadalmi rétegekből származó, „haladó szellemű egyének”¹⁰¹ irányába történő megnyitása után még inkább szükség van arra, hogy a párttagok élharcos és példamutató szerepet játszanak a reformok kapcsán, támogassák a kommunizmus magasztos eszményét, és hogy határozott legyen a kínai sajátosságú szocializmusban vetett bizalmuk. „Az önvizsgálat kitartó folytatása a kor követelményeinek megfelelően és a reformok szellemében történő önfejlesztés az alapvető garancia arra, hogy pártunk mindig marxista párt marad, soha nem válik el a néptől és életerős marad” Jiang [China.org.cn] 2002). Jiang kiemelte, hogy a párt vállalásainak sikerét nagyban meg fogja határozni a korrupció elleni küzdelem sikeressége, ehhez tiszta kormányzatra, tiszta felsővezetőkre és a korrupció megelőzésének és üldözésének hatékony módjaira van szükség.

A 2002-es beszámoló *rezsimkódjai* egyrészt a Jiang Zemin vezetése alatti 13 év tapasztalatának és eredményeinek összegzése, másrészt a három képviselő eszméjének, mint Jiang ideológiai hozzájárulásának kanonizálása köré csoportosíthatóak. Jiang értékelése szerint az 1989-es XIII. KB negyedik ülése, vagyis saját pártfőtitkárrá választása óta alkalmazott gazdasági szerkezeti kiigazítások sikeresnek bizonyultak, hiszen a kínai gazdaság az ázsiai pénzügyi válságban is állta a sarat, ráadásul 2001-ben a KKK csatlakozott a Kereskedelmi Világszervezethez, és ezzel új szintre emelte a nyitás politikáját. A kínai gazdaság a 9. ötéves terv sikere után a 10. ötéves terv (2001-2005) megvalósítási időszakába lépett.

A beszámoló azt a benyomást igyekszik kelteni, hogy az elmúlt 13 év eredményei a politika és ideológia dimenziójában is jelentősnek tekinthetők: a KKP nagy előrelépéseket tett annak megértése felé, hogy mi a szocializmus és hogyan kell építeni, ill., hogy a megváltozott

¹⁰¹Mindazok, akik elfogadják a párt programját és alapszabályát.

körülmények között milyen pártot és hogyan kell építeni. A konklúziókat Jiang tíz pontban foglalta össze: 1) Deng Xiaoping elméletének irányadó jellege mellett tovább kell építeni az elméletet; 2) a gazdasági fejlesztést a központi feladatnak kell tekinteni; 3) folytatni kell a reform és nyitás politikáját és fejleszteni kell a szocialista piacgazdaságot; 4) alkalmazkodni kell a négy alapelvhez; 5) egyenragúként kell kezelni az anyagi és szellemi civilizáció ügyét; 6) törekedni kell a társadalmi stabilitás fenntartására; 7) a párt teljes felügyelete mellett át kell alakítani a hadsereget; 8) fokozni kell a nemzeti összetartozást és egységességet; 9) el kell köteleződni a békés és független külpolitika mellett; 10) végül pedig meg kell erősíteni a pártvezetést és magasabb szintre kell emelni a pártépítést. Ezen megállapítások fényében dolgozta ki a Jiang-vezetés¹⁰² a három képviselő eszméjét. A három képviselő jelentőségét mi sem mutatja szemléletesebben, mint hogy eszmeként, még hozzá „fontos eszmeként” (*zhongyao sixiang* 重要思想) került meghatározásra. Ennek, az elméletnél magasabb szintű, ideológiai kategóriának az alkalmazása arra utal, hogy a három képviselő tkp. a reformidőszak elméleteinek és ideológiájának szintézise. A három képviselő fontos eszméjét a XVI. pártkongresszus alkalmával belefoglalták a párt alapszabályába, majd a következő, 2003 márciusi ONGY alkalmával az alkotmányba is.

A párt jellegével kapcsolatos reformok, a kormányzópárttá alakulás és a társadalmi környezet átalakulása persze újfajta kihívásokat tartogatott magában, ezeket a KKP a párton belüli szemléletformáló kampányokkal igyekezett orvosolni. Jiang említést tesz a munkastílussal kapcsolatos kampányról: a 2001 szeptemberében, a XV. KB hatodik plenáris ülése alkalmával bevezetett „nyolc ragaszkodás és nyolc ellenállás”-ról (*ba ge jianchi, ba ge fandui* 八个坚持, 八个反对). A „nyolc ragaszkodás és nyolc ellenállás” olyan, a korábbi pártfőtitkári intelmeket összegző korrekciós intézkedéseket terjesztett elő, mint hogy az elme felszabadításához és igazságnak a tényekben kereséséhez kell ragaszkodni, és el kell utasítani a konformizmust és a stagnálást; az elmélet és a gyakorlat összekapcsolásához kell ragaszkodni, és ellenezni kell a kritikátlan másolást és a betűkultuszt; a tömegekkel való szoros kapcsolathoz kell ragaszkodni, és el kell utasítani a formalizmust és a bürokratizmust; a demokratikus centralizmushoz kell ragaszkodni, az önkényesség és a lazaság ellenében; a pártfegyelemhez kell ragaszkodni, és ellent kell állni a liberalizmusnak; a kemény munkához kell ragaszkodni, szemben a hedonizmussal; a tisztasághoz és becsületességhez kell ragaszkodni, és el kell utasítani a hatalom személyes

¹⁰²A „három képviselő” persze kollektív erőfeszítések eredménye, sőt alapvonalait a párt munkáját segítő agytrösztök dolgozták ki. A közreműködő szakemberek behatóan tanulmányozták a kelet-ázsiai fejlesztőállam japán, tajvani és szingapúri modelljét (Sausmikát 2006: 80).

haszonszerzésre való felhasználását; végül pedig az érdemalapú előléptetésekhöz kell ragaszkodni, és el kell vetni az erkölcstelen gyakorlatokat.¹⁰³

2002-ben a legjelentősebb intézményi változás az volt, hogy a XVI. pártkongresszus döntése értelmében az 1997-től a KNK, majd 1999-től a KKB alelnökeként szolgáló Hu Jintao váltotta Jiang Zemint a pártfőtitkári poszton, vagyis a párt történetében először különösebb konfliktus nélkül került sor a hatalmi átmenetre, amely egyrészt az 1980-ban bevezetett nyugdíjazási rendszer hatékony működésére, másrészt a két egymást követő terminusra maximalizált hivatali idő általánossá válására utalt. További változást jelentett, hogy a PB ÁB létszáma hétről kilenc főre nőtt (Fewsmith 2021).

VI.3.1 „A közérdeket szolgáló és a népért kormányzó párt építése”, avagy Hu Jintao populizmusa

Hu Jintao a negyedik, a kulturális forradalomban megedződött, vezetői generáció képviselője, tapasztalt pártkatona volt: először a délnyugati fekvésű, viszonylag elmaradott Guizhou tartományi párttitkára, majd 1988-tól a tibeti autonóm terület párttitkára volt, ahol a hivatali idejének kezdetén kirobbant felkelést sikeresen fojtotta el. Feltehetően ez a hatékonyság tett pozitív benyomást Dengre, aki azzal a nem titkolt szándékkal segítette Hu előrejutását 1992-ben a Központi Pártiskola titkári pozíciójáig (és ennek megfelelően a PB ÁB tagságig), hogy majd Hu vegye át a pártvezetést Jiangtól 2002-ben (Fewsmith 2021:75-76). Ugyan több kutató is rámutatott (Fewsmith 2021; Chen 2022; Brown 2012), hogy ez volt a KNK történetében az első rendezett hatalmi átmenet, ugyanakkor a leköszönő elnök-pártfőtitkár befolyása továbbra is erős maradt, ahogy arról az elhúzódó átadási folyamat (Jiang a párt Központi Katonai Bizottságának elnökségéből 2004-ben, az állami KKB éléről pedig 2005-ben vonult vissza) is árulkodott. Joseph Fewsmith (2021) egyenesen amellett érvel, hogy Hu nem tudott kialakítani saját vezetői magot, vagyis valójában nem tudta megszilárdítani a párton belüli hatalmát. Erre utal Li Cheng megállapítása is, miszerint Hu Jintao pártfőtitkársága alatt az „egy párt, két koalíció” elv érvényesült: az ún. „populista” frakciót a KKISZ berkeiből érkező vezetők (erre utal a csoport kínai elnevezése a *tuānpai* 团派 is), mint például Hu Jintao és Wen Jiabao miniszterelnök alkották, a másik ún. „elitkoalíció” pedig Jiang Zemin körének, a Sanghaj-csoportnak¹⁰⁴ és a „vörös hercegek” – vagyis a legalább miniszter- vagy kormányzóhelyettesi szintű családi háttérrel rendelkező politikusok – csoportjának szövetsége volt (Li 2008:77). A két koalíció alapvetően

¹⁰³*Zhongguo Gongchandang xinwen* 中国共产党新闻 (n.d.) *Shenme shi dangfeng jianshe zhongdi “ba ge jianchi, ba ge fandui” cuoshi?* 什么是党风建设中的“八个坚持，八个反对”措施？[Mi a „nyolc ragaszkodás, nyolc ellenállás” intézkedés a pártépítésben?] Elérhető: <http://cpc.people.com.cn/GB/64156/64157/4418505.html> (2024. 03. 16.)

¹⁰⁴Azokat a kádereket sorolták ide, akik sanghaji származásúak, vagy ott töltöttek be magasabb hivatalt (Brown 2012).

másképp gondolkodott a párt túlélésének garanciáiról: a populisták a gyorsütemű gazdasági növekedés nyomában járó társadalmi problémák (munkanélküliség, szegénység, a belső-kínai térség leszakadása) kezelésében, és így a szélesebb néptömegek megnyerésében látták a megoldást; míg az elitfrakció a gazdasági és technológiai elit kooptálását és a fejlesztésekben élen járó kelet-kínai térség további támogatását tartotta kifizetődőnek. Az egységes pártpolitikai felszín mögötti törésvonal persze nem újkeletű jelenség, a „reform és nyitás” diskurzusa a kezdetektől a reformpártiak és a konzervatívok közötti feszültségből és kompromisszumokból bontakozott ki, azonban a Deng Xiaoping elképzeléseit követő vezetés legitimitása és hegemon pozíciója kikezdhetetlen maradt. A harmadik vezetői generáció színrelépésével nemcsak a párt legitimitásával kapcsolatos népi konszenzus helyeződött új alapokra (gazdasági növekedés, az életszínvonal fokozatos javulása, valamint az egyre jelentősebb állami és banális nacionalizmus) hanem a vezetésnek a társadalmi eliten (gondoljunk csak a gazdasági elit integrációjára) és a párton belüli legitimitása is. Ez utóbbi kapcsán hangsúlyossá vált a pártideológia folyamatos fejlesztése, ill. az ehhez kapcsolódó kollektív ideológiai munka (a főtitkár diskurzusának disszeminálása) és a szigorú pártfegyelem (a korrupció elleni küzdelem és a politikai riválisok elmozdítása) fenntartása. Mindezek alapján nem meglepő, hogy Jiang Zemin pártideológiai újítása, a „három képviselő” diskurzusának intézményesítése után hatalomra jutó Hu Jintao, aki a PB-ben is kisebbségben lévő *tuanyai* képviselője, a *KKP diskurzusán belüli hegemoniáért* folytatott limitált diszkurzív küzdelem élharcosává vált, úgy, hogy közben a nyilvános megnyilatkozásaiban a KKP mint kollektív entitás álláspontját képviselte.

A hatalmi pozíciójának megerősítésére tett első kísérletként Hu rögtön a pártfőtitkári kinevezése után elkezdte felépíteni a Jiang elitizmusával szakító (Lai 2016:79) „nép embere” politikai perszónát: decemberben elutazott a forradalmi időszak fővárosába, Xibaipóba, ahol a Maótól kölcsönzött „két imperatívusz” (*liangge wubi* 两个务必) (Bo 2004), vagyis a kommunista virtus (a mértékletesség, előrelátás, a nép irányában mutatott közvetlenség) és a forradalmi pártra jellemző, és továbbra is követendő munkastílus jelentőségét hangsúlyozta; majd 2003 elején látogatást tett a Peking külvárosában és Belső-Mongóliában élő földműveseknél (Fewsmith 2003). A legelmaradottabb belső-kínai térségekben szerzett korábbi tapasztalatai alapján Hu tisztán látta a reformoknak a legkiszolgáltatottabb társadalmi rétegeket, a vendégmunkásokat és a földműveseket érintő negatív következményeit, és általában az országon belüli egyenlőtlen fejlődés velejáróit. Ennek megfelelően az állami propagandát meghatározó egyik téma a 2000-es évek elején a „három közelség” (*san ge tiejin* 三个贴近) volt, vagyis, hogy a KKP fenntartja a valósághoz, a néphez és a mindennapi élethez való közelséget (Fewsmith 2003).

A propagandaüzenettel ellentétben azonban a 2003 elején kitört súlyos akut légúti szindróma (SARS) járvány idején Guangdong tartomány hatóságai inkább a valós problémától való eltávolodást választották, visszatartottak a fertőzéssel kapcsolatos információkat, sokáig teljesen elhallgatták a megbetegedéseket a nyilvánosság elől. A járvány elterjedése miatti nemzetközi és hazai kritikákat azonban Hu elnök-főtitkár és Wen miniszterelnök hatékony fellépése, a megbetegedések körüli titkolózás gyors feloldása és a járvány elleni szigorú intézkedések hatástalanítani tudták, így látszólag az új vezetés megerősödve lépett ki az egészségügyi válságból (Lai 2016:81-82).¹⁰⁵

Ideológiai szempontból azonban Jiang Zemin hatása továbbra is meghatározó maradt, 2003 júniusában a „három képviselő” tanulmányozására felszólító kampány indult, amelyhez a KKP Propaganda Osztálya egy Jiang Zemin idézeteket tartalmazó *Útmutató a „három képviselő fontos eszméjének” tanulmányozásához* c. kiadványt¹⁰⁶ is közreadott (Fewsmith 2003). Erre mintegy válaszlépésként Hu diszkurzív küzdelmének következő lépése a „három képviselő” diskurzusának átszabása volt. 2003. július elsején, a párt alapításnak 82. évfordulója alkalmából a KKP konferenciát rendezett az aktuális pártideológia értelmezési lehetőségeiről – az ilyen jellegű rendezvények ritkaság számba mentek a politikai ideológiákra jellemző szigorú *tifa* miatt – az itt elhangzó Hu-beszédet a „három képviselő” újraartikulálásának foglalataként értelmezhetjük.

Hu arra használta fel ezt az alkalmat, hogy a „három képviselő fontos eszméjével” kapcsolatos saját értelmezését bemutassa. Beszédének belpolitikai kihívásokat taglaló részében azokat az új feladatokat vette sorra, amelyekkel a KKP kormányzópártként szembesült: a vezetési és kormányzási képesség szintjének folyamatos emelését, a korrupció- és válságkezelési képesség erősítését, és az egységesség fenntartását mind a párton belül, mind pedig a párt és a nép viszonyában. Hu többször (tízszer) is megidézte a Jiang főtitkári beszámolóiban is feltűnő, maói szófordulatot, miszerint „a közérdeket szolgáló és a népért kormányzó párt építésére” (*lidang weigong, zhizheng weimin 立党为公，执政为民*) (Bo 2004) van szükség. Hu populista értelmezésében azonban ez az elköteleződés központi jelentőségűvé vált, hiszen álláspontja szerint az fogja meghatározni mind a párt, mind az ország sorsát, hogy a KKP ennek mennyire tud megfelelni. Hu tehát a „három képviselő” harmadik elemére, vagyis a kínai nép többségének képviselőtére helyezte a hangsúlyt a Jiang által hangsúlyozott első elem, vagyis a fejlett

¹⁰⁵Hu 2003. július 1-i beszédében kitért a válság kezelésének értékelésére is: kiemelte, hogy a KB és az Államtanács a további fertőzések megelőzése és az egészségügyi ellátás biztosítása érdekében azonnali intézkedéseket hozott, és az egész országot mobilizálta a járvány elleni „népi háború” támogatására; mindeközben azonban ügyelt arra, hogy a gazdasági termelést és a fejlődés ütemét is fenntartsa. Összességében Hu sikeresnek ítélte az összehangolt válságkezelési programot, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a válság által felszínre hozott „hiányosságokat és gyenge pontokat” – így az egyes káderek ideológiai és stílusbeli hibáit, a közegészségügyi rendszer hiányosságait és a vészhelyzetek előrejelzésével és kezelésével kapcsolatos mechanizmust – ki kell javítani (Hu 2003).

¹⁰⁶A kiadvány az 1995-ben kiadott Deng Xiaoping kínai sajátosságú szocializmussal kapcsolatos elméletének tanulmányozására buzdító kötet mintáját követte.

termelőerők helyett. Ez a váltás nem kizárólag a hatalmi átmenetet volt hivatott szolgálni, hanem egyfajta diszkurzív válaszlépésnek is tekinthető az egyre magasabb számú¹⁰⁷ „tömeges incidensre” (*quntixingshijian* 群体性事件) (Fewsmith 2021:97). A fogalom az 1990-es évek végén jelent meg a KKP hivatali nyelvezetében a tüntetések, petíciós kampányok, lényegében a tömeges társadalmi ellenállás különböző formáinak összefoglaló nevéként és szorosan összekapcsolódott a KKP populáris legitimitásával kapcsolatos belső politikai kihívásokkal. Ezeknek a kontextusát részben a párttagság átalakulása adta, 2001-től egyre több magánvállalkozó csatlakozott a párthoz, míg a munkás és földműves háttérű tagok száma csökkeni kezdett (Chen 2022:205), ez a „kommunista” elköteleződés megkérdőjelezését és a párt népszerűségének visszaesését¹⁰⁸ okozta. A „három képviselet” alapján a párt előörsjellege és a társadalmi bázisára való osztályalapú hivatkozás a társadalmi elit körében is megkérdőjeleződött, 2003-ban a KKP cenzúrázta az ezzel kapcsolatos diszkussziót mind a médiában, mind az akadémiai körökben (Holbig 2009:47). A 2000-es évek elejére a munkásosztály képviselete egyébként is terheltté vált, a Jiang mellett szolgáló miniszterelnök, Zhu Rongji 朱镕基 által bevezetett állami nehézipari vállalati reform által beindított elbocsájtási hullám miatt Belső-Kína iparvidékein (Sichuan, Hunan, Shaanxi, Henan tartományokban) több mint 22 millióan váltak munkanélkülivé, és mivel a „munkára várók” elhelyezése nem ment zökkenőmentesen, 2002-ben általánossá kezdtek válni a térségben a társadalmi zavargások és a tüntetések (Lee 2010:70-71). Mindemellett a földműveseket érintő relatív depriváció is kritikus hatással volt a vidéki lakosság közhangulatára: az 1980-as években a kommunákat felváltó háztartási felelősségi rendszer bevezetésével a korábbi rejtett hozzájárulások a helyi pártszervezet fenntartásához sokszor *ad hoc* adók formájában öltöttek testet (Fewsmith 2021), a gombamódra növekedő városok körül önkényes földkisajátítások, sőt időnként a jóvátétel kifizetésének elmaradása volt jellemző (Shambaugh 2008). Az egyenetlen gazdasági fejlődés és a teret nyerő piaci mechanizmusok nyomán jelentkező „jövedelemkülönbségek súlyosbodása és a növekvő korrupció egyre mélyebb társadalmi instabilitáshoz vezetett, amely már a KKP hatalmát veszélyeztette. A *stabilitás fenntartása* (*weiven* 维稳) a folyamatos gazdasági fejlődéssel egyenrangúvá vált a párt prioritásainak listáján” (Chen 2022:206).

Hu a stabilitás garanciáját ideológiai szempontból a hagyományos kínai kultúrában gyökerező, a nép érdekeit szem előtt tartó, jóakarató, bölcs kormányzás ideáljának föltámasztásában látta: 2003-as beszédében Mengzi szavait idézte meg: „[a]ki örül a nép örömének, annak az örömét a

¹⁰⁷2002-ben mintegy 50 000 esetről tudni országszerte.

¹⁰⁸Erről árulkodott a „2003-2004 folyamán a pártból kilépett vagy kizárt közel kétmillió létszám” (Vámos 2006:100) is.

nép is örömmel fogadja; aki törődik a nép gondjaival, annak a gondjait a nép is a szívében viseli”¹⁰⁹ (Hu 2003). Az, hogy a KKP vezetése Meng-zi tanításai felé fordult nem meglepő¹¹⁰, hiszen az i.e. IV. századi filozófust is foglalkoztatta a központi hatalom fenntartásának ideális módja, ahogy Tőkei Ferenc rámutatott, „Meng-ci [Mengzi] tanításának célja: megmutatni, hogyan lehet igazi, nemcsak névleges királyi hatalmat (*wang*) teremteni. Meng-ci szerint ehhez csak az »erényes«, »emberséges« kormányzás megteremtésével lehet eljutni, ennek alapja pedig az »emberség« és »igazságosság« erényének győzelme” (Tőkei 1986:326). Vagyis a jó kormányzás alapja a nép jólétének, a széleskörű néptömegek megélhetési feltételeinek garantálása, amely a patriarchális erényeket gyakorló központosított államhatalom felől nézve elsősorban gazdasági kérdés. Hu értelmezésében a „három képviselő fontos eszméjének” pontosan ez a népközpontú gondolkodás az alapja, minthogy az előbbi lényegét tkp. a nép vágyainak megvalósítása, a szükségleteinek kielégítése és az érdekeinek érvényesítése adja.¹¹¹ Ez lényegében a maói tömegvonal mozgalmi jellegétől megfosztott újraértelmezése: a pártnak nem azért kell vegyülnie a néppel, hogy politikai szubjektumként létrehozza azt, hanem hogy megismerje a problémáit, beazonosítsa az érdekeit, és hogy előrelépéseket tudjon tenni a helyzet javítása érdekében; kiegészítve a konfuciánus hagyományban gyökerező vezetői erények gyakorlásával. Fontos hangsúlyozni, hogy e gondolati tradíciók összeházasítása és jelentéseik összekapcsolása révén egy olyan népképviselői elv születik meg Hu diskurzusában, amely kapcsán fel sem merül, hogy a néppárttá váló „KKP-nek szabad választásokon kellene megmérettetnie magát” (Vámos 2006:102).

VI.3.2. „A fejlődés tudományos szemlélete” és a „harmonikus szocialista társadalom építése”

Hu Jintao vezetőspecifikus diskurzusának legmeghatározóbb fogalma, a 2004-től rendszeres hivatkozási pontként feltűnő a „fejlődés tudományos szemlélete” (*kexue fazhan guan* 科学发展观) volt. Maga a szemlélet egyesítette a populista népközpontúságot az átfogó, koordinált és fenntartható fejlesztés ideáljával, ez pedig azt jelentette, hogy a fejlesztési erőfeszítések a társadalmi-gazdasági törésvonalak áthidalásának szolgálatába álltak és új hangsúlyokat kaptak: előtérbe került az emberek életminőségének javítása, valamint a fenntarthatóság és a

¹⁰⁹ 乐民之乐者，民亦乐其乐；忧民之忧者，民亦忧其忧。孟子，梁惠王下，11.2 Elérhető: <https://ctext.org/dictionary.pl?if=gb&id=12971&remap=gb> (2023. 10. 22.) A szerző fordítása.

¹¹⁰ Mengzi tanításai előkelő helyet foglaltak el Hu diskurzusában, erre utal az is, hogy 2003. októberében, a XVI. Pártkongresszus harmadik plénumán Hu elkezdett a Mengzihez köthető „emberközpontúságra” (*yiren-weiben* 以人为本) hivatkozni.

¹¹¹ A hivatali sajtóban a „három a népért” (*sange weimin* 三个为民) szlogennel kezdtek el hivatkozni Hu „három képviselő”-értelmezésére. Eszerint „a párt a nép érdekében gyakorolja a hatalmat, a népért lelkesül és a nép javára törekszik” (Holbig 2009:48).

környezetvédelmi megfontolások (Shambaugh 2008). A „fejlődés tudományos szemlélete” ilyen módon egyértelmű továbblépést mutatott Jiang Zemin fejlesztéspolitikai irányvonalától, amely az amúgy is fejlettebb partmenti régióra összpontosított és a fenntarthatósági és környezetvédelmi szempontokat alárendelte a gyorsütemű termelésikapacitás-bővítésnek. A diskurzusban újfajta jelentőségre tett szert a „tudományos” jelleg, amely nemcsak a „helyes nézet” jelentését vette fel, hanem utalt a párt progresszív jellegére (*dang de xianjinxing* 党的先进性)¹¹² is, amely a fejlesztés tekintetében az „öt koordinációban” (*wuge tongchou* 五个统筹) – a városi és vidéki, a regionális, a gazdasági és társadalmi, a humánökológiai, valamint a hazai és nemzetközi fejlődés koordinációja – öltött testet. A pártvezetés tisztán látta, hogy Kína modernizációs programjának sikerességét alapvetően befolyásolják az olyan tényezők, mint a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos hiányosságok (környezeti szennyezés, a hulladékkezelés és az újrahasznosítási kapacitások fejletlensége), a legégetőbb kérdés azonban a gazdasági és a társadalmi fejlesztések közötti összhang volt, vagyis, hogy a párt képes-e garantálni és általánossá tenni az emberek életminőségének javulását. Ehhez kapcsolódóan a „fejlődés tudományos szemlélete” alapján hozott egyik legjelentősebb intézkedés a belső-kínai területek fejlesztésének finanszírozása érdekében történő forrásátcsoportosítás volt. A központi vezetés célzott fejlesztési programokat dolgozott ki a modernizációs törekvések által kevésbé érintett, leszakadó régiók számára és újfent a mezőgazdasági fejlesztést határozta meg az első számú prioritásként.

Szintén a tudományos szemlélet érvényesítésére utalnak a kormányzási képesség (*zhizheng nengli* 执政能力) javítását célzó intézményesítési törekvések és a hivatali elszámoltathatósággal, az adminisztratív átláthatósággal és a hatékonyság növelésével kapcsolatos kampányok is. Az adminisztratív terhek csökkentése és a kormányzati hatékonyság növelése érdekében a Hu-vezetés 2003-ban végrehajtott egy adminisztratív reformot, majd a 2004-es *A párt kormányzási képességének fejlesztéséről szóló döntés* c. dokumentumban¹¹³ részletesen meghatározta a párt előtt álló kihívásokat és problémákat, így a korrupciót és az olyan egyéb diszfunkciókat, mint a gyenge és lazán szervezett alapszintű pártszervezetek, a nem megfelelően működő pártbizottságok, a rugalmatlan munkastílus, illetve a káderek morális hiányosságai. Szerkezeti szintű problémát jelentett továbbá, hogy a központosított pártállami struktúra ellenére a gazdasági irányítás decentralizációjának köszönhetően a helyi szervek nagyfokú önállóságot élveztek olyan a közösség életét jelentősen befolyásoló kérdésekben, mint a falusi vagy helyi állami vállalatok

¹¹² 2005-ben országos párton belüli oktatási kampány indult a párt progresszivitásának megőrzése érdekében, amelynek keretei között minden párttagnak behatóan tanulmányoznia kellett a sinizált marxizmus alapelveit és az aktuális realitásokra való alkalmazásának lehetőségeit. Az alapgondolat az volt, hogy a stabil világnézeti elköteleződés és az elméleti frissesség elősegíti a szociálisan érzékeny, adaptív praxis kialakítását (Holbig 2009).

¹¹³ *Zhonggong zhongyang guanyu jiaqiang dangde zhizheng nengli jianshe de jueding* 中共中央关于加强党的执政能力建设的决定) Elérhető: https://www.gov.cn/test/2008-08/20/content_1075279.htm (2023. 10. 26.)

működtetése vagy a tőkebefektetések kérdése, ez pedig a korrupció és a súlyos jövedelmi különbségek kialakulásának a melegágya volt. E jelenségektől nem függetlenül egyes helyi kormányzatok figyelmen kívül hagyták a „nemzeti érdeket”, és vagy nem, vagy nem megfelelően hajtották végre a központi utasításokat. A pártdokumentum alapján e problémák kezelésében a pártszervezeti elvek betartásának és a politikai ideológiának központi szerepe van, de előtérbe került az ellenőrzés és az elszámoltathatóság¹¹⁴ is: döntés született a hivatalos eljárásrendről a lemondásra és az elbocsátásra vonatkozóan (Lai 2016:88).¹¹⁵ Hu 2006-ban Chen Liangyu 陈良宇 sanghaji párttitkár elmozdításával példát statuálva erősítette meg az elszámoltathatóság melletti elköteleződést, a Chen-féle városvezetés ugyanis bizonyítottan visszaélt a Sanghaj Társadalombiztosítási Ügynökség tőkéjével, valamint szegényellenes gazdaságfejlesztési politikát folytatott.¹¹⁶

A transzparencia jegyében a 2003-as SARS-járvány után jelentősen bővült azoknak a hétköznapi emberek tapasztalatait meghatározó ügyeknek és problémáknak a köre, amelyek médianyilvánosságot kaphattak, valamint a propaganda sikerkommunikációja mellett a vezetés is nyíltabban kommunikált a fennálló gazdasági-társadalmi kihívásokról és intézményi hibákról.

2005 végére a „fejlődés tudományos szemlélete” a Hu Jintao-i politika jellemzőinek gyűjtőfogalmává, üres jelölővé vált, minthogy az alá tartozó témák és jelentések köre tovább bővült. A fentebb érintetteken kívül ez alá a fogalom alá sorolódott be többek között a társadalmi igazságosság és a szociálpolitika kérdése, a versenyképesség javítása, a piacszabályozási intézkedések és a nemzetiségi csoportok közötti egységesség fenntartása is. A tendenciózus túltelítettség jegyében a „fejlődés tudományos szemlélete” lett a 11. ötéves terv kulcsjelölője is. A KKP XVI. KB ötödik pléniumán Wen miniszterelnök által előterjesztett javaslat értelmében a 2006-tól 2010-ig terjedő időszakban „a vidék új, szocialista képének”¹¹⁷ kialakítása az egyik legfontosabb feladat (Vámos 2006:101). A vidék felzárkóztatása mellett Hu populizmusával összhangban a javaslat meghatározó elemei voltak a jóléti és szociálpolitikai elkötelezések, a fő célkitűzések között szerepelt a gazdasági növekedés és a kínai nagyvállalatok nemzetközi versenyképességének elősegítése mellett a kilencéves kötelező oktatás általánossá tétele; szilárd társadalombiztosítási rendszer kialakítása; a városi és vidéki lakosok jövedelmi szintjének és

¹¹⁴A SARS-járvány után például az egészségügyi minisztert és Peking polgármesterét is elmozdították az egészségügyi válsághelyzet nem megfelelő kezelése miatt (Li–Cary 2011).

¹¹⁵Ezen dokumentum alapján a helyi hivatalnokok felelősségre vonhatóak – akár lemondásra is kötelezhetőek – súlyos balesetek esetén, illetve a gazdasági és társadalmi irányítás területén hozott elhibázott döntéseikért. 2006-ban ennek mintájára törvényt hoztak a közszolgálati tisztviselőkről, amely a kormányzati alkalmazottakra is kiterjesztette a hivatali elszámoltathatóság szabályozott formáját. (Lai 2016)

¹¹⁶Chen fényűző életvitelével hívta fel magára a figyelmet ráadásul legalább két alkalommal nyíltan szembefordult Húval a Politikai Bizottságban (Brown 2012; Fewsmith 2021).

¹¹⁷A kétezres évek elején a kínai lakosság többsége vidéken élt (Brown 2012:41), ugyanakkor 2005-re a városban lakók aránya 43 százalékra emelkedett (Inotai–Juhász 2017).

életminőségének javítása, az általános árszínvonal stabilan tartása; előrelépés a szocialista demokrácia, a jogi intézmények és a szellemi civilizáció kiépítésében; valamint a társadalmi rend és a termelés biztonságának további előmozdítása. A 11. ötéves terv végleges formája számos konkrét szociálpolitikai intézkedést is előírányzott, így például az idősgondozási szolgáltatások javítását, összehangolt nemzeti foglalkoztatáspolitikai bevezetését, az alapnyugdíj-biztosítási fedezet kiterjesztését a városi területeken, gazdaságos és alacsony bérleti díjú lakhatás biztosítását, az általános egészségügyi ellátás és lefedettség teljes kiépítését, a munkahelyi biztonság megerősítését (Shambaugh 2008:117-118).

Részben ehhez a szociálisan érzékeny kormányzáshoz kapcsolódóan Hu diskurzusában, egy másik jelentős ideológiai mozzanat is beazonosítható, a társadalmi harmóniára, a „harmonikus szocialista társadalom építésére” (*goujian shehui zhuyi hexie shehui* 构建社会主义和谐社会) való hivatkozás formájában. A harmonikus társadalom fogalma már a XVI. pártkongresszus alkalmával elfogadott dokumentumokban is feltűnt, de szisztematikus használata 2005-ben, az intézményes hatalmi átmenet lezárultával kezdődött meg. 2005 februárjában a tartományi és miniszteri szintű vezető káderek körében a témának szentelt elméleti szemináriumot tartottak, az itt elhangzott beszédében Hu részletekbe menően tárgyalta a harmonikus társadalom fogalmát, amelyet összekötött a párt kormányzási képességének megerősítésével, valamint a minden tekintetben jóléti társadalom kiépítésének céljával. „Egyszóval, a pártnak a harmonikus szocialista társadalom építésére vonatkozó javaslata nemcsak Kína reform, nyitás és modernizáció során szerzett tapasztalatainak tudományos összegzése, hanem stratégiai kezdeményezés is a párt kormányzási képességének javítására, a fejlődés tudományos szemléletének megvalósítására és Kína gazdasági és társadalmi fejlődésének hatékonyabb előmozdítására az új hazai és nemzetközi körülmények között” (Hu 2016a:278). Hu beszédében hangsúlyozta, hogy „a gazdasági és társadalmi fejlődés kritikus szakaszba lépett”, amelyben olyan új kihívásokkal szembesül a szocialista modernizáció projektje, mint a gazdasági növekedés és a társadalmi fejlődés közötti feszültség kezelése vagy a különböző társadalmi érdekek egyre bonyolultabb összehangolásának feladata, vagyis fokozott erőfeszítésekre van szükség a gazdasági fejlődés ütemének fenntartása és a hosszútávú társadalmi stabilitás biztosítása érdekében.

Hasonló jelentőségű stratégiai kihívásokat tartogatott a nemzetközi közeg is Kína számára: hiszen az ország egyszerre igyekezett kitartani a fejlődés alapkövetelményét jelentő béke és együttműködés mellett, ragaszkodni a higgadt reakciók politikájához, és megragadni a kezdeményezést bizonyos nemzetközi ügyek kezelésében. Ezeknek a kihívásoknak az egyik aspektusát a kívülről érkező politikai-ideológiai fenyegetések jelentették. A poszt-szovjet térséget (Örményország, Ukrajna, Kirgizisztán) érintő jellemzően amerikai támogatással megvalósuló,

helyi NGO-k és civil szervezetek által szervezett tüntetéshullámok, az ún. „színes forradalmak” – amelyek a liberális értékeket és a demokratizálódást tűzték a zászlajukra – miatt a „békés evolúcióval” kapcsolatos félelmek újra felerősödtek a KKP-n belül. A pártértelmiség a neoliberalizmus-kritikák beható tanulmányozásába kezdett, a KKP kritikai pozíciójának kialakítása érdekében. A kihívások másik aspektusa a nagyhatalmi nemzetközi kontextus: a kínai gazdaság és „össz nemzeti erő” növekedésével kapcsolatos nyugati félelmek a 2000-es évek elejétől egyre erősödtek, 2005-re pedig befolyásos amerikai realisták¹¹⁸ arra az álláspontra helyezkedtek, hogy Kína nagyhatalmi felemelkedése nem lehet békés. A nemzetközi rendszer strukturális átalakulásnak kérdése a kínai elitet is foglalkoztatta, erre utal az a 2003-2006 közötti speciális előadássorozat, amely a nagyhatalmak felemelkedésével és bukásával kapcsolatos történelmi példák tanulmányozására és a modern nagyhatalmak szempontjából levonható tanulságokra fókuszált. Az előadások anyagát *A nagyhatalmak felemelkedése* c. 12 részes televíziós sorozatban is feldolgozták, ezt a kínai állami csatorna 2006-ban sugározta (Kissinger 2014:520). A kínai vezetés álláspontja az volt, hogy „a világ többpólusúvá válásának tendenciája nem lesz zökkenőmentes” (Hu 2016a:276), ugyanakkor Kína „békés felemelkedésre”¹¹⁹ (*heping jueqi* 和平崛起), vagy ahogy Hu Jintao fogalmazott 2005 szeptemberében az ENSZ Közgyűlés előtti beszédében¹²⁰ – tovább finomítva a megfogalmazást –, „békés fejlődésre” (*heping fazhan* 和平发展) törekszik és az együttműködésre alapuló világrend kialakításában érdekelt (Szunomár 2012).

Összességében a „harmonikus szocialista társadalom” tartalmi szempontból látszólag nem sok újdonságot jelentett a „fejlődés tudományos szemléletéhez” képest, ám a társadalmi harmóniára való hivatkozás újfajta jelentésárnyalatot adott Hu diskurzusának. Ahogy arra Jana Rošker (2013) rámutatott, a KKP a normatív autoritás hiányával, a korábban hangoztatott szocialista értékek kiüresedésével volt kénytelen szembesülni a konzumerizmus által áthatott társadalmi valóságban. Adekvát válasznak tűnt a kulturális nacionalizmus egyes elemeinek, a hagyományos kínai kultúrának és a konfuciánus gondolkodás pozitív elemeinek szintetizálása a kínai sajátosságú szocializmussal. Erre a törekvésre utal, hogy Hu a 2005-ös elméleti szeminárium alkalmával egy fogalomtörténeti áttekintés keretében felidézte többek között azt a konfuciuszi gondolatot

¹¹⁸Lásd: Kaplan, R.D. (2005) How We Would Fight China, *Atlantic Monthly*; Mearsheimer, J.J. (2006) China's Unpeaceful Rise, *Current History* 105:(690)

¹¹⁹A KKP álláspontjának nemzetköziesítéséért Zheng Bijian 郑必坚, a Kína Reform Fórum elnevezésű kutatási szervezet elnöke, a KKP politikai tanácsadója felelt. Zheng a *Foreign Affairs* hasábjain 2005-ben megjelent *China's „Peaceful Rise” to Great-Power Status* c. cikkében kifejtette, hogy Kína modernizációjának egyik legfontosabb feltétele a békés nemzetközi közeg, ill., hogy „Kína nem tör hegemoniára vagy dominanciára a nemzetközi kapcsolataiban”, tehát Kína felemelkedése lehetőséget jelent a nemzetközi közösség tagjai számára, nem pedig fenyegetést. Lásd: Glaser–Medeiros 2007.

¹²⁰Lásd: Hu, J. (2005) 努力建设持久和平、共同繁荣的和谐世界 (Törekedjünk a tartós békére és a közös jólét harmonikus világa felé). 中国改革信息库. Elérhető: <http://www.reformdata.org/2005/0915/4842.shtml> (2023. 10. 30.)

miszerint „a harmónia értékes” (*hewei* 和为贵), Mozi egyetemes szeretet (*jianai* 兼爱) fogalmát, és Mengzinek a társadalmi gondoskodással kapcsolatos elképzeléseit. Továbbá annak érdekében, hogy a szocialista hagyományon belül is megalapozza a harmónia fogalmát, visszanyúlt a szocialista utópistákhoz is – Joseph Fourier-hez, Robert Owenhez vagy Wilhem Weitlinghez –, akik a harmóniát az ideális társadalmi állapot jellemzőjének gondolták, ugyanakkor Marx és Engels nyomán hangsúlyozta, hogy az utópisták „nem találták meg a helyes utat a társadalmi változás megvalósításához, és ennek következtében szükségszerűen illúzióik csapdájába estek” (Hu 2016a:281). Hu álláspontja szerint azonban Marx és Engels nem vetette el a harmónia gondolatát, hiszen társadalmi víziójukban – vagyis a kommunizmusban, bár erre különös módon Hu nem hivatkozik – „harmonikus kapcsolat alakul ki az emberek, valamint az ember és a természet között” (Hu 2016a:281). A szocialista harmónia szempontjából jelentősek Leninnek az állam integráló és újraelosztó szerepével kapcsolatos nézetei, de kulcsfontosságúak a sinizált marxizmus bizonyos elemei is, így Mao Zedongnak a társadalmi ellentmondásokkal kapcsolatos fejtegetései (az 1956-os *A tíz legfontosabb kölcsönviszonyról* és az 1957-es *A népen belüli ellentmondások helyes kezeléséről* c. beszédek alapján), Deng Xiaoping elmélete a szocialista modernizációról, valamint Jiang Zemin három képviselőre és a szocialista anyagi, politikai és szellemi kultúra párhuzamos fejlesztésére vonatkozó elgondolásai. A fogalmi áttekintés alapján jól látszik, hogy a harmónia egyrészt a társadalom morális felépítményét meghatározó princípiumként, másrészt, a társadalom hatalmi struktúrájának megfelelő elrendezési elveként, végső soron a „stabilitás” fenntartásának eszközeként jelenik meg Hu diskurzusában. Erre utal az elérni kívánt harmonikus szocialista társadalom részletes jellemzése is, miszerint az „demokratikus és jogállami, tisztességes és igazságos, becsületes és gondoskodó, élettel teli, stabil és rendezett, olyan, amelyben az emberek harmóniában élnek a természettel” (Hu 2016a:285). Hu az egyes jelzők megfelelő értelmezését is kifejtette: a demokrácia és jogállamiság alatt a szocialista demokráciát és a jogrendszernek megfelelő kormányzást kell érteni; a méltányosság és igazságosság azt jelenti, hogy a vezetés összehangolja a különböző társadalmi rétegek érdekeit és a belső ellentmondásokat megfelelően kezeli; a becsületesség és a gondoskodás arra utal, hogy az emberek megbízhatóak és jóakarattal viseltetnek egymás iránt; az életerő azt implikálja, hogy a fejlődést előmozdító törekvések széleskörű támogatást élveznek; végül a stabilitás és rend a megfelelő társadalomirányításra, az egységességre, végső soron az ezeket garantáló pártra utal.

Hu tíz területet határozott meg, amelyekre a harmonikus szocialista társadalom építése érdekében összpontosítani kell:

- *a fenntartható, dinamikus, összehangolt és egészséges gazdasági fejlődés fenntartására* a fejlődés tudományos szemléletének alkalmazásával – ennek kapcsán a fő célkitűzés az össznemzeti erő növelése és annak

garantálása, hogy a városi és vidéki fejlesztések összehangolásának köszönhetően az általános életszínvonal tovább emelkedjen;

- *a szocialista demokrácia fejlesztésére*¹²¹ – ez lényegében azt jelentette, hogy „szervesen egyesíteni kell a pártvezetéshez, a népszuverenitáshoz és a jogállamisághoz való ragaszkodást” (Hu 2016a:288), Hu hangsúlyozta továbbá a politikai működés intézményesítésének jelentőségét;
- *az ország törvényes kormányzására*, vagyis a polgárok jogainak védelmére, a kormányzás jogi szabályozására, felelősségi rendszer és felügyeleti mechanizmusok bevezetésére a hatalom gyakorlóinak ellenőrzése érdekében;
- *az ideológia és az erkölcs építésére*, hiszen „a társadalmi harmónia nem érhető el közös eszmék és meggyőződések, valamint jó erkölcsi normák nélkül” (Hu 2016a:290) – az ideológia összetevői: a pártelmélet és program; a nemzeti szellemiség (*minzu jingshen* 民族精神) és hazafiság; a korszellem, vagyis az innováció iránti elkötelezettség; valamint az állampolgári¹²², a társadalmi¹²³ és a családi erkölcsök¹²⁴;
- *a társadalmi egyenlőség és igazságosság védelmére és megvalósítására* „a közérdeket szolgáló és a népért kormányzó párt” elvéhez való ragaszkodással – ehhez kapcsolódóan előtérbe került a fejlett társadalombiztosítási rendszer kiépítése, hogy a nehéz helyzetben lévő emberek is „érezhessék a szocialista család melegét” (Hu 2016a:292);
- *a társadalom kreatív erejének fokozására* – Hu lényegében elismételte Jiang „három képviselőt” első, a fejlett termelőerők további fejlesztésével kapcsolatos maximáját, és egyúttal a társadalom egészére hivatkozva el is távolodott az osztályalapú politizálástól;
- *a társadalmi rendszer építésének és irányításának hatékony megerősítésére*, amely kapcsán Hu kijelentette, hogy a „a tömegek szolgálatát kell tematizálnunk”, valamint a jóléti intézkedéseket helyezett kilátásba, mint például a társadalmi védőháló rendszerének kiépítését az elbocsátottak és a munkanélküliek számára;
- *a nép belső ellentmondásainak kezelésére az új helyzetben* – minthogy az elsődleges problémák a lakosság érdekeit sértő eljárások (például a földkisajátítás, az állami vállalatok szerkezeti átalakítása stb.) így ezek korrigálására van szükség, ilyen módon megelőzhetőek és proaktív módon kezelhetőek a tömeges incidensek;
- *a környezettudatosság kialakításának és irányításának javítására*, amelyre azért van szükség, mert súlyosan szennyezett környezetre nem lehet harmonikus társadalmat építeni, elsőrendű feladat tehát az ökológiai

¹²¹Hu előszeretettel hivatkozott a demokráciára, fontos azonban hangsúlyozni, hogy itt nem a nyugati értelemben vett alkotmányos demokráciáról van szó. Ahogy arra Shambaugh (2008) rámutatott, Kínában számos demokrácia-fogalom létezett egymás mellett, például a *rendszeren belüli demokrácia* (kollektív döntéshozás és kiterjesztett tanácskozási jog), *konzultatív demokrácia* (a konszenzus alapja a konzultáció), vagy a „stabilitás” fenntartása melletti *fokozatos demokratizálódás*, jóllehet a KKP diskurzusában ez rendre a *párton belüli demokráciát*, vagyis a demokratikus centralizmus fenntartását jelenti. „2005 októberében az Államtanács Fehér Könyvben fogalmazta meg a »sajátosan kínai színezetű szocialista demokrácia« programját. A hetvenoldalas dokumentum hangsúlyozza a KKP vezető szerepét, és szerepel benne a helyi népi gyűlések rendszerének kialakítása, az ún. demokratikus pártokkal való együttműködés, a nemzeti kisebbségek területi autonómiájának biztosítása, az alsó szintű demokratikus folyamatok erősítése, az emberi jogok tiszteletben tartása” (Vámos 2006:101). Mintegy a sajátosan kínai demokrácia-elképzelés hangsúlyozásaként Wen Jiabao miniszterelnök 2007-ben Konfuciuszra és Sun Yat-senre hivatkozott az emberközpontú és demokratikus hagyomány forrásaiként (Chen 2022:209).

¹²²„hazafiság és a törvénytisztelet, az udvariasság és a becsületesség, a szolidaritás és a barátságosság, a szorgalom, a takarékoság és az önbizalom, valamint a munka iránti elkötelezettség” (Hu 2016a:290)

¹²³„fő tartalma a civilizált viselkedés, az emberek segítése, a közvagyon gondozása, a környezet védelme és a törvények betartása” (Uo.)

¹²⁴„az idősek és gyermekek iránti tisztelet, a férfiak és nők közötti egyenlőség, a férj és feleség közötti harmónia, a szorgalom és takarékoság, valamint a szomszédok közötti egység” (Uo.)

fenntarthatóbb termelés, a körforgásos gazdaság fejlesztése, a környezettudatosság előmozdítása, valamint a környezetvédelmi szabályozási és ellenőrzési mechanizmusok megerősítése;

- *a társadalmi stabilitás fenntartására*, amelynek alapja a megfelelő közbiztonság, „a törvénynek megfelelően mindenféle bűncselekmény visszaszorítása, az emberek életének és tulajdonának hatékony védelme” (Hu 2016:296), valamint a veszélyhelyzetek hatékony kezelése.

Funkcióját tekintve „a harmonikus szocialista társadalom építése” leginkább a társadalomirányítás avult módszereinek alternatívájaként szolgált, valamint felfrissítette az ideológiai szférát a hagyományos elemekkel kiegészített szocialista szellemiségű kultúrával és erkölcsi értékekkel, amelyek aztán megjelentek az állami propagandában és nevelési programokban is (Zheng 2005). Hasonló elvek mentén törekedett Hu a pártfegyelem erősítésére is, 2006-ban bevezetésre került a „nyolc erény és nyolc szégyen” (*ba rong ba chi* 八荣八耻)¹²⁵ erkölcsi iránymutatás kifejezetten a párttagok számára. A konfuciánus behatásokat mutató, rigmusszerűen megfogalmazott morális mérce alkalmazása megjelent az előléptetések rendszerében is.

Összességében a 2000-es évek közepétől a párt általános támogatottsága Hu Jintao vezetése alatt stabilizálódni látszott, ez persze több tényezőre is visszavezethető: a folyamatos gazdasági növekedésre, a megerősödő kulturális nacionalizmusra és nem utolsósorban a Hu-vezetés társadalmi igazságosságot tematizáló diskurzusára és intézkedéseire. A „fejlődés tudományos szemlélete” és a „harmonikus szocialista társadalom építése” kiegészítette a teljesítményalapú legitimációt a párt tudatos, a nép helyzetére reflektáló tervezést és újraelosztást megvalósító szerepével.

VI.4. A „fejlődés tudományos szemlélete” – Hu Jintao beszámolója a 2007-es XVII. pártkongresszus alkalmával

A párton belüli diszkurzív küzdelmek után Hu pozíciójának megerősítésére a KKP 2007-es XVII. országos kongresszusa kínált újabb alkalmat. Fontos kihangsúlyozni, hogy a pártfőtitkári

¹²⁵Szeretni az országunkat erény, kárt okozni neki szégyen; a népet szolgálni erény; rossz szolgálatot tenni szégyen; a tudományt követni erény; a tudatlanság szégyen; a kemény munka erény, de az önös érdekekért dolgozni szégyen; a szolidaritás és a kölcsönös segítségnyújtás erény, de másoknak ártani és magunknak hasznot húzni szégyen; a becsületesség és a megbízhatóság erény, az erényesség figyelmen kívül hagyása szégyen; a törvények tisztelete erény; a törvénytelenység szégyen; a kemény munka és küzdelem erény; a pazarlás és kicsapongás szégyen.

以热爱祖国为荣 以危害祖国为耻
以服务人民为荣 以背离人民为耻
以崇尚科学为荣 以愚昧无知为耻
以辛勤劳动为荣 以好逸恶劳为耻
以团结互助为荣 以损人利己为耻
以诚实守信为荣 以见利忘义为耻
以遵纪守法为荣 以违法乱纪为耻
以艰苦奋斗为荣 以骄奢淫逸为耻

中国共产党新闻 News of the Communist Party of China: 什么是八荣八耻? Elérhető: <http://cpc.people.com.cn/GB/64156/64157/4544006.html> (2023. 10. 21.)

jelentés ugyan valamelyest tükrözi a mindenkori főtitkár álláspontját és elképzeléseit, azonban, mint a kongresszus minden egyéb eleme, ez is hosszas egyeztetések és kollektív munka eredményének tekinthető. Hu első beszámolójának előkészítésében például részt vett a „kínai álom” fogalmának atyja, a Központi Pártiskola egyik vezetőhelyettese, Li Junru 李君如, aki az ideológiát és a nemzetközi kapcsolatokat érintő részek vázlatát készítette el, valamint a már említett, az elméleti munka magasszféráiba Jiang Zemin alatt kerülő politológus Wang Huning is, aki a beszéd többi részének vázlatát dolgozta ki (Brown 2012:53).

Hu Jintao beszámolójának első feltűnő formai jellegzetessége, hogy nem követi a Jiang alatt bevezetett témamegjelölési gyakorlatot. Ami a beszéd alapján beazonosított *csomópontokat* illeti, a reform és nyitás, valamint a kínai sajátosságú szocializmus mellett megjelent a kifejezetten Hu Jintao-hoz kötődő a „fejlődés tudományos szemlélete” jelölő is. A reform és nyitás Hu beszámolójában „új nagy forradalomként”, az új történelmi időszakra szabott politikaként jelent meg, amely ugyanakkor „egy erősebb Kínához vezető út”, valamint „a párt és a nemzet vitalitásának forrása” a fejlődés és a független innovációra alapuló fejlesztés során. Ehhez a politikához illeszkedően a reformok konkrét területeiről is szó esik. A gazdaság további fejlesztése szempontjából a vidéki területek átfogó reformjára; az állami tulajdonú vállalatokban a társasági és részvényesi rendszer bevezetésére; az állami vagyonkezelési rendszerének, a bankszektornak, a költségvetésnek, az adózásnak, a beruházásoknak és az árképzésnek a reformjára van szükség. Elengedhetetlen továbbá a monopolisztikus iparágak reformja verseny bevezetésével, valamint a kormányzati szabályozás és a hatósági felügyelet megerősítésével, a közösségi tulajdonban lévő vállalatok reformja, az ipari termelést támogató tudomány és technológia irányítási rendszerének, valamint a kormányzati adminisztrációs és hivatali rendszer reformja.

Hu is kiemelte az igazságügyi rendszer további tökéletesítésének feladatát, de kitért szociálpolitikai kérdésekre is, így a közkórházak felújítására, vagy a jövedelemelosztási rendszer reformjára, melyet olyan módon képzelt el, hogy mind a városi, mind a vidéki polgárok jövedelme növekedjen. Végül említést tett a párton belüli választási rendszerrel és a káder- és személyzeti rendszerrel kapcsolatos reformról is, amelyek azt a célt voltak hivatottak szolgálni, hogy jól képzett és a pártközösség számára elfogadható káderek kerüljenek pozícióba.

A diskurzus legmeghatározóbb csomópontja azonban a „fejlődés tudományos szemlélete” volt, amely az új tudományos elméletet jelentette a marxizmus-leninizmus és Mao Zedong eszméje, Deng Xiaoping elmélete és a három képviselő fontos eszméje mellett. Hu hangsúlyozta, hogy a fejlődés tudományos szemlélete a három korábbi kollektív vezetői generáció által megalkotott fejlődéssel kapcsolatos eszmék folytatása, a marxista világnézet és módszertan fejlesztéssel

kapcsolatos alkalmazása. „A fejlődés tudományos szemléletének lényege a fejlődés, magja az emberközpontúság (*yirenweiben* 以人为本), az alapvető követelménye az átfogó, kiegyensúlyozott és fenntartható fejlesztés, mérvadó megközelítése pedig a mindenre kiterjedő megfontolás (*tongchoujiangu* 统筹兼顾)” (Hu [China.org.cn] 2007). Ez utóbbi a kínai sajátosságú szocializmusban fennálló nagy kölcsönviszonyok helyes kezelésének igényét jelentette, amelynek alapja a vidéki és városi, a régiók közötti, a gazdasági és társadalmi fejlesztés közötti, valamint az ember és természet, ill. a hazai fejlesztés és a külvilág felé történő nyitás közötti kiegyensúlyozott viszony.

A reformdiskurzusra jellemző módon a kínai sajátosságú szocializmus csomópontja is fontos szervezőeleme Hu diskurzusának. Magára a fogalomra Hu a marxizmus kínai feltételekre alkalmazásaként, a szocializmus kezdetleges szakaszára jellemző sajátos útként és elméleti rendszerként hivatkozott, azonban az általános definíción túl a „kínai sajátosságú” előtag különböző jelölőkhöz tapasztásával konkrétan is meghatározta a kínai sajátosságú szocializmus jelentéskörét, amelybe beletartozott a szocialista jogrendszer; a katonaság és a „hadügyi forradalom”; a független innováció, az iparosítás, a mezőgazdasági korszerűsítés, az urbanizáció és a fejlődés útja; a tudományos szervezési és működési módok valamint intézmények teljes skálája. A kínai sajátosságú szocializmus történelmi küldetése tehát Hu szerint a harmonikus szocialista társadalom kiépítése, amelyben egyenlőség, igazságosság és társadalmi harmónia uralkodik.

Amint arra az előző fejezetekben kitértem, Hu Jintao-nak a társadalmi igazságossággal és a szociális kérdésekkel kapcsolatban érzékenyebb politikáját – amely másfajta üzeneteket fogalmazott meg, mint a pártpolitikai és a társadalmi elitet képviselő Jiang Zemin és köre – a szakirodalom populistának nevezi. Fontos ennek kapcsán megjegyezni, hogy a diskurzus rekonstrukciója során nem bukkantam a mi-ők viszonyrendszert létrehozó egyenértékűségi logika intenzívebb használatára, vagyis a populizmus irányába mutató popularizációs tendenciák nem voltak beazonosíthatóak a diskurzusban, például továbbra sem kerültek kijelölésre az *antagonisztikus* másikhoz kapcsolódó értékek. Az *ellenfél* szubjektumpozíciójába sorolható elemek elszigetelt eseteket jelöltek, a „néhány nem becsületes és egyenes”, „korrupt vagy korrumpálható” pártkader és a „Tajvan függetlenségéért kardoskodó erők” formájában.

A pozitív szubjektivitások köre ennél jóval tágabb. *Protagonistaként* jelenik meg az egész párt és a nép összes nemzeti csoporthoz tartozó csoportja, a kínai nemzet, a munkásosztály, a fegyveres erők, és „honfitársaink a szoros mindkét oldalán”. Valamint történelmi léptékekben a párt központi kollektív vezetésének első generációja, középpontjában Mao Zedong elvtárral; a párt központi kollektív vezetésének második generációja, középpontjában Deng Xiaoping elvtárral; és a párt

központi kollektív vezetésének harmadik generációja, középpontjában Jiang Zemin elvtárrsal. A *kezdeményezők* táborát erősítik: a korábbi diskurzusoknak megfelelően, a kínai kommunisták és a nép, a népi gyűlések, a demokratikus fórumnak számító KNPTT és az elsődleges pártszervezetek. Hasonlóképp a *segítők* kategóriája kapcsán is a korábbi diszkurzív gyakorlat követése rajzolódott ki. Hu hangsúlyozta, hogy ki kell terjeszteni a hazafias egységfrontot, és mindenkit be kell vonni, akit csak be lehet. Hu a kínai sajátosságú szocializmus fejlesztése kapcsán külön megemlítette a marxista elméletalkotók szerepét, valamint a nemzet biztonsága felett őrködő népi fegyveres rendőrséget. A *kedvezményezett* pozícióját a beszámoló alapján a kínai nép százmilliói, a nép túlnyomó többsége, a külföldön élő kínai nemzetiségűek, „a hazatérő külföldi kínaiak és rokonaik”, a szegény családból származó gyermekek és a városokban dolgozó vidéki vendégmunkások foglalták el. Ez utóbbi csoport artikulálása Hu diskurzusának sajátossága, a szociális kérdésekre nagyobb hangsúlyt fektető politikához jól illeszkedett a gazdasági reform nyomán létrejövő, de a társadalom periferiájára szoruló rétegek reprezentálása (szemben a Jiang diskurzusában artikulált menedzserekkel és szakemberekkel).

A beszámoló alapján beazonosított *akciók*+ jelentős része a gazdaság fejlesztéséhez, mint elsődleges feladathoz kapcsolódott. Hu a „tudományos fejlesztés” elképzelésének megfelelően a független innovációs kapacitás kiterjesztésének szükségességéről beszélt, amely lehetővé teszi, hogy a tudományos és technológiai fejlődés sokkal nagyobb mértékben járuljon hozzá a gazdaság növekedéséhez, és hogy Kína innovatív országgá váljon. Előtérbe került egy fejlettebb természetvédelmi kultúrának megfelelő, energia- és erőforráshatékony, környezetbarát ipari struktúra kiépítése, valamint az ennek megfelelő növekedési minta és fogyasztási módok kialakításának igénye. A fenntartható fejlődés irányába történő elmozdulás érdekében továbbá el kell mélyíteni a szocialista piacgazdaságot szabályozó törvények megértését, olyan intézményeket kell bevezetni, amelyek jobban érvényre juttatják a piaci erők alapvető szerepét az erőforrások elosztásában, és olyan makrogazdasági szabályozási rendszert kell kialakítani, amely elősegíti a tudományos fejlődést. Az oktatást továbbra is prioritásként kell kezelni, hogy Kína emberi erőforrásban gazdag országgá váljon. Hu a gazdasági tevékenység nemzetközi dimenziója kapcsán a nyitás politikájának kiterjesztését, egy nyitott gazdaság fejlesztését irányozta elő, valamint hangsúlyozta, hogy fel kell gyorsítani a kínai multinacionális vállalatok és kínai márkanév terjedését a világpiacra, a szabadkereskedelmi övezetek kialakításának stratégiáját kell alkalmazni, valamint folyamatosan bővíteni kell a két- és többoldalú kereskedelmi és gazdasági együttműködések körét. A világszínvonalú és innovációalapú termelési kapacitások fejlesztésének végső célja továbbra is a minden tekintetben szerény jóléti társadalom építésének magasabb szintre emelése. A pártvezetés aktívan igyekezett előmozdítani az emberek életkörülményeinek

általános javulását jóléti és a szegénység felszámolását célzó programokkal, továbbá a társadalombiztosítási alapszintű megerősítésével, valamint a nagyszámú ingázó népesség (a városokban dolgozó vidéki vendégmunkások) számára nyújtott szolgáltatások és szabályozások fejlesztésével.

A szocialista demokrácia fejlesztése érdekében ki kell terjeszteni a népi demokráciát, ami azt jelenti, hogy biztosítani kell a szélesebb körben és a gyakorlatban is megnyilvánuló önrendelkezés lehetőségét, az alapszintű pártszervezetek vezetésével megvalósuló, alulról építkező demokrácia támogatásával. Külön figyelmet kell fordítani a nemzetiségi csoportok közötti egyenlőség fenntartására, valamint garantálni kell az autonóm nemzetiségi területek jogát az autonómiájuk törvényeknek megfelelő gyakorlására.

A pártállam kormányzóképeségének megerősítése érdekében fel kell gyorsítani a hivatali rendszer reformját, fejleszteni kell a kormányzati felelősségi rendszert és a közszolgáltatást, hatékonyabbá kell tenni a válságkezelési mechanizmusokat, határozott lépéseket kell tenni az e-kormányzat kiépítése felé, valamint meg kell erősíteni a szociális irányítás rendszerét. A fejlesztések szempontjából elengedhetetlen a központi kormányzat és a helyi kormányzatok vezetése alatt álló hivatalok viszonyának standardizálása, a koordinációs szervek számának csökkentése és feladataik egységesítése; általánosságban a hivatali adminisztráció egyszerűsítése és fenntartási költségeinek csökkentése.

A harmonikus szocialista társadalom kiépítésének programja Hu szerint a szocialista alapértékek rendszerének kidolgozásán és a szocialista ideológia vonzóbbá és egységesebbé tételén nyugszik, ennek megfelelően napirendi pontra került a filozófia és a társadalomtudományok fejlesztése és az innováció propagálása ezeken az akadémiai területeken. Hu szorgalmazta a társadalomtudományos kutatással foglalkozó, a párt és a nép ügyét előre mozdító agytrösztök létrehozását is. Szintén a harmónia jegyében kell fokozni az internetkultúra fejlesztésére és a megfelelő kiberkörnyezet kialakítására irányuló erőfeszítéseket.

A pártmunka területén minden párttagnak törekednie kell arra, hogy a szocialista alapértékeket a gyakorlatban is megvalósítsa, ehhez a kommunizmus magasztos eszméjébe és a kínai sajátosságú szocializmusba vetett szilárd hitre és a fejlődés tudományos szemléletének hűséges alkalmazására van szükség. Továbbá minden párttagnak lelkiismeretesen követnie kell a becsület és szegény szocialista maximáit, és aktívan részt kell vennie a korrupció elleni küzdelemben. Hu elődjéhez képest radikálisabb álláspontot vett fel a párton belüli demokrácia fejlesztésével kapcsolatban azáltal, hogy egységes kiválasztási, jelölési, és értékelési rendszer bevezetését és a pozíciókért folyó valódi (több jelölt indításával zajló) verseny előmozdítását szorgalmazta.

A Hu beszámolójában beazonosított *interakciók*+ alapján egyértelműen látszik, hogy miközben a hivatalos diskurzus a „tartós béke és a közös jólét harmonikus világának” megteremtését, a harmonikus társadalom elképzelésének nemzetközi exportra szánt verzióját hangsúlyozta, határozottabban előtérbe került a nemzetbiztonság kérdése is. A nemzetbiztonság védelme érdekében Hu nagyfokú éberségre szólította fel a pártot a szeparatista, beszivárgó és felforgató tevékenységek különböző formáival szemben. Ugyanakkor Hu diskurzusában némi hangsúlyeltolódást tapasztalni a Tajvannal kapcsolatos interakciók tekintetében: a beszámoló szerint a KKP megérti a tajvani honfitársakat, bízik bennük, törődik velük, mindig is így fog tenni. Ennek megfelelően fokozni kell a szorosközi gazdasági és kulturális cserekapcsolatokat, újra kell indítani a postai tömegközlekedési és kereskedelmi kapcsolatokat (amelyek azután álltak le, hogy 1999-ben a tajvani vezetés formálisan elutasította az „egy Kína” elvet, lásd: Wong 2019).

A *tárgy*+ aktivitás kategóriájába sorolt diszkurzív mozzanatok fő szervezőelve az az elképzelés, hogy a kínai társadalomra jellemző elsődleges ellentmondás továbbra is az emberek egy növekvő anyagi és kulturális szükségletei, valamint a társadalmi termelés alacsony foka között azonosítható be, vagyis Kína szocialista modernizációs törekvéseinek elsőszámú mozgatórugója a folyamatos és gyors gazdasági növekedés fenntartása. A kínai gazdasági alarendszer a szocialista piacgazdaság, amelyben a köztulajdon a domináns, de a különböző gazdasági szektorok egymás mellett fejlődnek egy modern szabályozott piaci rendszer keretei között. Ennek a gazdasági berendezkedésnek és a gazdasági globalizáció tendenciáinak köszönhetően Kína egyre aktívabb világgazdasági szereplővé vált, ezt tükrözi a nyitás politikájának betetőzését jelentő „go global” stratégia is.

A teljeskörű, kiegyensúlyozott és fenntartható gazdasági fejlődés alapja a tudományos szemlélet alkalmazása, amelynek az a lényege, hogy a fejlesztés „az emberekért, az emberek által, és az emberek részvételével” történik (*zuodao fazhan wei le renmin, fazhan yikao renmin, fazhan chengguo you renmin gongxiang* 做到发展为了人民、发展依靠人民、发展成果由人民共享). A gazdasági növekedés önmagában nem elég, ki kell egészülnie a harmonikus modern szocialista társadalom kiépítésére irányuló törekvéssel. A KKP-nek aktívan kell törekednie a harmónia kultúrájának megerősítésére, valamint előrelépéseket kell tennie az ember és természet közötti harmónia, az új szocialista vidék kiépítése, a közbiztonság és a nemek közötti egyenlőség terén. Tehát Hu diskurzusában is, Jiang nyomán, hangsúlyos a környezetvédelem kérdése, ugyanakkor (újra) előtérbe került az agrárfejlesztés kiegészülve a vidéki szociális ellátás kapacitásainak növelésével; a kor követelményeinek megfelelően (a főtitkári beszámolók történetében először) Hu beszélt a nemek közötti egyenlőségről is, ez azonban nem jelentett változást a szigorúan férfiak uralta kínai politikában. Hu kiemelte, a Jiang által kialakított nacionalista diszkurzív gyakorlatnak megfelelően,

hogy meg kell teremteni „a kínai nemzet közös szellemi otthonát”, amelynek – újra felfedezett – alapzata a hagyományos kínai kultúra. Hu vezetése alatt az ideológia megerősítése érdekében a kulturális gyökerekhez való visszatérés még intenzívebbé vált.

A kínai sajátosságú politikai fejlődés kapcsán Hu hangsúlyozta, hogy Kínában „[A] népi demokrácia a szocializmus éltető ereje” (Hu [China.org.cn] 2007). Ez lényegében összefogja a népi gyűlések rendszerét, a többpárti együttműködést a „tartós együttélés, kölcsönös ellenőrzés, teljes őszinteség, jóban-rosszban sorsközösség” elve mentén, a KKP vezetésével megvalósuló politikai konzultáció rendszerét, valamint a területi nemzetiségi autonómia és a helyi szintű önkormányzatiság rendszerét. A modernizációt kísérő szocialista politikai civilizáció magában foglalja a törvényes kormányzás szocialista elképzelését és a joguralom elvének alkalmazását, amely persze a törvény általi kormányzást (*yifa zhibiao* 依法治国) jelenti; az egyenlőségre a szolidaritásra, a kölcsönös segítségnyújtásra és harmóniára épülő szocialista nemzetiségi kapcsolatokat; valamint a hatékonyabb védelmét az emberek jogainak, érdekeinek, a társadalmi egyenlőségnek és igazságosságnak.

A pártépítés szempontjából ragaszkodni kell a párt vezető pozíciójához, vagyis ahhoz, hogy a párt vezeti Kína összes nemzetiségét, továbbá abszolút irányító szerepe van a hadseregben is. A pártszervezeten belül az irányadó politikai elv a némileg újraértelmezett demokratikus centralizmus, „amely a kollektív vezetést az egyének közötti felelősségmegosztással társítja” (Hu [China.org.cn] 2007). A párton belüli szolidaritás és egységesség fenntartása és előmozdítása szempontjából kulcsfontosságú a párton belüli demokrácia (*dangnei minzhu* 党内民主) fejlesztése, olyan módon, hogy az garantálni tudja a párttagok demokratikus jogainak érvényesülését, a pártügyek átláthatóságát, és a párton belüli demokratikus vitákat. Hu továbbá említést tett a párton belüli választási rendszer reformjáról is.

Hu értékelése szerint, az *össz nemzetközi erő* területén zajló nemzetközi verseny egyre kielezettebb, ennek megfelelően Kína képességeit is fokozni kell, különös tekintettel a nemzetbiztonsági, gazdasági és honvédelem kapacitásokra. A kínai vezetés továbbra is kitartott a békés független külpolitika mellett, azonban a világbéke és a közös fejlődés előmozdítására és fenntartására irányuló szokásos külpolitikai célok mellett határozottabban az előtérbe került a kínai érdekek biztosítása a szuverenitás, a biztonság és a fejlődés terén. Hu továbbá a katonai szempontból is megerősödő Népköztársasággal kapcsolatos biztonságpolitikai aggodalmakra reagálva kijelentette, hogy „Kína védekező jellegű nemzetvédelmi politikát folytat és nem vesz részt fegyverkezési versenyben, illetve nem jelent katonai fenyegetést más országokra nézve” (Hu [China.org.cn] 2007). A pártvezetés az anyaország újraegyesítésének ügyét is békés úton, az „egy ország, két

rendszer” politikai érvényesítésével kívánja rendezni, és ennek érdekében törekszik az ellenségesség felfüggesztésére a szorosközi kapcsolatokban.

A 2007-es beszámoló alapján rekonstruálható *pozitív erőforrásokból* az ideológiai munka jelentőségének fokozódására következtethetünk. Hu a reformdiskurzus hagyományainak megfelelően a négy alapelvet határozta meg az országépítés alapzataként, a párt és a nemzet túlélésének garanciájaként, az ehhez kapcsolódó ideológiai irányvonalat, a marxizmus-leninizmust, Mao Zedong eszméjét, Deng Xiaoping elméletét, a három képviselő fontos eszméjét és a fejlődés tudományos szemléletét pedig külön említette, úgyis mint az átfogó kádereképzés alapját. Nézete szerint a hadsereg fejlesztése során is erre az eszmei talapzatra kell építkezni.

Az ideológia munka másik forrásterülete Hu szerint a kultúra, különösen a hagyományos kínai kultúra, hiszen itt lelhető fel a nemzeti összetartás és kreativitás legjelentősebb tartaléka, és az össznemzeti erőért folytatott verseny nagy jelentőségű erőforrása. A hagyományos kínai kultúra ápolása tehát nemcsak a kínai nép kifejezett igénye, hanem az ország *pubahatalmi* eszköze (*guojia wenhua ruanshili* 国家文化软实力) is. A közös kulturális értékekre alapozott hazaszeretet-központú nemzeti szellemiség ráadásul új lendületet kölcsönözhet a hazafias egységfront kiterjesztésének. Az intellektuális élet burjánzása érdekében fenn kell tartani a „virágozzék száz virág, versengjen száz gondolati iskola” elvét, valamint a tudományos és technológiai fejlesztéseknek továbbra is prioritást kell élvezniük. Hu külön kiemelte az egészségügyi rendszer szempontjából kulcsfontosságú orvostudomány területét, amelyet álláspontja szerint a hagyományos kínai orvoslás módszereivel és eszközeivel kell kiegészíteni.

A párt kormányzási képességét az ideológiai irányelvek elmélyült tanulmányozása mellett a pártszellemiség fejlesztése támogatja, ez egyrészt a pártfegyelem erősítését; másrészt a tömegvonal újfajta, az emberközpontúságra (*yirenweiben* 以人为本), és a nép szolgálatára (*wei renmin fuwu* 为人民服务) épülő alkalmazását (pl. az ellenőrző körutak rendszerének bevezetésével) jelenti.

A negatív aktivitások köre az antagonisztikus másik hiányában korlátozott maradt. A beszámoló alapján nem sikerült beazonosítani *negatív akciót*, *interakciót* és *stratégiát*, a *negatív tárgyak* kategóriájába olyan elemek kerültek, mint a „korruptió”, a „dekadencia”, az „extravagancia és pazarlás”, az elméleti merevség és stagnálás, a hegemonizmus és hatalmi politizálás, a világgazdasági egyensúlytalanságok, a hagyományos és nem hagyományos biztonsági fenyegetések és a terrorizmus; valamint egyfajta rossz emlékként megemlítésre került a „kulturális forradalom” is.

A Hu beszámolója alapján rekonstruálható *stratégia*+ ugyan követi a szocialista modernizáció korábban meghatározott háromlépéses stratégiáját, de új követelményeket határoz meg a minden tekintetben szerény jóléti társadalom építésének célja szempontjából: 1) kiegyensúlyozott

fejlesztéseket a gazdasági növekedés biztosítása érdekében, 2) a szocialista demokrácia kiterjesztését, az emberek jogainak és érdekeinek, valamint a társadalmi egyenlőségnek és igazságosságnak a hatékonyabb védelme mellett; 3) a kulturális fejlesztések előmozdítását az egész nemzet kulturális és erkölcsi minőségének biztosítása érdekében; 4) a szociális programok fejlesztésének felgyorsítását és a népjólét átfogó növelését; 5) az ökológiai civilizáció támogatását energia- és erőforráshatékony és környezetbarát ipari rendszerekkel, növekedéssel és fogyasztási kultúrával. Hu szerint olyan fejlesztési stratégiát kell tehát alkalmazni, amely elősegíti a munkahelyteremtést és bátorítja a vállalkozó szellemet; ugyanakkor be kell vezetni a vállalati alkalmazottak rendszeres bérfejlesztési mechanizmusait és a kifizetések ellenőrzését szolgáló mechanizmusokat. A pártvezetésnek erőfeszítéseket kell tennie az alacsony jövedelmű csoportok bevételeinek növelésére, a szociális támogatások és a minimálbér fokozatos emelésére, valamint fel kell gyorsítani egy olyan társadalombiztosítási rendszer létrehozását, amely mind a városi mind a vidéki lakosok számára elérhető és biztosítja az alapvető életfeltételeket. Az átfogó fejlesztésnek ki kell terjednie az egészségügyi rendszerre is, hovatovább a nemzet egészségügyi állapotának javítása érdekében Hu ún. „hazafias higiéniai kampányok” indítását javasolta. Az egészségügy témájának előtérbe kerülése feltehetően a SARS-járvány okozta egészségügyi válság tapasztalatára vezethető vissza.

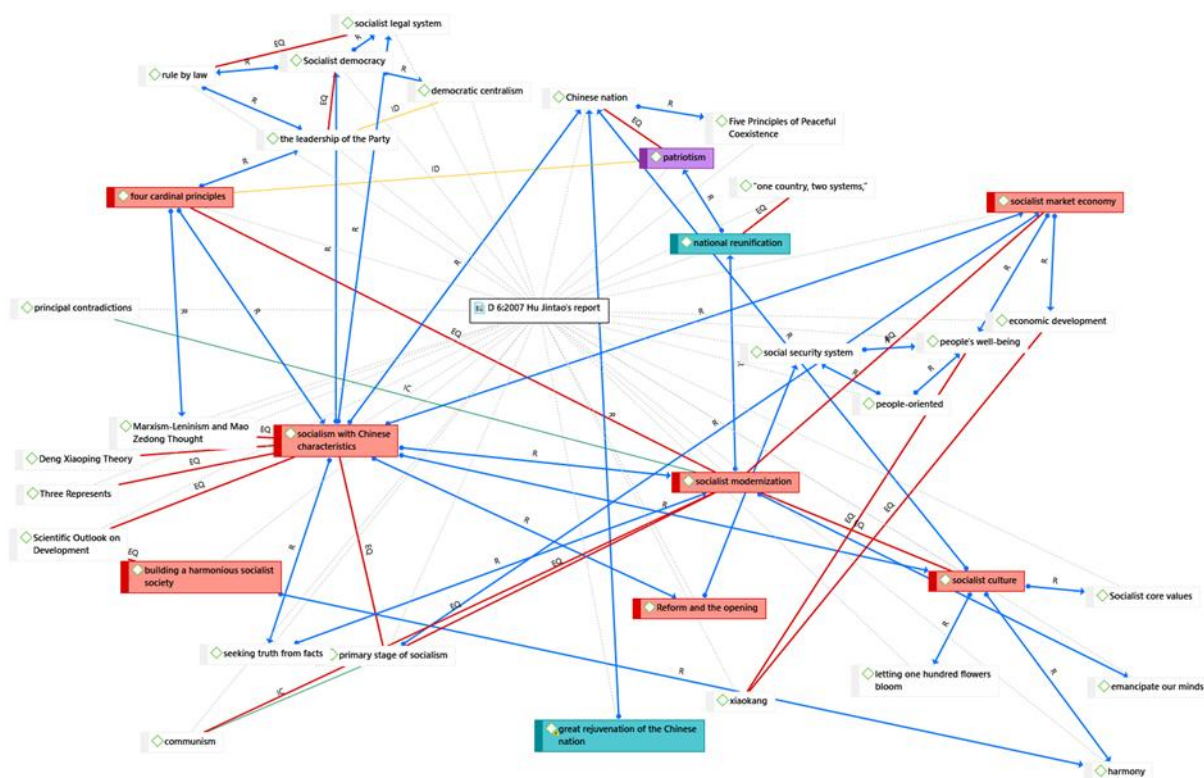
Hu diskurzusára jellemző, hogy a szerény jólét szociális pillérére fókuszáló stratégiai mozzanatok mellett Jiang diskurzusához képest a nemzetgazdaság fejlesztésének útjával kapcsolatban is máshová helyeződtek benne a hangsúlyok. Hu szerint a nemzetgazdaság egészséges és gyors fejlődésének előmozdításának garanciái: 1) az innováció és a tudományos-technológiai fejlesztések; ezzel összefüggésben 2) a gazdaságfejlesztés módjának és az ipar szerkezetének átalakítása, a belső kereslet, különösen a fogyasztói kereslet fellendítését célzó politikával, ill. a gazdasági növekedés módjában megvalósított hármas átmenettel (amelynek megfelelően a) a befektetésre és az exportra való támaszkodásról a fogyasztás-befektetés-export összehangolt kombinációjára, b) a másodlagos iparra való hagyatkozásról az elsődleges, másodlagos és harmadlagos szektor közös fejlesztésére, valamint c) az erőforrásigényes termeléstől való függésről a tudomány és technológia fejlesztésére, a munkaerő minőségének javítására és az irányítási rendszerek innovációjára kell áttérni); 3) a városi és vidéki fejlesztések közötti egyensúly kialakítása és az új szocialista vidék (*shehuizhuyi xin nongcun* 社会主义新农村) építése; 4) a fenntartható fejlődés, erőforrás- és a környezetvédelem előmozdítása, ill. a klímaváltozás elleni küzdelemmel kapcsolatos kapacitások fejlesztése; 5) az egyes régiók kiegyensúlyozott fejlesztése, az elmaradott régiók kiemelt támogatásával; 6) az alapvető gazdasági rendszer (amelyben a köztulajdon a domináns tulajdonforma) és a modern piaci rendszer

fejlesztése; 7) a fiskális, adóügyi és pénzügyi szerkezetváltás elmélyítése és a makroökonómiai szabályozás fejlesztése; 8) a nyitás politikájának kiterjesztése: a „behozni és globálissá válni” stratégia integrálásával.

A politikai reformok stratégiája kapcsán Hu a szocialista demokrácia töretlen fejlesztése mellett köteleződött el, a Jiang diskurzusából ismert diszkurzív mozzanatok átvételével.¹²⁶ Hasonlóképp a párt kormányzási képességének és fejlett jellegének kiépítését célzó stratégia is nagyrészt újrashasznosította a Jiang által kijelölt célokat, jóllehet Hu diskurzusában hangsúlyosabbá vált az ideológiai építkezés, az eszmék és a meggyőződések megszilárdítása, valamint a néptömegekkel való hús-vér kapcsolat fenntartása.

A külpolitikai stratégia szempontjából Hu értékelése szerint a stratégiai környezet kedvező, minthogy a nemzetközi erőegyensúly a világbéke fenntartása irányába mozdult el, a nemzetközi helyzet összességében stabil. Hu szerint ebben a helyzetben a megfelelő stratégia kialakításának alapvető feltétele a nemzetközi kapcsolatok kínai értelmezésének megalkotása a legfontosabb gazdasági, politikai, kulturális, biztonsági, és környezeti kérdésekhez kapcsolódóan.

Hu diskurzusának szerkezetét a lemeghatározóbb *in vivo* kódok alapján az alábbi, 7. ábra foglalja össze.

¹²⁶ 2007. november 15-én, körülbelül három héttel a kongresszus után, az Államtanács információs irodája nyilvánosságra hozott egy *Kína politikai pártrendszere* c. fehér papírt, amely hét fejezetben tárgyalta a kínai szocialista demokrácia elemeit, ill. a többpárti együttműködés részleteit. Lásd: Information Office of the State Council of the People's Republic of China (2007) China's Political Party System. Elérhető: <http://www.china.org.cn/english/features/book/231979.htm> (2024. 02.02).

7. ábra: *A Hu Jintao 2007-es beszámolója alapján rekonstruált diskurzus identitása a csomópontok, frázisok és pártideológia kódcsoportok in vivo kódjai alapján*

A Hu beszámolójában beazonosított *rexisimkódok* egy része az „elmúlt öt év munkájának”, Hu első pártfőtitkári terminusának az értékelésével kapcsolatosak: sikerült teljesíteni a 10. ötéves tervet (2001-2005) és a vezetés kitűzte a 11. ötéves tervet; a kínai gazdaság teljesítménye összességében példaértékű volt, az éves GDP-növekedés átlaga 10% fölött alakult. Hu kiemelte, hogy az intenzív növekedés okozta egyensúlytalanságok kezelése érdekében új stratégiai elképzeléseket vezettek be: a harmonikus szocialista társadalom építését és a fejlődés tudományos szemléletét. Hu a vezetés intézkedései kapcsán említést tett a hosszú- és középtávú (2006-2020) tudományos és technológiai fejlesztés nemzeti programjának vázlatáról, amely az innovációalapú gazdasági átalakulás gyakorlati megvalósítását szolgálja; illetve röviden kitért a SARS-járvány okozta egészségügyi válsághelyzet sikeresnek ítélt kezelésére is. Az áttekintés azonban nem merült ki az eredmények sorolásában. Hu az első hivatali ciklusában tapasztalt hiányosságokat és akadályokat is számba vette: hangsúlyozta, hogy sokkal komolyabb erőfeszítésekre van szükség a gazdasági növekedés nyomában járó környezetszennyezés és a város-vidék közötti egyenlőtlenségek elleni hatékony fellépés érdekében.

A korábbi beszámolók hagyományának megfelelően egy általánosabb történelmi perspektíva is megjelent Hu felszólalásában. Ennek apropóját a reform és nyitás hamarosan következő 30. évfordulója adta, amely Hu szerint megfelelő alkalom a párt történetének áttekintésére: az új értelmezésnek megfelelően Mao történelmi jelentősége abban állt, hogy ő teremtette meg az alapvető politikai előfeltételeket és az intézményi alapzatot a reformok számára, ennek megfelelően a kulturális forradalom épp csak megemléítésre került, a narratíva fókuszában az 1978 óta eltelt időszak állt, amelynek eredményeképp „[M]a a szocialista Kína sziklaszilárdan áll keleten, a modernizáció, a világ és a jövő felé orientálódva” (Hu [China.org.cn] 2007). A reform irányának helyességét mutatja, hogy Kína a világ negyedik legnagyobb gazdaságává nőtte ki magát. Hu ugyanakkor leszögezte, hogy mindez a marxizmus helyi feltételekre alkalmazásának eredménye, majd egyfajta apologetikus magyarázkodásba kezdett a párt szocialista irányultságával kapcsolatban.

A nemzet újraegyesítésének kérdése és a viszony rendezése Tajvannal Hu diskurzusának hangsúlyos mozzanata, hiszen ez látszólag új megközelítést jelentett Jiang keményebb kiállásával szemben. Ugyanakkor Hu továbbra is Jiang Zemin 1995-ös, a Tajvani-szoros két oldala közötti kapcsolatok fejlesztésével kapcsolatos nyolcpontos javaslatára hivatkozott, ill. első terminusa alatt, 2005-ben beiktatásra került az „elszakadás elleni törvény”, amelynek értelmében Kína szuverenitásának és területi egységének védelme érdekében Peking jogot formál a katonai erőszak alkalmazására Tajvan anyaországhoz való visszacsatolása érdekében (Wong 2019).

A pártfőtitkár említést tett továbbá a következő öt év meghatározó eseményeiről, a 2008-as pekingi olimpiai és paralimpiai játékokról, valamint a 2010-es sanghaji világkiállításról. Hangsúlyozta, hogy a pártvezetés mindent meg fog tenni, hogy biztosítsa e rendezvények sikerét, a nemzet olimpiai felkészítése (és az egészséges életmód) jegyében például országos fitness programokat fog indítani.

VI.4.1. Más világok, más álmok – Hu Jintao második terminusa

2007 végére Hu Jintao diskurzusa hegemoniára tört a KKP-n belül, erre utal, hogy a „fejlődés tudományos szemléletét” a párt alapszabályába foglalták, illetve, hogy a *tuanyai* szempontjából kedvező személyi változások történtek a felsővezetésben, a XVII. pártkongresszus alkalmával felálló PB-ben és Titkárságban az elitcsoport és a populista csoport tagjainak aránya kiegyenlítetté vált. Erős volt a vezetés teljesítményalapú legitimációja is, az ország folyamatos és intenzív, évi tíz százalék körüli gazdasági növekedést produkált, amelyet a 2008-as globális pénzügyi válság – köszönhetően a 4 ezermilliárd *yuan*¹²⁷ értékű állami infrastrukturális és jóléti befektetéseket ösztönző csomagnak – sem tudott nagyon megtörni (Brown 2012; Tóth 2012). A Hu-vezetés második terminusának első évében tovább folytatódtak az „új szocialista vidék” építése és a társadalmi igazságosság jegyében hozott reformok, 2008-ban eladhatóvá tették a földművesek földhasználati jogát, a munkakörülmények javítása érdekében módosításra került a munka törvénykönyve; a *hukuo* (户口), vagyis a háztartási nyilvántartó rendszer¹²⁸ átalakításával javult a vidéki lakosságnak az oktatáshoz és az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférése.

A 2008-as év első fele a pekingi olimpiára való készülés és az olimpiai kampány jegyében zajlott. Az esemény nagy jelentőségű volt a kínaiak számára, hisz a rendezés jogát 2001-ben úgy nyerték el, hogy arról korábban, 1993-ban politikai okok miatt csúsztak le (Gilley 1998:211). Ezeknek az előzményeknek a fényében a 2008-as olimpia még annál is nagyobb politikai jelentőségre tett szert, mint amit egyébként egy ilyen sportesemény rendezése jelent: a felkészülést erős hazafias érzelmek kísérték, a vezetés külön nemzeti programot, az ún. *aranyérem stratégiát* (*jinpai zhanlue* 金牌战略) állított fel annak érdekében, hogy elősegítse, hogy a történelemben először a KNK nyerje a legtöbb aranyérmet az olimpián (Wang 2012:166). Hu diskurzusában az olimpia Kína nagyszerű nemzeti megújulásának szimbólumaként jelent meg: „Néhány nappal a pekingi olimpia előtt Hu Jintao kínai elnök sajtótájékoztatót tartott a tengerentúli médiának, amely azért érkezett

¹²⁷Ez 2008 végi árfolyamon kb. 108 billió forintnak felelt meg.

¹²⁸A nyilvántartási rendszer meghatározta az élet legalapvetőbb szintjeit, így a munkavállalási lehetőségeket, az igénybe vehető társadalmi szolgáltatásokat, az oktatási rendszerhez való hozzáférést, az egészségügyi ellátást, jelentősen felerősítette és lényegében bebetonozta a fejlett és fejletlen régiók, a város és vidék közötti különbségeket (Brown 2012; Inotai–Juhász 2017).

Pekingbe, hogy a játékokról tudósítson. A találkozó során egy ausztrál riporter feltett egy kérdést: »Az olimpiai játékok szlogenje az 'Egy világ, egy álom'. Mi az ön álma, és mi Kína álma?« Hu így válaszolt: »Az én álmom ugyanaz, mint a kínai népé. A kínai nép álma Kína modernizációjának felgyorsítása, a kínai nemzet nagyszerű megújulásának megvalósítása« (Wang 2012:174).

A nemzetközi esemény, amelynek köszönhetően reflektorfénybe került a KNK és a kínai politika, megfelelő alkalomnak tűnt a KKP-ellenes politikai erők számára is: 2008 márciusában a dalai láma száműzetéséhez vezető nagy tibeti felkelés 49. évfordulóján zavargások kezdődtek Lhászában. A központi vezetést nem csak az időzítés miatt érintették érzékenyen a történetek, hanem azért is, mert általános volt körükben a meggyőződés, hogy az autonóm területekre érkező infrastrukturális fejlesztések és a gazdasági növekedés elő fogja segíteni azok integrálódását és enyhíteni fogja a helyi lakosság ellenérzéseit. Az utcai erőszakba torkollott zavargásokat végül a helyi biztonsági erők megerősítésével, a Népi Fegyveres Rendőrség mobilizálásával tudták visszafogni. Tibet kérdésének előtérbe kerülése mindenesetre újabb árnyékot vetett Kína nemzetközi olimpiai kampányára, amelyet egyébként is a kritikus hangok kakofóniája kísért, kezdetben az „afrikai diktatúrákkal”, különösen Szudánnal és Zimbabwéval folytatott kereskedelmi tevékenysége miatt érték kritikák Kínát, majd az olimpiai fáklyás váltófutást a Tibet miatt tüntető aktivisták zavarták meg több helyszínen is. Ennek hatására a külföldön élő kínai közösségek is aktivizálódtak, a Kína-ellenes demonstrációkra válaszul nemzeti érzelmű ellendemonstrációkat szerveztek (Wang 2012:163). Hu Jintao igyekezett lehűteni a kedélyeket és hangsúlyozta, hogy az olimpia átpolitizálása nem egyeztethető össze a játékok szellemiségével.¹²⁹

Az olimpia éve azonban nemcsak a tibeti események és a KNK kétes nemzetközi megítélése szempontjából tartogatott kihívásokat a kínai vezetés számára, két jelentősebb természeti katasztrófa is sújtotta az országot: az év elején téli vihar tarolta le a dél-kínai térséget, majd 2008. május 12-én a Richter-skála szerinti 7,8-as erősségű földrengés rázta meg a Sichuan tartományi Wenchuant, az áldozatok száma meghaladta a 68 000 főt. A kaotikus állapotok és a tragédiák, valamint a győzelem lehetősége a nemzetközi sportversenyen mind hozzájárultak a populáris nacionalizmus felerősödéséhez.

Az olimpia összességében sikeresen zajlott le, a Zhang Yimu 张艺谋 által rendezett nyitó- és záróceremónia tökéletesen kivitelezett presztízsesemények voltak, végül a kínai sportolók szerezték a legtöbb aranyérmet, a hivatalos diskurzus szerint a kínai nemzetnek nem volt szégyenkezni valója. Ugyanakkor a politikai elit egy része úgy vélte, hogy az olimpia nem annyira Kína nagyhatalmi státuszának nemzetközi ünneplésére adott alkalmat, mint inkább arra a keserű

¹²⁹ AP Archive (2015. júl. 21.) *Chinese president says politics and Olympics don't mix*. [Videó]. YouTube. Elérhető: <https://www.youtube.com/watch?v=ap3E58uxLvI> (2023. 10. 31.)

felismerése vezetett, hogy mennyire vegyes érzelmeket kelt a felemelkedő Kína a nemzetközi közösség tagjaiban, illetve, hogy végső soron Kína nem apellálhat egyetlen állam jóindulatára sem (Brown 2012). A fejlődő Kína által kiérdemelt nemzetközi pozícióval kapcsolatos diszkusszió a populáris nacionalizmus felerősödésének köszönhetően nagy népszerűsége tette szert. E diszkusszió egyik foglalatja a *Kína elégedetlen: a nagy korszak, a nagy cél, belső bajainak és külső kihívásainak* (2009) c. tanulmánykötet volt, amely a kínai nemzet két nagy ellenségét azonosította be: egyrészt a külföldi kizsákmányoló kereskedelmi gyakorlatokat, másrészt a kizárólag a saját gazdagodásával foglalkozó elitet. A másik meghatározó publikáció a témában Liu Mingfu 刘明福 ezredesnek, a Nemzetvédelmi Egyetem professzorának *Kínai álom: nagyhatalmi gondolkodás és stratégiai beállítódás az Amerika utáni korban* (2010) c. kötete volt, amely elutasította a békés felemelkedés elvét és asszertívebb külpolitikai stratégia mellett érvelt. Liu szerint a Kína-álom az ország három meghatározó vezetőjének, Sun Yat-sennek, Mao Zedongnak és Deng Xiaopingnek az ideáljait testesíti meg, amelyek mind a kínai nemzetépítéshez és Kína globális vezető nemzetté alakításához kapcsolódnak. Erre az átalakulásra a kínai nemzet még nem áll készen, de „Kína felemelkedése” szükségszerűen az egyre intenzívebb nagyhatalmi verseny, és a globális erőter keletre tolódása felé vezet (Liu 2015). A pártvezetés mindenesetre nem állt készen ezen elképzelések nyílt támogatására, az állami sajtóban „felelőtlennek” bélyegezték a két kötetben megfogalmazott álláspontokat (Kissinger 2014:526).

Az év végén a XI. KB harmadik plénumának, azaz a reform és nyitás politikájának 30 éves évfordulója alkalmából rendezett találkozón Hu amellet, hogy felidézte a párt legfontosabb célkitűzéseit, – tőle szokatlan módon – nagyobb hangsúlyt fektetett az elért sikerek kidomborítására. Végigvette a reform és nyitás 30 évének páratlan eredményeit és hangsúlyozta, hogy „túléltek a nehéz idők, sikeresen megbirkózva a Kína szuverenitását és biztonságát fenyegető különböző vészhelyzetekkel, miközben leküzdöttünk egy sor nehézséget és veszélyt a politikai és gazdasági helyzetektől kezdve a természeti katasztrófákig” (Hu 2008). Hu szerint a „kelet-európai politikai felfordulás” és a Szovjetunió felbomlásának tapasztalata; valamint a belpolitikai zavargások, Kína nyugatosítására, megosztására vagy blokkolására irányuló külső kísérletek, hóviharak és földrengések, a SARS-járvány, az ázsiai és a globális pénzügyi válság hatékony kezelése mind azt mutatják, hogy Kína jó úton halad, a párt és a kormányzat elszánt és erős.

2009-ben újabb jelentős évfordulót, a Népköztársaság kikiáltásának 60. jubileumát ünnepelte az ország. Ez az évforduló a nagyszabású katonai parádé rendezése mellett, a KNK történelmének újraértelmezésére is lehetőséget adott: megkülönböztetésre került a rezsim első (1949-1979) és

második (1979-2009) harminc éve, így egyrészt nagyobb hangsúlyt kapott a folytonosságon belüli változás; másrészt az aktív történelmi emlékezet fókuszába a második harminc év került.

Nem sokkal a nemzeti ünnepelés után azonban újabb társadalmi feszültségek kerültek felszínre, ezúttal Xinjiangban törtek ki zavargások, amelyeknek a gyújtópontja az évtizedek óta fennálló etnikai konfliktus volt az ujjur és a *han* közösség között. Mivel megoldást újfent a nagyszámú biztonsági erő felvonultatása jelentett, így ugyan a vezetésnek sikerült visszaállítani a „stabilitást”, de egyértelművé vált, hogy a „szeparatista erők szabotázsza” történelmi jelentőségű és hosszútávú belpolitikai kihívás¹³⁰ elé állítja a KKP-t (Brown 2012:68). Hu Jintao továbbra is a célzott fejlesztésekkel igyekezett megoldani a problémát, 2010-ben kiemelt támogatások érkeztek a térségbe a „virágzó, harmonikus és stabil szocialista Xinjiang” építése érdekében (Brown 2012:72).

2010 májusa és októbere között a KNK újabb nagyszabású nemzetközi eseményt szervezett: Sanghaj adott otthont „a történelem legnagyobb világkiállításának”.¹³¹ Ez lényegében egy újabb „lehetőség volt a kínai hatóságok számára, hogy az eseményt Kína világban betöltött egyre fontosabb szerepének nemzetközi elismeréseként ünnepeljék” (Schneider 2014:97) és egyúttal Hu Jintao fejlesztési stratégiája is újabb lendületet kapott, minthogy a kiállítás témája a „jobb város, jobb élet” (kínaiul az életet kellemesebbé tevő város: *chengshi rang shenghuo geng meihao* 城市，让生活更美好), vagyis, Hu diskurzusával összhangban, a harmonikus városi élet volt. Florian Schneider a sanghaji expóval kapcsolatos elemzésében arra is rámutatott, hogy mind a kiállítás elrendezése, mind a programja a nemzetállamok közösségeként elgondolt világ elképzelését erősítette meg, a kínai nemzetet pedig e közösség központi szereplőjeként ábrázolta. Ez a geopolitikai szimbolizmus illeszkedett a nemzeti önbecsülést és büszkeséget támogató hivatali nacionalizmushoz, és minthogy a hivatalos statisztikák alapján a kiállítás látogatóinak legnagyobb része (mintegy 95 százaléka) kínai állampolgár volt, így az üzenet feltehetően elérte a megfelelő közönséget (Schneider 2014:105).

Mind a pekingi olimpia, mind a világkiállítás és az ezek alkalmával kirajzolódó világkép a kínai külpolitikai kiállás átalakulásának kontextusában értelmezendő. Az 1990 óta követett dengi intelmeket – nevezetesen, hogy „Kína egyrészt »rejtse el az erősségeit és várja ki a megfelelő időt« (*tao guang yang hui* 韬光养晦) másrészt, hogy »törekedjen arra, hogy valamit elérjen« (*you suo you wei* 有所作为)” (Glaser–Medeiros 2007:305) – Hu Jintao 2009-ben a külképviseleti munkatársak konferenciáján elhangzó beszédében némileg módosította: arra bízta a kádereket, hogy „(pro)aktívan törekedjenek valamit elérni” (*jiji you suo zuo wei* 积极有所作为) a külpolitika területén

¹³⁰A kérdés stratégiai jelentőségű, hiszen ahogy a légierő berkeiből érkező esszéista Liu Yazhou 刘亚洲 2010-ben rávilágított: a Xinjiang feletti kontroll geopolitikailag kulcsfontosságú az erőforrásban gazdag közép-ázsiai régió elérése szempontjából (Moody 2022:227-228).

¹³¹Az angol nyelvű kínai sajtó, a *Beijing Review* és a *China Today* hivatkozott rá ekképp, idézi Schneider 2014: 98.

(Hu 2016b). Ennek megfelelően Hu a „többirányú diplomácia” (*quanfangwei waijiao* 全方位外交) irányába mozdult el, a stratégiai kapcsolatok 2006-ban meghatározott három csoportjának (Zhao 2012) megfelelően intenzív kapcsolatépítésbe kezdett nemcsak a fejlett, de a fejlődő országokkal is (Hu 2008), külön hangsúlyt fektetve a regionális nagyhatalmi státuszt elfoglaló Kína „szomszédsági politikájára” (*zhoubian zhengce* 周边政策)¹³² (Li–Cary 2011). Emellett a puha hatalmi törekvések szintjén is jelentős előrelépés történt a *Hanban*, a Nemzetközi Kínai Nyelvoktatási Tanács terjeszkedésének köszönhetően, amely 2004 és 2009 között a kínai kultúra és nyelv népszerűsítésére létrehozta a Konfuciusz Intézetek globális hálózatát.

A kétezres évek végére némileg konszolidálódott a nemzet egyesítésének elvi lehetősége is, ugyanis a KNK és Tajvan viszonya enyhülni látszott.¹³³ „Hu puha megközelítést alkalmazott, és a szorosabb gazdasági és kulturális kapcsolatok, a magas szintű kölcsönös látogatások és a közvetlen légi járatok előmozdításával igyekezett csökkenteni a szorosközi feszültségeket” (Li–Cary 2011). A közeledés eredményeként 2010-ben Gazdasági Együttműködési Keretmegállapodást írtak alá a felek (Wong 2019).

Összességében azonban, a sikereket mind a belpolitika, mind pedig a külpolitika területén súlyos ellentmondások árnyékolják be. A „harmonikus szocialista társadalom építésének” és „a fejlődés tudományos szemléletének” diskurzusa és a hozzá kapcsolódó politikai és intézményes reformok bármennyire is igyekeztek kezelni a gazdasági fejlődés nyomában járó társadalmi problémákat, a Hu-Wen vezetés mégis rendre a KKP legitimitását érintő nehézségekbe ütközött. Hu 2011-ben a KKP megalakulásának 90. évfordulója alkalmából előadott beszédében ennek megfelelően nyomatékosította, hogy a kínai sajátosságú szocializmus egyrészt Mao Zedong eszméjét folytató és továbbfejlesztő elméleti rendszer – a párt „kommunista” elköteleződéséhez nem férhet kétség; másrészt „a mai Kína fejlődésének és haladásának alapvető intézményi garanciája” – vagyis „Kínában a siker a párton múlik” (Hu 2011). Továbbá, Hu korábbi megnyilatkozásaihoz képest hangsúlyosabban került elő a párt túlélésének kérdése. A pártfegyelem és az elitkohézió fenntartása kapcsán a Hu-vezetés populista orientációja elégtelennek bizonyult, az átalakuló KKP állapota nemcsak szervezeti szempontból, de a populáris legitimitás szempontjából is kritikussá vált. A „tömeges incidensek” száma masszívan növekedett, 2010-re megduplázódott 2006-hoz képest (Chen 2022:213). Hu második terminusának végén olyan szervezeti problémák jelentkeztek a politikai vezetésben, mint a nepotizmus nyomán kiépülő informális patronális hálózatok, a központi vezetés meggyengülése a kormányzati és katonai testületek vezető elitejének önállósulása

¹³²Ennek megfelelően 2009-ben a KNK szabadkereskedelmi megállapodást írt alá az ASEAN országokkal (Zhao 2012).

¹³³Jóllehet Hu Jintao úgy fogalmazott ezzel kapcsolatban, hogy „jelentős eredményeket sikerült elérni a tajvani függetlenségi mozgalom elleni csatában” (Hu 2008).

miatt, ill. hogy általánossá vált az a szemlélet, hogy „a politika nem hagyja el *Zhongnanhai* falait” (Chen 2022:212), vagyis, hogy a központi döntéseket a vezetés alsóbb szintjein nem, vagy nem teljes mértékben követik. A központi vezetés tekintélyének gyengülésével a már korábban is problémát jelentő korrupció és hatalmi visszaélések egyre szélesebb körben és gyakrabban jelentkeztek, gyengült továbbá a pártnak a hadsereg feletti ellenőrzése, az NFH-t behálózó klientúrarendszer és korrupció kezelhetetlenné vált. Hu mintegy a helyzet beismeréseként 2012-ben kijelentette, hogy „a párt korábban ismeretlen kockázatokkal és kihívásokkal áll szemben” (Chen 2022:213). Az átfogó szervezeti konszolidáció és centralizálás megkönnyítése érdekében 2012-2013-ban Hu Jintao mindhárom vezetői (pártfőtitkári, KNK elnöki, és a KKB elnöki) kulcspozíciót átadta az utódjául kijelölt Xi Jinpingnek.

VI.5. Törekvés a minden tekintetben szerény jóléti társadalom építésének befejezésére – Hu Jintao beszámolója a 2012-es XVIII. Pártkongresszus alkalmából

A KKP VIII. országos kongresszusa tehát az intézményesített hatalomátvétel szimbolikus eseményének tekinthető. A leköszönő Hu Jintao pártfőtitkári beszámolójában visszatért a témamegjelölés Jiang által bevezetett gyakorlatához. A 2012-es kongresszus témája: *a kínai sajátosságú szocializmus nagy zászlaját magasra tartva, Deng Xiaoping elmélete, a Három Képvislet fontos eszméje és a fejlődés tudományos szemlélete által vezérelve, az elme felszabadításával, a reformmal és a nyitással, erőink egyesítésével, a nehézségek leküzdésével és a kínai sajátosságú szocializmus útján rendületlenül haladva, a minden tekintetben szerény jóléti társadalom építésének befejezésére fogunk törekedni.*

A beszéd alapján a *csomópontok* kategóriájába a reformdiskurzusra jellemző kínai sajátosságú szocializmust és ehhez kapcsolódóan a „fejlődés tudományos szemléletét”, valamint az innovációval kiegészített reform és nyitást soroltam. A „kínai sajátosságú szocializmus” többféle jelentést vett fel Hu beszédében, megjelent mint a marxizmus-leninizmusra, Mao Zedong eszméjére, Deng Xiaoping elméletére, a három képvislet fontos eszméjére és a fejlődés tudományos szemléletére épülő elméleti rendszer, mint a párt kollektív bölcsességének manifesztuma és alapvonala a szocializmus kezdetleges szakaszában; továbbá mint „nagy vállalás”, „az ügy”, „a nagyszerű lobogó”, „a közös ideál”, és Kína útja, amelynek sajátos „törvényei vannak”. Ezen artikulációs technika a mítoszképzésre való törekvésnek tekinthető: a kínai sajátosságú szocializmus egy olyan objektív „tudományos” vonatkoztatási ponttá vált a diskurzuson belül, amelyből levezethetőek Kína modernizációjának törvényei, a fejlesztések végső célja, és legfontosabb tárgyterületei is. A kínai sajátosságú szocializmus tehát magában foglalja az összes beszédben „kínai sajátosságú” jelzővel illetett elemet: vagyis a kínai sajátosságú jogrendszert és szocialista igazságszolgáltatási rendszert; szocialista hivatali rendszert (a

kormányzati és igazgatási funkciók szétválasztásával és szolgáltatás-orientált, jól strukturált, hatékony és tiszta kormányzat felállításával); a társadalomirányítás szocialista rendszerét; a korszerű katonai erők kínai sajátosságú rendszerét; a korrupció elleni küzdelem és a tisztességesség ösztönzésének kínai sajátosságú útját. Hu részben az ideológiai elköteleződés, részben saját szerepének kiemelése érdekében hangsúlyozta, hogy a szocializmus ezen, a marxizmust a kínai realitásokkal integráló, formájának legutóbbi fejleménye a „fejlődés tudományos szemlélete”, amely a „kínai sajátosságú innovációt” állította a modernizációs törekvések középpontjába. Ezen törekvések továbbra is „a külvilág felé való nyitás alapvető állami politikájában”, az elmélet, az intézmények, a tudomány és a technológia, a kultúra és egyéb területek innovációjának folytatásá[ban], valamint Kína szocialista rendszerének belső fejlesztésé[ben] és önfejlődésének folyamatos előmozdításá[ban]” (Hu [China.org.cn] 2012) öltének testet. A reformok konkrétan is meghatározott területei továbbra is a gazdasági és a politikai struktúra, a társadalomirányítási és jóléti rendszer, a pártépítés, valamint a globális kormányzás.

Hu 2012-es jelentésében sem rajzolódott ki az *antagonisztikus másik* értékkategóriája, sőt, Hu az *ellenfél* pozíciójának kijelölése kapcsán sem bonyolódott részletekbe, inkább csak felhívta a figyelmet az „ellenséges erők” folyamatos jelenlétére. Ez, ti. hogy az egyenértékűség jelentősége tovább csökkent, arra utal, hogy a leköszönő Hu diskurzusa a pluralizáció irányába tolódott el. Ezt látszik alátámasztani az is, hogy a pozitív szubjektivitásokhoz kapcsolható diszkurzív mozzanatok viszont bővültek. A beszámoló alapján meghatározott *protagonisták* között a szokásos mozzanatokon túl megjelentek olyan új, vagy újraartikulált jelölők is, mint „a közepes jövedelmű csoportok”, vagyis az egyre szélesebb és meghatározóbb kínai középosztály, vagy az innovációt előmozdító „ambiciózus fiatalok”; ugyanakkor az 1960-es évek propagandájából ismert, az önfeláldozás terén példát mutató fiatal, Lei Feng 雷锋 alakja¹³⁴ is. Továbbá a nemzeti büszkeségre kihelyezett állami nacionalizmus és a nemzetközi kapcsolatok szempontjából sem mellékes, hogy Hu beszámolójában Kína a nemzetközi rendszer protagonistájaként, felelősségteljes nagyhatalomként artikulálódott.

A *kezdeményező* szubjektivitás-kategóriája kapcsán a párt egészében, a pártkádereken és a központi kormányzaton túl, előtérbe kerültek a közösségi szintű pártszervezetek, amelyek központi szerepet játszanak a néppel való kapcsolattartásban és a párt elméletének, alapvonalának, elveinek és politikájának kivitelezésében. A diszkurzív hagyományoknak megfelelően Hu kiemelte minden olyan társadalmi szubjektum jelentőségét, akik támogatják Kína modernizációs törekvését,

¹³⁴ Az 1960-as években, a Lei Feng köré szerveződő, az „egyéni hőst” piedesztálra állító propagandakampány kapcsán lásd: Polonyi 1982:429-431.

őket tekinthetjük a *segítő*eknek. A beszámoló alapján beazonosított *kedvezményezett*ek csoportja a korábbiakhoz képest valamivel tágabb, ide tartozik „a nép túlnyomó többsége”, a földművesek, Kína összes nemzetiségi csoportja, a külföldön élő kínaiak és a hazatért külföldi kínaiak és családjaik, az alacsony jövedelmű csoportok, az ingázó népesség és a különlegesigényű csoportok, a különleges közigazgatási területeken élők, a szomszédos országok és a fejlődő országok.

A beszédben megjelenő minden *akció*+ lényegében a kínai sajátosságú szocializmusnak az új történelmi időszakban való fenntartásával és fejlesztésével kapcsolatos. Hu hangsúlyozta, hogy a pártvezetésnek a reform és nyitás felgyorsításának, az életszínvonal és az egyéni jövedelmek általános emelésének érdekében jelentősebb állami támogatást kell nyújtani a vidéki térségek, az elmaradottabb központi és a nyugati területek, az egykori forradalmi központok, a nemzetiségi kisebbségek által lakott területek és a határterületek, illetve a szegény régiók számára. Ugyanakkor sokkal proaktívabb nyitási stratégiára kell áttérni a partmenti területek további támogatásával, hiszen ezek vezető szerepet töltenek be a globális gazdasági együttműködésben és versenyben. Folytatni kell továbbá a népi demokrácia kiterjesztését a kínai sajátosságú szocialista jogrendszer fejlesztésével és az állampolgárok törvényhozási folyamatban való részvételi lehetőségeinek biztosításával. Külön figyelmet kell szentelni a döntéshozatali mechanizmusok és eljárások folyamatos fejlesztésének, hogy általánossá váljon a tudományos, demokratikus és a jogszabályokon alapuló politikai döntéshozatal, az elszámoltathatóság és jogorvoslati lehetőség.

Hu kiemelte továbbá, hogy a korábbinál is nagyobb lendülettel kell törekedni a pártfegyelem javítására, az egységesség előmozdítására és a korrupció elleni küzdelem sikerére, ezek érdekében feltétlenül szükséges a párton belüli, demokratikus, jogi, és a közvélemény által gyakorolt felügyelet szigorítása és a transzparencia fokozása a kormányzás és a pártmunka minden szintjén. A kormányzási kapacitás fejlesztése mellett persze nem szabad figyelmen kívül hagyni az ideológiai munka jelentőségét sem. Hu hangsúlyozta, hogy az egész pártot fel kell vértetni a kínai sajátosságú szocializmus elméleti rendszerével, hogy aztán a néphez is eljussanak ezek az elméletek. A nép felé közvetített ideológia kapcsán arra hívta fel a figyelmet, hogy integrálni kell a törvény általi kormányzást az erkölcs uralmával, hangsúlyosabbá kell tenni a közerkölccsel, a szakmai etikával, a családi erényekkel és az egyéni becsületességgel kapcsolatos nevelést, és egyszerre kell támogatni a hagyományos kínai erényeket és a kor újabb trendjeit. A társadalmi erkölcs fejlesztésének leghatékonyabb módja a példamutatás, ennek megfelelően meg kell erősíteni a kormányzat becsületességét, az üzleti élet etikusságát és az igazságügyi integritást; ugyanakkor határozottabban kell támaszkodni a nevelés során az olyan hősökre és példaképekre, mint például Lei Feng. Egyértelműen előtérbe került tehát az erkölcsök szerepe, de továbbra is meghatározó maradt az az elképzelés, hogy a pártvezetésnek törekednie kell a nép szellemi és

kulturális életének „gazdagítására”, például az online szolgáltatások minőségi fejlesztésével, az „egészséges témák” támogatásával az interneten.

A kultúra, az erkölcs és az ideológia terén kijelölt feladatok szorosan kapcsolódnak a beszámoló alapján beazonosított *interakció(+)*hoz, vagyis az egység (*tuanyie* 团结) fenntartásához és megerősítéséhez¹³⁵, úgy a pártban, mint a Kínában élő valamennyi nemzetiségi csoport és a kínai nemzet minden fiának és lányának körében, sőt egyfajta kiterjesztett formában a kínai nép és más országok népei között is (hiszen Kína a békés fejlődés, a tartós béke és közös jólét által jellemzett harmonikus világ kiépítésére törekszik). Ugyanakkor a nemzetközi „egység” és szolidaritás elérése érdekében, figyelmeztetett Hu, jelentősen növelni kell az ország kulturális puha hatalmát.

A diskurzus célkitűzéseit megfogalmazó, a *pozitív tárgyak* kategóriájába sorolt mozzanatok egyik kulcsjelölője a „minden tekintetben szerény jóléti társadalom építése” (*quanmian jiancheng xiaokang shehui* 全面建成小康社会), amely magában foglalja a népjólétet, a közös gyarapodást, egy „többszintű, teljes és fenntartható rendszert az alapvető szociális biztonság biztosítására mind a városi, mind a vidéki lakosság számára” (Hu [China.org.cn] 2012), valamint az egész népességre kiterjedő egészségbiztosítási rendszert is. A jóléti társadalom alapja Hu diskurzusában a „társadalmi harmónia”, amely egyrészt a kínai sajátosságú szocializmus inherens sajátosságaként artikulálódik, másrészt olyan jelentéseket vesz föl, mint a társadalmi méltányosság és igazságosság, a szocialista alapértékek, a társadalmi stabilitás és közbiztonság, valamint az ember és természet közötti harmonikus fejlődés. Ez utóbbi, az „ökológiai fejlődés” előmozdítása olyan hosszútávú feladatként jelent meg a beszámolóban, amely létfontosságú a nép jóléte és Kína jövője szempontjából. A beszámoló alapján Hu továbbra is ragaszkodott ahhoz – az emberek egyre növekvő anyagi és kulturális szükségletei és a társadalmi termelés alacsony foka közötti elsődleges ellentmondásra visszavezetett – elképzeléshez, hogy a Kínában felmerülő összes probléma (beleértve az etnikai feszültségeket is) megoldásának kulcsa az innováció-vezérelt fejlődés, vagyis a kereslet-orientált gazdaságra való áttérés, a feltörekvő stratégiai iparágak és a fejlett feldolgozóipar támogatása, a hagyományos iparágak átalakításának és korszerűsítésének felgyorsítása, a szolgáltatási ágazat fejlesztése és bővítése, az infrastruktúra és az alapvető ipari kapacitás fejlesztésének földrajzi és strukturális kiegyensúlyozottsága és a munkahelyteremtés.

Hu diskurzusában a népi diktatúra helyét teljes mértékben átvette a népi demokrácia, „a szocializmus éltető ereje”, amelynek keretei között „minden államhatalom a népé”, ill. amelyet a joguralom szocialista szellemisége által áthatott törvény általi kormányzás jellemez.

¹³⁵Ezt hangsúlyozandó a beszámoló végén Hu az „egységben az erő” (*tuanyie jiushi liliang* 团结就是力量) forradalmi szlogent is megidézi.

A KKP előtt álló kihívások kapcsán Hu kiemelte, hogy a pártmunka elsőszámú prioritását a mezőgazdasági, a vidéki és a parasztságot érintő problémák megoldása jelenti, ugyanakkor a vezetés törekszik a párton belüli demokrácia fejlesztésére is: a demokratikus centralizmus fenntartása mellett megerősíti a pártkongresszusok rendszerét, biztosítja a megfelelő munkásparaszti képviseletet, standardizálni igyekszik a hivatali rendszert, és szabad utat enged az éves pártkongresszusi ülések rendszerének bevezetésével kapcsolatos kísérleteknek a városi és kisvárosi szinteken. Hu újfent említést tett a párton belüli választási rendszer fejlesztéséről is, ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy a személyzeti és irányítási kérdésekben a párt a vezető szerep.

A társadalmi fejlődés és harmónia szempontjából központi jelentőségű továbbá a nemzeti, tudományos és népközpontú szocialista kultúra népszerűsítése Kínában, amelynek elengedhetetlen feltétele a szocialista, a „kínai nemzet lelkét” és a „kínai sajátosságú szocializmus vezérfonalát” jelentő alapértékek – *jólét, demokrácia, kulturáltság, harmónia, szabadság, egyenlőség, igazságosság, jogállamiság, hazafiság, elkötelezettség, tisztesség, barátság* – megerősítése. A közerkölcs átfogó fejlesztésén túl Hu szorgalmazta az emberek kulturális és intellektuális életének gazdagítását a kiváló hagyományos kultúra elemeinek bevonásával, hogy így „[a] kultúra a nemzet vérkeringésévé és az emberek szellemi otthonává” (Hu [China.org.cn] 2012) váljék. Ez ugyanis közvetlenül is támogatja a párt nemes célkitűzését, a kínai nemzet nagyszerű megújítását. A nemzeti megújuláshoz kapcsolódik Kína békés újraegyesítésének nagyszabású ügye, amely azon túl, hogy a kínai nemzet (beleértve a tajvani honfitársakat is) érdeke, elkerülhetetlen történelmi folyamat, az ország területe és szuverenitása ugyanis oszthatatlan és a kínai nép soha nem fogja hagyni bárkinek, vagy bármilyen erőnek, hogy elválassza Tajvant az anyaországtól. Hu tehát azzal, hogy az újraegyesítést történelmi szükségszerűségként ábrázolta, az „egy Kína” elvet, amelyhez az érintettek közül már csak a KNK ragaszkodott, a diskurzust megalapozó társadalmi mítosz, vagyis az ideológia szintjére emelte.

Szintén a nemzeti megújuláshoz kapcsolódott a kínai honvédelmi és fegyveres erők korszerűsítése és a nemzetbiztonsági kapacitások fejlesztése, csakúgy mint a gazdasági globalizációban való aktívabb részvétel (kétoldalú, többoldalú, regionális és a régiós szint alatti nyitással, szabadkereskedelmi övezetek kialakításával) és a kiterjedtebb nemzetközi együttműködés, különösen olyan területeken, mint az élelmezésbiztonság, az energia- és erőforrásbiztonság, valamint a kiberbiztonság. Mind a haderőfejlesztés, mind pedig Kína nemzetközi gazdasági jelentőségének fokozása az ország össznemzeti erejének egy-egy aspektusát jelentette ugyanis. Hu hangsúlyozta továbbá, hogy az összenemzeti erővel kapcsolatos kiélezett nemzetközi versenyben, Kínának arra is törekednie kell, hogy határozottabban tudja képviselni az

érdekeit és álláspontját, vagyis hogy növelni tudja *diszkurzív hatalmát* (*huayuquan* 话语权). Ez a Hu beszámolójában bevezetett új jelölő lényegében az össznemzeti erő ideológiai aspektusát jelöli, „legfőbb megvalósulása egy ország azon képessége, hogy más nemzetközi szereplőkkel elfogadtassa – vagy elérje, hogy ne utasítsák el – saját ideológiáját, értékeit és céljait; hogy befolyása legyen a nemzetközi szabályokra, valamint, hogy a nemzetközi napirendet alakíthassa” (Rolland 2020:10). Ennek megfelelően a diszkurzív hatalom alappilléreinek is tekinthetők a kulturális puhahatalommal kapcsolatos törekvések a kiváló hagyományos kínai kultúra (*youxiu chuantong wenhua* 优秀传统文化) népszerűsítésére és nemzetközi versenyképességének növelésére.

A beszámolóban meghatározott és az előbbiekben összefoglalt célok elérését segítő *erőforrások*+ kategóriájába nagyrészt a társadalmi egységességet, „a kínai nép és nemzet büszkeségét és összetartását” biztosító, a pártvonalhoz kapcsolódó ideológiai elköteleződések kerültek. A pártvezetés szolgálatában álló legfontosabb erőforrások a beszámoló alapján: a pártszellemiség, a központosított vezetés, a demokratikus pártokkal való együttműködés a „tartós együttélés, kölcsönös ellenőrzés, teljes őszinteség, jóban-rosszban sorsközösség” elve alapján, a tömegvonal, a közvélemény irányítására való képesség, valamint a kidolgozás alatt álló korrupcióellenes törvénycsomag és a nemzetközi korrupcióellenes együttműködés.

Apró változás figyelhető meg a hadseregfejlesztés alapjául szolgáló ideológia meghatározásában. Hu a szokásoknak megfelelően megemlítette Mao Zedong katonai eszméjét, Deng Xiaopingnek a hadi kapacitásoknak az új időszakban való növelésére vonatkozó eszméjét, Jiang Zeminnek a honvédelem és a fegyveres erők megerősítésére vonatkozó eszméjét, azonban a fejlődés tudományos szemléletének, tehát Hu saját elméleti hozzájárulásának, a hadsereg fejlesztésére való alkalmazása eltűnt a felsorolásból.

A beszámoló alapján csoportosított *negatív aktivitások* köre korlátozott, hiszen nem kerültek elemek az *akció*-, az *interakció*- és a *stratégia*- kategóriájába, jöllehet a tárgyak és erőforrások tekintetében meghatározásra kerültek bizonyos kizárt elemek. A *tárgyak*- közé soroltam a korrupciót és egyéb visszaéléseket, a formalizmust és bürokratizmust és a mindezekre visszavezethető „kiegyensúlyozatlan, koordinálatlan és fenntarthatatlan fejlődést”; a fényűzést, pazarlást, a vulgáris trendeket és az egyéb a társadalmi problémákat; a nyugati politikai rendszer kritikátlan átvételét; a környezetszennyezést, és az ennek hatására egyre romló ökoszisztémát; a globális klímaváltozást; Tajvan függetlenségét; a globális pénzügyi válságot; a globális fejlődés egyenlőtlenségeit; az egy növekvő hegemonizmust és hatalmi politizálást, valamint az ezek nyomában járó „neointervencionizmust”. A Hu által vázolt program és célok elérését veszélyeztető *erőforrások*(-)-nak tekinthetők a nemzetbiztonságot veszélyeztető szeparatista tevékenységek, valamint az ellenséges erők beszivárgása és felforgató tevékenységei; a párton

belül jelentkező negatív tendenciák, mint például a törekvés hiánya, a hozzá nem értés, a néppel való kapcsolat hiánya, valamint a korrupció és egyéb visszaélések; végül a társadalmi életet megmérgező pornográf tartalmak és illegális kiadványok.

A Hu 2012-es beszámolója alapján meghatározott *stratégia+* a Jiang által artikulált két centenáriumi célkitűzésnek megfelelően a minden tekintetben szerény jóléti társadalom kiépítését jelölte ki aktuális programjaként. Ezen átfogó cél és a XVI. és XVII. kongresszusok alkalmával kitűzött célok elérésének feltételei Hu szerint a következők: a fenntartható és egészséges gazdasági fejlesztés a növekedési modell átalakításával; a népi demokrácia kiterjesztése; az ország kulturális puha hatalmának növelése; az életszínvonal folyamatos emelése; és egy ökológiai tudatossággal rendelkező társadalom létrehozása. A növekedési modell megváltoztatásának legfontosabb lépése a gazdasági struktúra reformja és kiigazítása a termelési minőség és a teljesítmény fokozása érdekében a piaci és kormányzati mechanizmusok finomhangolásával, innovációalapú fejlesztési stratégia kialakításával, és a városi és vidéki fejlesztések integrálásával.

Új stratégiai mozzanat a reformdiskurzuson belül „az ökológiai fejlődés előmozdítására való törekvés”, amelyhez olyan elképzelések és célkitűzések kapcsolódtak, mint 1) az ökológiai tudatosság növelése annak belátása érdekében, hogy tisztelni és védeni kell a természetet, és alkalmazkodni kell hozzá; 2) törekvés a zöld, körforgásos és alacsony szén-dioxid-kibocsátású termelésre és fejlesztésre; 3) a népesség, a rendelkezésre álló erőforrások, és a környezeti feltételek kiegyensúlyozott figyelembevétele a gazdasági, társadalmi és ökológiai haszon fenntartható biztosítása érdekében; 4) az erőforrások védelme és a harmonikus ökológiai környezet biztosítása; 5) nyitás az új és a megújuló energiaforrások irányába Kína energiabiztonságának érdekében; 6) a természeti katasztrófák megelőzésére és hatásainak mérséklésére szolgáló rendszer fokozatos fejlesztése; 7) az ökológiai fejlődés előmozdításának beillesztése a kádermunka teljesítményértékelési szempontjai közé; 8) reformok bevezetése az erőforrás jellegű termékek árával, ill. az azokra vonatkozó adókkal és díjakkal kapcsolatban. Az ökológiai fejlődés témáján belül került említésre Kína tengeri jogának és érdekeinek a kérdése is, amelynek kapcsán Hu határozott fellépést helyezett kilátásba: Kínának tengeri hatalommá kell válnia.

Miközben a külpolitikai stratégia hívószavai továbbra is a világbéke, a „közös fejlődés” és a „harmonikus világ” maradt, Hu kijelentette, hogy Kína aktívan részt kíván venni a globális gazdasági kormányzásban, nemzetközi gazdasági kapcsolataiban a kölcsönös megtérülés elvét követi, a szabadkereskedelem és befektetések elkötelezett támogatója, és ellenzi a protekcionizmus minden formáját. A kínai vezetés támogatja az ENSZ-t, a G20-akat, a Sanghaji Együttműködési Szervezetet, a BRICS-országokat és más multilaterális szervezeteket abban, hogy

aktív szerepet játszanak a nemzetközi ügyekben, ugyanakkor azon dolgozik, hogy a nemzetközi rend és rendszer igazságosabb és méltányosabb legyen.

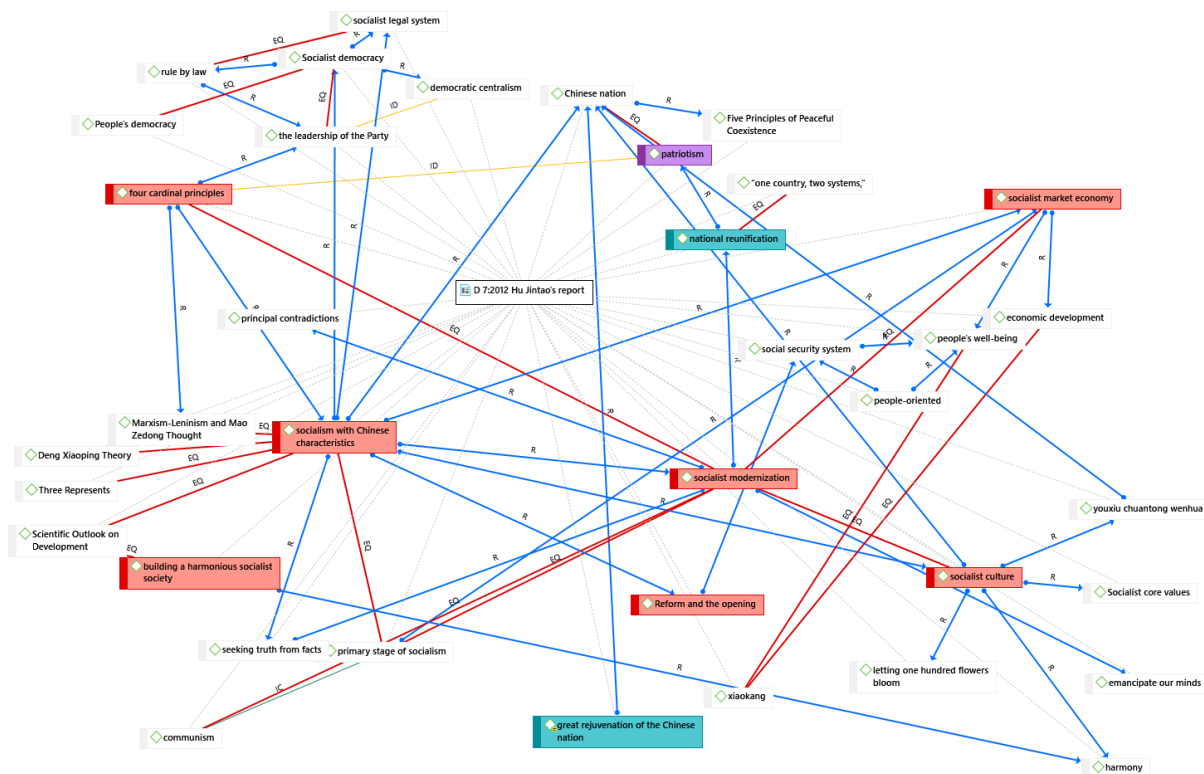
A beszámoló utolsó (XII.) részében Hu igyekezett kijelölni a pártépítés tudományos stratégiáját is, amelynek alapját a párt küldetése adta, vagyis a minden tekintetben szerény jóléti társadalom építésének befejezése és a kínai nemzet nagyszerű megújítása. Ezen célok megvalósítása érdekében 1) ragaszkodni kell a kommunisták szellemi törekvéseihez; 2) kitartóan fenn kell tartani az emberközpontú megközelítést és a népért való kormányzást, valamint a párt és a nép közötti hús-vér köteléket; 3) aktívan fejleszteni kell a párton belüli demokráciát és fokozni kell a párt kreatív erejét; 4) el kell mélyíteni a káder- és személyzeti rendszer reformját; 5) kiemelkedő tehetségeket kell toborozni a pártba; 6) támogatni kell a közösségi szintű pártépítést; 7) határozottan fel kell lépni a korrupció ellen és meg kell őrizni a kommunisták politikai tisztességét; 8) szigorú pártfegyelmet kell fenntartani és biztosítani kell a párt egységét és összetartását.

Hu Jintao 2012-es beszámolójának legmeghatározóbb jelölői a *rezsimkódok* tekintetében a leköszönő államelnök-pártfőtitkár tízéves hivatali idejét meghatározó eredményekkel és kihívásokkal kapcsolatosak. Hu a szokásoknak megfelelően összefoglalta a XVII. kongresszus munkáját, bejelentette, hogy a pártvezetés teljesítette a 11. ötéves tervet és elfogadta a 12-et. Majd sorba vette az elmúlt 10 év sikeresen átvészelt nehézségeit. Ezekután kitért az eredményekre is: az olimpiai játékok és a sanghaji világkiállítás sikeres lebonyolítására, a fejlődés tudományos szemléletének bevezetésére és alkalmazására, és ezzel összefüggésben arra a tényre, hogy Kína a világ második legnagyobb gazdaságává vált.

Hu utolsó pártfőtitkári beszámolójában is megjelenik a párttörténeti narratíva, mint az intézményesítés terepe. Hu ugyan nem sorolja magát a párt kollektív vezetésének Maóval, Denggel és Jianggal fémjelzett magjához, de implicit módon elhelyezi saját munkásságát a modernizációs küzdelmek folyamatában azáltal, hogy kijelenti, „pártunk egyszer s mindenkorra véget vetett a régi Kína nyomorúságának, felszámolta azt a szegény és gyenge országot amely még a modern időkben is belső zűrzavartól és külföldi agressziótól szenvedett, és elindította a kínai nemzet visszafordíthatatlan történelmi menetelését a fejlődés és a nagyszerű megújulás felé” (Hu [China.org.cn] 2012).

Határozottan az előtérbe került továbbá a különleges közigazgatási területek és Tajvan kérdése. Hu hangsúlyozta, hogy a központi kormányzat Hongkonggal és Makaóval kapcsolatos politikáinak és alapelveinek célja egyrészt Kína szuverenitásának, biztonságának és fejlődésének fenntartása, másrészt e területek hosszútávú prosperitásának és stabilitásának biztosítása, mindezek mellett a különleges közigazgatási területek magasfokú autonómiát élveznek az „egy ország, két rendszer” sémának köszönhetően. A kissé apologetikus főtitkári magyarázat kiváltó

oka az a 2003. július 1-i félmillió fős tüntetэшullám, Hongkong történetének legnagyobb hasonló jellegű megmozdulása lehetett, amelyet a helyi Alaptörvény 23. cikkelyének módosítási kísérlete gerjesztett (eszerint a HKKT-nek jogi garanciákat kellett volna biztosítania a hazaárulás, az elszakadás, a lázadás, a központi népi kormány elleni felforgató tevékenység és az államtitkok ellopása elleni fellépés, valamint a külföldi politikai szervezetek vagy szervek bármilyen helyi tevékenységének tiltása kapcsán)¹³⁶ (Shiu-Hing Lo 2007). A „Tajvan-kérdés” kapcsán Hu a szorosközi kapcsolatok fejlesztésének szükségességét emelte ki, amelyet a 2010-ben aláírt Gazdasági Együttműködési Keretegyezmény, vagyis a KNK és a Kínai Köztársaság közötti szabadkereskedelmi megállapodás¹³⁷ is fémjelzett, ugyanakkor a KNK álláspontjának változatlanágát hangsúlyozandó megidézte az „1992-es konszenzust”, amelynek értelmében az „egy Kína” elv fenntartásában egyetértés volt a Kínai Köztársaságot akkor kormányzó GMD és a KKP között,¹³⁸ valamint utalt Jiang Zeming 1995-ös, a tajvani vezetés által visszautasított nyolcpontos javaslatára is.

¹³⁶A módosítást több mint tíz évnyi halogatás után végül 2024. március 19-én fogadta el a hongkongi törvényhozó testület. Davidson, H. (2024) Hong Kong lawmakers pass new measures to quash dissent. *The Guardian*, 2024. március 19. Elérhető: <https://www.theguardian.com/world/2024/mar/19/hong-kong-new-national-security-law-dissent> (2024. 03. 28.)

¹³⁷Cross-Strait Economic Cooperation Framework (ECFA) Mainland Affairs Council, Republic of China (TAIWAN). Elérhető: https://www.mac.gov.tw/en/News_Content.aspx?n=69EE7CEA8C7550BB&sms=D6D0A9E658098CA2&s=FD1ADAC687DF1AC0 (2024. 02. 01.)

¹³⁸Ugyanakkor, azzal kapcsolatban, hogy pontosan mit is jelent az „egy Kína” a felek továbbra is különböző értelmezéseket tartottak fenn, lásd: Szabó 2016.

8. ábra: *A Hu Jintao 2012-es beszámolója alapján rekonstruált diskurzus identitása a csomópontok, frázisok és pártideológia kódcsoporthoz in vivo kódjai alapján*

Összességében, mint azt a 8. ábra szemlélteti Hu az alapvető szignifikációkat megőrizve tovább gazdagította a reformdiskurzus jelentéskörét, 2012-es beszámolójában nagy jelentőségű új ideológiai irányvonalat ugyan nem vezetett be, de artikulált olyan diszkurzív elemeket, mint a kiváló hagyományos kultúra, az ökológiai fejlődés, vagy a diszkurzív hatalom, amelyek később utódja, Xi Jinping diskurzusában meghatározóvá váltak.

VI.5.1. „A megújulás felé vezető út”

A 2008-as gazdasági világválság után a KNK alelnökeként a politikai csúcsvezetésbe kerülő, majd a XVIII. Pártkongresszus alkalmával a pártfőtitkári és a KKB elnöki pozícióját is átvevő Xi Jinping diskurzusának számos komoly gazdasági és társadalmi kihívásra kellett választ adnia. Az éves GDP növekedés a 2010-es évek elejére lelassult, 2012 után pedig tartósan nyolc százalék alatt maradt, „a korábbi exportvezérelt növekedés kifulladt” (Salát 2022b:5), mindeközben a kínai társadalmat egyre inkább foglalkoztatták a gazdaság fenntarthatóságával kapcsolatos aggodalmak, gondoljunk csak a szennyező ipari tevékenységből és a veszélyes hulladékok nem megfelelő kezeléséből adódó környezeti katasztrófák magas számára (Abbot-Lum 2016). Másrészt, ahogy azt a [VI.4.1 fejezet](#) végén már érintettem a korrupció kezdett kezelhetetlenné válni, olyannyira, hogy ez a pártvezetés legitimációját is veszélyeztette. Hovatovább a 2010-es évek elejére Kínában is totálissá vált a fogyasztói kultúra, valamint súlyosan elmélyültek a társadalmi-gazdasági törésvonalak ebben „a van és a nincs, még több és még kevesebb időszakában.” (Mahoney 2014:20) Következésképpen Xi diskurzusának 3 jelentősebb funkciója határozható meg: (1) a fejlődés és a fejlesztéspolitika hosszútávú újratervezése; (2) a párt megerősítése és a hatalomgyakorlási mechanizmusok átalakítása; (3) az egységesség társadalmi érzetének elősegítése a kínai nemzeti identitás konstrukcióján keresztül.

Gazdasági átalakítás és a fejlesztéspolitika újratervezése

Elődjeinek példáját követve a Xi-vezetés is elköteleződött a gazdasági fejlesztés és az össznemzeti erő növelése mellett, azonban nem annyira a nyaktörő növekedés fenntartására törekedett, hanem a gazdaság strukturális átalakítását célozta meg. A gazdaság növekedési ütemének lassulása azonban – a KKP hatalmát a teljesítményalapú legitimációra visszavezető álláspontok alapján legalábbis – magában hordozta a legitimációs válság lehetőségét, erre született válaszként 2013-ban az „új normalitás” (*xin changtai* 新常态) koncepciója, amely pozitív fényben tüntette fel a látszólagos visszalépést (Holbig 2018). Xi hangsúlyozta, hogy Kína gazdasági

fejlődésének „új normalitását” egyrészt az ország gazdasági növekedésének hét százalék körülire lassulása; másrészt a gazdasági struktúra optimalizálása – hogy az nagy hozzáadott értékű, minőségi termékeket előállító, intenzív növekedési pályára állított rendszerre váljon –; harmadrészt a növekedés hagyományos motorjainak lecserélése hívták életre (Xi 2017b:251).

Az eredetileg az amerikai közbeszédben felkapott „*new normal*” 2010 és 2013 között a globális pénzügyi válság utáni lomha növekedés időszakának jellemzésére használt kifejezés volt, ezt emelte át a KKP hivatalos diskurzusa 2013-ban a *xin changtai* formájában, több sajátos jelentésárnyalatot kapcsolva a növekedés ütemének megtorpanásához: (1) ez a fejlemény a világgazdaság állapotára vezethető vissza; (2) de lehetőséget ad a gazdasági rendszer régóta esedékes felülvizsgálatára; (3) ilyenformán nem érte felkészületlenül a KKP vezetését; (4) az „új normalitás” fogalmának bevezetése tehát elsősorban a külföldi gazdasági partnerek megnyugtátását szolgálja (Holbig 2018:346-347).

2014-re a tömegmédiá propagandájának köszönhetően az „új normalitás” Xi Jinping felkapott frázisainak élmezőnyében szerepelt, az akadémiai diskurzusban nagyszámú, az „új normalitást” változatos politikai és társadalmi témákra – „a korrupció elleni küzdelem új normalitása”, „a diplomácia új normalitása”, „a turizmus új normalitása” – értelmező elképzelés jelent meg (Holbig 2018). 2016 januárjában azonban Xi megálljt parancsolt az „új normalitás” fogalma körüli szignifikációs burjánzásnak, amikor tartományi és miniszteri szintű vezetők számára tartott, majd rövid időn belül nyilvánossá tett, beszédében kijelentette: „az új normalitás nem egy mindent elnyelő kosár. Elsősorban gazdasági [jelentéssel bír]. Ne éljünk vissza ezzel a fogalommal; nincs szükség egy sereg »új normalitásra« ...” (Xi 2017b:272). A szigorú fellépést az indokolhatta, hogy 2015 és 2016 között az „új normalitás” jelentése némileg átalakult a hivatalos diskurzusban: már nem annyira a globális gazdaság felől érkező nyomást jelentette ugyanis, hanem a belső gazdasági megújuláson áteső, és ezzel a globális gazdaság egészségét is biztosító Kína győzedelmes fejlesztéspolitikáját jelölte (Holbig 2018).

Az új fejlesztéspolitikához persze egyéb jelölők is kapcsolódtak, például a „fejlesztés új koncepciói” (*xin fazhan linian* 新发展理念): a 13. ötéves terv vázlatának előkészítése folyamán elővezetett főtitkári ajánlások alapján a fejlesztés *innovatív*, kutatás- és fejlesztésorientált; az ország különböző régiói, a város és vidék, az anyagi és kulturális, valamint a gazdasági és nemzetvédelmi erők közötti *koordinált*, *zöld*, a nemzetközi közösség felé irányuló, *nyitott*, és a társadalmi egyenlőségre és igazságosságra törekvő *inkluzív* koncepcióinak kell meghatároznia Kína fejlesztéspolitikáját (Xi 2017b:217-220). Ezekkel a koncepciókkal összhangban a kínai vezetés a modern ipari termelésre való átállás és az intelligens gyártási kapacitások kiépítésében látta meg a lehetőséget az ország legégetőbb gazdasági kihívásának, a már Hu által is tematizált innováció-

alapú növekedési modell szükségének kezelésére (Wübbeke et al. 2016). Ez a fejlesztési cél határozta meg az Államtanács által 2015 májusában kiadott *Made in China 2025* (*Zhongguozhizhao* 中国制造 2025) stratégiát, amely alapján Kína a közepes jövedelmi csapda elkerülése¹³⁹ érdekében egyrészt az ipusztriális országok dominanciáját megtörve fejleszt saját gyártási és termelési technológiát, automatizálja és digitalizálja az iparát; másrészt az alacsonyabb értékű ipari ágazatokban (pl. textilipar) megőrzi a „világ gyártóüzeme” státuszt (Wübbeke et al. 2016). A stratégia ennek megfelelően a hazai innovációra, a versenyképes minőségre és termelékenységre, az ipar digitalizálásra, az energiahatékonyságra, a kibocsátáscsökkentésre és az ipari hulladékok újrahasznosítására¹⁴⁰ helyezte a hangsúlyt. A vezetés elképzelése az volt, hogy „[a] kínai csúcstechnológiai iparágak, különösen a nemzeti bajnokok várhatóan képessé válnak arra, hogy önálló innovatív technológiai megoldásokat hozzanak létre, és felváltásák külföldi versenytársaikat a hazai piacon, majd egyre inkább a globális piacokon is” (Wübbeke et al. 2016:20).

Politikai szempontból ez lényegében úgy értelmezhető – ahogy a *Mercator Institute* elemzői rámutattak –, hogy a *Made in China 25* egyfajta „technológiai nacionalizmust” hívott életre, amelyben hangsúlyosan előtérbe került a *függetlenség védelme* (*zizhu baozhang* 自主保障) az *önsegélyezés rendszere* a kutatás és fejlesztés területén, valamint a globális piacokért folytatott *kielevezett verseny* (Wübbeke et al. 2016: 20). Xi Jinping diskurzusa tehát úgy artikulálta újra a gazdasági teljesítmény megítélésével kapcsolatos jelentéseket, hogy egyrészt a gazdasági növekedés megtorpanását és a korábbi fejlesztéspolitika kifulladását Kína minőségi fejlődésének és növekedésének lehetőségeként, pozitív jelentéstartományban értelmezte, másrészt új szubjektumpozíciókat kapcsolt Kína gazdasági erejéhez: a világgazdasági folyamatoknak a kényszerpályákat felülíró alakítója, valamint a versenyképes, erős és független nemzetgazdaság formájában. Részben ezeknek a diszkurzív módosításoknak köszönhetően a KKP teljesítményalapú legitimitása nem igazán kérdőjeleződött meg a kínai nyilvánosság körében (Holbig 2018).

A hatalomgyakorlási mechanizmusok átalakítása: centralizáció, a politikai ideológia és a biztonság elsőbbsége

Komolyabb problémát jelentett azonban a társadalmi stabilitás szempontjából, hogy a Hu-féle, vezetői mag nélküli, megosztott vezetés rendszere súlyos szervezeti problémákat, hatalmi

¹³⁹Erről lásd bővebben: Szunomár 2018.

¹⁴⁰A zöld átállásban a kényszerűségen túl a kínai vezetés lehetőséget is látott: Kína mellett, hogy a kibocsátáscsökkentéssel kapcsolatos célkitűzése és a technológiai önállóság igénye miatt a megújuló energiaforrásokhoz kapcsolódó infrastrukturális és technológiai fejlesztések, valamint az elektromos járműipar területén a világ egyik legnagyobb befektetőjévé vált (Salát 2022b:9), ezen termékek piacára (is) versenyképes szereplőként lépett be.

visszaéléseket és korrupciót hozott a felszínre a párt, a kormányzat és a hadsereg különböző szintjein (Shirk 2018). Xi Jinping a szervezeti reformok melletti elköteleződésének szemléltetéséül újonnan kinevezett pártfőtitkárként a PB ÁB tagjaival ellátogatott a Tiananmen téri Forradalomtörténeti Múzeumba, ahol az új vezetői gárda megtekintette a *Megújulás felé vezető út* (*fuxing zhibu* 复兴指路)¹⁴¹ c. kiállítást. Xi a helyszínen megismételte Jiang Zemin patriotizmus-kampányának legfontosabb üzeneteit: Kína hosszan tartó megaláztatást szenvedett a külföldi imperializmus miatt, de a KKP vezetésével képes volt visszaszerezni szuverenitását, és fokozatosan korábbi gazdasági erejét és hatalmát is. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a dicsőséges feladat folytatásához a pártnak folyamatos reformra és adaptivitásra van szüksége, ennek pedig az egységesség fenntartása az alapja, erős pártfegyelem gyakorlásával, valamint a párt és a nép kapcsolatának mélyítésével kiegészülve.

A pártfegyelem helyreállítását Xi tisztogatással kezdte: a KKP történetének legnagyobb korrupcióellenes kampányában 2012 és 2017 között közel 1,4 millió párttag, köztük több a pártelithez tartozó egykori, vagy aktuális PB- és KB-tag – például a korábban a korrupció felszámolásával megbízott Zhou Yongkang 周永康, vagy a Xi riválisának tekintett Bo Xilai 薄熙来 – ellen indult valamilyen eljárás (Shirk 2018). Xi korrupcióellenes diskurzusában hangsúlyos volt, hogy a „tigriseket” és a „legyeket”¹⁴² egyaránt elérni az elszámoltatás (*laohu cangying yiqi da* 老虎苍蝇一起打) (Xi 2017a:439). A korrupciós küzdelem levezénylésért felelős Fegyelmi Bizottság¹⁴³ aktívabban lépett fel a központi gazdaságpolitikai és környezetvédelmi utasításokat figyelmen kívül hagyó helyi káderekkel szemben is, a gazdaságpolitika az államigazgatás alól újra a legközvetlenebb pártfelügyelet alá került.

Xi újra megerősítette a KKP hadsereg fölötti abszolút hatalmát is: előbb felszámolta az NFH-t átszövő korrupciós hálózatokat: eljárás indult olyan magasszintű katonai vezetők ellen, mint a KKB korábbi alelnökei, Xu Caihu 徐才厚 és Guo Boxiong 郭伯雄 főparancsnokok; majd 2015-től átfogó reformot hajtott végre a hadseregben, amelynek keretei között kiterjesztette a Központi Katonai Bizottság ellenőrzési és irányítási kapacitását és az NFH felügyeletét több szinten is a személyes hatáskörébe vonta. Egyúttal intenzív haderőfejlesztésbe kezdett, ennek

¹⁴¹Hasonló elnevezéssel (*fuxing lushan* 复兴路上) alakult 2012-ben egy propagandacélú animációs kisfilmeket gyártó stúdió, amely kínai és angol nyelven is publikált a hivatalos pártideológia által ihletett népszerű videókat. (Holbig 2018) Lásd: 复兴路上工作室-csatorna, Youtube. Elérhető: <https://www.youtube.com/@user-vg7f1ys6h/videos> (2023. 11. 05.)

¹⁴²A „tigrisek” kifejezést általában a „fontos hivatalnokok” értelmében szokták használni a médiában, jöllehet Fewsmith szerint ennél pontosabban körülhatárolható jelentése van: „olyan miniszteri vagy miniszterhelyettesi rangú személyt jelöl, aki a központi nomenklatura hatáskörébe tartozik” (Fewsmith 2021:140). Ilyen értelemben Xi első hivatali ideje alatt 155 „tigris” fogtak el (Fewsmith 2021:144). Az alacsonyabb szintű hivatalnokokra szokás „legyekként” hivatkozni.

¹⁴³Joseph Fewsmith (2021) megjegyzi, hogy a párt belső ellenőrzésére szolgáló intézmény soha korábban nem szolgált ennyire egyértelműen egy személyhez köthető politikai akaratot.

megfelelően a fegyveres erők modernizációja és a nemzeti hadiipari kapacitások fejlesztése érdekében jelentősen emelkedtek Kína védelmi kiadásai (Haas 2022).

2016-ban vizsgálat indult a párt ifjúsági szervezeteként működő KKISZ ellen is, amely arra az eredményre jutott, hogy a szövetség működése „bürokratikus, adminisztratív, nepotisztikus és hedonisztikus”, így a költségvetését jelentősen visszavágták, ill. sokkal közvetlenebb pártfelügyelet alá vonták a szervezetet (Fewsmith 2021:153).

A Xi-vezetésre jellemző hatalmi centralizációt szolgálta továbbá a „vezetői kiscsoportok”¹⁴⁴ (*lingdao xiaozu*, 领导小组) szerepének megerősítése, valamint a számuk növelése mintegy 35 százalékkal. Az intézkedés által a párt közvetlenül tudott beavatkozni minden szinten és politikaterületen az irányításba (Salát 2022a). A stratégiailag kiemelkedő jelentőségű ügyekkel foglalkozó csoportok – például a nemzetbiztonsági és a reform átfogó elmélyítésével foglalkozók – élére maga az államelnök-pártfőtitkár került (Johnson et al. 2017; Fewsmith 2021). A XVIII. KB legprominensebb szereplőinek részvételével 2014-ben létrehozott Központi Nemzetbiztonsági Bizottság (*Zhongyang guojia anquan weiyuanhui* 中央国家安全委员会) például az előtérbe kerülő biztonságpolitika elsőszámú intézménye lett. Xi biztonságpolitikai diskurzusának középpontjában az „átfogó nemzetbiztonsági koncepció”¹⁴⁵ (*zongti guojia anquan guan* 总体国家安全观) állt, amelynek lényege az állam(párt) biztonságának biztosítása, vagyis az államot érő külső és belső fenyegetések megfelelő kezelése. A nemzetbiztonsági szempont előtérbe kerülése egyrészt Kína asszertívabb külpolitikai kiállására vezethető vissza, „Xi az elődeinél sokkal határozottabban felvállalta a konfliktusokat, például az amerikai védővámokra saját hasonló intézkedésekkel válaszolt, továbbá elkezdte kiépíteni vagy megerősíteni az alternatív együttműködési platformokat (BRI, RCEP, BRICS, SCO stb.)” (Salát 2022b:12); másrészt a rezsimstabilitást érintő „ideológiai fenyegetésekkel” magyarázható.

2013-ban több, Xi pártfegyelmi kampányához és szervezeti reformjához kapcsolódó, a párttagok számára kiadott kommuniké is napvilágot látott, ezek közül a leghíresebb, a kilencedik¹⁴⁶, amely épp az ideológiai fenyegetésekkel foglalkozott és a párt „megmentését” lényegében nacionalista projektként keretezte. E dokumentum alapján az ideológiai munka

¹⁴⁴ Az Államtanácsához és a KKP Politikai Bizottságához tartozó, a különböző bürokratikus egységek közötti szakpolitikai koordináció funkcióját betöltő szervek, amelyeknek a legnagyobb része gazdaságpolitikai ügyekre fókuszál és az állami vezetéshez tartozik (Johnson et al. 2017).

¹⁴⁵ „A lényegét az »öt nélkülözhetetlen elem« (*wu da yaozu* 五大要素) és az »öt kapcsolat« (*wu dui guanxi* 五对关系) adja. Az »öt nélkülözhetetlen elem« a nemzetbiztonság céljára (a nép biztonsága), alapelveire (politikai biztonság), alapjára (gazdasági biztonság), garanciáira (katonai, kulturális és társadalmi biztonság) és támogatására (nemzetközi biztonság) utal. Az »öt nélkülözhetetlen kapcsolat« lényege, hogy a külső és a belső biztonság, a területi és a nemzeti biztonság, a hagyományos és a nem hagyományos biztonság, a fejlesztési és a biztonsági kérdések, valamint a saját és a közös biztonság egyenlő mértékben esik latba” (Tang 2019).

¹⁴⁶ Az alapvetően belső használatra szánt, tehát nem nyilvános dokumentum 2014-ben szivárgott ki (Zhao 2016: 1178).

legfontosabb területei: a KKP XVIII. Kongresszusa által jóváhagyott egységes eszmei irányzat terjesztése; a párt- és a nemzeti szellem megerősítése; a kínai sajátosságú szocializmus és a kínai álmom – a fő témák – propagálása a tömegek lelkesedésének felkeltése érdekében; a mélyen gyökerező problémák megoldásával kapcsolatos útmutatás és a pozitív légkör kialakítására alkalmas propagandamunka. Erre már csak azért is nagy szükség van, mert a pártnak összetett és intenzív küzdelmet kell folytatnia a téves világnézeti trendekkel szemben. A 9-es számú dokumentum hét kihívást jelentő, ellenséges nézetet határozott meg: (1) a nyugati alkotmányos demokráciát és az ehhez kapcsolódó „joguralmat”; (2) az „univerzális értékeket”, vagyis a nyugati értékrendszer univerzalizálását; (3) a „civil társadalmat” és a „polgári mozgalmakat”; (4) a neoliberalizmust, (5) a nyugati médiaszabadságot; (6) a történelmi nihilizmust; (7) végül a reform és nyitás, valamint a kínai sajátosságú szocializmus szocialista jellegének megkérdőjelezését. A dokumentum alapján annak érdekében, hogy a „nyugati Kína-ellenes erők” és „belső disszidensek” által terjesztett elképzelések ne veszélyeztessék a társadalmi stabilitást, az eredményes gazdaságirányítás mellett a fokozott ideológiai munka is elengedhetetlen.¹⁴⁷

A párt ideológiai kiállását érintő kritikák semlegesítésének első lépése a párttörténeti narratíva pontosítása és egységesítése volt. 2013. január 5-én a Központi Pártiskolában előadott beszédében Xi kijelentette, hogy a KNK történetének két nagy szakaszra bontása a reform és nyitás 30 éves évfordulója után népszerűvé váló felosztás szerint nem lehet az ezen időszakok közötti szembenállás és a kontrasztok hangsúlyozásának alapja, egyiket sem lehet fölhasználni a másik megtagadására (Brown–Bērziņa–Čerenkova 2018). A KKP, és így a Népköztársaság fejlődése tehát a történelmi helyzetekhez való alkalmazkodás, és az esetleges gyakorlati hibák kiigazítása mellett folytonos. Következő lépésként 2013 márciusában Xi kijelölte a „három bizalmat” – vagyis, hogy a kínai társadalom minden tagjának bizalommal kell lennie a kínai sajátosságú szocializmus útja, elmélete és politikai rendszere irányában (Zhao 2016:1171). Ez 2016-ban kiegészült egy negyedik elemmel, a kínai sajátosságú szocializmus kultúrájába vetett bizalommal (Brown–Bērziņa–Čerenkova 2018:334).

Emellett Xi új eszme kiépítésbe kezdett, erre utal, hogy megnyilatkozásai, gondolatai és ezek magasztalása köré kezdettől fogva intenzív propagandatevékenység szerveződött, kapcsolódó bejegyzések keringtek az interneten és a párt direktívákban (Zhao 2016:1172; Holbig 2018); valamint, hogy már 2014-ben megkezdődött a pártfőtitkár válogatott munkáinak kiadása *Kína kormányzásáról* címmel. A kötetben szereplő beszédek rendhagyó módon tematikusan voltak elrendezve a legfontosabb fogalmak alapján csoportosítva; a vizsgált időszak (2012-2017) megnyilatkozásait tartalmazó első és második kötet „fejezetcímeit” az alábbi táblázatban

¹⁴⁷ Document 9: A ChinaFile Translation (2013) China File. Elérhető: <https://www.chinafile.com/document-9-chinafile-translation#start> (2023. 11. 08.)

foglaltam össze, ez alapján egyértelműen beazonosíthatóak Xi Jinping kibontakozóban lévő eszméjének kulcsszavai.

<i>Kína kormányzásáról, 1. kötet</i>	<i>Kína kormányzásáról, 2. kötet</i>
A kínai sajátosságú szocializmus A Kínai Álom A reformok átfogó elmélyítése Gazdasági fejlődés A törvények szerinti kormányzás A szocialista kulturáltságban fejlett ország felépítéséért Társadalmi kötelezettségek Ökológiai fejlődés Nemzetvédelem Egy ország – két rendszer Békés fejlődés A nagyhatalmi kapcsolatok új modellje Diplomáciai kapcsolatok a szomszédos országokkal Együttműködés fejlődő országokkal Multilaterális kapcsolatok A párt szoros kapcsolata a néptömegekkel A korrupció elleni becsületes, tiszta kormányzást biztosító kampány A KKP vezetése	A kínai sajátosságú szocializmus és a kínai álom Minden tekintetben szerény jóléti társadalom A reformok elmélyítése Joguralom Szigorú fegyelem a párt kormányzásában Új fejlesztési koncepciók A gazdasági fejlődés új normája Szocialista demokrácia Kulturális magabiztosság A nép jóléte Gyönyörű Kína Hadifejlesztés Egy ország – két rendszer Kína nagyhatalmi diplomáciája Békés fejlődés és együttműködés más országokkal Az Út és Övezet kezdeményezés Sorsközösség
Függelék A nép embere. Jellemrajz Xi Jinpingről, a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának főtitkáráról	

4. táblázat: *a Kína kormányzásáról c. kiadványok fejezetcímei*

Ezen fogalmak és a hozzájuk kapcsolódó szövegek tanulmányozására speciális üléseket szerveztek a párttagok számára, ill., ahogy az „új normalitás” kapcsán már utaltam rá, az akadémiai diskurzus is ezekre összpontosított. Az ideológia társadalmi – az egyre szélesebb középosztályt célzó – disszeminálásának kiemelt célterülete volt a felsőoktatás: 2014-ben kampány indult a terciér oktatásban, különösen a bölcsészettudományok, a jogtudomány, a társadalomtudományok és a közgazdaságtan területén elharapódzó, a nyugati szemlélet és értékek felé nyitott, Kínával szemben pedig kritikus tendenciák ellen. E kampány keretei között felülvizsgálták az egyetemi oktatásban használt nyugati tankönyveket, ellenőrizték a tanórákat, és minden félévben magas szintű pártkáderek adtak elő a pártideológiáról (Zhao 2016).

Az ideológiai kampány átfogó propagandakampánnyal egészült ki, amely alapjaiban alakította át a Hu alatt nagyobb szerkesztői szabadságot élvező médiát. Minthogy a *9-es számú dokumentum* hangsúlyozta a kínai nyilvánosság pozitív attitűdjének és atmoszférájának kialakítását, ennek

megfelelően a Központi Propagandaosztály szigorú felügyelet alá vonta a sajtót és kigyomlálta a Népköztársasággal kapcsolatos negatív hangvétellű tudósításokat és a kritikus véleményeket (Zhao 2016). Xi – Jianghoz hasonlóan – 2016-ban látogatást tett a három legnagyobb hivatalos médiaorgánumnál a Xinhuanál, a Népi Napilapnál és a központi televíziónál (CCTV), hogy személyesen is hangsúlyozza, hogy a hivatalos média újságíróinak és hírszerkesztőinek a pártot kell szolgálniuk, és arra kell törekedniük, hogy az embereknek bizalma legyen a párt irányában (Fewsmith 2021:148). A Xi-vezetés páratlan erőfeszítéseket tett az internet feletti állami kontroll kiterjesztésére is: 2014-ben a „kibertér szuverenitásával” foglalkozó vezetői kiscsoport alakult, amelynek az volt a feladata, hogy egyszerre szabályozza az internetet infrastruktúráként és médiumként (Zhao 2016). Ennek eredményeként egyes nyugati weboldalak és internetes szolgáltatások (pl. Google, Gmail, Youtube, Facebook) elérhetatlenné váltak az országban, megerősödött a kínai közösségi média legnépszerűbb platformjainak (Sina Weibo és Wechat/Weixin) a cenzúrája, és a Nagy Tűzfal kijátszása is bonyolultabbá vált (Shirk 2018:26). A cenzúra elsősorban a kollektív mozgalmak megakadályozására irányult, azok a tartalmak és diskussziók váltak hirtelen elérhetatlenné, amelyek túlzottan virálisak lettek és ezáltal a társadalom szélesebb körű mozgósításának potenciálját hordozták magukban (Zhao 2016:1191).

A politikai biztonság fenntartása érdekében Xi lényegében minden a párt tekintélyét kikezdő kezdeményezéssel szemben keményen lépett fel: a 2014-es hongkongi demokráciapárti tüntetések szervezőit letartóztatták; 2015-ben a belbiztonsági minisztérium legalább száz jogvédő aktivista ellen indított büntetőeljárást (Zhao 2016:1190); a Hu kormányzása alatt virágzásnak induló NGO-szféra működési lehetőségeit pedig a minimálisra szorították (Garrick–Bennet 2018:102). Xi Jinping alatt tehát véget ért a „korlátozott tolerancia” időszaka (Fewsmith 2021).

Az itt érintőlegesen bemutatott politikai és ideológiai átszervezésnek köszönhetően Xi személyes hatalma az elődjeiéhez képest összehasonlíthatatlanul megerősödött, 2016-ra Xi Jinping „a vezetés magjává” vált (Salát 2022a:10).

VI.5.2. A kínai nemzet nagyszerű megújulásának kínai álma

A következőkben a Xi Jinping első ötéves terminusát leginkább meghatározó, a társadalmi egységességet, vagyis a *kínai szellemiséget* (*Zhongguo jingshen* 中国精神) és a *nemzeti identitást* (*guojia rentong* 国家认同) artikuláló nacionalista diskurzuson, a „kínai álom” (*Zhongguo meng* 中国梦) kulcsjelölővel meghatározható metadiskurzuson keresztül mutatom be Xi társadalmi víziójának fejlődését a *Xi Jinping eszméje a kínai sajátosságú szocializmus új korszakáról* (*Xi Jinping xin shidai Zhongguo tese shehuiizhuyi sixiang* 习近平新时代中国特色社会主义思想) kanonizálásáig. A politikai metadiskurzust Zhang Qing (2010) nyomán a kormányzat által támogatott társadalmi

gyakorlatokkal, szakpolitikai intézkedésekkel és a kormányzás filozófiájával kapcsolatos diskurzusnak tekintem.

Xi Jinping a PB ÁB már említett, 2012-es múzeumlátogatása alkalmával jegyezte meg először, hogy „a kínai nemzet nagyszerű megújulásának elérése a kínai nemzet legnagyobb modernkori álma” (Hayton 2020: 244). A „kínai álom”, mint a hivatalos diskurzus kulcsjelölője a XII. ONGY első ülészakán (2013), Xi elnökké választásának alkalmával tartott székfoglaló beszédében került bevezetésre (Wang 2017). A „kínai nemzet nagyszerű megújulásának kínai álma” jelölő egyértelműen a Jiang Zemin és Hu Jintao diskurzusában is megjelenő nacionalizmus jelentésköréhez kapcsolódott. A „kínai álom” fogalmi kontextusa azonban új jelentésárnyalatokat és némileg ellentétes irányba mutató narratívákat kapcsolt a „nemzet megújulásához” (Peters 2017). Az egyik ilyen narratívát Li Junru, a Központi Pártiskola egykori elnökhelyettesének, az ideológiai háttérmunka egyik kimagasló alakjának 2006-os,¹⁴⁸ Kína békés fejlődésének aspektusait tárgyaló *A kínai álom* című kötetében lehet beazonosítani. Li fejtegetései alapján a kínai nép közös álmát már kétszáz éve, az ópiumháború óta, a modernizáció és a közepesen fejlett országok szintjét utolérő iparosítás jelenti. Li hangsúlyozta, hogy ennek a politikai feltételeit a KKP teremtette meg, amely a kínai sajátosságú szocializmus formájában a békés fejlődés új modelljét hozta létre. A modell sajátossága, hogy nem kapcsolódnak – más nemzetek modernizációs álmával ellentétben – hegemonikus törekvések hozzá. Li kifejtette a kínai sajátosságú szocializmus újszerű útjának jellegzetességeit is, amelyek a következők: részvétel a gazdasági globalizációban a függetlenség fenntartása mellett; a piaci mechanizmusok alkalmazása és egyúttal a legkülönbözőbb társadalmi csoportok érdekeinek érvényesítése a negatív piaci hatások ellensúlyozásával; végül a külföldi civilizációs eredmények és tudás elsajátítása, valamint a kínai kulturális örökség legjavának megőrzése és ápolása, a szellemi civilizáció és nemzeti szellemiség fejlesztésével (Li 2006:16). Li Junru külön fejezetben tárgyalta a külföldi országok Kína-álmát, a baráti országok, álláspontja szerint, a (kölcsonösen) nyereséges üzleti és kereskedelmi kapcsolatok miatt számítanak Kínára. A kínai álom kozmopolita értelmezését fedezhetjük fel a 2008-as olimpiai szlogenben „Egy (közös) világ egy (közös) álom” (*tong yigeshijie tong yige menxiang* 同一个世界 同一个梦想) is, amelynek kapcsán a [VI.4.1.](#) fejezetben megidézett interjúban Hu Jintao megjegyezte, hogy Kína álma a modernizáció, vagyis a nemzet megújulása. De vajon Kína nemzeti megújulása, nagyhatalmi pozíciójának „helyreállítása” valóban a világ közös álma? A már szintén említett *A kínai álom. Nagyhatalmi gondolkodás és stratégiái beállítódás az Amerika utáni korban* c. kötetben Liu Mingfu amellettt érvelt, hogy Kína felemelkedésének szükségszerű velejárója a nemzetközi politikán belüli vezető pozíció kialakítása, ez azonban biztosan nem az, amiről a

¹⁴⁸A kötet jelentőségét mutatja, hogy ugyanabban az évben jelent meg kínaiul és angolul.

nemzetközi hegemón pozícióját elfoglaló Amerikai Egyesült Államok álmodik. Liu radikális elképzeléseitől ugyan a KKP igyekezett eltávolítani magát, azonban a Xi diskurzusában visszatérő „kínai álom” egyértelmű utalást jelentett az amerikai álmra, ezáltal is hangsúlyozva az amerikai és a kínai globális vízió közötti különbséget (lásd: Moody 2022; Callahan 2013). Xi fokozott figyelmet fordított Kína nemzetközi közösségen belüli jóindulatának és jóhiszeműségének hangsúlyozására (Ho 2014), diskurzusa a „vékony” és „jó” nacionalizmussal jellemezhető, amely a nemzeteket formális autonóm politikai közösségekként konstruálja, szemben a „vastag” és „rossz” nacionalizmussal, „amely az erőn és [más] nemzetek elpusztításán alapul” (Torfing 1999:195). Ennek az antagonizmusnak a tökéletes kifejeződése Xi alábbi kert-park metaforája:

Kína kinyitása nem egyszemélyes műsor; (...) nem befolyási szférákért folytatott harc, de még csak nem is saját portához csatolt »kert« építése, sokkal inkább az összes ország közös fejlődésének támogatása, avagy egy a nemzetközi közösség minden tagja számára nyitott »park« kialakítása (Xi 2017b:43).

Vagyis, ahogy az idézett szövegrész implikálja, Xi nacionalista diskurzusa alapján Kína nem helyezi saját nemzeti érdekét más nemzetek fölé, nincs szándékában befolyásszerzéssel megsérteni más nemzetek szuverenitását, végső soron nem rendelkezik imperialista motivációval. Ezek a kizárt jelentések, amellet, hogy diszkurzív szinten távolítják a kínai diskurzust a „vastag” és „rossz” nacionalizmustól, a domináns nemzetközi pozíciót elfoglaló, antagonistaként meghatározott Amerikai Egyesült Államokra utalnak. Stratégiai szempontból ennek az antagonizmusnak a felállítása központi jelentőségű, mivel, ahogy Torfing rámutatott (1999:193) egy nemzet lényege egy szembenálló másikon keresztül konstruálható meg leghatékonyabban, hovatovább e szerep Amerikára testálása alkalmassá teszi a hivatalos nacionalizmust arra, hogy „arcot” építsen, vagyis a nemzeti identitás szervező elemévé tegye, hogy Kína különb nemzetközi szereplő, mint az Egyesült Államok. Ennek a szembenállásnak a finom artikulálása persze egyértelmű utalás az erőteljes Amerika-ellenes érzülettől hajtott, és Kína globális szerepvállalásának újragondolása mellett lándzsát törő nép/banális diskurzusra (Gries 2004; Zhang 1998).

Az antagonista meghatározása mellett a nacionalista diskurzus sajátosságát a „nemzet” és a „nép” referenciapontjai adják, hiszen ezeken keresztül lehet meghatározni a nemzeti teret, és mindazokat az egységes *ethnos*-ban homogenizált szubjektumokat, amelyek viszonyban vannak ezzel a térrel (Torfing 1999:193). Xi diskurzusában a kínai nemzet (*Zhonghua minzu* 中华民族) testét az ország területén élő „56 nemzetiségi csoport és több mint 1,3 milliárd ember”, a nép (*renmin* 人民); az országot jelentő földrajzi kiterjedés (*guojia* 国家), politikai rendszer („a mi szocialista országunk”) és intézményrendszer („a mi Pártunk, a mi országunk és a mi népünk”) adják; a szellemiségét pedig a közös „kínai civilizáció,” „közös tradíciók” és „közös kultúra”

képviselik. Xi Jinping diskurzusa arra az „olvasztótégely” nemzetfogalomra épít, amelynek értelmében az egyedi nemzetiségi kultúra, nyelv és identitás mellett az elsődlegesnek a kínai nemzeti identitásnak kell lennie; ezen kollektív tudatot erősítő értelmezést a 2017-es pártkongresszus döntése értelmében a párt alapszabályába is belefoglalták (Hayton 2020:153). Ez tehát azt jelenti, hogy a „kínai nemzet” jelölőhöz Xi Jinping diskurzusában a korábbi, a népcsoportok relatív autonómiáját és harmonikus együttélését propagáló állásponttól eltérő, integráló és az autonómiát sajátosan értelmező („*a regionális autonómia nem egyetlen nemzetiség autonóm fennhatóságát jelenti a régióban*”) (Xi 2017b:328-329)) nemzetiségpolitika kapcsolódik. Ez jelentős változás, amelynek az eredőjében a 2010-es évek etnikai konfliktusai (különösen az uigur szélsőségesek által elkövetett „terrorcselekmények”) álltak, amelyekre válaszul átfogó biztonsági intézkedéseket vezettek be: például az új nemzetiségpolitika értelmében a nemzeti identitással azonosulni képtelen egyéneket átnevelési programban való részvételre kötelezték (Hayton 2020).

Xi diskurzusa a nép minden közös „ideálját és vízióját” a „kínai szellemiség” fogalmából vezeti le (Xi 2017a; 2017b). A „kínai szellemiség” olyan üres jelölő, amely a nemzeti karakterrel, a hazaszeretettel és a nemzeti önbecsüléssel, valamint a szocialista alapértékekkel kapcsolatos jelentéseket vesz fel, vagy ahogy Xi fogalmaz:

Ez a hazafisággal átitatott nemzeti eszme egyben a kor szelleme is, amelynek a reform és az innováció adja az alapját. Ez a szellemiség tömöríti egységbe az embereket, ebből ered közös erejük, s ez az eszme az ország megújulásának és megerősödésének forrása. A hazafiság mindig is a kínai nemzet belső összetartó ereje volt, mióta a reform és az innováció arra sarkalt bennünket, hogy lépést tartsunk a korrallal (Xi 2017a:42).

A „hazafiaság” az egységfront ideológiájaként szerepel a diskurzusban. Az egységfront nem csak a Népköztársaság területén élő különböző népcsoportokat és különböző társadalmi rétegeket foglalja magában, hanem a dengi artikulációs gyakorlatnak megfelelően a Hongkongot, Makaót és Tajvant is Kína részeként reprezentálja. A kínai álom az egyesített Kína álma, hiszen nem kerülhet sor Kína megújulására Tajvan nélkül. Ekképp hozzákapcsolódik a kínai álom metadiskurzusához az „egy Kína” politikai állásfoglalás is.

A „kínai szellemiség” a nemzeti fejlesztési projekttel („az ország megújítása és megerősítése”) is artikulációs viszonyban van. Ugyan a diskurzus alapján ez nem egy befejezett projekt, hiszen „Kína még mindig a szocializmus kezdeti szakaszában jár, és még sokáig ebben a szakaszban is marad” (Xi 2017a:44). Továbbá a KKP vezetése továbbra is rendre kihangsúlyozza, hogy „Kína még mindig a világ legnagyobb fejlődő országa” (Xi 2017b:30, 38; Xi 2017a:307). Ugyanakkor a mindenki számára érzékelhető gazdasági „részsikereknek” köszönhetően a nemzeti szellemiséget már nem annyira a megaláztatások szervezik egységessé, hanem inkább a nemzeti önbecsülés.

A nemzeti egység elengedhetetlen feltétele a „két centenáriumi célkitűzés” megvalósításának is, vagyis, hogy 2021-ig, a KKP alapításának százéves jubileumáig „szerény jóléti társadalom” épüljön ki Kínában, 2049-ben a KKP százéves évfordulóját pedig egy „modern szocialista ország” ünnepelje (Xi 2017a:47). E célok jelentek meg Xi 2015-ös ún. „négy átfogó stratégiai tervében” (*sige quanmian zhanlue buju* 四个全面战略布局) is, miszerint a KKP stratégiája a szerény jóléti társadalom átfogó építésére, a reform átfogó mélyítésére, a nemzet törvényes kormányzásának átfogó megvalósítására és a szigorú pártvezetés átfogó gyakorlására irányul (Brown–Bērziņa–Čerenkova 2018:329-330). A *xiaokang* biztosítása érdekében Xi kiterjesztette a 2000-es évek elején elindított, a mélyszegénység felszámolására irányuló politikát;¹⁴⁹ a reform mélyítése érdekében új, az előző fejezetben tárgyalt, gazdaságfejlesztési irányvonalat dolgozott ki. A törvényen alapuló kormányzás jegyében Xi meghatározta a kínai sajátosságú szocialista joguralom alapelveit, amelyek a párt vezető szerepére, a nép domináns helyzetére, a törvény előtti egyenlőségre, a törvény általi kormányzás (*yifa zhiguo* 依法治国) és az erényes kormányzás (*dezhi* 德治) szintetizálására, valamint a sajátosan kínai út melletti elköteleződésre terjedtek ki (Garrick–Bennet 2018:101). A hatalmi szempontból instrumentálisan felfogott jogrendszer mellett a konfuciánus humanizmus értékei kerültek előtérbe a kormányzás és a fejlesztéspolitika ideális formáival kapcsolatban: a 2016 után meghatározóvá váló „népközpontú eszme” (*minben sixiang* 民本思想) (és a hozzá kapcsolódó jelölők, mint „népért való kormányzás”; „a népet helyezni az első helyre”) a konfuciánus gondolatvilághoz tartozó jóakarató kormányzás modern interpretációjának tekinthető (Kubat 2018), hasonlóképp a „kínai család” és a nemzet közötti metaforikus viszony (Xi 2017a; 2017b) is konfuciánus viszonyrendszereket idéz. A régi kínai filozófia, etika és politikai gyakorlat, vagyis a „kiváló hagyományos kultúra” (*youxiu chuantong wenhua* 优秀传统文化) hangsúlyossá válása a párt teljesítményének fejlesztéséhez; valamint a „politikai autoritás és rezsimlegitimáció kulturális felfogásához” (Kubat 2018:49) kapcsolódott a hivatalos diskurzusban. Ugyanakkor a „kiváló hagyományos kultúrához” kapcsolódó szignifikációs gyakorlatok révén a KKP lényegében a hagyományos szellemi örökség kizárólagos politikai örökösének pozíciójába került. A „kínai szellemiség” szintetizálta a KKP, mint leninista párt által képviselt politikai értékeket és a hagyományos erkölcsnek az előbbihez illeszthető elemeit. Ennek a tendenciának a lenyomata a klasszikus kínai források jelentős száma Xi megnyilatkozásaiban: a kínai álommal kapcsolatos beszédekben például többször is megidézte a konfuciánus kánon alapjául szolgáló műveket, a négy könyvet és az öt klasszikust, valamint az ortodox konfuciánus doktrína megalkotójának tekintett Dong Zhongshu 董仲舒 munkáit.

¹⁴⁹ Lásd: Wang 2020.

A klasszikus kínai kulturális és történelmi referenciák használata nemcsak a nemzeti egység kialakítását és a párt legitimitását szolgálta, hanem ahogy Nadège Rolland rámutatott, a Kína civilizált és békés fejlődésével kapcsolatos narratíva elmesélésére „alkalmas kommunikációs csatornát” is jelentett (2020:30). Tehát a kínai álmok jelentéskörének jelentős nemzetközi *puha hatalmi* vonatkozása is van: gondolhatunk itt a szomszédsági politika nyomán kialakuló kelet-ázsiai gazdasági integráció további elmélyítését célzó „ázsiai-csendes-óceáni térség álmára”, vagy az „emberiség sorsközösségén”¹⁵⁰ (*renlei mingyun gongtongti* 人类命运共同体) alapuló „világ álmára” (Wang 2017). Minthogy ezek az álmok a nemzetközi közösséget érintő kínai elképzeléseknek a Kína hangján megfogalmazott változatai, így illeszkednek ahhoz a nemzetstratégiai törekvéshez és átfogó külpolitikai irányelvhez, amelynek keretei között 2013-tól Kína a saját magával kapcsolatos beszédmódot és jelentéseket aktívan alakító diszkurzív hatalom (*huayuquan* 话语权) kiépítésébe kezdett. Peking törekvései azonban nem csak arra irányultak, hogy Kína a nemzetközi szintén is hallathassa a hangját; hanem arra is, hogy meghallgassák, hogy befolyásolni tudja mások Kínáról alkotott képét; és végül, hogy képessé váljon a világpolitikát és a nemzetközi rendet megalapozó diskurzus és normák alakítására. Ebből a szempontból is értelmezhető a kínai nemzet megújulását a zászlajára tűző kínai álmok metadiskurzus, amely egyszerre hangsúlyozza a kínai nemzeti fejlesztés békés és nemzetközi együttműködésre alapuló jellegét és jelent asszertívabb külpolitikai kiállást. A „kínai nemzet nagyszerű megújulása” ugyanis, sajátos történelmi perspektívába helyezett jelentést vett fel a nacionalista diskurzusban, amelynek megfelelően a megújulás folyamata három fejlődési szinten bontakozik ki: az első szinten a nemzetnek a korábbi kiszolgáltatott helyzetéből való felállására került sor (1921 és 1978 között); a második szinten meggazdagodott az ország (1978 és 2012 között); a harmadik szinten pedig a megerősödés útjára lépett, ami lényegében azt jelenti, hogy Kína készen áll rá, hogy vezető pozíciót töltsön be a globális kormányzásban (Dong 2021: 5). Kína világpolitikai szerepének új alapokra helyezése mutatkozik meg a kínai külpolitika változásában, amelynek „[l]ényege az, hogy a korábbi viselkedés, amelyet a [D]eng által erre a célra használt kínai formulával taoguangyanghuinak [韬光养晦] neveztek, és egy visszafogott, a tényleges potenciált nem mutató magatartást jelentett, most véget ért. Felváltotta [a] fenfayouwei [奋发有为], a teljesítményre való törekvés, és az ennek megfelelő öntudatos kiállás” (Krajczár 2018:18). A teljesítményre való törekvés egyik kulcsmozzanatának tekinthető a 2013-ban elindított „Övezet és Út” kezdeményezés, amely a „Selyemút Gazdasági Övezetet”, vagyis az eurázsiai térséget összekötő gazdasági folyosót, valamint a „XXI. Századi Tengeri Selyemutat”, vagyis az Ázsia, Európa és Afrika kereskedelmi összeköttetését biztosító tengeri útvonalak

¹⁵⁰Egy „nyitott, befogadó, tiszta és gyönyörű világ, amely tartós békét, egyetemes biztonságot és közös jólétet élvez” (Rolland 2020: 37).

hálózatát foglalja magában (Péti 2017:17). A nemzetközi gazdasági integrációt ösztönző kezdeményezés a kínai álom megvalósítása szempontjából kedvező külső környezet kialakításának és a nyitási stratégia „proaktívabb” újragondolásának egyik fontos eleme (Xi 2017b:550). Hovatovább az Új Selyemút elnevezése azt a (i.e. harmadik és a tizenötök század közötti) történelmi időszakot idézi meg, amikor Kína globálisan is meghatározó kereskedelmi hatalommal rendelkezett, így az „Övezet és út” kezdeményezés Kína magabiztosságának és nemzetközi befolyásának kifejeződéseként jól illeszkedik a megerősödő Kína nacionalista diskurzusába (Fallon 2015).

Minthogy a kínai álom metadiskurzushoz lényegében az összes 2012 és 2017 közötti politikai és ideológia elképzelés, vagy szakpolitikai intézkedés kapcsolódik valamilyen formában, így az itt prezentált áttekintés, amelynek fókuszában a nemzeti identitás, a kínai szellemiség és Kína megváltozott nemzetközi kiállásának konstrukciója állt, szükségszerűen töredékes maradt. Ugyanakkor ebből az összefoglalásból is kitűnik a kínai álomnak két jól körülhatárolható funkciója Xi politikai diskurzusában. Először is az álom kifejezés használata természetesen implikálja a jövőbe tekintés individuális aspektusát, vagyis, hogy a kínai álom látszólag emberközpontúbb hozzáférést biztosít a megújulás társadalmi képzetéhez, azt az üzenetet közvetítve, hogy az új modern Kínában bárki megvalósíthatja az álmait. Ez a pártállam legitimációja szempontjából nem utolsó szempont. Másodsorban a „kínai álom” arra is alkalmas, hogy térben és időben is kiterjessze a kínai nemzeti identitás lehetséges formáit, ezáltal mind a nemzetiségpolitika, mind az „egy Kína, két rendszer” dimenziójában igyekszik az egységesség eszméjét erősíteni. Részben ehhez, részben a globális kormányzásban való aktívabb szerepvállalás igényéhez kapcsolódóan, a kínai álom olyan nemzeti értékeket határoz meg, amelyek a kínai „lényeknek” és kultúrának a nemzetközi közösség számára is vonzó verzióját jelenthetik.

VI.6. Xi Jinping eszméje a kínai sajátosságú szocializmus új korszakáról – Xi Jinping beszámolója a 2017-es XIX. Pártkongresszus alkalmából

A Xi-vezetés első, a hatalmi centralizáció jegyében eltelt ötéves terminusát lezáró XIX. pártkongresszusra 2017. október 18. és 24. között került sor. Xi a hagyományoknak megfelelően kijelölte a kongresszus témáját, vagyis, hogy a KKP *„a kezdeti célkitűzésekhez hű marad, a küldetése mellett elkötelezetten kiáll, a kínai sajátosságú szocializmus nagy lobogóját magasan tartja, biztosítja a szerény jóléti társadalom átfogó kiteljesedését, sikerre viszi a kínai sajátosságú szocializmus új korszakát, és szüntelenül küzd a kínai nemzet nagyszerű megújulásáról szóló kínai álom megvalósításáért”* (Xi 2020:1).

Xi diskurzusának *csomópontjai* a beszámoló alapján a már ismert mesterjelölők, „a kínai sajátosságú szocializmus új korszaka”, „a nemzet megújulásának kínai álma”, valamint a

reformdiskurzusra általánosan jellemző „reform, innováció, nyitás és szocialista modernizáció” voltak. Xi 2017-re egy új, a saját kezdeményezéseivel kiegészített eszmerendszert épített fel „a kínai sajátosságú szocializmus új korszakáról,” amelyben Kína, azután, hogy lerázta magáról a történelmi megaláztatásokat és meggazdagodott, végre a megerősödés és a nagyszabású nemzeti megújulás útjára állhat.

Xi hangsúlyozta továbbá, hogy ebben az új korszakban, amelyben a központi feladat a minden tekintetben szerény jóléti társadalom kiépítésének biztosítása és a „nagyszerű modern szocialista ország” létrehozása felé való elmozdulás, megváltozott az alapvető társadalmi ellentmondás természete, hiszen az immáron a kiegyensúlyozatlan és egyenlőtlen fejlődés, valamint az embereknek a jobb életre való növekvő igénye között feszül. A pártvezetés nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy a társadalmi igények egyre szélesebb körűek, egyre jelentősebb a demokrácia, a jogállamiság, a méltányosság és igazságosság, a biztonság és a jobb környezet iránti igény. Az elsődleges ellentmondás átalakulása persze nem jelenti azt, hogy a kínai szocializmus alapvető jellege megváltozott volna: Kína továbbra is a szocializmus kezdeti fázisában van, és továbbra is a világ legnagyobb fejlődő gazdasága.

Xi a kínai sajátosságú szocializmus legújabb rendszerének alapvetéseit is meghatározta, így például hogy továbbra is a KKP a legfőbb politikai vezetőerő; hogy a rendszer sajátossága a szocialista joguralom, jogrendszer és jogelmélet, ill. a törvény általi kormányzás és az erény általi kormányzás kombinációja; hogy a kínai sajátosságú szocialista politikai fejlődés legfontosabb intézményei a népi gyűlések; továbbá, hogy eszmei irányultsága tekintetében ez a szocializmus a 21. századi Kína marxizmusa, amelyet a kínai sajátosságú filozófia és társadalomtudományok terén aktív, kínai jegyeket hordozó agytrösztök munkája támogat; és erős szocialista kultúra jellemez. A kínai sajátosságú szocializmus rendszerének további jellegzetességei az egyre szélesebb körű jóléti szolgáltatások. Utóbbiak közül Xi elsősorban az egészségbiztosítást és az általánosan elérhető minőségi és hatékony egészségügyi szolgáltatást biztosító ellátást emelte ki. A rendszer fontos eleme továbbá az erős hadsereg építésének kínai sajátosságú útja, amely egyrészt a népi haderők olyan világszínvonalú hadsereggé alakítását jelenti, amely minden körülmények között követi a párt parancsát, fegyelmezett, képes küzdeni és győzni; másrészt magában foglalja a nemzetbiztonsági szükségletek kielégítésére alkalmas kínai sajátosságú modern harci rendszer kiépítését. Végül az új korszakban rendszersajátossággá vált az új típusú nemzetközi kapcsolatok előmozdítását célzó „kínai sajátosságú nagyhatalmi diplomácia”, amely az emberiség sorsközösségének létrehozására törekszik. Az új nemzetközi rend, és benne a megújult Kína a kínai nép legnagyobb modernkori álma, de egyúttal történelmi felelősség is, hiszen ez az álom egyszerre szól a múltról, a jelenről és a jövőről. A tágabb, de alapvetően nacionalista jelentéskörrel

rendelkező kínai álomba – az önmege erősítés jegyében – a 2017-es beszámolóban beépült az erős hadsereg felállításával kapcsolatos törekvés, ill. a „nagyszabású álom” valóra váltása kapcsán a „párt eszméje a hadseregnek az új korszakra történő felkészítéséről és az új körülményekre alkalmazott katonai stratégia” (Xi 2020: 57) kitétel.

A nemzeti megújulás garanciája a reformdiskurzus állandó mesterjelölője, „a reform és nyitás”: vagyis az innovációra épülő szocialista modernizáció politikája, amelynek célja a kínai sajátosságú szocializmus rendszerének javítása és fejlesztése, valamint a kínai kormányzási képesség és rendszer modernizálása. A strukturális reformok meghatározó területei: a gazdasági rendszer, ill. ehhez kapcsolódóan az állami tőke hivatalos működtetési rendszerének, az állami vállalatoknak, a vállalkozói szektornak, a termelési tényezők piaci alapú árazásának és a kínálati oldal szerkezetének, a befektetési és finanszírozási rendszernek, és az adórendszernek a reformja; a vidéki földrendszer és kollektív tulajdonjogi rendszer; a politikai rendszer, különösen a párt- és a kormányzati intézmények, valamint a kormányzati adminisztráció rendszere és a közintézmények; a kulturális szektor; az orvosi- és egészségügyi rendszer; a környezetvédelmi szabályozási rendszer; a honvédelem és katonaság, valamint a honvédelemhez kapcsolódó (hadi) tudomány, technológia és ipar.

Jóllehet a csomópontok alapján Xi diskurzusa inkább pluralista jegyeket mutat, hiszen az előtérbe kerülnek a különböző társadalmi igények, amelyekre a kínai sajátosságú szocializmusnak és a pártvezetésnek reflektálnia kell, valamint ehhez illeszkedik a különbségi viszonyokban kifejezhető közösség reprezentációs formájaként a kínai álom is; ugyanakkor egyfajta popularizációs tendencia is tetten érhető a beszámolóban, az *antagonisztikus másik* kategóriája ugyanis tartalommal töltődött fel: a korrupcióval. A „korrupció”, mint negatív tárgy a kezdetektől jelen volt a reformdiskurzusban, de 2012 után megváltozott a jelentése: Xi álláspontja szerint „az emberek [a kínai rendszer kapcsán] a korrupciót nehezményezik a leginkább, a korrupció jelenti a legnagyobb fenyegetést a párt számára” (Xi 2020:72), ennek megfelelően Xi zérótoleranciát hirdetett az ilyen jellegű visszaélésekkel szemben, és a KKP történetének, már említett, legkeményebb korrupcióellenes kampányát hirdette meg. Xi tehát a párt populáris legitimitását úgy igyekezett megerősíteni, hogy egyenértékűségi viszonyt teremtett a magát megtisztítani igyekvő kormányzat és a nép között a korrupcióval szemben. Nem meglepő, hogy az *ellenfél* szubjektumpozíciójába is, a szeparatista elemeken kívül, a korrupt hivatalnokok („legyek”), a magasabb szintű korrupt politikusok („tigrisek”), és a súlyos gazdasági bűnök miatt az igazságszolgáltatás elől menekülők („rókák”) kerültek.

A *protagonisták* köre a kínai nép összes nemzetiségi csoportja és a számtalan elszánt hazafi mellett kiterjedt „a párt és az ország ügyének központi oszlopait” jelentő párthivatalnokokra, az

összes párttagra, a „nagyszerű” KKP-re is. Az aktivitások *kezdeményező*ként a KB, a KNPTT, a KKB, valamint a törvény általi kormányzás minden területre történő kiterjesztésével foglalkozó vezetői kiscsoportok voltak meghatározhatók. A beszéd alapján a párt munkáját *segítik* a vezetői kiscsoportok, az összes többi politikai párt (a demokratikus pártok), a nem-kormányzati szereplők, a népi szervezetek, a szakszervezetek és a társadalom minden szektorának hazafias személyiségei, a külföldön élő kínaiak, a hazatérők és családjaik, valamint a világ minden tájáról érkező barátok, akik támogatják Kína modernizációját, végül pedig „egy új korszak hittel, képességgel, bátorsággal és tisztességgel felfegyverzett forradalmi tisztjei és katonái” (Xi 2020:57), akik megvédik az országot. Xi beszámolója alapján a diskurzus *kedvezményezettje* a kínai nép, de különösen a fiatal diplomások és az ifjúság általában, a vidéki vendégmunkások, a szegények; a külkapcsolatok tekintetében pedig a legkevésbé fejlett országok.

A 2017-es pártfőtitkári jelentés aktivitás-kategóriái a diszkurzív értékeknél és a szubjektivitásoknál is erősebben hordozták a Xi Jinping-féle új irányvonal jellemzőit. Az *akciók*+ kapcsán például határozottan előtérbe került a párt laza és gyenge kormányzásának átalakítása: Xi hangsúlyozta, hogy minden párttagnak aktívabban kell dolgoznia a párt vezető szerepének és a kínai szocialista rendszernek a fenntartásáért, és határozottan szembe kell szállnia minden olyan kijelentéssel és cselekedettel, amely aláássa, eltorzíja vagy megtagadja ezeket. A pártépítés új időszakában „[p]ozitív és egészséges politikai kultúrát kell kialakítani a pártban és javítani kell annak politikai ökoszisztémáját, határozottan korrigálni kell a visszaélések minden formáját és zéró toleranciát kell tanúsítani a korrupcióval szemben” (Xi 2020:27). A párt munkáját megnehezítő problémák megoldásának és a párt hosszútávú kormányzási képességének kulcsát Xi az egységes vezetést, valamint a szigorú felügyeleti és ellenőrző mechanizmusokat alkalmazó pártigazgatásban látta. A párt „képviseleti erejének” fokozása érdekében pedig előrebocsátotta, hogy a KKP erőfeszítéseket fog tenni annak érdekében, hogy hatékonyabban tudjon toborozni párttagokat az ipari munkások, a mezőgazdaságban dolgozó fiatalok, a professzionális csoportok, valamint a nem-állami gazdasági egységekben és társadalmi szervezetekben dolgozók köréből.

A párt belső átalakítása mellett az ideológia jelentőségének hangsúlyozása is a Xi-vezetés erős legitimációs törekvése utal; ennek kapcsán Xi kiemelte, hogy a hazafias egységfront megszilárdítása és fejlesztése érdekében „[f]enn kell tartanunk a patriotizmus és a szocializmus lobogóját, törekednünk kell az egység és a szolidaritás elérésére, a hasonlóság és a sokféleség egyensúlyára, valamint a közös alapok megteremtésére és az érdekek közelítésére” (Xi 2020:42). Ennek megfelelően a pártnak fokozott figyelmet kell fordítania az emberek erkölcsi és szellemi színvonalának növelésére: a szilárd eszmék és meggyőződések támogatása, és a kínai sajátosságú szocializmussal és a kínai álommal kapcsolatos tudatosság elősegítése mellett megfelelő

értelmezéseket kell biztosítani a kínai kivételesség eszményével; a kor kihívásaira választ kínáló kínai ethosszal; a hazaszeretettel, a kollektívizmussal, a történelemmel; valamint az etnikai identitás, a haza és a kultúra összefüggéseivel kapcsolatban. Ennek megfelelően, az egyre növekvő kulturális igények kielégítése érdekében a pártvezetés támogatja a kulturális programokat és kultúripar fejlődését. E feladatok tekintetében a párt akkor tudja megtartani vezető pozícióját az ideológiai munka területén, ha nagyfokú elméleti felkészültséget tanúsít, ennek érdekében nélkülözhetetlen a kínai sajátosságú szocializmus új korszára vonatkozó eszme elmélyült tanulmányozása és népszerűsítése. Xi figyelmeztetett továbbá a nyilvános kommunikáció és a propaganda jelentőségére is: ennek kapcsán kulcsfontosságú a megfelelő hangnem, az alkalmas csatornák és eszközök megválasztása, a médiakörnyezet irányítása, ill. a kibertér felügyelete és megfelelő tartalmakkal való ellátása.

A kontroll kiterjesztése mellett Xi olyan, az együttműködésen, részvételen és a közös érdekeken alapuló szociális kormányzási modell kialakítását propagálta, amelyben „a pártbizottságok töltik be a vezető szerepet, a kormány vállalja a felelősséget, a nem-kormányzati szereplők segítséget nyújtanak, és a nyilvánosság is bevonásra kerül” (Xi 2020:52). A modell célja a társadalmi feszültségek hatékonyabb kezelése és megelőzése, valamint a balesetek megelőzésére, a katasztrófaelhárításra és a károk csökkentésére irányuló stratégiák fejlesztése. A kormányzási kapacitások további megerősítése érdekében Xi álláspontja szerint fejleszteni kell a szocialista demokrácia intézményeit, normáit és eljárásait is, például a szocialista konzultatív demokrácia szerepének növelésével, a tartományi szintű és a tartomány szint alatti kormányok fokozottabb bevonásával a döntéshozásba, valamint a hasonló feladatokat ellátó párt és kormányzati szervek összevonásával. Xi ezen felszólításából ugyanakkor nem annyira a demokrácia elmélyítését, mint inkább az „egy intézmény, két elnevezés” (*yi ge jigou liang kuai pai zi* 一个机构两块牌子) elv pártfelügyeletet erősítő alkalmazásának propagálását olvashatjuk ki.¹⁵¹

A hatékonyabb, méltányosabb és fenntarthatóbb fejlődés érdekében Xi egyrészt, az elődeihez híven, szorgalmazta az oktatás fejlesztését (hiszen így válhat Kína az „újítók országává”); másrészt sokkal nagyobb hangsúlyt fektetett a zöld termelés és fogyasztás jogi és politikai keretrendszerének kiépítésére; az alacsony szén-dioxid-kibocsátású és körkörös fejlődésen alapuló gazdasági struktúra támogatására; valamint az energiaipar és a zöld technológiai innovációra és tiszta energiára alapuló termelés fejlesztésére. Fokozottan előtérbe került a környezetvédelem kérdése is. Xi kijelentette, hogy folytatni és fejleszteni fogják a megkezdett kampányokat a légszennyezés, a vízszennyezés, a talajszennyezés elleni küzdelmekben, és a hulladékkezelés terén; és meg fogják erősíteni az ökológiai civilizáció építésének általános tervezését, szervezését és

¹⁵¹Lásd: Flora Sapirónak (2022) a kínai állami felügyeleti rendszer fejlődéstörténetét feldolgozó tanulmányát.

vezetését. Xi a társadalmi kormányzás mintájára a környezeti kormányzás terén is egyfajta feladatmegosztást jelölt ki: „a kormányé a vezető szerep, a vállalkozásoké az elsődleges felelősség, és a társadalmi szervezetek, illetve a nyilvánosság is aktívan közreműködik” (Xi 2020:55).

Az új időszak új kihívásainak megfelelően Xi az ország átfogó megerősítését szorgalmazta, ezzel kapcsolatban a legfontosabb feladatokat a következőkben jelölte meg: a PB vezetői szerepének konszolidálása és a pártépítés erősítése a hadseregen belül; a kínai haditengerészet fejlesztése, hogy (a már Hu által is megfogalmazott célkitűzésnek megfelelően) Kína erős tengeri hatalommá váljon. Ezek a haderővel kapcsolatos aktivitások a beszámoló alapján „Kína szuverenitásának és területi integritásának védelméhez” és „a nemzeti szakadás történelmi tragédiájának” elkerüléséhez kapcsolódtak.¹⁵² Az *interakció*(+) kategóriájába sorolt elemek a KNK nemzetközi szerepvállalásához köthetőek. Xi a nemzeti megújulás kapcsán kiemelte, hogy Kína az „emberiség sorsközösségének” (*renlei mingyun gongtongti* 人类命运共同体) elképzelését¹⁵³ vallja, ennek megfelelően tiszteletben tartja a civilizációk sokszínűségét, a kulturális kapcsolataiban az idegenkedés helyett a cserére, az összezapás helyett a kölcsönös tanulásra, a felsőbbrendűség helyett a békés egymás mellett élésre helyezi a hangsúlyt; valamint igyekszik hatékonyan előmozdítani az együttműködést az olyan globális kihívásokkal szemben, mint a klímaváltozás. A KNK továbbá felelős nagyhatalomként támogatja a legkevésbé fejlett országokat az észak-dél fejlődési szakadék csökkentése érdekében, ugyanakkor határozottan elzárkózik az olyan *interakció*(-)tól, mint a kényszerítő gyakorlatok alkalmazása a gyengébbekkel szemben, más országok belügyeibe való beavatkozás, a hegemonizmus és az expanziós törekvések. Ezekkel a kizárt gyakorlatokkal Xi lényegében az Amerikai Egyesült Államokkal és szövetségeseivel kapcsolatban fogalmazott meg kritikát, ugyanakkor igyekezett egyértelműen elkülöníteni a nemzetközi kapcsolatok kínai felfogását, amely persze nincs híján a nyitott értelmezési lehetőségeknek: Xi ugyan hangsúlyozta, hogy „Kína soha nem fog mások érdekeinek rovására fejlődni”, de rögtön hozzátette azt is, hogy „soha nem fogja feladni törvényes jogait és érdekeit sem” (Xi 2020:63), csak hogy a dél-kínai-tengeri területi viták¹⁵⁴ szempontjából releváns példát emeljen ki.

A beszámoló alapján meghatározott *tárgyak*+ aktivitáscsoport a Xi első terminusa alatt kijelölt legfontosabb célok, legjelentősebb kampányok átfogó katalógusának is tekinthető. Emellett

¹⁵²Lásd még: „Soha nem fogjuk hagyni, hogy bárki, bármilyen szervezet vagy bármilyen politikai párt, bármikor, bármilyen formában Kína területének bármely részét elvegye Kínától.” (Xi 2020:61)

¹⁵³Az elképzelést Xi a következőképp foglalta össze: közös érdekek érvényesítése; igazságosság; közös, átfogó, együttműködésre alapuló és fenntartható biztonság; nyitott, innovatív és inkluzív, mindenki számára előnyös fejlesztések; kultúrák közötti cserék, a sokféleségen belüli harmónia, a befogadás és a kölcsönös tanulás jegyében; az ökoszisztéma védelme (Xi 2020:27).

¹⁵⁴Kína vitatható történelmi megalapozottságú területi igényét a Dél-kínai tengeren több érintett állam – Vietnam, a Fülöp-szigetek, Malajzia, Indonézia, Brunei és Tajvan – sem ismeri el, e területek feletti kontroll „visszaszerzése” kapcsán a kivárási stratégiát a 2010-es évektől asszertívabb érdekérvényesítő stratégiára váltotta. Lásd: Zhao 2020.

értelemszerűen megjelennek a korábbi reformdiskurzusokra jellemző témák is, mint a társadalmi harmónia és stabilitás, a tartós béke alapjaként artikulált szociálpolitikai elemek: a „kínai nemzet megújulása”, mint nagyszabású cél és történelmi küldetés; Kína modernizációja; a „minden tekintetben szerény jóléti társadalom kiépítése”, ill. ennek köszönhetően a közös prosperitás és a „népjólét” (*minsheng fuzhi* 民生福祉); az oktatásfejlesztés; valamint a minél teljesebb körű foglalkoztatás és a jövedelmek emelkedése. Xi beszámolójában továbbá hangsúlyosan az előtérbe került a „szegénységcsökkentés”, amellyel kapcsolatban Xi országos kampányt hirdetett, hogy a szegénység elleni küzdelem sikerre vitelével a párt be tudja teljesíteni ígéretét, miszerint a legszegényebb emberek is szerény jóléti színvonalon fognak élni Kínában. A társadalombiztosítási rendszer megerősítésével (Hu Jintao diskurzusának egyik központi tárgya) kapcsolatban Xi a fenntarthatóságot és a szolgáltatások elérését megkönnyítő, egységes, országos szintű felület létrehozását propagálta.

A politikai rendszer jellemzése kapcsán Xi beszámolójában visszatért a munkás-paraszt szövetségen alapuló munkásosztály vezette „népi demokratikus diktatúra”, amelyben a politikai stabilitás, az egységesség és élénkség garanciája az egységes pártvezetés fenntartása, valamint az ország népi irányítása és törvény általi kormányzása (persze ez utóbbi kettő is a párt vezető szerepével összefüggésben lehetséges). Xi a beszámoló több pontján is nyomatékosította, hogy a párt vezető szerepe nélkülözhetetlen a fejlődés és az annak alapjául szolgáló stabilitás fenntartása szempontjából, ennek megfelelően minden területen és az ország minden részén (!) a párt irányutatását kell alkalmazni, a pártépítés terén pedig arra kell törekedni, hogy az egész párt engedelmeskedjen a KB-nak, és hogy fenntartsa a központosított, egységes vezetés tekintélyét. A centralizációs igény határozott megfogalmazása mellett Xi a párton belüli demokráciát az elsődleges szervezeti szintekre utalta vissza. A párt politikai vezetői képességének és legitimitásának alapjai Xi szerint egyrészt a párt haladó jellege, tisztasága és értékei (a lojalitás, a becsületesség, a pártatlanság, a tényekhez való ragaszkodás és a tisztesség, szemben az énközpontú, szabályokat figyelmen kívül hagyó magatartással, a silómentalitással, az elvtelen szépeltéssel, a szektázással, a frakciózással és pártoskodással, a kétszínűséggel és kettős üzelmekkel); másrészt az eszmék segítségével történő irányítás és az emberek mozgósítása. Ez utóbbi területen a tudományos szocializmus tanulmányozása és az ebből levezetett „szocialista ideológia” központi jelentőségű, minthogy ez képes arra, hogy összefogja és inspirálja az embereket, azáltal hogy közös ideálokat, meggyőződéseket, értékeket, és erkölcsi normákat biztosít számukra. Az ideológiai munka a „fejlett szocialista kultúra” – a kiváló hagyományos kultúra és a forradalmi kultúra kreatív integrációja – kialakításának is nélkülözhetetlen feltétele,

fejlett kultúra és kulturális önbizalom nélkül pedig nem kerülhet sor a nemzet nagyszerű megújulására.

A társadalmi stabilitás legalább ilyen fontos pillére az életszínvonal javulása, vagyis a gazdasági fejlesztések. A gazdasági sikeresség fenntartása érdekében Xi a beszámolóban is artikulálta a gazdasági fejlődés „új normáit”, és új négyzavas irányvonalat (jobb minőségű, hatékonyabb, méltányosabb és fenntarthatóbb fejlődés) vezetett be. A szocialista piacgazdaság átalakítása kapcsán az innovációra alapuló fejlesztést, a nyitás minden fronton történő kiterjesztését, a „behozni és globálissá válni” (*jīnlai he zǒuchūqu* 进来和走出去) politikáját és az Övezet és Út kezdeményezést, valamint a koordinált területi fejlesztési stratégiát – vagyis a belső kínai területek, az egykori forradalmi központok, a nemzetiségi kisebbségek által lakott területek, a határvidékek és a szegény régiók fejlesztésének felgyorsítását, a vidék élénkítését és a mezőgazdaság korszerűsítését – hangsúlyozta. A növekedésorientált szemlélet mellett Xi diskurzusában a fenntartható és zöld fejlődés és korszerűsítés modellje, az erőforrások megőrzésére és a környezetvédelemre irányuló nemzeti szintű politika végrehajtásának ígérete is megjelent. Xi szerint az emberek igénye a szép és tiszta környezetre egyre növekszik, ennek megfelelően a *szocialista ökológiai civilizáció*, az ember és a természet közötti harmonikus kapcsolatok kialakítása a párt törekvéseinek inherens részévé vált, ennek a manifesztációja a „gyönyörű Kína” kezdeményezés¹⁵⁵, valamint a KNK által képviselt a globális ökológiai civilizációval kapcsolatos elképzelés is.

A gazdasági fejlesztés újragondolása mellett a nemzeti megújulás megvalósítása szempontjából alapvető jelentőségű a nemzet újraegyesítése az „egy ország, két rendszer” és a „békés újraegyesítés” elvének megfelelően, vagyis, ahogy Xi (2020:60) fogalmaz: „[a] Tajvan-kérdés megoldása, Kína újraegyesítésének befejezése az egész kínai nép közös törekvése, és a kínai nemzet alapvető érdeke.”

Xi beszámolója alapján Kína szuverenitásának, biztonságának és fejlesztési érdekeinek biztosítása a pártvezetés elsődleges feladata, ehhez pedig mindenképp szükséges a nemzetbiztonsági kapacitások fejlesztése és a népi fegyveres erők feletti abszolút pártvezetés gyakorlása. A pártvezetésnek tehát ragaszkodni kell a XVIII. KB legprominensebb szereplőinek részvételével fölálló Központi Nemzetbiztonsági Bizottság 2014. április 15-i első ülésén bevezetett fogalomhoz, „az átfogó nemzetbiztonsági koncepcióhoz” (*zōngtǐ guójia ānquān guān* 总

¹⁵⁵A 2012-ben megfogalmazott, környezetvédelemmel és fenntartható erőforrás-gazdálkodással kapcsolatos stratégiai elképzelés 2017-ben átfogó, a vállalkozásokra és befektetésekre alkalmazott, környezetbarát termelési gyakorlatokkal, zöld projektekkal és a környezeti szabályozások betartásával kapcsolatos követelményrendszerrel egészült ki. Lásd: Wu, Y. (2024. január 30.) Embracing Sustainability: How Businesses Can Contribute to the ‘Beautiful China’ Initiative. *China Briefing*. Elérhető: <https://www.china-briefing.com/news/embracing-sustainability-how-businesses-can-contribute-to-the-beautiful-china-initiative/> (2024. 03. 30.)

体国家安全观). „Az átfogó nemzetbiztonsági koncepció lényegét az »öt elem« és az »öt kapcsolat« adja. Az »öt elem« a nemzetbiztonság céljára (a nép biztonsága), alapelveire (politikai biztonság), alapjára (gazdasági biztonság), garanciáira (katonai, kulturális és társadalmi biztonság) és támogatására (nemzetközi biztonság) utal. Az »öt kapcsolat« lényege, hogy a külső és a belső biztonság, a területi és nemzeti biztonság, a hagyományos és a nem hagyományos biztonság, a fejlesztési és a biztonsági kérdések, valamint a saját és a közös biztonság egyenlő mértékben esik latba” (Tang 2019). E biztonságfelfogás középpontjában, különböző szereplők figyelembevétele mellett, az állam(párt) biztonsága, vagyis az államot érő külső és belső fenyegetések megfelelő kezelése áll, ennek megfelelően a különböző biztonsági szektorok között egyértelmű hierarchia azonosítható be, amelynek csúcsán a politikai biztonságot találjuk.

Külkapcsolatai tekintetében Xi jelentése alapján Kína kitart a béke független külpolitikája („a kiegyensúlyozott fejlődés és az átfogó stabilitás nagyhatalmi kapcsolatai”, a baráti és partneri kapcsolatok előmozdítása a szomszédságban, szolidaritás és együttműködő viszony a fejlődő országokkal) mellett, továbbá igyekszik előmozdítani a kölcsönös tiszteletre, méltányosságra, igazságosságra és kölcsönösen előnyös együttműködésre épülő nemzetközi kapcsolatok modelljét. Xi javaslata: az emberi sorsközösségre épülő „nyitott, befogadó, tiszta és szép világ, amelyben tartós béke egyetemes biztonság és közös jólét uralkodik” (Xi 2020:62-63). Ennek az elképzelésnek a zászlóshajó-projektje az Övezet és Út kezdeményezés, amely Xi beszámolójában a közös fejlődést elősegítő „politikai környezet, infrastruktúra, kereskedelem, pénzügyek, emberek közötti kapcsolatok”, és nemzetközi együttműködés új platformjaként jelent meg.

Az ambiciózus célok elérését támogató, a beszámoló alapján meghatározott *erőforrások*+ lényegében mind a társadalmi stabilitás fenntartásával kapcsolatosak. A reformdiskurzusok gyakorlatának megfelelően Xi is megemlíttette a négy alapelvet, mint alapvető viszonyítási pontot, ill. ennek kapcsán a párt ideológiai irányvonalát, valamint artikulálta saját eszmei hozzájárulását, az előbbieket továbbfejlesztő, a kínai sajátosságú szocializmus új korszakára vonatkozó eszmét. Megemlíttette a 2017-es beszámolóban a Hu Jintao által mellőzött „kommunizmus” is, amelyre Xi a modernizációs programot meghatározó „közös ideálként” hivatkozott. Ez a reartikuláció jól illik a Xi-vezetés ideológiai fordulatához: a közös értékek, identitás és egység ideológiai megalapozása a társadalmi valóság értelmezésén és formálásán keresztül kiegészült a diszkurzív horizontot kijelölő távlati, a diszkurzív valóságon kívüli, ugyanakkor annak végső értelmet kölcsönző ideállal.

Xi külön figyelmet fordított a párt belső egységét meghatározó fogalmak artikulálására, bevezette a „nagy küzdelem” (*weida douzheng* 伟大斗争), a „nagy projekt” (*weida gongcheng* 伟大工程), és a „nagy vállalás” (*weida shiye* 伟大事业) jelölőket, amelyek a nemzet megújításával

kapcsolatos „kínai álom” megvalósításának feltételeként jelentek meg. Xi hangsúlyozta, hogy a társadalmi fejlődéssel egyidejűleg újabb ellentmondások ütnek fel a fejüket, és ahol ellentmondás van, ott harc is van, tehát minden pártagnak figyelembe kell venni ezt a hosszútávú összetett és nagy küzdelmet, készen kell állnia az ellentmondások kezelésére, fejlesztenie kell a képességeit és folyamatosan törekednie kell az újabb győzelmekre. A nagy projekt tehát a pártépítéssel, a párt megerősítésével kapcsolatos újabb vállalkozás, míg a nagy vállalat a kínai sajátosságú szocializmus fenntartása és fejlesztése az új korszakban. A pártmunka során továbbra is ragaszkodni kell a tömegvonalhoz, a népközpontúsághoz és nép szolgálatának elvéhez; az ideológiai munka során a szocialista alapértékekre, a kínai szellemiségre és erőre, a kiváló hagyományos kínai kultúrára (*zhonghua youxiu chuantong wenhua* 中华优秀传统文化), és a szocialista irodalomra és kultúrára (szemben a közönségességgel és a giccsel) kell támaszkodni, és törekedni kell a kulturális önbizalom előmozdítására; a párton belüli fegyelem fenntartása érdekében pedig szigorúan alkalmazni kell a párt alapszabályát és működési szabályzatát, a „három szigor és három igazság” (*san yan san shi* 三严三实)¹⁵⁶ elvét, valamint a „két leckét, egy feladatot”¹⁵⁷ (*liang xue yi zuo* 两学一做), végig kell vinni a szükséges fegyelmi vizsgálatokat és a korrupcióellenes kampányt, hiszen a KKP karakterének legjellegzetesebb vonása (egyúttal legitimitásának alapja) „a bátorság az önreformhoz és a szigorú öniséghez” (Xi 2020:27).

A kódolás során nem azonosítottam be az *akció*- és a *stratégia*- kategóriájába tartozó elemeket, de a már korábban említett *interakció*-, a *tárgy*- és az *erőforrás*- kategóriái nem maradtak üresen. A *negatív tárgyak*hoz sorolt elemek: 1) a Kína által kiállt történelmi megpróbáltatások – feudális uralom, imperializmus és a külföldi agresszió, a kínai népet elnyomás alatt tartó hivatali kapitalizmus, politikai zűrzavarok; 2) a párt előtt álló belpolitikai kihívások – a kiegyensúlyozatlan és egyenlőtlen fejlődés okozta akut problémák, a népjóléti hiányosságok, a médiában és az interneten terjedő különböző hibás nézetek, valamint az olyan pártszervezeti gyengeségek, mint a lendület hiánya, a hozzá nem értés, az emberektől való eltávolodás, a tétlenség és a korrupció; 3) a nemzetközi nehézségek – mint a növekvő bizonytalanság és az egyre számottevőbb destabilizáló tényezők, a hagyományos és nem hagyományos fenyegetések, a terrorizmus, a regionális konfliktusok és zavargások gyakori kirobbanása, a válságok után a nemzetközi gazdaság lassabb

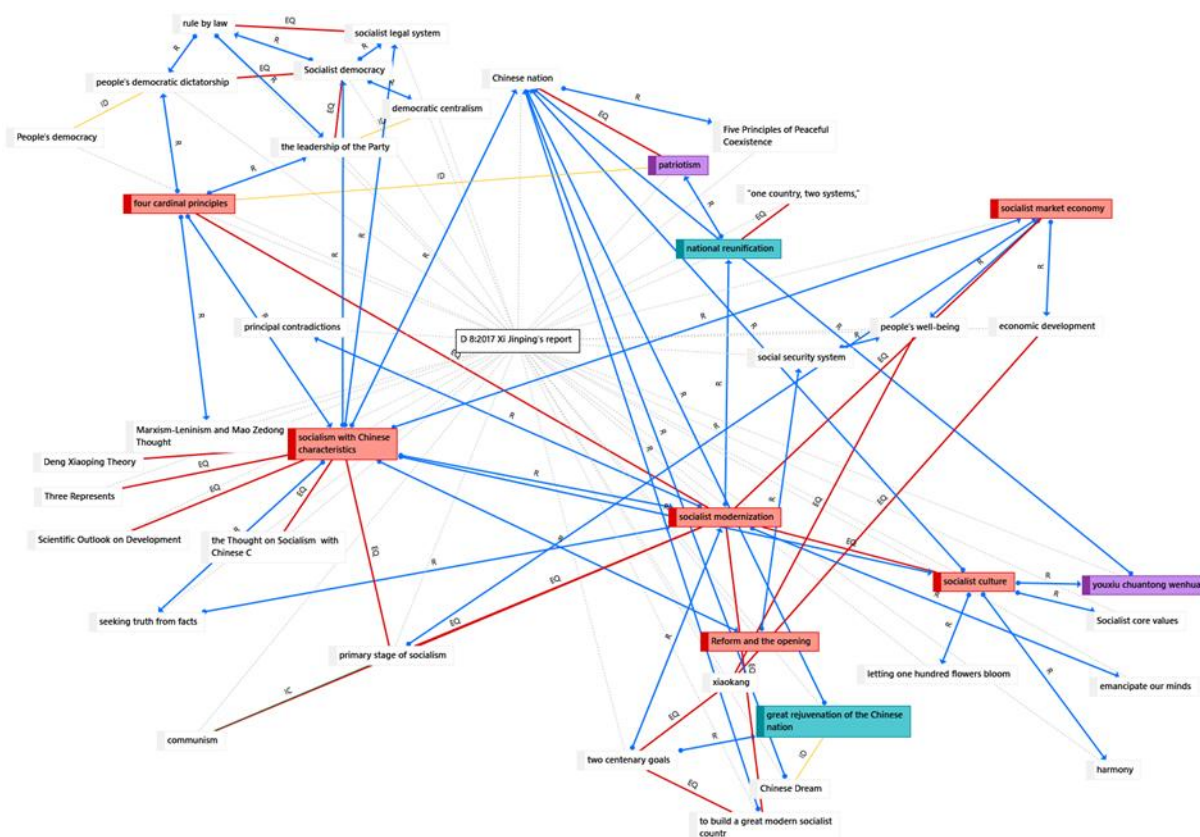
¹⁵⁶Xi Jinping 2014-es, az Anhui-küldöttség előtt elhangzó beszéde alapján egyrészt az erkölcsi feddhetetlenség, a hatalom gyakorlása és az önfegyelem terén alkalmazott szigorra, másrészt a munka, az üzleti élet és a viselkedés terén mutatott erényes kiállásra utal. Lásd a *Baike* „San yan san shi” szócikkét: https://baike.baidu.com/item/%E4%B8%89%E4%B8%A5%E4%B8%89%E5%AE%9E/13214503?fr=ge_al (2024. 03. 30.)

¹⁵⁷2016-ban indított párton belüli oktatási és nevelési kampány, amely a párt alapszabályának és szabályzatainak, valamint számos beszédnek a megtanulására, valamint ehhez kapcsolódóan a minősített párttagság elérésére utal, lásd a „liang xue yi zuo” honlapját: <http://lxyz.people.cn/> (2024. 03. 30.)

ütemű helyreállása, ill. a globális problémák hatására egyre súlyosbodó hidegháborús mentalitás és hatalmi politizálásjelentésköréhez kapcsolódnak.

A *negatív erőforrások* azok a tényezők, amelyekre a külső és belső problémák visszavezethetők. Az előbbi csoportba Xi beszámolója alapján a Kína megosztására vagy nemzeti egységének, társadalmi harmóniájának és stabilitásának aláásására irányuló kísérletek, szeparatista, törvénytelen és környezetromboló tevékenységek kerültek. Míg az utóbbi csoportba soroltam azokat a tényezőket, amelyek gyengítik „a párt tisztaságát és haladó jellegét”: a formalizmust, a bürokratizmust és az idejétmúlt gondolkodást és elképzeléseket, az intézményi hiányosságokat, az érdekcsoportok blokádjait, valamint a kiváltságkeresést, a hedonizmust és a fényűzést, vagyis összességében minden „a párt egészségét támadó vírust” (Xi 2020:17).

A rekonstrukció során igyekeztem bemutatni a Xi diskurzusára jellemző, a Hu Jintao diskurzusához képest is kiterjedtebb jelölési láncokat, különös tekintettel az új, és az újraartikulált jelentésekre; az állandó mozzanatok kibővülését, és a diskurzus identitásának komplexebb válását a 9. ábra szemlélteti.

9. ábra: A Xi Jinping 2017-es beszámolója alapján rekonstruált diskurzus identitása a csomópontok, frázisok és pártideológia kódcsoportok in vivo kódjai alapján

A Xi Jinping 2017-es beszámolója alapján meghatározott *stratégia*+ általánosan szinten a két centenáriumi célkitűzést megvalósító „kétszakaszos fejlesztési tervben” azonosítható be. Ezen terv alapján a 2020 és 2035 közötti időszak a szerény jóléti társadalom további építéséről és az alapvető szocialista modernizáció befejezéséről fog szólni; majd a 2035 és 2050 közötti időszakot meghatározó feladat Kína „virágzó, erős, demokratikus, kulturálisan fejlett, harmonikus és gyönyörű modern szocialista országgá” fejlesztése lesz.

Az első szakasz felé haladva az átmeneti stratégia legfontosabb elemei: a *gazdasági növekedési modell átállítása* a gyors növekedésről a minőségi fejlődés pályájára az új normának megfelelően; az *ökológiai civilizáció fejlesztése* és ennek megfelelően a technológiai innovációk, a tiszta energiatermelés és -ipar támogatása, a legjelentősebb környezeti problémák kezelése és a környezetvédelmi szabályozórendszer szigorítása. Kulcsfontosságú továbbá a társadalmi stabilitást megalapozó *népjóléti és szociális kormányzási stratégia* alkalmazása, ennek legfontosabb pontjai az oktatás prioritásként kezelése, a foglalkoztatás minőségének javítása és a bérek növelése, a társadalombiztosítási rendszer megerősítése és általános egészségügyi és a gondoskodási rendszer biztosítása, a szegénység leküzdése 2020-ig, a feladatmegosztás, a részvétel és a közös érdekek alapján szervezett szociális kormányzás létrehozása; a nemzetbiztonság és a politikai biztonság hatékony védelme. Az előbbi stratégiát támogatja a Xi által megfogalmazott *átfogó kultúrpolitikai program*, amely az ideológia munkára helyezte a hangsúlyt, azáltal hogy a szocialista alapértékek ápolására és disszeminálására, az intellektuális és erkölcsi standardok növelésére, a kínai sajátosságú szocializmussal és a kínai álommal kapcsolatos tudás elmélyítésére, a hazaszeretet, a kollektívizmus és a szocializmus vezető szerepének megőrzésére, az állampolgári erkölcs általánossá tételére, valamint a szocialista irodalom, művészet és kultúra fokozott támogatására irányuló feladatokat jelölt ki.

A Xi jelentésében megjelenő legjelentősebb stratégiai újítás azonban a pártépítéssel kapcsolatos. Xi az új alapelvek lefektetésekor abból a politikatudományi közhelyből indult ki, hogy „[e]gy politikai párt vagy kormány jövőjét az határozza meg, hogy élvezi-e a közvélemény támogatását” (Xi 2020:65), vagyis olyan módon kell megszervezni a pártot, hogy az eleget tudjon tenni az ígéreteinek és célkitűzéseinek, tiszta és hatékony kormányzást biztosítson, és az esetleges visszaéléseket csírájában fojtsa el. Xi nyolc pontban foglalta össze az új korszak pártépítési stratégiájának elemeit:

- Előtérbe kell helyezni a párt politikai építését, az egész pártnak engedelmeskednie kell a KB-nek és fenn kell tartania a központosított, egységesített vezetést, a belső fegyelmet és párton belüli ügyekre vonatkozó szabálykövető magatartást, valamint törekednie kell a kommunista politikai karakter megőrzése.
- Az egész pártot „fel kell fegyverezni” [Xi Jinping] eszméjével a kínai sajátosságú szocializmus új korszakáról, hiszen az eszmei vértettség jelenti „a KKP szellemi pillérét és politikai lelkét, valamint a párt

egységének fenntartásához szükséges ideológiai alapot” (Xi 2020:67). Ennek megfelelően a pártvezetés nagy hangsúlyt fektet a „marxista stílusú tanulásra”, vagyis a párttagok megfelelő képzésére a legfontosabb párt dokumentumok kapcsán.

- Személyi kérdésekben törekedni kell a magasan képzett és professzionális káderek előléptetésére és a teljesítményértékelési rendszer ennek megfelelő fejlesztésére, a kinevezés követelményei a jövőben a „négy tudatosság” (lényege a politikai tudatosság, az általános helyzet felmérése, a párt alapvonalával kapcsolatos tudatosság és a központi vezetéshez való igazodás) és „négy bizalom” (a kínai sajátosságú szocializmus útjával, elméletével, rendszerével és kultúrájával kapcsolatos bizalom). A pártnak fokozott erőfeszítéseket kell tennie az utánpótlásképzés területén.
- Meg kell erősíteni az alulról szerveződő pártszervezeteket a „három ülés és egy lecke” (*san hui yi ke* 三会一课) gyakorlatával, vagyis rendszeresen össze kell hívni a fiókpártgyűléseket, fiókbizottságokat és pártcsoportgyűléseket, valamint rendszeres időközönként meg kell tartani a pártórákat.
- Szüntelenül munkálkodni kell a párt magatartásának javításán és a pártfegyelem érvényesítésén. A pártmunka alapelve, hogy minden párttag a népet szolgálja és aktív kapcsolatot ápol a néppel. Xi a munkastílus javításával kapcsolatban korábban megfogalmazott nyolc rendelkezésre ¹⁵⁸ hivatkozott, e pragmatikus utasításcsomag alapján a párttagok feladata: (1) a közhangulat mérésének javítása, a formalizmus és a fennhéjázás kerülése; (2) az értekezletek és politikai tevékenységek racionalizálása, tartózkodás a hosszúra nyúló beszédektől, az üres fecsegéstől és a közhelyektől; (3) a kiadványok és közlések racionalizálása, a stílus javításával és a tartalmatlan közlemények mellőzésével; (4) az ellenőrző körutak és látogatások szabályozása és a közlekedési szabályok betartása; (5) a biztonsági munka javítása, minél kevesebb lezárást kell alkalmazni; (6) a hírközlés javítása a PB-közlemények szűrése és sűrítése révén; (7) a kéziratok KB-engedéllyel nem rendelkező publikálásának letiltása és szigorú ellenőrzése; (8) szorgalom és takarékoság, a munkahelyi juttatásokkal nem visszaélve.

Xi hangsúlyozta továbbá, hogy minden pártagnak ellen kell állnia a „négy szélnek” (*si feng* 四风), vagyis az öncélú formalizmusnak, a bürokratizmusnak, a hedonizmusnak és az extravagancia káros tendenciáinak. A fegyelmi előírások betartásával kapcsolatban pedig az ellenőrzés négy formájának (*si zhong xingtai* 四种形态) – kritika és önkritika gyakorlása, hogy a kisebb vétségeket elkövetők elszégyelljék magukat; az esetek többségében enyhe büntetések és a hivatali pozíciók szervezeti kiigazítása; ritkábban komolyabb büntetések és a hivatali pozíciók jelentősebb átszervezése; súlyos fegyelmi visszaélés, vagy bűncselekmény esetén nyomozás és büntetőeljárás kezdeményezése (Xi 2017c) – alkalmazását irányozta elő.

- Győzelemre kell vinni a korrupció elleni küzdelmet országos szintű korrupcióellenes jogszabályok elfogadásával és a korrupció bejelentésére alkalmas platform létrehozásával.
- Fejleszteni kell a párt- és állami felügyeleti rendszereket a belső ellenőrzési mechanizmusok és a nyilvánosság felügyeleti funkciójának erősítésével. Az intézményesítés előmozdítása érdekében törvényes felhatalmazással rendelkező felügyeleti bizottságokat kell alakítani a fegyelmi ügyek kivizsgálására és fel kell

¹⁵⁸Lásd: A KKP híroldalán közzét „A Központi Bizottság Politikai Bizottsága ülést tartott Xi Jinping elnökletével” c. 2012-es bejegyzést: 中国共产党新闻网 (2012) 中共中央政治局召开会议 习近平主持 Elérhető: <http://cpc.people.com.cn/n/2012/1205/c64094-19793530.html> (2024. 01. 05.)

számolni a *shuanggui* vagy *lianggui* (两规) vagyis a fegyelmi eljárások párton belüli, titkos intézésének gyakorlatát.¹⁵⁹

- Törekedni kell a kormányzási képesség átfogó fejlesztésére. A KKP-nek élen kell járni a tanulásban, a politikai vezetés gyakorlásában, a reformtevékenységben, a fejlesztésben, a törvény általi kormányzás gyakorlatában, a népközeliségben, a szakpolitikai kérdésekben, valamint a kockázatkezelésben.

A pártépítési stratégia áttekintése több szempontból is tanulságos: egyrészt ez a már említett centralizációs törekvések egyértelmű lenyomata; másrészt a Xi-re jellemző sajátos vezetési stílus foglalta is. A Xi-vezetés látszólag kifejezetten nagy hangsúlyt fektet a politikai biztonság és a legitimáció szempontjából kulcsfontosságú területek mikromenedzsmentjére, a KKP forradalmi időszakára jellemző módon intenzíven használ szlogeneket, hogy ezeken keresztül folyamatosan monitorozni tudja a párt irányába mutatott lojalitást.

A diskurzusnak a meglévő intézményekhez való viszonya kapcsán érdemes megjegyezni, hogy Xi beszámolója formailag elkülönül a korábbi beszámolóktól: a szöveg terjedelme a duplája a megszokott 30-35 oldalnak, a fejezetek száma 13-ra nőtt és a nyelvezetre fokozottan jellemző a figurális, a szólásokat, *chengyuket* mozgósító nyelvhasználat. A *rezsimkódok* tekintetében Xi a főtitkári beszámoló műfaji kereteinek megfelelően a beszéd elején megvonja az elmúlt öt év mérlegét: a KB PB erőskezü vezetése és a reform elmélyítésének köszönhetően a gazdasági fejlesztések eredményesek voltak; tovább épült a szocialista demokrácia és joguralom; a fokozott ideológiai munkának köszönhetően a párt előrelépéseket tett kulturális és elméleti fronton; sikerrel indult be az emberközpontú fejlesztési program; a hadsereg megújult és megerősödött a KKB felügyelete alatt. A KKP teljesítette a 12. ötéves tervet és 2015-ben elfogadta a 13.-at, a pártmunka alapvető célkitűzéseit továbbra is XVIII. kongresszus alkalmával megfogalmazott „öt az egyben integrált terv” (*wuwei yiti zongti buju* 五位一体总体布局) foglalta össze, ennek megfelelően „a kínai sajátosságú szocializmus új korszakában együttesen kell fejleszteni a szocialista piacgazdaságot, a szocialista demokráciát, a fejlett szocialista kultúrát, a harmonikus szocialista társadalmat és a szocialista ökológiai civilizációt.”¹⁶⁰ Ezen tervek megvalósításának alapja az előző fejezetben bemutatott „négy átfogó stratégia” volt. Az általános politikai irányvonalak mellett Xi konkrét kezdeményezéseket és intézkedéseket is megemlített, például a célzott szegénységcsökkentő és enyhítő intézkedéseket; a hazafias egészségügyi kampányokat; a

¹⁵⁹A *Beijing Times* híradása alapján 2013-ban Wenzhouban az egyik ottani állami vállalat munkatársa, Yu Qiyi egy *lianggui* „vizsgálati eljárás” során életét veszítette. (Lásd: BBC (2013) Chinese official Yu Qiyi 'drowned by investigators'. Elérhető: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-23956167> (2024. 03. 31.) Feltehetően Yu nyilvánosságot kapott esete miatt került napirendre a fegyelmi vizsgálatok és kihallgatások intézményesítése.

¹⁶⁰Bainian dangshiguan jianci 百年党史关键词 (2022) “wu wei yi ben” zongti buju “五位一体”总体布局. Zhengfu fazhi xinxi wang 政府法制信息网. Elérhető: https://www.moj.gov.cn/pub/sfbgw/zwgkztzl/2021nzt/dsxxjy20210506/dszl/dsbk/202203/t20220309_450161.html (2024. 03. 31.)

tudományos és technológiai fejlesztések terén elért sikereket(mint például a Tiangong-2 űrlabor sikeres felbocsátását, a Mozi elnevezésű kvantumtudományi műhold felbocsátását, vagy a kínai fejlesztésű C919-es utasszállító repülőgép tesztrepülését); a dél-kínai-tengeri szigeteken és zátonyokon kivitelezett építkezéseket; az Övezet és Út kezdeményezést és a projektek finanszírozására létrehozott Selyemút-alapot, ill. az olyan a kínai sajátosságú nagyhatalmi diplomácia gyakorlatához kapcsolódó nemzetközi eseményeket, mint az Ázsiai Infrastrukturális Beruházási Bank 2015-ös létrehozása, az első Övezet és Út nemzetközi fórum (2017), az APEC gazdasági vezetőinek 22., Kínában tartott csúcstalálkozója (2014), a G20-ak 2016-os csúcstalálkozója Hangzhouban, a kilencedik BRICS csúcstalálkozó Xiamenben (2017), vagy az Ázsiai Interakcióról és Bizalomépítő Intézkedésekről szóló Konferencia (*Conference on Interaction and Confidence-Building Measures in Asia*) 2014-es, negyedik csúcstalálkozója.

Xi Kína modern történelmének narratíváját is saját céljainak megfelelően formálta, hangsúlyozta, hogy a nemzet nagyszerű megújulása az ország történelmi küldetése; ezen mindent átható cél kapcsán „[a] történelem bebizonyította és a jövőben is bizonyítani fogja, hogy a Kínai Kommunista Párt vezetése nélkül a nagyszerű nemzeti megújulás üres ábránd marad” (2020:17). Vagyis lényegében a múltbéli megaláztatások felszámolás és a reformok sikerei, csakúgy, mint a szebb jövő álma a KKP diskurzív hegemoniájának alapjává váltak.

A nemzeti megújulás feltételei a KKP-vel az élen tehát nagyrészt adottak, a nemzet újraegyesítése, a Tajvan-kérdés rendezése vár még megoldásra, bár Xi ezzel kapcsolatban is bizakodó volt, hiszen megvannak a megoldás előképei: a Hongkong és Makaó esetében kipróbált „egy ország, két rendszer” gyakorlata, amely „átütő sikert aratott” mindkét területen. Xi a szokásos asszertív ambiguitás jegyében kiemelte, hogy a központi vezetés továbbra is támogatja, hogy „a hongkongiak kormányozzák Hongkongot, és a makaóiak kormányozzák Makaót” politikáját, amelyben a hazafiak (vagyis a KKP-vel szimpatizálók) játsszák a főszerepet.

Xi Jinping 2017-es beszámolójában több olyan artikulációs kísérletet is be lehet azonosítani, amelyek a KKP diskurzusának hegemoniáját voltak hivatottak megerősíteni. Az is látszódtott, hogy melyek azok a területek, amelyek kiigazításra szorultak Xi álláspontja szerint: a gazdasági teljesítmény megítélésének kritériumai, a társadalmi felügyelet, valamint a párt és a NFH működése. A kiigazításhoz kapcsolódó intézményi változásokat egyszerre jellemezte a centralizáció és az autoriter technokrácia kiterjesztése. A diskurzus intézményesülése révén Xi Jinping második terminusára „a pártvezetés sokkal centralizáltabb és sokkal inkább személyközpontú volt, mint bármikor a reformidőszakban (Fewsmith 2021:159). A XIX. kongresszus alkalmával felálló új vezetői testület feje Xi Jinping maradt, akit minden pozíciójában újraválasztottak, ráadásul a Politikai Bizottságban abszolút többségbe kerültek Xi Jinping

szövetségei. A párt alapszabályát úgy módosították, hogy az tükrözze a beszámolóban elhangzott legfontosabb elképzeléseket, ennek megfelelően befoglalták a „két centenáriumi célkitűzést”, a „nemzeti megújulás kínai álmát”, újradefiniálták a kínai társadalomra jellemző elsődleges ellentmondást, ill. beillesztettek a szövegbe a párt fegyveres erők fölötti vezető szerepével kapcsolatos mondatot. A legjelentősebb módosítás azonban kétségkívül az volt, hogy *Xi Jinping eszméjét a kínai sajátosságú szocializmus új korszakáról* is alapszabályba foglalták, ezzel az aktussal Xi hozzájárulása a pártideológiához egy szintre került a nagy elődök, Mao Zedong és Deng Xiaoping eszmei munkásságával (Brødsgaard – Høyrup Christensen 2017).

Xi Jinping hatalmának további intézményesülését jelentette a kongresszust követő, tavaszi ONGY is, amely egyrészt újraválasztotta Xi Jinpinget a KNK elnökeként, másrészt módosította az alkotmányt, méghozzá úgy, hogy tulajdonképpen bebetonozta Xi Jinping vezető pozícióját azáltal, hogy 1) a fejlődés tudományos szemlélete mellett Xi eszméjét is befoglalta a preambulumba, és 2) eltörölte a KNK elnökére és alelnökére vonatkozó két terminusban meghatározott hivatalviselési időkorlátot (79. §) ezzel megnyitva a lehetőséget Xi számára a harmadik elnöki terminus előtt is.¹⁶¹

¹⁶¹ Lásd az Alkotmánynak az Államtanács angol nyelvű weboldalán közölt legfrissebb változatát: https://english.www.gov.cn/archive/lawsregulations/201911/20/content_WS5ed8856ec6d0b3f0e9499913.html (2023. 09. 22.)

VII. ÁLLANDÓSÁG A VÁLTOZÁSBAN: A KÍNAI (SAJÁTOSÁGÚ) SZOCIALIZMUS LEGITIMITÁSÁNAK IDEOLÓGIAI ALAPJAI

A disszertáció elején megfogalmazott kutatási probléma – vagyis hogy a kínai politikai berendezkedés a gazdasági világrendszerbe történő teljeskörű integrálódás ellenére is szocialista, vagy inkább Arif Dirlik (1989) meghatározása nyomán *poszt-szocialista* maradt – kapcsán arra a kérdésre igyekeztem választ találni, hogy *hogyan őrzi meg a KKP a legitimitását* a Mao Zedong utáni időszakban.

A Xi Jinping által megfogalmazott konstruktivista axiómának, miszerint „[A] politikai rendszerek absztrakt megítélése a saját, társadalmi, politikai, történelmi és kulturális kontextusuk nélkül értelmetlen” (Xi 2020:38) megfelelően a Mao Zedong halála és Xi hatalmának megszilárdulása közötti több mint négy évtized történelmi vizsgálatát a pártéletet és irányvonalat leginkább meghatározó események, a pártkongresszusok alkalmával elhangzott beszámolók, és a kongresszusok között kiadott legfontosabb dokumentumok elemzésére építettem. Ezek a szövegek egyrészt a KKP diskurzusában kibontakozó egységesség¹⁶² – amely túlmutat azon, hogy pontosan ki is képviseli a vezetői magot – lenyomatai, másrészt azonban az egyes pártfőtitkárok által képviselt egyedi ideológiai hozzájárulások kanonizálásának előszámú (szöveg)helyei. Ennek megfelelően a dolgozat V. és VI. fejezetében azt mutattam be, hogy hogyan határozzák meg a reform és nyitás időszakának különböző vezetői a kínai (sajátosságú) szocializmust, és hogy milyen a diskurzusukban artikulált szükségszerűségekre vezetnek vissza a hozzá kapcsolódó értékeket, szubjektumpozíciókat és aktivitásokat. Ezen áttekintés alapján jól látszik, hogy az egyes hegemonikus diskurzusok rétegekként épülnek egymásra: az intertextuális viszonyok megteremtik a párt történetének folytonosságát, míg a pragmatikus célt szolgáló változtatások és kiigazítások újabb artikulációs gyakorlatok formájában nyilvánulnak meg.

A diskurzusok szintjén beazonosítható állandóság és adaptivitás jól megragadható a rezsimstabilitás fogalmával. Johannes Gerschewski az autokratikus rezsimek stabilitásának magyarázatával foglalkozó *Two logics of autocratic rule* c. kötetében két dimenzióban határozza meg a rezsimstabilitást: egyrészt az időbeli dimenzióban, vagyis a rezsim tartósságában (kétségtelen, hogy minél tovább van egy párt hatalmon, annál stabilabbnak tekinthető az általa létrehozott rezsim); másrészt a folytonosság dimenziójában, vagyis, hogy nincsenek nagy törések és változások a hatalmi struktúrában (a rendszer nem demokratizálódik és nem alakul át más autoriter formákba, pl. katonai diktatúrába), a vezetők közötti hatalmi átmenet zökkenőmentes (2023:32-33). A stabilitás fenntartása szempontjából Gerschewski szerint is kulcsfontosságú a

¹⁶² Az intézményesült (a Népköztársaság alkotmányában, vagy a párt alapszabályában, esetleg mindkettőben) eszmékre és elméletekre utaló allúziók a beszámolók mindegyikében megtalálhatóak.

legitimitás – legyen az ideológiai, vagy teljesítményalapú – elnyerése a nép szemében; ezenkívül meghatározó a politikai ellenzék elnyomása¹⁶³ puha vagy kemény eszközökkel; és az elitek megnyerése, kooptálása intézményes és vagy informális csatornákon keresztül. A stabilitás fontos eleme továbbá az adaptivitás: mint arra David Shambaugh (2008) és Nora Sausmikat (2006) rámutatott, minden olyan politikai pártnak, amely hosszabb ideig van hatalmon valamilyen szinten alkalmazkodnia kell a változó társadalmi környezethez és realitásokhoz, ennek megfelelően a KKP túlélésnek garanciája is az, hogy rendre képes újraalapozni a legitimitását. A diskurzuselméletből levezetett alapvetésem szerint a vizsgált diskurzusok mindegyikét jellemzik bizonyos, az érzékelt társadalmi realitásokat meghatározó jelentések kisajátításának (vagyis a hegemoniának) a fenntartására vagy kialakítására irányuló diszkurzív gyakorlatok. Ezen gyakorlatok meghatározásakor két szempontot veszek figyelembe: egyrészt Gerschewski (2023) nyomán abból indulok ki, hogy a stabilitás magyarázatához meg kell értenünk a rezsimet érő jelentősebb kihívásokat, ill., hogy erre hogyan válaszolt a vezetés – ez a felmerülő materiális kihívások artikulálása és a diskurzus folyamatos adaptálása szempontjából jelentős; másrészt összefoglalom, hogy mik a vizsgált időszakban a KKP, azon belül is a különböző vezetői magok legitimitásának forrásai a David Beetham (2004) által meghatározott kategóriáknak megfelelően. Ezen kategóriák: (a) a legalitás, vagyis a hatalom gyakorlásának törvényes kerete vagy alapszabályai; (b) a szuverén hatalmának forrása, amelyből levezeti saját hatalmi pozícióját; (c) a kormányzás kijelölt célja; és végül (d) a szélesebb néptömegek megnyerésének, vagyis a konszenzus fenntartásának módja.

Mielőtt azonban rátérnék az elemzett diskurzusoknak a fenti szempontok mentén történő áttekintésére, érdemes röviden szólni a maói rendszer legitimitásának alapjairól. Mao Kínájában a klasszikus értelemben vett államszocializmusra jellemző módon a törvényesség forrása a pártvezetés, azon belül is Mao Zedong akarata; a párt hatalma az előörs jellegéből és a marxista-leninista eszmékhez való kizárólagos hozzáféréséből, valamint a karizmatikus vezető személyéből vezethető le; a kormányzás kijelölt célja a Kínát a kommunizmus útjára vezető forradalmi osztályharc beteljesítése és a szocialista építés; az ezzel kapcsolatos konszenzus elérésének módja pedig a tömegek mobilizációja, a számtalan gazdasági, politikai és ideológiai kampány (*yundong* 运动) formájában. Ahogy arra a második fejezet Mao Zedong eszméjének szentelt [alfejezetében](#) kitértem: a népuralom maói koncepciójában a marxista-leninista vezetési struktúrát a kínai politikai erkölcs és filozófia hagyományos fogalmai egészítették ki (Sausmikat 2006:72). Mao

¹⁶³A kínai rezsimestabilitás kapcsán én csak az említés szintjén foglalkoztam az elnyomás technológiailag egyre kifinomultabb stratégiáival, ill. a pártellenes megmozdulások (legyen szó az 1989-es tüntetésekről, vagy a tibeti és ujjur ellenállásról) legkeményebb eszközökkel történő elfojtásáról, de egyértelmű, hogy a kontinentális Kínában szinte elképzelhetetlen valódi ellenzéki erő formálódása.

diskurzusa lényegében összeolvadt a Népköztársaság első harminc évével, hegemonikus pozíciója a válságok és a nyomukban járó politikai irányváltások ellenére is stabil maradt. Nem meglepő, hogy a „nagy kormányos” utódja, Hua Guofeng igyekezett fenntartani a Mao vezérkultuszára alapozott hegemonikus diskurzust, ugyanakkor – a nagy proletár kulturális forradalom okozta problémákat orvosolandó – óvatos elmozdulást mutatott a párt fokozatos konszolidációja és Mao kései gazdaságpolitikájának kiigazítása irányába. A forradalmi osztályharcos mozgósítás azonban meghatározó elem maradt Hua diskurzusában, ennek megfelelően a diszkurzív identitások leginkább a különbségi logika, vagyis a kizárt és ellenséges elemektől (Lin Biao és a négyek bandája) való elhatárolódás alapján meghatározott egyenértékűségben adódtak. Hua legitimációs stratégiája az volt, hogy az uralom törvényes kereteit Mao Zedong iránymutatásaira, hatalmának forrását Mao akaratára vezette vissza; a kormányzás célját a forradalom folytatásában határozta meg; a konszenzust pedig egyrészt a korábbi pártelitnek tett gesztussal: az egykor magas pozícióban lévő szeniorokáderek rehabilitálásával, másrészt a tömegmobilizáció, a kampányok rendszerének fenntartásával igyekezett biztosítani.

A Hua-féle hegemonikus gyakorlatok retotalizáló törekvései ellenére Mao Zedong halála és a kulturális forradalom lezárása átmenetileg megnyitotta a kínai politikát az alternatív értelmezéseknek és ezáltal a jelentések meghatározásáért folytatott diszkurzív küzdelemnek is. A politikai életbe visszatérő korábbi miniszterelnök-helyettes, Deng Xiaoping és köre a „gyakorlat az igazság egyetlen kritériuma” jelölő artikulálásával kezdte el ellenhegemonikus diskurzusának építését. A maói frázisnak az adott kontextusban való újraértelmezése azt hivatott hangsúlyozni, hogy a Hua diskurzusában továbbra is legitimáló funkcióval megjelenő maói diktum (a „két bármi”) nem elegendő ahhoz, hogy az autoritás kizárólagos forrásaként szolgáljon. Hovatovább, a gyakorlat (*shijian* 实践) előtérbe helyezése a fogalomnak a pragmatikus kísérletezést kifejező konnotációja miatt is hasznára volt a kibontakozó dengi ellenhegemonikus diskurzusnak. A „gyakorlat az igazság egyetlen kritériuma” elv érvényesítése azt implikálta, hogy a hatalom annak jár, aki képes a kor és Kína aktuális kihívásainak megfelelően értelmezni a marxizmus-leninizmus igazságát. Deng diskurzusában jelentős szerepet kaptak a Hua-vezetés által nem artikulált válságtünetek – a szegénység, az elmaradottság és a dogmatikus szemellenzősség –, hiszen pontosan ezekkel szemben jelenthetett megoldást a Deng által képviselt pragmatizmus. Később, miután a reformerek átvették a hatalmat, a hatalom forrása újfent mitizálódott: azért a KKP van hatalmon Kínában, mert ez a rendszer *objektív sajátossága*, ahogy azt az 1982-ben alkotmányba foglalt négy alapelv kimondja.

Deng, szakítva Mao vezérkultuszával, a hatalomgyakorlás szabályainak intézményesítését, a szocialista jogrend kiépítését szorgalmazta, ebből a szempontból (is) kulcsfontosságú volt az új

alkotmány kidolgozása és a személyi kultusz visszaszorítására hozott pártszervezeti reformok. Deng Xiaoping diskurzusa alapján a kormányzás célja a négy modernizáció megvalósítása volt, amely végső soron az általános életszínvonal növekedését ígerte. A tömegek számára Deng a „kevesebb politika, jobb élet” ígéretét fogalmazta meg, amely adekvát válasznak bizonyult a tömegmozgalmakkal kapcsolatos lelkesedés kifáradására. Hovatovább a szabadabb intellektuális környezet, a konszolidálódó tudományos élet, a vállalkozás egyre kiterjedtebb szabadsága és a gazdaság fokozatos nyitása az elsősorban a külföldön élő kínaiak felől érkező tőke előtt a társadalmi elit szélesebb körének megnyerését tette lehetővé.

A pártelnöki pozíciót Hua Guofengtől átvevő Hu Yaobang a reformdiskurzus hegemonikus gyakorlatait követte, ennek megfelelően a pártvezetés legitimitásának alapjai a dengi vonalnak megfelelően alakultak. A XII. pártkongresszuson elhangzó pártfőtitkári beszámoló alapján csak a kormányzás kijelölt célja módosult az aktuális elsődleges társadalmi ellentmondás feloldásának elősegítésére, vagyis *a szocialista anyagi és szellemi civilizáció fejlesztésére*, a mérsékelt jólét elérésére. Ez az apró módosítás egyértelmű üzenet volt mind az 1980-as évek közepére felerősödő, a politikai szabadságjogokat tematizáló demokratikus mozgalmak; mind pedig a párton belüli, a reformok szocialista jellegével kapcsolatban szkeptikus konzervatívok számára: *a KKP kitart a szocialista építkezés mellett, ennek azonban az ideológia az elsődleges terepe*. Hu beszámolója alapján a kínai sajátosságú szocializmus szintetizálására irányuló törekvés rajzolódott ki. A tömegek és a párt uralma közötti viszony szempontjából ez radikálisan más szocializmus volt, mint a Mao és Hua idején: az osztályharc időszakának vége szakadt, ennek megfelelően a hatalomgyakorlás módjának hivatalos elnevezése proletárdiktatúra helyett *népi diktatúra* lett, a KKP pedig forradalmi előrsből a törvények általi kormányzás és a szocialista jogrend fenntartójává alakult át. Ennek ellenére Hu Yaobangnak nem sikerült a társadalmi erők közötti egyensúlyozás, nem volt sokkal szerencsésebb az utódja Zhao Ziyang sem, aki szintén Deng legitimitásának árnyékában vezette be *a szocializmus kezdeti szakaszának* koncepcióját, amelynek megfelelően *a termelőerők fejlesztése, a szocialista áru gazdaság építése* a legsürgetőbb feladat. Zhao beszámolója alapján a diskurzus pluralizálódását figyelhetjük meg, hiszen új szubjektumpozíciók jelentek meg (vállalatigazgatók és menedzserek) akiket a pártvonalhoz való alkalmazkodás képessége köt össze. Jelentős fejlemény az is, hogy előtérbe kerültek a szakpolitikai kérdések. Zhao hegemonikus gyakorlata lényegében válaszként értelmezhető a diszkurzív tér aktivizálódására, vagyis hogy a párton és az értelmiségi eliten belül több, versengő diskurzus jelent meg: mint például a tekintélyelvű irányvonalat képviselők konzervatív diskurzusa; a feudális örökségek továbbélését kritizáló „kulturális láz” mozgalom; vagy a további piacorientált reformokat és politikai átalakulást szorgalmazó liberálisok. Ebben a plurálisabb politikai környezetben a párt uralmának törvényes keretét a szocialista jogrend adta,

ezen belül egyre hangsúlyosabban az előtérbe került az állampolgári jogok biztosítása. A hatalom forrása a Zhao által artikulált „kínai sajátosságú szocializmus” igazsága (vagyis hogy a kitűzött jóléti célok elérése csakis a KKP vezetésével lehetséges); a kormányzás célja a termelőerők fejlesztése, a szocialista modernizáció (reform és nyitás) és ezek nyomán a szerény jólét általánossá tétele az országban. A társadalmi konszenzus alapja a modernizációs célok elérése terén mutatott hatékonyság és a békés, stabil, egységes társadalmi környezet biztosításának ígérete.

Az 1989-es Tiananmen téri demonstráció-sorozat azonban rávilágított arra, hogy a gazdasági reformok nyomában járó társadalmi átalakulások, például a bérfeszültségek, a munkanélküliség és az infláció megjelenése, újabb a KKP által nem, vagy nem megfelelően artikulált társadalmi igényeket teremtettek. Jiang Zemin hatalomra kerülésének közvetlen kontextusa lényegében a KKP 1978 óta új alapokra helyezett hegemoniájának legnagyobb válsága volt. Valószínűleg a demonstrálókkal szembeni erőszakos fellépéstől nem függetlenül az utórezgések az eseményekkel kapcsolatos intézményesített amnézia ellenére is érezhetőek voltak: a korábbi tüntetésekből részt vevő liberális politikai erők 1998-ban megalapították a Népköztársaság első (kérészéletű) ellenzéki pártját, a Kína Demokrácia Pártot, s ezzel nyilvánvalóvá vált, hogy a politikai mező felügyelete újfajta stratégiát igényel. További kihívást jelentett a KKP számára, hogy a *szocialista piacgazdaság* jegyében intenzívebbé váló gazdasági fejlesztések és piaci átalakulás nyomán fokozódott a vállalkozói és fogyasztói kultúra térnyerése, ezzel pedig a szocialista szellemi civilizáció ideálja egyre nehezebben volt összeegyeztethető. A társadalmi értékek terén megnyíló kontingencia miatt a KKP az ebben a térben jelentkező alternatív diskurzusokkal, így a tradicionalista-spirituális Falun Gong mozgalommal is szembe találta magát. A pluralizálódó szubjektumpozíciók és társadalmi érdekek integrálása érdekében Jiang Zemin 13 éves vezetői ciklusa alatt fokozatos politikai reformot hajtott végre: 1997-től a népi diktatúra fogalmát háttérbe szorítva a KKP politikai formációjára *szocialista vagy népi demokráciaként* kezdett hivatkozni, valamint megnyilatkozásaiban hangsúlyossá vált a párt politikai feladataival kapcsolatos éthosz: a nép szolgálata. A reform betetőzését a három képviselő artikulálása és a hozzá kapcsolódó intézményi változások jelentették: az új eszme egy olyan kormányzópártot hozott létre, amely elköteleződött a leninista pártszervezeti forma mellett, ugyanakkor a magángazdasági szereplőket is bevonta a pártképviselőbe, mindeközben pedig megerősítette a politikai ideológia pártelitet összefogó szerepét.

A hegemonikus gyakorlatok egy másik aspektusát jelentette a gazdasági szféra további átalakítása: az 1992 után a gazdaságirányítás terén tett, a piaci mechanizmusok felé tovább nyitó lépéseknek, valamint az 1997-es kelet-ázsiai válság idején a sikeres állami beavatkozásnak köszönhetően a gazdasági reformok eredményessége, s ezzel együtt az életszínvonal is nőtt,

beérni látszott a KKP reformdiskurzusának *ex post* teljesítményalapú legitimációja. Hovatovább a Jiang-időszakban Kínának a globális gazdasági rendszerbe történő integrálása is új szintre lépett: 2001-ben a Népköztársaság a Kereskedelmi Világszervezet tagjává vált, ennek köszönhetően a világpiacon már nemcsak a Kínában gyártott, hanem a kínai termékek is megjelentek. Kína elfoglalta a „világ gyártóüzemének” pozícióját.

A fentebb leírt, jelentősen kitágult diszkurzív térben a rezsim legitimitásának forrásai részben új alapokra helyeződtek. A hatalomgyakorlás törvényes kerete kapcsán még hangsúlyosabbá vált a szocialista jogrendhez való alkalmazkodás elve, ugyanakkor az 1997-es pártkongresszus után a hivatalos diskurzus bevett fordulatává vált a *törvény általi kormányzás* is, amely a politikai stabilitás garanciájaként jelent meg, és lényegében azt jelentette, hogy a törvények a párt uralmának eszközei, fő funkciójuk, hogy a párt hatalmának stabilitását biztosítsák, mind a párton belül (egyes párttagoknak a pártvonallal ellentétes nézetei ellenében), mind pedig a szélesebb néptömegek körében. A hatalom forrása Jiang diskurzusában egyrészt továbbra is az az alapvetés, hogy egyedül a párt képes a további fejlesztések alapkövetelményét jelentő stabilitás és rend¹⁶⁴ fenntartására; másrészt az 1990-es évek végére a KKP elfoglalta a nemzeti érdek kizárólagos képviselőjének pozícióját is. A Jiang Zemin diskurzusára jellemző kormányzati célok a kiegyensúlyozottabb gazdasági fejlesztés feltételeinek biztosítása, a szocialista értékekre épülő „szellemi civilizáció” megerősítése, valamint az „össz nemzeti erő növelése” voltak. Ez utóbbi a külpolitika jelentőségének növekedésére utal, minthogy az *össz nemzeti erő* a KKP diskurzusában a nemzetállamok kapacitásainak mértékegysége, a nagyhatalmi versengés elsődleges tárgya. Azzal, hogy Kína belépett ebbe a versenybe, nyilvánvalóvá vált az az igyekezete, hogy felrajzolja magát a nagyhatalmi térképre. Ezzel a törekvéssel összhangban (különösen az 1995/96-os tajvani-szorosi válság után) a Népköztársaság Tajvan visszacsatolásának kérdése kapcsán is határozottabb álláspontot vett föl; illetve az ún. jószomszédsági politika keretei között igyekezett a regionális (gazdasági) integráció élére állni.

Jiang alatt az állami nacionalizmus a néptömegek megnyerésének, és a törékenynek bizonyuló társadalmi konszenzus megerősítésének elsőszámú eszközévé vált. A kilencvenes években beindított *hazafias nevelési kampány* arra tanította a fiatalokat, hogy a haza szeretete a KKP-hez való ragaszkodást is jelenti, ezenkívül a hivatali diskurzus különböző módokon táplálta a népi nacionalizmus Amerika-ellenességét, valamint a Makaó és Hongkong visszacsatolása és a nagyhatalmi tényezővé válás nyomán felerősödő (felerősített) nemzeti büszkeséget. A párt legitimitása szempontjából kulcsfontosságú gazdasági elitet a KKP a három képviselő-eszméjével

¹⁶⁴A propaganda állandó hivatkozási pontjává vált a „társadalmi stabilitás”, amely nem csak egy esetleges radikális politikai változás nyomában járó, rettegett káosz ellenpontja volt, hanem a hazafias kampány által felfokozott nemzeti érzületre apellálva a külföldi befolyás veszélyeinek való ellenállást is jelentette (Sausmikat 2006).

és a párttagságra vonatkozó szabályok lazításával igyekezett maga mögé állítani. Bár ezek a hegemonikus gyakorlatok elég sikeresek voltak, mégis jelentősebb szerepet kapott az elnyomó államapparátus: 1997-től Jiang (a párt egységességének érdekében) korrupcióellenes küzdelmet indított, valamint a kulturális élet és a média felügyeletét is kiterjesztette és szigorította.

Az új évezred elejére a gazdaság nagyléptékű fejlődése – a piaci mechanizmusok térnyerése és ebből adódóan a termelési hatékonyság primátusa, a magánszféra megerősödésével járó eredeti tőkefelhalmozás – számos, a fenntarthatósággal kapcsolatos problémát vetett fel. A nem megfelelően ellenőrzött, erőforrásigényes ipari termelés az emberek életminőségét veszélyeztető szennyezést és környezeti károkat okoztak, megnőtt a súlyos következményekkel járó ipari balesetek száma. A bér munkából élők egyre kevésbé érezhették úgy, hogy az osztályharc végét hirdető, a munkásosztály érdekeit és mindennapi küzdelmeit figyelmen kívül hagyó, és az új gazdasági elitet (a tőkéseket) integráló KKP valóban őket képviseli. A szintén a kommunista párt hivatalos bázisát adó vidéki parasztság ügye alárendelődött az urbanizációs fejlesztéseknek, ráadásul a földművelők egyre többször találták szembe magukat a kisajátításokat levezénylő államhatalmi szervekkel. Az országszerte jelentkező tömeges incidensek rávilágítottak, hogy a KKP diskurzusának totalizáló ereje a hatalom szempontjából legkritikusabb közegben, a néptömegek körében gyengült meg. A 2002-ben hatalomra kerülő Hu Jintao populizmusa e kihívásra adott válaszként is értelmezhető. Az új pártfőtitkár szinte rögtön újraartikulálta „a három képviselő fontos eszméjét”: a „három a népért” elv jegyében hangsúlyozta a nép felé fordulás szükségességét és prioritássá tette a szociálpolitikai és a kormányzási képességekkel kapcsolatos fejlesztéseket. A nép érdekeit szem előtt tartó, jóakaratú, bölcs kormányzás (a fejlődés tudományos szemlélete, vagyis a fenntarthatóság jegyében) klasszikus ideáljához való visszanyúlás egy tudományos-humanista vezetési szemlélet körvonalait rajzolta fel, szemben a korábbi techno-bürokratikus irányítással. Hu a hagyományos kínai gondolkodás több elemét is artikulálta: nemcsak a kormányzás funkcióival kapcsolatos elképzelések, hanem a társadalmi harmónia fogalma is jellegzetes mozzanatai a diskurzusának. A hagyományos kínai kultúra hasznos erőforrásnak bizonyult: egyrészt pozitív tartalommal töltötte fel a hatalom ideológiai támaszát jelentő nacionalizmust és a szocialista szellemi civilizációt; másrészt támogatta a nagyhatalmi pozíciót elfoglaló Kínával kapcsolatos (nemzetközi közönségnek címzett) márkaépítési és puha hatalmi törekvéseket.

Hu sajátos populista hegemonikus gyakorlatai nyomán módosultak a legitimitás forrásai. A hatalomgyakorlás törvényes keretét Hu Jintao diskurzusában is a törvény általi kormányzás jelentette, ugyanakkor ez kiegészült a jogszerű hatalomgyakorlás klasszikus eszményével, az erkölcsös vezetéssel. Ennek nyomán a KKP előörs jellege is új jelentésárnyalatot vett fel: Hu a

„közérdeket szolgáló és a néppel, a népért kormányzó pártról” beszélt. A párt hatalmának forrása az a mítosz, hogy exkluzív hozzáférése van a – 2012-es pártfőtitkári beszámoló alapján – tudományos vonatkoztatási pontnak tekintett kínai sajátosságú szocializmus igazságához, amely irányadó a Kína modernizációjával kapcsolatos törvényszerűségek, fejlesztési célok és tárgyerületek szempontjából. A Hu Jintao által kijelölt kormányzati célok a harmonikus szocialista társadalom építése és ehhez kapcsolódóan a tudományos szemléletű fejlesztés, vagyis a mind társadalmi, mind gazdasági szempontból fenntartható fejlődés előmozdítása voltak. A Hu diskurzusára jellemző kiegészítő hegemonikus gyakorlat kifejezett célja volt a pártámogatottság és a népszerűség fokozása: Hu egyrészt építeni tudott a teljesítményalapú legitimációra, hiszen a gazdasági növekedés figyelemre méltó módon, évente átlagosan 10%-os volt; másrészt emberközpontú populizmusa bevonta a diskurzusba a legkiszolgáltatottabb társadalmi csoportok (pl. vendégmunkások) ügyét is, valamint a néptömegek által közvetlenül érzékelt problémákat. A fejlődés tudományos szemlélete és a harmonikus szocialista társadalom építése épp ezekre kívánt a fenntarthatóság és a kiegyenlített(ebb) fejlődés támogatásával, valamint a kormányzási hatékonyság fejlesztésével megoldást kínálni. Végül azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a Hu-vezetés sikeresen vezényelt le két olyan meghatározó nemzetközi eseményt is, amelyek pozitív hatással voltak mind a hivatali nacionalizmus szempontjából kulcsfontosságú nemzeti büszkeségre, mind a Népköztársaság nemzetközi megítélésére.

A párt és a nép viszonyát új alapokra helyezni igyekvő Hu Jintao alatt azonban felerősödtek a párton belüli hatalmi küzdelmek, meggyengült a pártfegyelem és elharapódzott a korrupció. 2012-ben az új pártfőtitkár, Xi Jinping előtt álló legnagyobb kihívás a KKP sorainak rendezése, a pártvezetés (és saját hatalmának) megerősítése volt. Xi lényegében új szintre emelte a demokratikus centralizmust és a „párt irányítja a kádereket” elv alkalmazását: pártszervezeti reformot hirdetett és a „megtisztulást” elősegítendő elindította modern Kína legkiterjedtebb korrupcióellenes kampányát. A pártvezetésnek a korrupció jelenségétől való diszkurzív elkülönítése mellett Xi Jinpingre várt az az egyre sürgetőbb feladat is, hogy a közepes fejlettségi csapda¹⁶⁵ elkerülését lehetővé tevő strukturális átalakítást kidolgozza és bevezesse. Xi Jinpingnek a kínai gazdaság jövőjével kapcsolatos vízióját kezdetben az „új normalitás” fogalma foglalta össze: ez a bruttó nemzeti össztermék éves növekedésének lassabb (7% körüli) ütemére, de ezzel együtt egy intenzív növekedési pályára álló, csúcstechnológia-orientált gazdaság kiépítésére utalt. Később

¹⁶⁵Csath Magdolna a *közepes fejlettség* ill. a *közepes jövedelmi csapda* átfogó szakirodalmi áttekintése során arra jut, hogy a fogalomnak nincs általánosan elfogadott definíciója, a különböző meghatározások közös elemének leginkább az tekinthető, „hogy olyan jelenségről van szó, amely szerint egyes kevésbé fejlett országok esetében egy gyors gazdasági fejlődési szakasz után, elérve egy közepes jövedelmi szintet – amelynek nagyságáról szintén eltérnek a vélemények –, lassulás következhet be, amely után nehezebbé válhat az átlépés a magasabb jövedelmű országok csoportjába (Csath 2021: 15)

több az új irányhoz kapcsolódó fejlesztéspolitikai koncepciói is megjelent Xi diskurzusában, ilyenek az innováció, a koordinált fejlődés, a zöld átállás, a gazdasági globalizáció, vagy a versenyképesség. A Xi-vezetés Kína nemzetközi gazdasági pozícióját is újragondolta: egyrészt megindult a termelési kapacitások és az ország hatalmas belső piacának függetlenítése a külföldi szereplőktől, másrészt a Népköztársaság a nemzetközi gazdasági együttműködések aktív szereplőjévé vált, „gondoljunk csak az olyan Kína-központú intézményekre, mint a BRICS, az Egy övezet, egy út kezdeményezés vagy az Ázsiai Infrastrukturális Bank” (Soós 2023:5).

Az itt csak részben érintett hegemonikus gyakorlatok mentén a rezsim legitimitásának forrásai is változtak. A rendszer törvényes működésének fő vonatkoztatási pontja a *kínai sajátosságú szocialista joguralom*, amely egyesíti az erkölcs és a jog általi kormányzás elveit. Xi hatalma már a 2017-es pártfőtitkári beszámolóban is a *saját*, a kínai sajátosságú szocializmus új (modern és megerősödött) korszakával kapcsolatos *eszméi hozzájárulásából* került levezetésre (vagyis itt a mítoszképzés extrém formáját láthatjuk). Jelentősen átalakult a kormányzás perspektívája is: a Xi által kijelölt cél a „a kínai nemzet nagyszerű megújulása”. A *nemzeti megújulás*, már Jiang Zemin diskurzusában is megjelenő toposza közvetlenül kapcsolódik a Kína nemzetközi jelentőségének és nagyhatalmi státuszának visszaállításával kapcsolatos népi nacionalista és kormányzati igények összehangolásához, az össznemzeti erő (különös tekintettel a hadsereg ütőképessé és világszínvonalúvá) fejlesztéséhez; valamint a szocialista modernizáció korábban meghatározott célkitűzéseinek, a mérsékelt jólét biztosításának és a modern szocialista társadalom kiépítésének teljesítéséhez. A társadalmi konszenzus fenntartására irányuló eszközök kapcsán Xi részben követi Hu artikulációs gyakorlatát és lényegében kisajátítja a „kiváló hagyományos kultúra” jelentéskörét. A KKP immár nem csak a modern Kínával, a kínai nemzetállammal kapcsolatos narratíva fő protagonistájaként, hanem az „ötezer éves kínai civilizáció”,¹⁶⁶ a *kínai szellemiség* örököseként és továbbvivőjeként határozta meg magát. Xi diszkurzív törekvése tehát nem más minthogy a KKP hegemoniáját a nemzeti és kulturális identitáshoz láncolja. A legitimitás nacionalista ideológiai és teljesítményalapú pillére egyfajta dialektikus viszonyba kerül a „kínai kivételesség” eszményének égisze alatt: a nemzeti büszkeség alapját jelentős részben a KKP fejlesztéspolitikájának egyedülálló eredményei adják, ugyanakkor fokozatosan erősödik az a mítosz, hogy a KKP a nemzeti érdek kizárólagos letéteményese. Xi politikája ugyan a hatalmi struktúrán belüli centralizációt és a KKP autoriter technokráciáját erősítette, de a közvélemény támogatásának megnyerése érdekében Xi diskurzusában is hangsúlyosan megjelenik a népjólét (mint a párt végső célja és motivációja), valamint az *emberközpontú eszme*, a jóakarátú paternalizmus melletti elköteleződés. Mindeközben a pártideológia újfajta jelentőségre tett szert az elit

¹⁶⁶ Az „ötezer éves Kínai civilizáció”, valamint a birodalmi és a modern Kína közötti történeti folytonosság mítoszának jelentőségéről és kritikai olvasatáról lásd: Wang 2014:101-146.

egységességének fenntartása, a folyamatos ellenőrzés és kontroll szempontjából: a forradalmi generáció kiöregedése és a pártnak a gazdasági elit számára történő kinyitása után a „haladó szellemű erők” legfőbb megkülönböztető jegye a kínai marxizmus-leninizmus ismerete és a hozzá kapcsolódó diszkurzív gyakorlatok alkalmazása. A tanulási folyamat támogatása érdekében a *Xi Jinping eszméje a kínai sajátosságú szocializmus új korszakáról* főbb témái és mozzanatai elárasztják a sajtót, rendre megtalálhatóak a kínai tudományos publikációkban, a párttagoknak pedig a 2019-ben elindított *Xuexi Qiangguo* 学习强国 applikáció¹⁶⁷ használatával számot is kell adniuk ideológiai képzettségükről. A fokozott ideológiai és propaganda-tevékenység mellett a Xi-vezetés a technológiai felügyelet és a kibertérre is kiterjesztett elnyomás (cenzúra) legmodernebb eszközeivel igyekszik biztosítani a nyilvános megnyilatkozások és nem-nyilvános tartalmak ellenőrzését.

Végül, de nem utolsó sorban Xi Jinping diskurzusának sajátossága, hogy nem kizárólag a hazai társadalmi rend konstitúciójára vállalkozik, hanem víziót – *az emberiség sorsközössége* – fogalmaz meg a nemzetközi kapcsolatok és a globális rend kínai eszményével kapcsolatban is. A diszkurzív hatalmi (az össznemzeti erő újabb aspektusa) törekvések elsődleges célközönsége, a hagyományosan szövetségesnek tekintett, fejlődő világ, ahol Kína megítélése alapvetően pozitív.¹⁶⁸

Összességében, ha elfogadjuk azt a reform és nyitás időszakával kapcsolatos általános felfogást, hogy a KKP belső reformjainak, ahogy az államigazgatás átalakításának is a legfontosabb célja a hatalom megtartása és az alkalmazkodó képesség fenntartása, akkor a Kínai Kommunista Párt vezetésének legnagyobb erényeként a pragmatizmust határozhatjuk meg. A pragmatizmus egyébként az a kulcsszó, amelyre egy ideje a kínai vezetés maga is hivatkozik, mint a kínai fejlesztéspolitikai identitás legfőbb jellemzőjére. Vannak, akik úgy látják, hogy Xi Jinping centralizációs törekvéseivel és hatalmának megerősödésével – gondoljunk csak az elnöki kinevezéshez kapcsolódó hivatali időtartamra vonatkozó korlátozás eltörlésére, a társadalom felügyeleti rendszerének finomhangolására, vagy a gazdasági szereplők fölötti erősebb pártkontrollra – ez, a párt alkalmazkodási képességének kulcsát jelentő pragmatizmus került veszélybe. Minthogy azonban az 1980-as évek óta a párton belüli nézeteltérések és frakcióharcok

¹⁶⁷ Az alkalmazás elnevezése egy szójáték: szó szerint olyasmit jelent, hogy „tanulás, az ország megerősítése érdekében”, ugyanakkor a ’tanulás’ kínai kifejezés második karaktere megegyezik Xi vezetéknévvel, vagyis az applikáció címe úgy is fordítható, hogy „Xit tanulni az ország megerősítése érdekében”. Ez utóbbi értelmezés sokkal inkább tükrözi a Xi Jinping eszméjével kapcsolatos oktatási anyagokat és hozzájuk kapcsolódó teszteket elérhetővé tevő alkalmazás célkitűzéseit. Lásd: Lily Kuo és Kate Lyons: China’s most popular app brings Xi Jinping to your pocket. The Guardian, 2019. 02.15. Elérhető: <https://www.theguardian.com/world/2019/feb/15/chinas-most-popular-app-brings-xi-jinping-to-your-pocket> (2025. 01. 01.)

¹⁶⁸ Lásd ezzel kapcsolatban az *Asia Society* méréseinek eredményeit: <https://asiasociety.org/policy-institute/global-public-opinion-china/public-opinion-china-global-south> (2025. 01. 17)

egyre kevésbé érzékelhetőek a nyilvánosság számára – ez fokozottan igaz a 2010-es évek óta – így nem zárható ki, hogy Xi harmadik pártfőtitkári és elnöki terminusa a párt belső mechanizmusai által diktált szükségszerűség; vagyis nem egyértelműen az egyszemélyi hatalom megerősítéséről van szó, hanem arról, a pragmatizmus által diktált igényről hogy a gazdasági struktúraváltást vezénylő, és az ehhez kapcsolódó hazai és nemzetközi kockázatokkal és kihívásokkal szembenező párt nem maradhat „fej”, vagyis az egységességet és a koordinált fellépést biztosító erős vezető nélkül. Elképzelhető tehát, hogy arról van szó, hogy a hatalmi átmenet és az ezzel járó diszkurzív változás ebben az időszakban túl kockázatos lenne.

Exkurzus: merre tovább KNK? A KKP diskurzusának néhány mozzanata Xi Jinping második (2017-2022) és harmadik (2022-) terminusából

A XXI. Pártkongresszus után a kínai politika elsősorban a nemzet nagyszerű megújulásának egyre asszertívebben képviselt külpolitikai aspektusa miatt került a politológusok és Kínaszakértők figyelmének homlokterébe (Shirk 2023). Xi Jinping 2017-től kezdve rendszeresen hivatkozott a „száz éve nem tapasztalt nagy változások” (*shijie bai nian weiyon zhi dabianju* 世界百年未有之大变局) formulájára, amely Li Hongzhangnak, a Qing-dinasztia tábornokának 1872-es helyzetértékelését idézte meg. Li a nyugati hatalmaknak a Kínai Császárság területére is kiterjedő birodalmi terjeszkedése kapcsán beszélt az elmúlt háromezer évben nem tapasztalt változásokról (Zhao 2019). A Xi által artikulált változások azonban Kína szempontjából pozitív előjelűek: Kína felemelkedőben van, miközben a nyugati világrend a válság jeleit mutatja, a nemzetközi liberális intézményrendszer repedezik (gondoljunk csak a Brexitre vagy az USA szerepvállalásának csökkenésére Donald Trump első elnöksége alatt). A kínai diagnózis szerint az amerikai vezetésű egypólusú világrend elhalványulóban van, és egy többpólusú rend van kialakulóban, amelynek középpontjában az amerikai-kínai kapcsolatok állnak. Xi (2018) rámutatott, hogy a nemzetközi rendszer szerkezetének alakulása egyre inkább és visszafordíthatatlanul a hatalmi egyensúly átalakulása felé halad, ez pedig a globális kormányzási rendszerben is elkerülhetetlen változásokhoz vezet. Minthogy Kína egyre kevésbé hajlandó elfogadni az USA vezető pozícióját bizonyos kérdésekben, így – Yan Xuetong (2022) álláspontja szerint – elkerülhetetlen a versengés Washingtonnal, a rivalizálás elsődleges terepei az ideológia és a technológiai fejlődés. A kínai vezetés számára a legnagyobb kihívást a rezsim politikai biztonságát fenyegető, Kína ellenében alakuló gazdasági és technológiai koalíciók, valamint a nyugati politikai értékeken alapuló ideológiai koalíciók jelentik (Yan 2022). Előbbiek igyekeznek visszafogni Kína gazdasági fejlődését (Friedberg 2022), utóbbiak az emberi jogokra hivatkozva szeparatista érzelmeket szíthatnak Hongkongban, Tajvanon, Tibetben és Xinjiangban. Ezek a kihívások meghatározónak

bizonyulnak abból a szempontból, hogy hogyan navigál Xi Jinping a „száz éve nem tapasztalt változások” közepette.

Alább röviden áttekintem, hogy milyen eszközökkel igyekszik a Xi-vezetés stabilizálni és/vagy megerősíteni pozícióját a változó hazai és nemzetközi környezetben. A megkezdett gazdasági struktúraváltás folytatásaként 2020-ban bevezették a „kettős körforgás” stratégiát (*gounei gouji shuang xunhuan* 国内国际双循环), amelynek célja egyrészt a szinte önfenntartó belső piac kiépítése, amely nem függ a globális ellátási láncoktól, és nem érzékeny a nyugati partnerektől érkező gazdasági nyomásra; másrészt azt kívánja elérni, hogy a kínai termékek és termelés jelentősége megkerülhetetlen legyen a globális piacon.¹⁶⁹ A stratégia melletti elköteleződés a 14. ötéves terv (2021-2025) egyik meghatározó eleme, az olyan gazdasági és társadalmi fejlesztési célkitűzések mellett, mint az egészséges (a termelékenység dinamikusabban nő, mint a GDP) gazdasági növekedés fenntartása; a munkanélküliség 5,5%-os határértéken belül tartása; a kutatási és fejlesztési szektor költségvetésének évi 7%-os növelése; koordinált ipari modernizáció a hagyományos és nem-hagyományos szektorok együttes fejlesztésével és a digitalizáció ütemének felgyorsításával; vidéki revitalizáció és urbanizációs stratégia (a városi népesség arányának 65%-ra emelkedésével); a regionális fejlődés előmozdítása, a fókuszban a Peking-Tianjing-Hebei tengellyel; magánvállalkozások támogatása a gazdasági nyitás további előmozdítása érdekében; további ökológiai fejlesztések (pl. a Kína szárazföldi területeinek több mint 24%-át érintő erdősítési projekt); a népiólétet és a közös prosperitást biztosító újraelosztással kapcsolatos vállalások; és a nemzetbiztonsági kapacitások fejlesztése.¹⁷⁰ A biztonsági megfontolások előtérbe kerülésének jegyében a kínai vezetés aktívan fejleszti a Népi Felszabadító Hadsereget, hogy az ütőképes kiberkapacitásra, valamint mesterséges intelligencia alapú fegyverrendszerekre építkezve hatékony elrettentő képességgel rendelkezzen. Xi Jinping az ideológia terén is proaktívan védekezik azáltal, hogy igyekszik alternatívát kínálni a nyugati politikai értékek egyetemes fogalmaival szemben az „emberiség sorsközössége” artikulálásával. Az elemzésben már érintett jelölőhöz kapcsolódó legfontosabb jelentések: az ideológiai elköteleződés nélküli együttműködés; a „közös, átfogó, együttműködő és fenntartható” biztonság; a nyitott és inkluzív globális gazdaság, amely „a piaci mechanizmusok és a kormányzati funkciók közötti szinergiákon” alapul; a be nem avatkozás elvének újrafogalmazása a kultúra, vagyis az ideológia területén; valamint a klímaváltozás elleni küzdelemmel kapcsolatos elköteleződés (Rolland 2020).

¹⁶⁹Lásd: a *Xinhua* összefoglalóját a témában: http://www.xinhuanet.com/politics/xxjxs/2020-09/05/c_1126455277.htm (2025. 01. 18.)

¹⁷⁰A 14. ötéves terv összefoglalására a kormány színes honlapot hozott létre: <http://english.www.gov.cn/w/14thfiveyearplan/> (2025. 01. 18.)

Az „emberiség sorsközössége” köré szerveződő diskurzus térnyerésének elősegítése érdekében az intézményesítés irányába mutató lépések is történtek, a Kína által 2021-ben ENSZ-javaslatként előterjesztett *Globális fejlesztési kezdeményezés (quanqiu fazhan changyi 全球发展倡议)*¹⁷¹ a diskurzus kézzelfogható eredményének tekinthető. A kezdeményezés célja, hogy támogassa a fejlődő országokat a fenntarthatósági céljaik elérésében, ennek megfelelően a kijelölt prioritások a szegénység enyhítéshez, az élelmezésbiztonsághoz, a járványokkal szembeni védekezéshez, a fejlesztés finanszírozásához, az éghajlatváltozás elleni küzdelmekhez és zöld fejlesztések támogatásához, a digitális gazdaság és az ipari termelés feltételeinek megteremtéséhez, valamint a konnektivitáshoz kapcsolódnak. A hivatalos kínai diskurzus szerint a *Globális fejlesztési kezdeményezés* az ENSZ Fenntartható Fejlődési Keretrendszerének kiegészítése.

A nemzetközi renddel kapcsolatos artikulációk megszorodása alapján egyes nyugati kutatók, például Elizabeth Economy (2021), arra következtetnek, hogy Kína egy megújított *tianxia*-rend¹⁷² kialakítására, „egy Kína-központú, saját normákkal és értékekkel rendelkező rend felemelkedésére” törekszik. Ennek a rendnek az alapelve az információ és a tőkeáramlás állami ellenőrzésének kiterjesztése lenne. Economy kiemeli továbbá, hogy az Övezet és Út kezdeményezés is értelmezhető a kínai politikai és kulturális értékek közvetítésének eszközeként, hiszen például „etiópai, dél-afrikai és szudáni politikai pártok is részt vettek a KKP által szervezett, a párt struktúrájával, a párt és a nép közötti kapcsolatokkal, és a kínai propagandarendszerrel kapcsolatos képzésben”, bár ahogy Economy ugyanebben a cikkében rámutatott „az Övezet és Út Kezdeményezéshez köthető beruházások tíz legnagyobb kedvezményezettje esetében nem mutatható ki közvetlen összefüggés a kínai beruházások intenzitása és az országok Kínának nyújtott támogatása között olyan kritikus kérdésekben, mint Hongkong, a Dél-kínai-tenger vagy a kínai intézkedések Xinjiangban” (Economy 2021). Összességében nehéz elképzelni, hogy a kínai típusú államkapitalizmus nemzetközi térnyerésének előmozdítása fontosabb lenne a KKP számára, mint a saját politikai és ideológiai biztonsága.

Kína globális ambíciói és rezsimstabilitása szempontjából is érdemes röviden áttekinteni a Kínai Kommunista Pártnak a Covid19-járvánnyal és az ukrajnai háborúval, valamint ezen válságok

¹⁷¹ Az előterjesztés letölthető a Külügyminisztérium honlapjáról:

https://www.mfa.gov.cn/web/ziliao_674904/zt_674979/dnzt_674981/qtzt/qgfzcy/zywj/202305/P020230511542211508241.pdf (2025. 01. 18.)

¹⁷² Alapvetően a világ hagyományos kínai elképzelését és az ehhez kapcsolódó civilizációs komplexumot szokták érteni alatta (Rofel 2017). A kínai külkapcsolatokkal foglalkozó nyugati értelmezők azonban egy sajátos, a nemzetközi renddel kapcsolatos paradigmát hoztak létre a *tianxia* (天下) fogalmára építve. E paradigma alapján a *tianxia rendszer* fő jellemzői: az államok közötti hierarchia, amelynek élén egy paternalista hegemon, a *status quo* fenntartásában érdekelt hatalom áll; az államok közösségét a (konfucianus) kulturális felsőbbrendűség tudata tartja fenn, a hierarchiában elfoglalt helyet a kultúrához való azonosulási képesség határozza meg; a gazdasági interakciók olyan intézmények keretei között valósulnak meg, mint a nem-kapitalista piac és a hegemon állam újraelosztó funkciója (Dreyer 2015).

kezelésével kapcsolatos diszkurzív stratégiáit. A Covid19-járvány 2020 januárja és 2020 májusa közötti első hulláma, a 2003-as SARS tapasztalatok ellenére, némileg felkészületlenül érte a kínai vezetést – az először Wuhanban regisztrált új típusú koronavírus (SARS-CoV-2) okozta járvány kitörésének első napjaiban egyes nyugati országok körében, különösen az Amerikai Egyesült Államokban felmerült Kína felelősségének kérdése, a vírus terjedésének megfékezése és a megbízható információk megosztásának hiánya terén (Yang–Chen 2021) –, ezért a járvánnyal kapcsolatos jelentések uralása fokozott jelentőségre tett szert. A Xi-vezetés a védekezés megszervezése kapcsán „a járvány elleni népi háborút” (*renmin zhan yi* 人民战疫) hirdetett (Schneider 2021), s ezzel megidézte egyrészt a második kínai-japán háború során alkalmazott forradalmi katonai stratégiát, másrészt a modern kínai történelemnek az egyik, a nacionalista érzelmek szempontjából központi jelentőségű eseményét. A „járvány elleni népi háború” kifejezés használata tehát mozgósította nacionalista diskurzushoz köthető szimbólumrendszer egyes elemeit és azt az üzenetet hordozta, hogy a Párt vezetése nélkülözhetetlen a válság leküzdésében. Az első, a járvány terjedésének megfékezése szempontjából sikeresnek mondható három hónapos szigorú lezárás után, „a nacionalista érzelmektől fűtött kínai beszédmód a nyugati országok által megfogalmazott kritika elutasításáról, a korábbi kritikusok kifigurázásra váltott” (Schneider 2021:96), különösen „az USA-ban kialakult helyzet került a kínai kritika céltáblájára, a médiában a »nyugati világnak« címzett kioktató üzenetek jelentek meg azzal az ironizáló éllel, hogy itt az ideje, hogy az érintettek lemásolják a hatékony válságkezelés feladatának kínai megoldását” (Soós 2023:54). Átmeneti „előnyét” kihasználva a KNK igyekezett erősíteni a nemzetközi rendszer felelősségteljes szereplőjének imázsát, egészségügyi védőeszközöket és egyéb támogatásokat ajánlott fel a fejlődő országoknak és az Egészségügyi Világszervezetnek (Yang–Chen 2021). A járvány elleni védekezés második szakaszát (2021 augusztusa és 2022 decembere között) Kínában a „dinamikus zéró-Covid” (*dongtai qingling* 动态清零) stratégia határozta meg. Ennek alapján központosított egészségügyi felügyeleti rendszert hoztak létre a megbetegedések beazonosítására, a fertőzéseket a mozgásszabadság korlátozására vonatkozó szigorú előírásokkal igyekeztek lokalizálni annak érdekében, hogy a nem-fertőzöttek részt tudjanak venni a gazdasági termelésben (Liu et al. 2022). 2022 végére azonban a lezárások és „dinamikus zéró-Covid” intézkedések – sőt, esetenként általánosabban a Xi-rezsim – elleni tömeges tiltakozások nyilvánvalóvá tették, hogy a kínai vezetésnek módosítania kell a stratégián. Az Államtanács november végi döntése értelmében Kína a járvány elleni küzdelem új szakaszába lépett (Nordin 2023), amelyben a védekezés alapját az egyéni óvintézkedések és az állampolgári felelősség képezik. Az új értelmezési keretben a zéró-Covid stratégia (olykor túl) szigorú eljárásai az újraindítás lehetőségfeltételeiként jelentek meg, a szabályozások lazítását pedig olyan szimbolikus

cselekedetek erősítették mint hogy a 2022-es G20-csúcstalálkozón Xi Jinping maszk nélkül jelent meg,¹⁷³ vagy hogy Le Keqiang miniszterelnök szintén maszk nélkül fogadott¹⁷⁴ egy Anhui tartományba érkező külföldi delegációt. Az egészségügyi szervek előre jelezték, hogy az újranyitás kezdetén jelentősen növekedni fog a fertőzések száma, ugyanakkor az állami híroldalakon a Covid19 omikron variánsa okozta megbetegedésekre már csak „koronavírus-megfázásként” (*xinguan ganmao* 新冠感冒) hivatkoztak (Nordin 2023).

A politikai biztonsággal¹⁷⁵ és a nemzetközi törekvésekkel kapcsolatos megfontolások összjátéka rajzolódik ki a KKP magas szintű képviselőinek az ukrajnai válsággal kapcsolatos hivatalos nyilatkozataiból is. A hivatalos állásfoglalás szerint a kínai fél „objektív és pártatlan” (*keguan gongzheng* 客观公正) pozíciót kíván elfoglalni a kérdésben.¹⁷⁶ Xi Jinping a nemzetközi nyilvánosság előtt először a 2022-es BRICS-vezetői csúcstalálkozón tett említést¹⁷⁷ az „ukrán válságról”, Xi álláspontja szerint a bővülő katonai szövetségek (a NATO-terjeszkedés) és a *hegemonizmus* (az USA külpolitikája) jelentette egyre fenyegetőbb nemzetközi közeg vezetett az ukrajnai válsághoz. Xi hangsúlyozta, hogy a globális gazdaság rendszerében „a Covid19 világjárvány és az ukrajnai válság kombinációjának” következményei súlyos károkat okozhatnak. Kína pozíciójára az ukrajnai háború kezdetétől jellemző, hogy egyrésről nem támogatja Oroszországot a vonatkozó ENSZ-szavazásokon és nem szállít „halálos fegyvereket” az oroszoknak¹⁷⁸; másrésről a Népköztársaság egyetlen hivatalos megnyilatkozásban sem ítélte el az inváziót (a hivatalos diskurzusban meg sem jelent ez a kifejezés), Xi Jinping többször is kifejezte ellenérzéseit az Oroszország elleni szankciókkal kapcsolatban, és nem függesztette fel az oroszokkal folytatott gazdasági tranzakciókat (Freeman et al. 2023). 2023. február 24-én, az orosz „különleges hadművelet” megindításának első évfordulóján, a KNK Külügyminisztériuma 12

¹⁷³ Li, Yanping – Ho, Judith: Maskless Xi Mingles With World Leaders Outside Covid-Zero China. *Bloomberg*, 2022. 11. 16. Elérhető: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-11-16/maskless-xi-mingles-with-world-leaders-outside-covid-zero-china> (2025. 01.18)

¹⁷⁴ Serena Xue Dong [@theserenadong]: An open China welcomes visitors from around the world! X, 2022. december 10. Elérhető: <https://x.com/theserenadong/status/1601471717418815488?mx=2> (2025. 01. 18.)

¹⁷⁵ Barry Buzan szektorelmélete alapján politikai biztonság alatt „az államok, a kormányzati rendszerek és az őket legitimáló ideológiák szervezeti stabilitását” értjük (Buzan 1991:433).

¹⁷⁶ Wang Yi Attends UN Security Council Foreign Ministers’ Meeting on Ukraine. *Ministry of Foreign Affairs of the PRC*, 2022. 09. 23. Elérhető: https://web.archive.org/web/20220924134621/https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/wjbz_663308/activities_663312/202209/t20220924_10770937.html (2025. 01. 18.)

¹⁷⁷ Xi Jinping: Fostering High-quality Partnership and Embarking on a New Journey of BRICS Cooperation. *Xinhua*, 2022. 06. 23. Elérhető: <https://web.archive.org/web/20220628215228/https://english.news.cn/20220623/d001e1a37c0f40a8acf0e77070b8c256/c.html> (2025. 01. 18.)

¹⁷⁸ Az Amerika Egyesült Államok és az Európai Unió információszerzési szerveinek értesülései alapján ez azonban nem jelenti azt, hogy egyes kínai gazdasági szereplők a kettős felhasználású eszközök (drónok) és a hadiipari termelés szempontjából kritikus alkatrészek oroszországi kereskedelmétől is tartózkodnának. Lásd az USA-Kína Gazdasági és Biztonsági Vizsgáló Bizottságnak (U.S.-China Economic and Security Review Commission) az ukrajnai háború kitörése óta vezetett idővonalának vonatkozó részeit: <https://www.uscc.gov/research/chinas-position-russia-invasion-ukraine> (2025. 01. 18.)

pontos állásfoglalást adott ki az ukrán válság rendezésével kapcsolatban. A konkrétabb elköteleződés megfogalmazását nélkülöző, általános normatív állításokat felsorakoztató dokumentum¹⁷⁹ „a válság nemzetközi szintű kezelését szorgalmazta, s látszólag egyszerre állt ki a fennálló nemzetközi rendszer alapvető intézményei – a nemzetközi jog, az ENSZ és különböző szervei – mellett; és utasította el a – leginkább az Amerikai Egyesült Államokhoz és az euroatlanti szövetséghez köthető – »nyugati« túlkapásokat és »rossz reflexeket« mint [például] a »hidegháborús mentalitás« térnyerése, az »egyoldalú szankciók« bevezetése, valamint a fegyverszállítmányok biztosítása” (Soós 2023:56). Pár nappal a hivatalos állásfoglalás publikálása előtt a kínai külügyminisztérium egy másik, a nemzetközi biztonsági környezet átalakításával kapcsolatos dokumentumot, a *Globális Biztonsági Kezdeményezést* (*quanqiu anquan changyi* 全球安全倡议) is közzétette. A kezdeményezés célja a szolidaritásra épülő, „mindenki számára előnyös együttműködés alapjainak lefektetése az összetett és összefonódó biztonsági kihívások kezelésében.”¹⁸⁰ „A békés egymás mellett élés öt alapelve és a bandungi szellemre építve a kezdeményezés legfontosabb alapelvei közé tartozik: az országok szuverenitásának és területi integritásának tiszteletben tartása és a belügyekbe való be nem avatkozás; a valódi multilateralizmus és a nagyhatalmak békéltető szerepe melletti kiállás az unilateralizmussal és a hegemonizmussal szemben; az ENSZ Alapokmányának céljaihoz és elveihez való alkalmazkodás; minden ország jogos biztonsági aggályainak figyelembevételéhez való ragaszkodás és a biztonság integrált fenntartása melletti elköteleződés” (Soós 2023:59).

Hasonló megfontolásokat tükröz a legutóbbi, brazil-kínai együttműködésben 2024 májusában kidolgozott az ukrán válság békés rendezésével kapcsolatos hatpontos javaslatcsomag is, amely meghatározza a további eskaláció elkerülésének alapelveit, figyelmezteti a feleket a nemzetközi humanitárius jog tiszteletben tartására, a tömegpusztító fegyverek bevetésétől és a nukleáris ipari létesítmények támadásától való tartózkodásra; szorgalmazza a dialógus és az egyeztetések megindulását a felek közreműködésével megvalósuló nemzetközi békekonferencia kereti között; valamint felszólítja a nemzetközi közösséget, hogy – a globális ipari és termékláncok stabilitásának védelme érdekében – tartózkodjon az egymástól elszigetelt politikai és gazdasági csoportok kialakításától.¹⁸¹ A javaslatcsomagot támogató országokból 2024 szeptemberében Brazília és Kína kezdeményezésével megalakult a „Béke barátai” csoport az ENSZ-ben, az

¹⁷⁹ China’s Position on the Political Settlement of the Ukraine Crisis” Ministry of Foreign Affairs of the PRC, 2023. február 24. Elérhető: https://www.fmprc.gov.cn/eng/zy/gb/202405/t20240531_11367485.html (2025. 01. 18.)

¹⁸⁰ 全球安全倡议概念文件 *Quanqiu anquan changyi gainian wenjian* (quanwen) [Globális Biztonsági Kezdeményezés koncepció dokumentum] *Waijiaobu*, 2023. február 21., Elérhető: https://www.fmprc.gov.cn/wjbxw_new/202302/t20230221_11028322.shtml (2025. 01. 18.)

¹⁸¹ Brazil and China present joint proposal for peace negotiations with the participation of Russia and Ukraine. *Presidência da República*, 2024.05.23. Elérhető: <https://www.gov.br/planalto/en/latest-news/2024/05/brazil-and-china-present-joint-proposal-for-peace-negotiations-with-the-participation-of-russia-and-ukraine> (2025. 01. 18.)

alakuló ülésen Wang Yi kínai külügyminiszter a „béketervet” a Globális Dél közös álláspontjaként artikulálta.¹⁸² A fentiekben csak érintőlegesen bemutatott diszkurzív gyakorlatok alapján is egyértelmű, hogy az „ukrajnai válság politikai megoldását” szorgalmazó Kína, összhangban általános külpolitikai kiállásával, a fennálló nemzetközi rendszer *belső* reformjára, és az amerikai befolyás kiegyensúlyozására törekszik.

Válságokkal terhelt időszakban került tehát sor 2022-ben a KKP jubileumi XX. Kongresszusára, amelynek témája *Xi Jinping eszméje a kínai sajátosságú szocializmus új korszakáról alkalmazása, a párt alapító szellemisége melletti elköteleződés, a minden tekintetben modern szocialista társadalom építése és a kínai nemzet nagyszerű megújítása* volt. Xi a XX. Pártkongresszuson elhangzott értékelésében kijelentette, hogy a KKP teljesítette a 2012-ben javasolt első centenáriumi célkitűzést, vagyis a Párt alapításának 100. évfordulójára egy minden tekintetben mérsékeltén jóléti társadalom épült ki Kínában. A második centenáriumi cél megvalósításának időszakában, amely a kínai nemzet 2049-ig történő megújítását célozta meg, a már elért eredmények, mint például a gazdasági növekedés, az innováció és az állampolgári jólét további fejlesztése a legfontosabb feladat. „Xi álláspontja szerint az elkövetkezendő öt év eredményei meghatározóak lesznek a hosszabb távú célkitűzések megvalósítása szempontjából. A KKP általánosan propagált céljainak (pl. a magas szintű gazdasági fejlődés; a népi demokrácia mechanizmusainak és a szocialista jogállamiságnak a fejlesztése; az egyéni bevételeknek a gazdasági termelés bővülésével arányos növekedésének a biztosítása; a kiterjedt jóléti és társadalmi biztonsági rendszer kiépítése; Kína nemzetközi kiállásának és befolyásának növelése)” (Soós 2023:57) elérése érdekében „a stratégiai lehetőségek, kockázatok és kihívások egyidejű jelentkezésének, valamint a bizonytalan viszonyok és kiszámíthatatlan tényezők növekedésének” (Xi 2022:21) időszakában a legfontosabb erőforrások az önbizalom, a magabiztosság és a küzdő szellemiség. Ezzel együtt a beszámoló egyik kulcsjelölője, feltűnően magas említési gyakorisággal, a „biztonság” volt. A rezsim stabilitása szempontjából Xi külön hangsúlyozta, hogy a centralizáció a párt fennmaradásának garanciája. Az egységesség és a KKP alapító szellemisége jegyében a Xi Jinpinghez lojális pártkáderekkel feltöltött Politikai Bizottság Állandó Bizottságának kongresszus utáni első hivatalos útja a párt egykori forradalmi bázisára, Yan'anba vezetett. Annak ellenére, hogy Xi látszólag teljeskörű felügyeletet gyakorolt a párt fölött, a 2023. tavaszi Országos Népi Gyűlés alkalmával megválasztott Államtanács személyi összetételét pár hónapon belül radikálisan át kellett alakítani: először Qin Gang külügyminisztert mozdították el hivatalából miután egy hónapra eltűnt a nyilvánosság elől közvetlenül a Srí Lanka-i és vietnámi külügyminiszterekkel és az orosz külügyminiszter-helyettessel Andrej Rudenkóval való találkozója után. Li Shangfu védelmi

¹⁸² “Friends for Peace” Group on the Ukraine Crisis Set up in the United Nations. *Ministry of Foreign Affairs of the PRC*. 2024.09.28. Elérhető: https://www.mfa.gov.cn/eng/wjbzhd/202409/t20240929_11500459.html (2025. 01. 18.)

miniszter felmentését októberben jelentették be, és még ebben a hónapban menesztették a tudományos-technológiai minisztert és a pénzügyminisztert is.¹⁸³ A kormányválság természetével kapcsolatban csak találgatni lehet, a hatása azonban jól beazonosítható: 2024. március 11-én – 1982 óta először – módosították az Államtanács szervezeti törvényét, a korábbi 11 cikkelyt 20-ra bővítették, a hivatalos indoklás szerint a vonatkozó gyakorlatok intézményesítése érdekében. Az új részletek alapján azonban egyértelmű, hogy hangsúlyosabbá vált a pártvezetés és a pártideológia szerepe, illetve rögzítésre került, hogy az Államtanács a párt Központi Bizottságának döntéseit és terveit valósítja meg, valamint, hogy a Kínai Népi Bank (a KNK jegybankja) feje is az Államtanács tagja.¹⁸⁴ Ezzel lényegében az Államtanács és a jegybank függetlenségének még a látszata is felszámolódott.

¹⁸³China's Xi goes full Stalin with purge. *Politico*, 2023.12.06. Elérhető: <https://www.politico.eu/article/chinas-paranoid-purge-xi-jinping-li-keqiang-qin-gang-li-shangfu/> (2025. 01. 18.)

¹⁸⁴NPC 2024: Annotated Translation of the Revised State Council Organic Law. *NPC Observer*. Elérhető: <https://npcobserver.com/2024/03/china-npc-2024-state-council-organic-law/> (2025. 01. 18.)

IRODALOMJEGYZÉK

- Althusser, L. (1971) *Lenin and Philosophy and Other Essays*. London: Monthly Review Press.
- Amin, S. (2016) Kína útja az 1950-es évektől napjainkig. *Eszmélet* 110: 161-180.
- Andersen, N. A. (2003) *Discursive analytical strategies*. Understanding Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann. Bristol, UK: The Policy Press.
- Anderson, B. (2006) *Elképzelt közösségek*. Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről. Budapest: L'Harmattan – Atelier.
- Anderson, P. (2022) *The H-Word*. The Peripeteia of Hegemony. London-New York: Verso.
- Arrighi, G. (2008) *Adam Smith in Beijing*. Lineages of the Twenty-First Century. London: Verso.
- Baracs, D. (2010) Kínai virágok – és mérgező gyomok. *Korunk* 2010 21(1): 48-55.
- Beetham, D. (2004) Political Legitimacy. In: Nash, K.–Scott, A. (eds.) *The Blackwell Companion to Political Sociology*. Blackwell Publishing. 107-116.
- Bianco, L. (1986) Peasant Movements. In: Fairbank, J. K. & Feuerwerker, A. (eds.) *The Cambridge History of China*. Vol. 13. Republican China 1912-1949. Cambridge University Press. 270-328.
- Blanchette, J.; Haas, R. (2023) The Taiwan Long Game. Why the Best Solution Is No Solution. *Foreign Affairs*. January/February 2023.
- Bo, Zh. (2004) Hu Jintao and the CCP's ideology: A historical perspective. *Journal of Chinese Political Science*, 9(2) 27-45.
- Brødsgaard, K. E.; Høyrup Christensen, N. (2017) The 19th Party Congress: Personnel Changes and Policy Guidelines. *Copenhagen Journal of Asian Studies*, 35(2): 79-97.
- Brown, K. (2012) *Hu Jintao: China's Silent Ruler*. Singapore: World Scientific.
- Brown, K., Bērziņa-Čerenkova, U. A. (2018) Ideology in the Era of Xi Jinping. *Journal of Chinese Political Science*, 23, 323-339.
- Buzan, B. (1991) New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century. *International Affairs*, 67(3): 431-451.
- Calhoun, C. (1989) Revolution and Repression in Tiananmen Square. *Society*, 26 (6): 21-38.
- Callahan, W. A. (2013) *China Dreams*. 20 Visions of the Future. Oxford, Oxford University Press.
- Chai, W. (2013). The Ideological Paradigm Shifts of China's World Views: From Marxism-Leninism-Maoism to the Pragmatism-Multilateralism of the Deng-Jiang-Hu Era. *Asian Affairs*. 30 (3): 163-175
- Chan, K. (1993) Harmonious Society. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 22 (4): 297–315.
- Chen J. & Zhou L. (2008). Mao Zedong yu Yan'an shiqi de Jiefang Ribao 毛泽东与延安时期的解放日报. *Renmin Zhengxie Bao 人民政协报* 04. 17.
- Chen, Ch. (2022) Ideology-building under Hu Jintao. Reacting to Jiang and paving the way for Xi. In: Hua S. (szerk.) *Chinese Ideology*. London és New York: Routledge. 203-217.
- Chuang kollektíva (2023) Kína I. – A polgárháborútól a világgazdaság műhelyéig. *Fordulat*, 31. 7–310.
- Ci, J. (2019) Legitimacy and Performance. In *Democracy in China: the coming crisis*. Harvard University Press. 35-69.
- Csanádi, M. (2016) *China in Between Varieties of Capitalism and Communism*. MTA.
- Csanádi, M. (2017) A kínai hatalmi szerkezet és átalakulása összehasonlító megközelítésben. *Hitelintézet Szemle*, 16. évf., januári különszám: 7-20.
- Csath M. (szerk.) (2021). *Versenyképességi mozaik*. Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789634547587>. (Letöltve: 2025. 01. 15. https://mersz.hu/dokumentum/m924vm_8/#m924vm_6_p15)
- De Fina, A.; Johnstone, B. (2015) Discourse Analysis and Narrative. In Hamilton, H.E.; Tanmen, D.; Schiffirin, D. (szerk.) *The Handbook of Discourse Analysis*. Wiley Blackwell. Vol. I.
- Dickson, B.J. (2016) *The Dictator's Dilemma. The Chinese Communist Party's Strategy for Survival*. Oxford University Press.
- Dirlik, A. (1989) Postsocialism? Reflections on “socialism with Chinese characteristics” *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, 21(1): 33-44.

- Dreyer, J. T. (2015) The 'Tianxia Trope': will China change the international system? *Journal of Contemporary China*, 24(96): 1015-1031.
- Economy, E. (2021) Xi Jinping's New World Order: Can China Remake the International System? *Foreign Affairs*, 101: 52-62.
- Eszterhai, V. (2013) A guanxi az ázsiai államközi kapcsolatokban - A Kína-központú hűbérjándék-rendszer újragondolása. *Eszmélet*, 25(100): 148-166.
- Fairclough, N. (1998) *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London: Longman.
- Falkenheim, V. C. (1979) The modernization of China's Political Economy. *International Journal, Autumn*, 34(4): 585-605.
- Fallon, T. (2015): The New Silk Road: Xi Jinping's Grand Strategy for Eurasia. *American Foreign Policy Interests*, 37(3):140-147.
- Feng, D. (2019) Analyzing multimodal Chinese discourse. Integrating social semiotic and conceptual metaphor theories. In: Shei, Ch. (ed.) *The Routledge Handbook of Chinese Discourse Analysis*. London: Routledge.
- Feng, M.X.Y (2015) The 'Chinese Dream' Deconstructed: Values and Institutions. *Journal of Chinese Political Science*, 20(2):163-183.
- Fewsmith, J. (1991) The Dengist reforms in historical perspective. In: Womack, B. (ed.) *Contemporary Chinese Politics in Historical Perspective*. Cambridge University Press. 23-52.
- Fewsmith, J. (2001) Rethinking the Role of the CCP: Explicating Jiang Zemin's Party Anniversary Speech. *China Leadership Monitor*, 1:2.
- Fewsmith, J. (2003) Studying the Three Represents. *China Leadership Monitor*, 8.
- Fewsmith, J. (2021) *Rethinking Chinese Politics*. Cambridge University Press.
- Foucault, M. (2001) *A tudás archeológiája*. Budapest: Atlantisz Könyvkiadó.
- Freeman, C., Glantz, M., Scobell, A. (2023) What China's 'Peace Plan' Reveals about its Stance on Russia's War on Ukraine *United States Institute of Peace*, 2023. március. 2. Elérhető: <https://www.usip.org/publications/2023/03/what-chinas-peace-plan-reveals-about-its-stance-russias-war-ukraine> (2025. 01. 18.)
- Friedberg, A. L. (2022) *Getting China Wrong*. Polity Press.
- Gellner, E. (2009) *A nemzetek és a nacionalizmus*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Gerschewski, J. (2023) *The Two Logics of Autocratic Rule*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gilley, B. (1998) *Tiger on the Brink*. Jiang Zemin and China's New Elite. University of California Press.
- Gilley, B. (2019) Deng Xiaoping and His Successors (1976 to the Present). In: Joseph, W. (szerk.) *Politics in China: An Introduction*. Oxford University Press, 119-148.
- Glaser, B. S.; Medeiros, E. S. (2007) The Changing Ecology of Foreign Policy-Making in China: The Ascension and Demise of the Theory of "Peaceful Rise". *The China Quarterly*, 190: 291-310.
- Glynos, J.; Howart, D.; Norval, A.; Speed, E. (2009) *Discourse Analysis: Varieties and Methods*. ESRC National Centre for Research Methods Review paper/014. Elérhető: <https://repository.essex.ac.uk/4026/> (2023. 03. 31.)
- Glynos, J.; Howarth, D. (2008) Critical Explanation in Social Science: A Logics Approach. *Swiss Journal of Sociology*, 54(1): 5-35.
- Glynos, J.; Howarth, D.; Norval, A.; Speed, E. (2009) *Discourse Analysis: Varieties and Methods*, Review Paper NCRM/014. ESRC National Centre for Research Methods. Elérhető: http://eprints.ncrm.ac.uk/796/1/discourse_analysis_NCRM_014.pdf (2023. 12. 14.)
- Godley, M. R. (1993) Socialism with Chinese Characteristics: Sun Yatsen and the International Development of China. In: Unger, Jonathan (ed.) *Using the Past to Serve the Present*. Historiography and Politics in Contemporary China. Armonk, New York: M.E. Sharpe. 239-259.
- Goldman, M. & MacFarquhar, R. (eds.) (1999): *The Paradox of China's Post-Mao Reforms*. Harvard University Press.
- Gramsci, A. (1991) *Selections from Prison Notebooks*. London: Lawrence and Wishart.
- Gries, P. H. (2004) *China's New Nationalism*. Pride, Politics, and Diplomacy. University of California Press.
- Guo, Y. (2004) *Cultural Nationalism in Contemporary China*. New York: RoutledgeCurzon.

- Haas, R. (2022) From Strategic Reassurance to Running Over Roadblocks: A Review of Xi Jinping's Foreign Policy Record. *China Leadership Monitor*, 2022 Ősz: 73.
- Hao, Y.P.–Wang, E.M. (1980) Changing Chinese views of Western relations, 1840-95. In: Twitchett, D.–Fairbank, J.K. (szerk.) *The Cambridge History of China*, Vol. 11. 142-201
- Hayton, B. (2020) *The Invention of China*. New Haven and London: Yale University Press.
- He, B. (1991). Legitimacy in the Deng era in China: A critical reappraisal. *Journal of Communist Studies*, 7(1): 20–45.
- Holbig, H. (2009) Remaking the CCP's Ideology: determinants, progress, and limits under Hu Jintao. *Journal of Current Chinese Affairs* 38(3): 35-61.
- Holbig, H. (2013) Ideology after the end of ideology. China and the quest for autocratic legitimation. *Democratization*, 20(1): 61-81.
- Holbig, H. (2018) Whose New Normal? Framing the Economic Slowdown Under Xi Jinping. *Journal of Chinese Political Science* 23: 341-163.
- Howarth, D. R., Norval, A. J., & Stavrakakis, Y. (2000) *Discourse Theory and Political Analysis*. Manchester: Manchester University Press.
- Inotai A. és Juhász O. (szerk.) (2017) *A változó Kína*. Budapest: Akadémiai Kiadó. Elérhető: https://mersz.hu/hivatkozas/dj230avk_25_p7/#dj230avk_25_p7 (2023. 10. 31.)
- Johnson, C.K.; Kennedy, S.; Qiu, M. (2017) Xi's Signature Governance Innovation: The Rise of Leading Small Groups. *Center for Strategic & International Studies*. Elérhető: <https://www.csis.org/analysis/xis-signature-governance-innovation-rise-leading-small-groups> (2023. 11. 04.)
- Jordán, Gy. (2007) A kínai reformfolyamatot kísérő ideológiai áramlatok és viták 1979-től napjainkig (I. rész). *Kül-Világ*, IV. 2007/3-4.: 1-27.
- Jordán, Gy. (2008) A kínai reformfolyamatot kísérő ideológiai áramlatok és viták 1979-től napjainkig (II. rész). *Kül-Világ*, V. 2008/1.: 1-28,
- Jordán, Gy. (2012) Kína-modell és a kínai kivételesség kérdése. *Külgügyi Szemle*, 2: 105-124.
- Jordán, Gy. (2015) A Kínai Népköztársaság Alkotmányának történeti áttekintése. In Salát, G. (szerk.) *A kínai alkotmány*. Budapest: Typotex. 32-61.
- Jordán, Gy. és Tóth B. (2005) *Kína a modernizáció útján a XIX-XX. században*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Jordán, Gy. (2010) A kínai soft power kérdéséhez. *Nemzet és Biztonság* 2010 június: 50-65.
- Jorgensen, M.–Phillips, L. J. (2002) *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: Sage Publications.
- Joseph, W.A. (ed.) (2014) *Politics in China. An Introduction*. Oxford University Press.
- Juhász, O. (2017) A kínai belső helyzet alakulása, kilátások. In: Inotai András–Juhász Ottó (szerk.): *A változó Kína* [Digitális kiadás.] Budapest: Akadémiai Kiadó. DOI: <https://doi.org/10.1556/9789634540212> Elérhető: https://mersz.hu/hivatkozas/dj230avk_3_p1#dj230avk_3_p1 Utolsó letöltés: 2021. 05. 28.
- Kiss, Viktor (2018) *Ideológia, kritika, posztmarxizmus*. A baloldal új korszaka felé. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Klímeš, O.–Marinelli, M. (2018) Introduction: Ideology, Propaganda, and Political Discourse in the Xi Jinping Era. *Journal of Chinese Political Science*, 23:3 313–322
- Koi, Gy. (2015) A Kínai Népköztársaság hatályos alkotmányának jellemzői. In Salát, G. (szerk.) *A kínai alkotmány*. Budapest: Typotex. 62-97.
- Kolakowski, L. (1978) *Main Currents of Marxism*. The Breakdown. Oxford: Calendron Press.
- Kornai, J. (1993) *A szocialista rendszer*. Kritikai politikai gazdaságtan. Budapest: Heti Világgazdaság Kiadó Rt.
- Kornai, J. (2019) Frankenstein's Moral Responsibility. *Acta Oeconomica*, 69(4): 485-494. Elérhető: <https://www.kornai-janos.hu/media/memories/Pdf/Kornai2019-Frankenstein-Acta.pdf> (2024. 10. 25.)
- Krajczár, Gy. (2018) Kína globális stratégiája a változó világban. *Nemzet és Biztonság* 2:4-29.
- Kubat, A. (2018) Morality as Legitimacy under Xi Jinping: The Political Functionality of Traditional Culture for the Chinese Communist Party. *Journal of Current Chinese Affairs*, 47(3): 47-86.
- Laclau, E. (1996) The death and resurrection of the theory of ideology. In: Howarth, D. (szerk.) 2015, *Ernesto Laclau: Post-Marxism, populism and critique*. London: Routledge.

- Laclau, E. (2011) *A populista ész*. Budapest: Noran Libro Kft.
- Laclau, E. (2014) *The Rhetorical Foundations of Society*. Verso.
- Laclau, E., & Mouffe C. (1985/2014) *Hegemony and Socialist Strategy*. Towards a Radical Democratic Politics. London-New York: Verso.
- Lai, H. (2016) *China's Governance Model*. Flexibility and durability of pragmatic authoritarianism. London and New York: Routledge.
- Lampton, D. M. (2014) *Following the Leader: Ruling China, from Deng Xiaoping to Xi Jinping*. University of California Press
- Lee, Ch. K. (2010) Pathways of labor activism. In: Perry, E. J. és Selden, M. (szerk.) *Chinese Society*. Change, Conflict, Resistance. 3. kiadás. London és New York: Routledge. 57-79.
- Lei, H.O. (2004) Sources and Early Printing History of Chairman Mao's „Quotations”. Bibsite. Elérhető: <https://bibsocamer.org/BibSite/Han/index.html> (2023. 10. 11.)
- Lewis, J. W. – Xue, L. (2003) Social Change and Political Reform in China: Meeting the Challenge of Success. *The China Quarterly*, 176: 926-942.
- Li, Ch. – Cary, E. (2011) The Last Year of Hu's Leadership: Hu's to Blame? *China Brief* Volume 11 (23) Elérhető: <https://jamestown.org/program/the-last-year-of-hus-leadership-hus-to-blame/> (2023. 10. 27.)
- Li, Ch. – White, L. (1998) The Fifteenth Central Committee of the Chinese Communist Party: Full-Fledged Technocratic Leadership with Partial Control by Jiang Zemin. *Asian Survey* 38(3): 213-264.
- Li, Ch. (2008) China's Fifth Generation: Is Diversity a Source of Strength or Weakness? *Asia Policy*, 8: 53-94.
- Li, H. (2015) *Political Thought and China's Transformation*. Ideas Shaping Reform in Post-Mao China. Palgrave Macmillan.
- Li, Junru (2006) *The China Dream, China in Peaceful Development*. Beijing: Foreign Language Press
- Lieberthal, K. (1987) The Great Leap Forward and the Split in the Yenan Leadership. In: MacFarquhar, R. & Fairbank, J.K. (eds.) *The Cambridge History of China*. Vol. 14. The People's Republic, Part I: The Emergence of Revolutionary China 1949-1965. Cambridge University Press. 293-359.
- Link, P. (2013) *An Anatomy of Chinese. Rhythm, Metaphor, Politics*. Cambridge-London: Harvard University Press.
- Lipset, S. M. (1995) *Homo politicus*. A politika társadalmi alapjai. Budapest: Osiris Kiadó.
- Liu, J., Liu, M., Liang, W. (2022) The Dynamic COVID-Zero Strategy in China. *China CDC Weekly*, 4(4): 74-75.
- Liu, M. (2015) *The China Dream*. Great Power Thinking & Strategic Posture in the Post-American Era. New York: CN Times Books.
- Liu, S. (1945) On the Party. In: *Selected Works of Liu Shaoqi*, Volume I. 1945. Foreign Languages Press. Elérhető: <https://www.marxists.org/reference/archive/liu-shaoqi/1945/on-party/ch02.htm> (2024. 03. 31.)
- Lyotard, J-F. (1993) A posztmodern állapot. (Ford. Bujalos I.; Orosz L.) In: Lyotard et al. (1993) *A posztmodern állapot*. Budapest: Századvég Kiadó. 7-145.
- MacFarquhar, R. – Schoenhals, M. (2008) *Mao's Last Revolution*. The Belknap Press of Harvard University Press.
- Macfarquhar, R. (szerk.) (2011) *The Politics of China*. Sixty Years of the People's Republic of China. Cambridge University Press.
- Mahoney, J.G. (2014) Interpreting the Chinese Dream: An Exercise of Political Hermeneutics. *Journal of Chinese Political Science* 19: 15-34.
- Mao, C.T. (1952) *Mao Ce-Tung válogatott művei* 1. Kötet. Budapest: Szikra
- Mao, C.T. (1950) *A kínai forradalom diadalmas útja*. Budapest: Szikra.
- Mao, C.T. (1951). *A gyakorlatról*. Budapest: Szikra.
- Mao, C.T. (2010) *A vörös könyvecske*. Idézetek Mao Ce-tung elnöktől. Fapadoskönyv.
- Mao, T.T. (2007) *On Practice and Contradiction*. Verso Books.
- Mao, Z. (1975) *Selected Works of Mao Tse-tung* Vol. IV. Pergamon Press.
- Mao, Z. (1998) *Mao Zedong on Diplomacy*. Beijing: Foreign Languages Press.

- Marinelli, M. (2014) Disembodied words. The ritualistic quality of political discourse in the era of Jiang Zemin. In: Qing Cao, Hailong Tian, Paul Chilton (szerk.) *Discourse, Politics and Media in Contemporary China*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 25-46.
- Martilla, T. (2015a) Post-Foundational Discourse Analysis: A Suggestion for a Research Program. Forum: *Qualitative Social Research*. 16 (3). Elérhető: <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/2282/3863> (2024. 01. 31)
- Martilla, T. (2015b) Post-Foundational Discourse Analysis. From Political Difference to Empirical Research. Palgrave Macmillan
- Meisner, M. (1982) *Marxism, Maoism and Utopianism*. The University of Wisconsin Press.
- Meisner, M. (1996) *The Deng Xiaoping Era*. An Inquiry into the fate of Chinese Socialism, 1978-1994. New York: Hill and Wang.
- Melegh, A. (2006) *On the East-West Slope*. Globalization, nationalism, racism and discourses on Central and Eastern Europe. Budapest-New York: Central European University Press.
- Mitter, R. (2020) *China's Good War. How World War II Is Shaping a New Nationalism*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Moody, P.R. (2022) Some reflections on the functions of “Xi Jinping’s thought.” In: Hua S. (szerk.) *Chinese Ideology*. London és New York: Routledge. 218-232.
- Mouffe, C. (2005) *The Return of the Political*. London-New York: Verso.
- Nordin, J. (2023) China’s Pandemic Shift: the end of the dynamic zero-COVID. *Institute for Security & Development Policy Issue Brief*, 2023. 01. 19. Elérhető: <https://isdpeu/content/uploads/2023/01/Brief-Jan-19-2023-Nordin-final.pdf> (2025. 01. 18.)
- Paltemaa, L. (2007). The Democracy Wall Movement, Marxist Revisionism, and the Variations on Socialist Democracy. *Journal of Contemporary China*, 16(53): 601–625.
- Patapan, H. – Wang, Y. (2018) The Hidden Ruler: Wang Huning and the Making of Contemporary China, *Journal of Contemporary China*, 27(109):47-60.
- Pauw, A. D. (1981). Chinese Democratic Parties as a Mass Organization. *Asian Affairs: An American Review*, 8(6): 372–390.
- Peters, M. A. (2017) The Chinese Dream: Xi Jinping thought on Socialism with Chinese characteristics for a new era, *Educational Philosophy and Theory*, 49(14): 1299-1304.
- Péti, M. (szerk.) (2017) *Az Új Szépművészet Gazdasági Övezet geostratégiai és földrajzi dimenziói*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem Gazdaságföldrajz, Geoökonómia és Fenntartható Fejlődés Intézet.
- Polonyi, P. (1982) *Diák voltam Pekingben*. Budapest: Gondolat.
- Polonyi, P. (1990) *Mi történt? Tienanmen-tér ’89*. Budapest: Hírlapkiadó Vállalat.
- Poulantzas, N. (1975) *Political Power and Social Classes*. London: NLB.
- Pye, L.W., and Leites, N. (1982) Nuances in Chinese Political Culture. *Asian Survey*, 22(12): 1147-1165.
- Qian, Z. (1995) Mao Zedong and Dulles’ ‘Peaceful Evolution’ Strategy: Revelations from Bo Yibo’s Memoirs. *Bulletin of the Cold War International History Project*. 6/7: 227-230.
- Rácz, L. (2005) A kínai stratégiai gondolkodás központi fogalma: az össznemzeti erő. *Hadtudomány*, 15(4): 60-63.
- Rofel, L. (2017) China’s Tianxia Worldings: Socialist and Postsocialist Cosmopolitanism. In: Wang, B. (ed.) *Chinese Visions of World Order. Tianxia, Culture, and World Politics*. Durham and London: Duke University Press. 212-236.
- Rolland, N. (2020) China’s Vision for a New World Order. *The National Bureau of Asian Research. NBR Special Report #83*. Elérhető: <https://www.nbr.org/publication/chinas-vision-for-a-new-world-order/> (2023. 09. 28.)
- Rošker, J. S. (2013) The Concept of Harmony in Contemporary P. R. China and in Taiwanese Modern Confucianism. *Asian Studies*, 17(2): 3-20.
- Salát, G. (2013) Az „Igazság” a „Két bármi” ellen. In: *Világtörténet*, 2-3: 259-278.
- Salát, G. (2022a) Xi Jinping kínai államelnök-pártfőtitkár első tíz éve I. A megörökölt helyzet és a belpolitikai intézkedések. *KKI Elemzések*, KE-2022/50.

- Salát, G. (2022b) Xi Jinping kínai államelnök-pártfőtitkár első tíz éve II. Szakpolitikai intézkedések és külpolitikai fejlemények. *KKI Elemzések*, KA-2022/51.
- Salát, G. (szerk.) (2015): *A kínai alkotmány*. Budapest: Typotex–PPKE.
- Salát, G. (szerk.) (2015): *Kínai álom – kínai valóság*. Budapest: Typotex–PPKE.
- Sapiro, F. (2022) The National Supervision Commission: A “Subaltern History” *Modern China*, 48(4), 754-784.
- Sausmikat, N. (2006) More Legitimacy for One Party Rule? The CCP’s Ideological Adjustments and Intra-Party Reforms. *ASIEEN* 99(2006 április): 70-91
- Schell, O.; Delury, J. (2013) *Wealth and power*. New York: Random House.
- Schneider, F. (2014). Chapter 4. It’s a small world after all?: Simulating the future world order at the Shanghai Expo. In Q. Cao, H. Tian & P. Chilton (ed.), *Discourse, Politics and Media in Contemporary China*. John Benjamins Publishing Company. 97-120.
- Schneider, F. (2021) COVID-19 nationalism and the visual construction of sovereignty during China’s coronavirus crisis. *China Information*, 35(3): 301-324.
- Schram, S. (1986) Mao Tse-tung’s thought to 1949. In: John K. Fairbank – Albert Feuerwerker (eds.): *The Cambridge History of China*. Vol. 13. Republican China 1912-1949, Part 2. Cambridge University Press. 783-870
- Schram, S. (1989) *The Thought of Mao Tse-Tung*. Cambridge University Press.
- Schwartz, B.I. (1983) Themes in intellectual history: May Fourth and after. In: Twitchett, D.–Fairbank, J.K. (szerk.) *The Cambridge History of China*, Vol. 12. 406-451.
- Shambaugh, D. (2008) *China’s Communist Party. Atrophy and Adaptation*. University of California Press.
- Shirk, S.L. (2018) The Return to Personalistic Rule. *Journal of Democracy*, 29(2): 22-36.
- Shirk, S.L. (2023) *Overreach. How China Derailed Its Peaceful Rise*. Oxford University Press.
- Shiu-Hing Lo, S. (2007). One Formula, Two Experiences: political divergence of Hong Kong and Macao since retrocession. *Journal of Contemporary China*, 16(52): 359–387.
- Soós, K. (2023) Kínai sajtóságú nacionalizmus. Kísérlet a „kínai álom” diszkurzív elemzésére. *Politikatudományi Szemle*, 32(1): 109-133.
- Soós, K. (2023) Realista lecke a kínai felemelkedésről. Orbán Viktor nemzetközi helyzetértékelése Tuszányoson. *Élet és Irodalom* 67(31) 2023. augusztus 4. 5. o.
- Soós, K. (2023) A kínai sajtóságú szocializmus diskurzusa a globális válságok új korszakában. *Külgügyi Szemle*, 2023/3. Elérhető: <https://kki.hu/wp-content/uploads/2023/11/03-Soos-Kinga.pdf> (2025. 01. 18.)
- Stavrakakis, Y. (1999) *Lacan and the Political*. London: Routledge.
- Sun, M. (2012) 政治哲学视阈中的意识形态领导权—从葛兰西到拉克劳·墨菲 (*Az „ideológiai hegemonia” politikai filozófiai szempontból. Gramscitól Laclau és Mouffe munkásságáig*) Beijing: Renmin chubanshe.
- Sun, Y. (1990) *San Min Chu I*. The Three Principles of the People. Tajpej: Government Information Office.
- Sun, Zh. (1924) *San Min Zhuyi* (三民主義) Wikisource. Elérhető: <https://zh.wikisource.org/zh-hans/%E4%B8%89%E6%B0%91%E4%B8%BB%E7%BE%A9> (2023.04.08)
- Szabó, M. (2016) Emberi jogok, demokrácia – Kína árnyékában? *Acta Humana*, 2016/1: 7-32
- Szunomár, Á. (2012) Kínai külpolitika, kínai hatalmi politika: folyamatosság és változás. *Külgügyi Szemle*, 11(2): 125-142.
- Szunomár, Á. (2018) Gazdasági Csodák / Gazdasági Csapdák. Kínai növekedési kilátások a japán és a dél-koreai példa tükrében. *Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Világgazdasági Intézet Műhelytanulmányok* 124: 1–42.
- Szűcs, Z. G. (2008) *A diszkurzív politikatudomány mint politikai diszkurzustörténet*. Tudományszemléleti és módszertani esszé. Miskolc: Miskolci Egyetem Politikatudományi Intézet. Elérhető: <http://mek.oszk.hu/06200/06225/06225.pdf> (2023. 10. 08.)
- Tang, A. (2019) 总体国家安全观视域中的意识形态安全 (Az ideológiai biztonság az átfogó nemzetbiztonsági koncepció összefüggésében). *社会主义研究 (Socialism Studies)* 05. Elérhető: <http://socialismstudies.cnu.edu.cn/bencandy.php?fid=71&id=1985> (2023. június 23.)
- Tian, C.S. (2005) *Chinese Dialectics*. From Yijing to Marxism. Lexington Books

- Torfin, J. (1999) *New Theories of Discourse*. Laclau, Mouffe and Žižek. Oxford, Blackwell Publishers Ltd.
- Tókei, F. (1986a) *Kínai filozófia*. Ókor, első kötet. Budapest: Akadémiai kiadó.
- Tókei, F. (1986b) *Kínai filozófia*. Ókor, második kötet. Budapest: Akadémiai kiadó.
- Twitchett, D. – Fairbank, J.K. (eds.): *The Cambridge History of China*, Volume 15. The People's Republic, Part 2: Revolutions within the Chinese Revolution 1966-1982. Cambridge University Press, 2008.
- Vámos, P. (2006) Beteg-e a sárkány? Kína belső gondjai és a megoldási kísérletek. *Eszmélet* 18:71. 94-108.
- Vámos, P. (2010) „Kína változik. Úgy látszik, nekünk is változtatni kell.” Magyar-kínai kapcsolatok az 1980-as években. *Történelmi Szemle*, 52:1, 99-124.
- Várnai, A. (2023) Az „égi megbízatás” (tian ming 天命) „átértelmezése” és a „nevek” (ming 名) funkciója. „Mencius”, avagy mégis inkább Mengzi – a konfuciánus „ortodoxia” képviselője a tianmingről 天命 és a mingről 名. *Távol-keleti Tanulmányok*, 15(1): 183-227.
- Vogel, E.F. (2018) *Teng Hsziao-Ping és Kína megreformálása*. Budapest: Antall József Tudásközpont.
- Wallerstein, I. (2010) *Bevezetés a vilárendszer-elméletbe*. L'Harmattan.
- Wang H. (2009) An Interview Concerning Modernity: A Conversation with Ke Kaijun. In: Wang H. (2009) *The End of Revolution*. China and the Limits of Modernity. London—New York: Verso. 69-104.
- Wang, H. (2014) *China From Empire to Nation-State*. Harvard University Press.
- Wang, H. (1998) Contemporary Chinese Thought and the Question of Modernity. *Social Text* 55. Intellectual Politics in Post-Tiananmen China (Summer, 1998) 9-44.
- Wang, J. (2017) Representing Chinese Nationalism/Patriotism through President Xi Jinping's "Chinese Dream" Discourse. *Journal of Language and Politics* 16 (6): 830-848.
- Wang, X. (2020) How Targeted Poverty Alleviation Has Changed the Structure of Rural Governance in China Wenhu Zongheng (2020 június) 3. *Tricontinental*. Elérhető: <https://thetricontinental.org/wenhua-zongheng-2023-2-targeted-poverty-alleviation-rural-governance/> (2023. 11. 12)
- Wang, Zh. (2012) *Never Forget National Humiliation*. Historical Memory in Chinese Politics and Foreign Policy. New York: Columbia University Press.
- Wei, W. (2019) Critical analysis of Chinese discourse. Adaptation and transformation. In: Shei, Ch. (ed.) *The Routledge Handbook of Chinese Discourse Analysis*. London: Routledge.
- White, Hayden (1996) A narrativitás szerepe a valóság reprezentációjában. *Aetas* 11(1): 98-118.
- Wong, D. (2021) Chinese Ethics, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2021 Edition), Edward N. Zalta (szerk.). Elérhető: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2021/entries/ethics-chinese/> (2023. 05. 13.)
- Wong, Y. Ch. (2019) Independence or Reunification? The Evolving PRC-Taiwan Relations. *Baltic Journal of European Studies*, 9(2): 98-122.
- Wong, Y. Ch. (2022) Assessing the era of Jiang Zemin. In: Hua S. (szerk.) *Chinese Ideology*. London és New York: Routledge. 183-202.
- Wübbeke, J., Meissner, M., Zenglein, M.J., Ives, J. and Conrad, B. (2016) Made in China 2025. *Mercator Institute for China Studies. Papers on China*, 2(74)
- Wylie, R. F. (1979) Mao Tse-tung, Ch'en Po-ta and the "Sinification of Marxism", 1936-1938. *The China Quarterly*, 79. (1979 szeptember)
- Yan, X. (2011) *Ancient Chinese Thought, Modern Chinese Power*. Princeton University Press
- Yan, X. (2022) Becoming Strong. The New Chinese Foreign Policy. *Foreign Affairs*. February 2022, 40-47.
- Yang, Y., Chen, X. (2021) Globalism or nationalism? The Paradox of Chinese Official Discourse in the Context of the COVID-19 Outbreak. *Journal of Chinese Political Science*, 26: 89-113.
- Zhang, M.A. (2008) An article influences Chinese history. *China.org.cn* Elérhető: http://www.china.org.cn/2008-01/19/content_1240036.htm (2023. 09. 13.)
- Zhang, Q. (2010) The discursive construction of the social stratification order in reforming China. *Journal of Language and Politics*, 9(4): 508–527.

- Zhang, X. (1994) On Some Motifs in the Chinese “Cultural Fever” of the Late 1980s: Social Change, Ideology, and Theory. *Social Text* 39: 129-156.
- Zhang, X. (1998) Nationalism, Mass Culture, and Intellectual Strategies in Post-Tiananmen China. *Social Text* 55: 109-140.
- Zhao, M. (2019) Perspectives on US-China Strategic Competition. *The Chinese Journal of International Politics*. 12(3): 371-394.
- Zhao, S. (2012) China’s foreign policy as a rising power in the early twenty-first century. The struggle between *taoguangyanghui* and assertiveness. In: Lai, H.; Lu, Y. (szerk.) *China’s Soft Power and International Relations*. London and New York: Routledge. 191-211.
- Zhao, S. (2016) The Ideological Campaign in Xi’s China. Rebuilding Regime Legitimacy. *Asian Survey*, 56(6): 1168-1193.
- Zhao, S. (2020) East Asian Disorder: China and the South China Sea Disputes. *Asian Survey*, 60(3): 490–509.
- Zheng, B. (2005) China’s “Peaceful Rise” to Great-Power Status. *Foreign Affairs*, 84(5): 18-24.
- Zheng, Y. – Tok, S.K. (2007) ‘Harmonious Society’ and ‘Harmonious World’: China’s Policy Discourse under Hu Jintao. The University of Nottingham China Policy Institute Briefing Series, 26.

FORRÁSJEGYZÉK

- A Kínai Népköztársaság Alkotmánya*. (2015) (Ford.: Varga B. Zs.) In: In Salát, G. (szerk.) *A kínai alkotmány*. Budapest: Typotex. 32-61.
- A Központi Bizottság beszámolója, Csao Ce-jang előadói beszéde [KB] (1988) *A Kínai Kommunista Párt XIII. Kongresszusa*, Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 9-100.
- Constitution of the Communist Party of China (1982) Elérhető: <http://faculty.arts.ubc.ca/chab/p321/private/cpcon.htm>
- Deng, X. ([1974] 2003) Speech By Chairman of the Delegation of the People’s Republic of China, Deng Xiaoping, At the Special Session of the U.N. General Assembly. Deng Xiaoping Internet Archive (marxists.org). Elérhető: <https://www.marxists.org/reference/archive/deng-xiaoping/1974/04/10.htm> (2023. 07. 05.)
- Deng, X. (1994) *Selected of Deng Xiaoping Vol. 3. (1982-1992)*. Beijing: Foreign Language Press.
- Deng, X. (1995) *Selected Works of Deng Xiaoping Vol. 2*. Beijing: Foreign Languages Press.
- Deng, X. 邓小平 [1978] Jiefang sixiang, shishi qishi, tuanjie yizhi xiangqian kan 解放思想，实事求是，团结一致向前看, *Zhongguo gaige xinxi ku* 中国改革信息库. Elérhető: <http://www.reformdata.org/1978/1213/2172.shtml> (2024. 02. 14.)
- Guo, L. (szerk.) (2012) *Selected Works of Hu Jintao: 2001-2012*. Createspace Independent Pub.
- Hu, F. (1993) Practice is the Sole Criterion of Truth. *Chinese Studies in Philosophy*, 25(2).
- Hu, J (2012) Report of Hu Jintao to the 18th CPC National Congress. The 18th National Congress of the Communist Party of China. *China.org.cn*. Elérhető: http://www.china.org.cn/china/18th_cpc_congress/2012-11/16/content_27137540_12.htm (2024. 03. 23.)
- Hu, J. (2003) Zai “sangedaibiao” zhongyao sixiang lilun yantao huishang de jianghua 胡锦涛在“三个代表”重要思想理论研讨会上的讲话 (Hu Jintao beszéde a „három képviselő” fontos eszméjéről szóló elméleti szemináriumon). The Central People’s government of the People’s Republic of China 中华人民共和国中央人民政府 2005. 06. 26. Elérhető: https://www.gov.cn/test/2005-06/26/content_9579.htm (2023. 10. 23.)
- Hu, J. (2007) Hu Jintao’s report at 17th Party Congress. The 17th National Congress of the Communist Party of China. *China.org.cn*. Elérhető: <http://www.china.org.cn/english/congress/229611.htm> (2024. 03. 23.)
- Hu, J. (2008) Speech at the Meeting Marking the 30th Anniversary of Reform and Opening Up. *中国网 China.org.cn*. Elérhető: http://www.china.org.cn/archive/2009-05/11/content_17753659.htm (2023. 10. 28.)

Hu, J. (2011) Speech at a Meeting Commemorating the 90th anniversary of the Founding of the Communist Party of China. *中国网 China.org.cn*. Elérhető: http://www.china.org.cn/china/CPC_90_anniversary/2011-07/01/content_22901507.htm (2023. 10. 30.)

Hu, J. (2016a) *Hu Jintao wenxuan, di er juan*. 胡锦涛文选, 第二卷. (*Hu Jintao Válogatott Munkái, 2. kötet*) Beijing: Remin Chubanshe.

Hu, J. (2016b) *Hu Jintao wenxuan, di san juan*. 胡锦涛文选, 第三卷. (*Hu Jintao Válogatott Munkái, 3. kötet*) Beijing: Remin Chubanshe.

Hu, Y. ([1982] 2011) Create a New Situation in All Fields of Socialist Modernization. *Beijing Review* No. 37. Elérhető: http://www.bjreview.com.cn/90th/2011-04/12/content_357550.htm (2023. 11. 27)

Hu, Y. (1982) *Quanmian kaichuang shehuizhuyi xiandaihua jianshe de xin jumian* 全面开创社会主义现代化建设的新局面 (A szocialista modernizáció új helyzetének megteremtése minden szempontból). *Lilun Zhongguo* 理论中国. Elérhető: https://www.theorychina.org.cn/llzxs/ddwx/zggcddsecqgdbdh_254/ (2024. 01. 08.)

Hu, Y. (1983) Hu Jao-pang beszámolója. In: *A Kínai Kommunista Párt XII. Kongresszusa: Peking, 1982. Szeptember 1-11*. Budapest: Kossuth. 11-62.

Hua, G. (1977 [2011]) Report to the 11th National Congress of the Communist Party of China. *Beijing Review*. 35. (1977. augusztus 26.) Elérhető: http://www.bjreview.com.cn/90th/2011-04/26/content_357494_8.htm

Hua, G. 华国锋 [1977] Shiyida de zhengzhi baogao 十一大上的政治报告, *Lilun Zhongguo* 理论中国 Elérhető: https://www.theorychina.org.cn/llzxs/ddwx/zggcddsecqgdbdh_408/ (2024. 01. 16.)

Jiang Z. (2010) Selected Works of Jiang Zemin, Vol. 1. Beijing: Foreign Languages Press.

Jiang Z. (2012) Selected Works of Jiang Zemin, Vol. 2. Beijing: Foreign Languages Press.

Jiang, Z. (2002) On the "Three Represents". Beijing: Foreign Languages Press.

Jiang, Z. (2008 [1992]) Jiang Zemin zai Zhongguo Gongchandang di shisi ci quanguo daibiao dahui shang de baogao 江泽民在中国共产党第十四次全国代表大会上的报告. Jiakuai gaige kaifang he xiandaihua jianshe bufa duoqu you Zhongguo tese shehuizhuyi shiye de geng da shengli 加快改革开放和现代化建设步伐 夺取有中国特色社会主义事业的更大胜利 (Jiang Zemin jelentése a Kínai Kommunista Párt XIV. országos kongresszusán: A reformok, a nyitás és a modernizáció ütemének felgyorsítása, hogy nagyobb győzelmet arassunk a kínai sajátosságú szocializmus ügyében) *The Central People's Government of the People's Republic of China*. Elérhető: https://www.gov.cn/test/2008-07/04/content_1035850.htm (2024. 02. 13.)

Jiang, Z. (2008 [1997]) Gaoju Deng Xiaoping lilun weida qizhi, ba jianshe you Zhongguo tese shehuizhuyi shiye quanmian tui xiang ershiyishiji 高举邓小平理论伟大旗帜, 把建设有中国特色社会主义事业全面推向二十一世纪 [Deng Xiaoping elméletének nagyszerű lobogójának magasba tartása és a kínai sajátosságú szocializmus építése ügyének átfogó módon történő előmozdítása a XXI. században.] *Zhongyang zhengfu menbu wangzhan* 中央政府门户网站 Elérhető: https://www.gov.cn/govweb/test/2008-07/11/content_1042080.htm (2024. 01. 07)

Jiang, Z. (2008 [2002]) Jiang Zemin zai Zhongguo Gongchandang di shi liu ci quanguo daibiao dahui shang de baogao 江泽民在中国共产党第十六次全国代表大会上的报告. Quanmian jianshe xiaokang shehui, kaichuang Zhongguo tese shehuizhuyi shiye xin jumian 全面建设小康社会, 开创中国特色社会主义事业新局面 [Jiang Zemin jelentése a Kínai Kommunista Párt XVI. országos kongresszusán: Egy minden tekintetben szerény jóléti társadalom kiépítése és új helyzet megteremtése a kínai sajátosságú szocializmus ügyének érdekében]. *The Central People's Government of the People's Republic of China*. Elérhető: https://www.gov.cn/test/2008-08/01/content_1061490.htm (2024. 02. 03)

Resolution On CPC History (1981) Beijing: Foreign Languages Press.

Shijian shi jianyan zhenli de weiye biao zhun 实践是检验真理的唯一标准 (A gyakorlat az igazság megítélésének egyetlen kritériuma). (1978. május 11.) *Guangming Ribao* 光明日报. Elérhető: <https://web.archive.org/web/20170212094815/http://www.people.com.cn/item/20years/newfiles/b1020.html> (2024. 03. 30.)

The Constitution of the People's Republic of China. (1978) University of Southern California, US-China Institute. Elérhető: <https://china.usc.edu/1978-constitution-peoples-republic-china> (2023. 09. 22.)

The Constitution Of The People's Republic Of China. (1982) University of Southern California, US-China Institute. Elérhető: <https://china.usc.edu/constitution-peoples-republic-china-1982> (2023. 09. 22.)

Xi, J. (2017a) *Kína kormányzásáról*. Budapest: Antall József Tudásközpont.

Xi, J. (2017b): *The Governance of China*. 2. Kötet, Beijing, Foreign Language Press.

Xi, J. (2017c) *Juesheng quanmian jiancheng xiaokangshehui duoqu xinsbidai Zhongguo tese shehuizhuyi weida shengli* 决胜全面建成小康社会 夺取新时代中国特色社会主义伟大胜利 (Egy minden szempontból szerény jóléti társadalom kiépítése és a kínai sajátosságú szocializmus nagy győzelmének megragadása az új korszakban). *Zhonghua renmin gongheguo zhongyang renmin zhengfu* 中华人民共和国中央人民政府. Elérhető: https://www.gov.cn/zhuanli/2017-10/27/content_5234876.htm (2024. 03. 30.)

Xi, J. (2018) Turn Our Vision into a Reality. Remarks by H.E. Xi Jinping, President of the People's Republic of China At the Plenary Session of the BRICS Johannesburg Summit. The PRC's Ministry of Foreign Affairs. Elérhető: https://www.mfa.gov.cn/mfa_eng/zy/jj/2018zt/xgswfcxjxgimlqs/202406/t20240606_11380535.html (2025. 01. 17.)

Xi, J. (2020): *The Governance of China*. 3. Kötet, Beijing, Foreign Language Press.

Zhao, Z. (1987) Advance Along the Road of Socialism with Chinese Characteristics – Report Delivered at the 13th National Congress of the Communist Party of China on October 25, 1987. *Beijing Review*, 30:45, I-XXVII. Elérhető: <https://www.massline.org/PekingReview/PR1987/PR1987-45.pdf> (2024.02.22.)

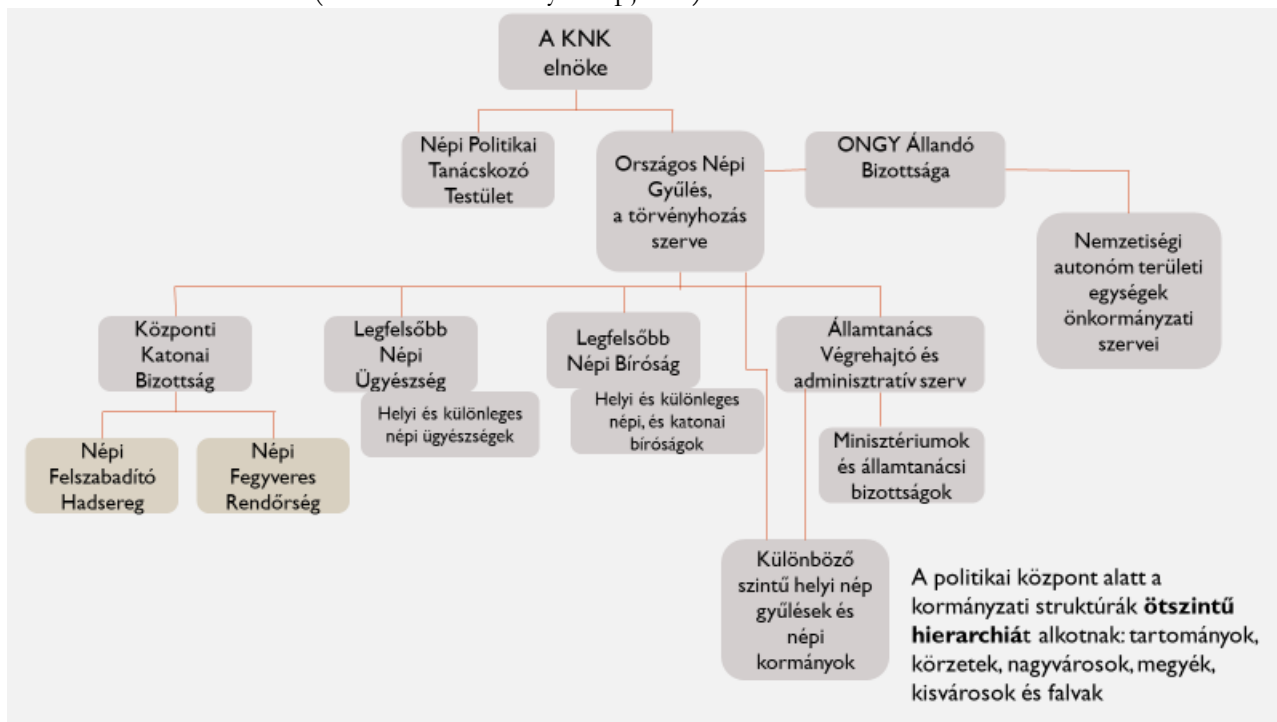
Zhao, Z. (2008 [1987]) Zhao Ziyang zai Zhongguo Gongchandang di shi san ci quanguo daibiao dahui shang de baogao 赵紫阳在中国共产党第十三次全国代表大会上的报告 (Zhao Ziyang jelentése a KKP XIII. országos kongresszusán). Yanzhe you Zhongguo tese de shehuizhuyi daolu qianjin 沿着有中国特色的社会主义道路前进 (A kínai sajátosságú szocializmus felé vezető úton). *The Central People's Government of the People's Republic of China*. Elérhető: https://www.gov.cn/test/2008-07/01/content_1032279.htm (2024. 02. 11.)

Zhonghua renmin gongheguo xianfa 中华人民共和国宪法 (A Kínai Népköztársaság alkotmánya) (1982) The National People's Congress of the PRC, 中国人大网. Elérhető: http://www.npc.gov.cn/zgrdw/npc/zt/qt/gjxfz/2014-12/03/content_1888093.htm (2023. 09. 22.)

MELLÉKLETEK

1. Melléklet. Kínai politikai struktúrák

A kínai állam szerkezete (a KNK Alkotmánya alapján¹⁸⁵)

A pártvezetés struktúrája és viszonya az államvezetéshez (a US-China Business Council ábrájának¹⁸⁶ módosított változata)

¹⁸⁵ A kínai alkotmány (2015), lásd: 3. rész

¹⁸⁶ US-China Business Council (2017) *China's 2017 Communist Party Leadership Structure & Transition*, 1. Elérhető: <https://www.uschina.org/sites/default/files/LeadershipReport.pdf> (2023. 10. 11.)

2. Melléklet. A párt ideológiai vonalát meghatározó szlogenek, szófordulatok

<i>Sige xiandaihua</i> 四个现代化	Four Modernizations	Négy modernizáció
<i>Shehuizhuyi xiandaihua</i> 社会主义现代化	Socialist Modernization	Szocialista modernizáció
<i>Kexue fazhan guan</i> 科学发展观	Scientific Outlook on Development	A fejlődés tudományos szemlélete
<i>Sange daibiao</i> 三个代表	Three Represents	Három képviselő
<i>Shehuizhuyi jingsheng wenming</i> 社会主义精神文明	(Socialist) Spiritual Civilization	Szocialista szellemi civilizáció
<i>Sixiang jiben yuanze</i> 四项基本原则	Four Cardinal Principles	Négy alapelv
<i>Shishi qishi</i> 实事求是	Seek Truth from Facts	A tényekből kiindulva keressük az igazságot
<i>Jiefang sixiang</i> 解放思想	Emancipate the Minds	Szabadítsuk fel az elménket
<i>Goujian shehuizhuyi hexie shehui</i> 构建社会主义和谐社会	Building a Socialist Harmonious Society	Harmonikus szocialista társadalom építése
<i>Zhongguomeng</i> 中国梦	Chinese Dream / China Dream	Kínai álom
<i>Shijian shi jianyan zhenli de weiyi biaozhun</i> 实践是检验真理的唯一标准	Practice Is the Sole Criterion for Testing Truth	Az igazság megítélésének egyetlen kritériuma a gyakorlat
<i>Zhongguo (chuyu bingjiang changqi) chuyu shehuizhuyi chuji jieduan</i> 中国(处于并将长期)处于社会主义初级阶段	China is in the primary stage of socialism (and will remain so for a long time to come.)	Kína a szocializmus kezdeti szakaszában van(, és még sokáig ebben is marad.)
<i>Zhonghuaminzu de weida fuxing</i> 中华民族的伟大复兴	(The great) rejuvenation of the Chinese nation	A kínai nemzet (nagyszerű) megújulása
<i>Xi Jinping xin shidai Zhongguo tese shehuizhuyi sixiang</i> 习近平新时代中国特色社会主义思想	Xi Jinping Thought on Socialism with Chinese Characteristics for a New Era	Xi Jinping eszméje a kínai sajátosságú szocializmus új korszakáról
<i>Renlei mingyun gongtongti</i> 人类命运共同体	Community for Common Destiny for Mankind	Az emberiség sorsközössége

3. Melléklet. A tartalmi elemzéshez használt kódok

Aktivitás	Akció- Akció+ Erőforrás- Erőforrás+ Interakció- Interakció+ Stratégia- Stratégia+ Tárgy- Tárgy+
Szubjektivitás	Ellenfél Kedvezményezett Kezdeményező Protagonista Segítő
Értékek	“cultural revolution” Antagonisztikus másik capitalism Chinese Dream Chinese nation commodity economy communism democratic centralism economic development four cardinal principles harmony national reunification patriotism people-oriented People's democracy people's democratic dictatorship people's well-being primary stage of socialism principal contradictions Reform and the opening revisionism rule by law social security system socialism in its initial stage socialism with Chinese characteristics socialist commodity economy Socialist core values socialist culture Socialist democracy socialist legal system socialist market economy socialist modernization Soviet social-imperialism the "gang of four" the leadership of the Party U.S. imperialism xiaokang youxiu chuantong wenhua

Frázisok	“one country, two systems,” building a harmonious socialist society emancipate our minds Five Principles of Peaceful Coexistence great rejuvenation of the Chinese nation letting one hundred flowers bloom seeking truth from facts to build a great modern socialist country two centenary goals
Pártideológia	Deng Xiaoping Theory Marxism-Leninism and Mao Zedong Thought Scientific Outlook on Development The banner of Chairman Mao the Thought on Socialism with Chinese Characteristics for the New Era Three Represents

4. Melléklet. A Kínai Kommunista Párt Országos Kongresszusain 1977 és 2017 között elhangzott politikai beszámolók tartalmi szerkezete

1977. augusztus 12-18. A Kínai Kommunista Párt XI. Országos Kongresszusa: a beszámolót Hua Guofeng elnök tartja. A beszámoló szerkezete:

- I. A 11. vonalharca a pártunkban
- II. A helyzetünk és feladataink

1982. szeptember 1-11. A Kínai Kommunista Párt XII. Országos Kongresszusa: Deng Xiaoping nyitja meg, a beszámolót Hu Yaobang pártfőtitkár tartja. A beszámoló szerkezete:

- I. Történelmi fordulat, új nagy feladatok
- II. Segítsük elő a fellendülést a szocialista gazdaság minden területén
- III. Törekedjünk magas színvonalú szocialista szellemi civilizáció létrehozására
- IV. Törekedjünk magas színvonalú szocialista demokrácia kiépítésére
- V. Kitartunk az önálló, független külpolitika mellett
- VI. Építsük a pártot a szocialista korszerűsítés szilárd vezető magjává

1987. október 25. – november 1. A Kínai Kommunista Párt XIII. Országos Kongresszusa: a beszámolót Zhao Ziyang pártfőtitkár tartja. A beszámoló szerkezete:

- I. Történelmi jelentőségű eredményeink és a jelen kongresszus feladatai
- II. A szocializmus kezdeti szakasza és a párt fő irányvonala
- III. A Gazdaságfejlesztés stratégiájáról
- IV. A gazdasági mechanizmus reformjáról
- V. A Politikai mechanizmus reformjáról
- VI. A pártépítés erősítése a reformban és a nyitásban
- VII. A marxizmus új győzelmeinek kivívásáért Kínában

1992. október 12-18. A Kínai Kommunista Párt XIV. Országos Kongresszusa: a beszámolót Jiang Zemin pártfőtitkár tartja. A beszámoló szerkezete:

- I. Az elmúlt 14 év gyakorlatának összefoglalása
- II. A reformmal és a gazdasági fejlődéssel kapcsolatos fő feladatok az 1990-es években
- III. A nemzetközi helyzet és a külpolitikánk
- IV. A párt megerősítése és vezetési stílusának javítása

1997. szeptember 12-18. A Kínai Kommunista Párt XV. Országos Kongresszusa: a beszámolót Jiang Zemin pártfőtitkár tartja. A beszámoló szerkezete:

- I. Visszatekintés és jövőbeli kilátások a századfordulón
- II. Az elmúlt öt év eredményei
- III. Deng Xiaoping elméletének történelmi státusza és iránymutató jelentősége
- IV. A szocializmus kezdeti szakaszának alapvonala és programja
- V. A gazdasági rendszer átalakítása és a gazdaságfejlesztési stratégia
- VI. A politikai rendszer reformja és a demokrácia és a jogrendszer fejlesztése
- VII. Kínai sajátosságú szocialista kultúra építése
- VIII. A haza békés újraegyesítésének előmozdítása
- IX. A nemzetközi helyzet és a külpolitikánk
- X. A Kínai Kommunista Párt az új évszázadban

2002. november 8-14. A Kínai Kommunista Párt XVI. Országos Kongresszusa: a beszámolót Jiang Zemin pártfőtitkár tartja. A beszámoló szerkezete:

- I. Az elmúlt öt év munkája és 13 év alapvető tapasztalata
- II. A három képviselő fontos eszméjének átfogó megvalósítása

- III. Egy minden tekintetben szerény jóléti társadalom építésének célkitűzése
- IV. Gazdasági fejlődés és szerkezetátalakítás
- V. Politikai fejlődés és szerkezetátalakítás
- VI. Kulturális fejlődés és szerkezetátalakítás
- VII. Nemzetvédelem és hadseregépítés
- VIII. „Egy ország, két rendszer” és a teljes nemzeti újraegyesítés
- IX. A nemzetközi helyzet és a külpolitikánk
- X. A pártépítés megerősítése és javítása

2007. október 15-21. A Kínai Kommunista Párt XVII. Országos Kongresszusa: a beszámolót Hu Jintao pártfőtitkár tartja. A beszámoló szerkezete:

- I. Az elmúlt öt év munkája
- II. A reform és a nyitás nagy történelmi pályája
- III. A fejlődés tudományos szemléletének alkalmazása
- IV. Új követelmények a minden tekintetben szerény jóléti társadalom építésének céljához.
- V. A nemzetgazdaság egészséges és gyors fejlődésének előmozdítása
- VI. A szocialista demokrácia töretlen fejlesztése
- VII. A szocialista kultúra fejlődésének és virágzásának előmozdítása
- VIII. A társadalmi fejlődés felgyorsítása az emberek megélhetésének javítására összpontosítva.
- IX. Új távlatok nyitása a honvédelem és a fegyveres erők modernizációja előtt
- X. Az „egy ország, két rendszer” gyakorlatának továbbvitele és a békés nemzeti újraegyesítés nagy ügyének előmozdítása.
- XI. A békés fejlődés útjának rendíthetetlen követése
- XII. A párt reform és innováció szellemében történő felépítésére irányuló nagyszerű új vállalkozás átfogó folytatása.

2012. november 8-14. A Kínai Kommunista Párt XVIII. Országos Kongresszusa: a beszámolót Hu Jintao pártfőtitkár tartja. A beszámoló szerkezete:

- I. Az elmúlt öt év munkája és az elmúlt tíz év alapvető tapasztalatai
- II. Útban a kínai sajátosságú szocializmus új győzelme felé
- III. A minden tekintetben szerény jóléti társadalom kiépítésének befejezése, valamint a reform és a nyitás átfogó elmélyítése.
- IV. A szocialista piacgazdaság fejlesztésének felgyorsítása és a növekedési modell megváltoztatása.
- V. A kínai sajátosságú politikai fejlődés szocialista útjának követése és a politikai struktúra reformjának előmozdítása.
- VI. Erős szocialista kultúra kialakítása Kínában
- VII. A társadalmi fejlődés erősítése az emberek jólétének javításával és a vezetés terén történő innovációval.
- VIII. Az ökológiai fejlődés előmozdítására való törekvés
- IX. A honvédelem és a fegyveres erők korszerűsítésének felgyorsítása
- X. Az „egy ország, két rendszer” gyakorlatának gazdagítása és Kína újraegyesítésének előmozdítása
- XI. A béke nemes ügyének és az emberiség fejlődésének további előmozdítása.
- XII. A pártépítés minden tekintetben tudományosabbá tétele

2017. október 18-24. A Kínai Kommunista Párt XIX. Országos Kongresszusa: a beszámolót Xi Jinping pártfőtitkár tartja. A beszámoló szerkezete:

- I. Az elmúlt öt éve mérlege: elvégzett feladatok és történelmi változások
- II. A KKP történelmi küldetése az új korszakban
- III. A kínai sajátosságú szocializmus új korszakának eszméje és alapvető stratégiája
- IV. Egy minden tekintetben szerény jóléti társadalom sikeres felépítése, és egy új út megkezdése egy minden tekintetben korszerű szocialista ország felépítése felé
- V. Az új fejlesztési koncepció megvalósítása és egy korszerű gazdasági rendszer kiépítése
- VI. Az ország népi irányítási rendszerének és szocialista demokratikus politikának a fejlesztése
- VII. A kulturális önbizalom megerősítése és a szocialista kultúra virágzásának előmozdítása
- VIII. A népjólét védelme és új megközelítések a szociális kormányzás területén

- IX. Az ökológiai civilizáció létrehozását célzó rendszer reformjának felgyorsítása és a gyönyörű Kína építése
- X. Az erős hadsereg építésének kínai útja mellett való elköteleződés, valamint a honvédelem és a hadsereg teljeskörű korszerűsítése
- XI. Az „egy ország, két rendszer” elvének betartása és az anyaország újraegyesítése
- XII. A békés fejlődés útjának követése és elköteleződés az emberiség sorsközössége mellett
- XIII. A párt szigorú kormányzása, valamint kormányzási és vezetési képességének folyamatos fejlesztése

A témakörrel kapcsolatos publikációk jegyzéke

Soós, K. (2018): Szocializmus mint társadalmi képzet. *új szem*, 2018. 04. 09. Elérhető: <https://ujszem.org/2018/04/09/szocializmus-mint-tarsadalmi-kepzet/> (2025. 01. 21.)

Soós, K. (2018) Hosszú menetelés a marxizmus egy forradalmi ideológiája felé. Maoizmus Keleten és nyugaton. In: *Marx...Interpretációk, irányzatok, iskolák*. Budapest: Napvilág Kiadó. 313-328.

Soós, K. (2021) Hegemónia és retorika – útban a társadalmi működés retorikai megalapozása felé (fordítói jegyzet). *Híd*, 2021/5-6: 135-137.

Soós, K. (ford.): Ernesto Laclau: Politikai retorika (The Politics of Rhetoric). *Híd*, 2021/5-6: 138-159.

Soós, K. (2023) Kínai sajátosságú nacionalizmus. Kísérlet a „kínai álom” diszkurzív elemzésére. *Politikatudományi Szemle*, 32(1): 109-133. DOI: <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2023.1.109>

Soós, K. (2023) A kínai sajátosságú szocializmus diskurzusa a globális válságok új korszakában. *Külügyi Szemle*, 22(3): 47-66. DOI: https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2023.3.03